

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

M. GALSCHIØT

SKANDINAVER I ROM

FOR HALVHUNDRED AAR SIDEN

BILLEDERNE EFTER TEGNINGER

AF

NIELS BREDAL

M. P. MADSENS

BOGHANDEL

(RECHTWIG & TRYDE)

KØBENHAVN MCMXXIII

SKANDINAVER I ROM

M. GALSCHIØT

SKANDINAVER I ROM

FOR HALVHUNDRED AAR SIDEN

BILLEDERNE EFTER TEGNINGER

AF

NIELS BREDAL

M. P. MADSENS BOGHANDEL

(RECHTWIG & TRYDE)

KØBENHAVN MCMXXIII

KROHNS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

DET kunde hænde, naar vi i sin Tid nede i Rom sad sammen nogle Stykker om Aftenen i Skandinavisk Forening, at en af Malerne tog en Blyant op af Lommen eller Pennen, der laa paa Bordet, og paa det første det bedste Stykke Papir — i Mangel af andet en Avis — gav sig til at tegne Portrætter af os andre, som oftest kun flygtige Rids, en og anden Gang mere udførte, ikke sjælden karikerede, hvad der gjorde mest Lykke hos dem, det ikke gik ud over.

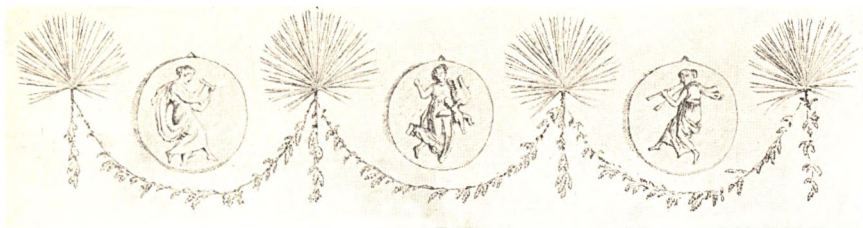
De efterfølgende Skildringer af Skandinaver i Rom for halvhundred Aar siden bestaar for en væsentlig Del af saadanne Portrætter, mest flygtige Rids, enkelte mere udførte. Skulde et og andet af dem forekomme noget karikeret, er Karikeringen i hvert Fald ikke gjort i ond Mening, men kun fordi den syntes mig at fremhæve det, der særlig karakteriserede vedkommende.

Hvad Skildringerne iøvrigt angaar, har jeg saavidt muligt undgaaet Beskrivelser af Roms skønne Natur og rige Kunst. Det er tit nok behandlet. Jeg har kun medtaget heraf, hvad der bidrog til Stemningen i den paagældende Situation. Foruden mine Erindringer danner samtidige Optegnelser, Dagbøger og Breve Grundlaget for Skildringerne.

Billederne er alle efter Tegninger og Skitser af *Niels Bredal*. Som vi dengang var sammen i Rom — og ellers Livet igennem, til han døde — er vi sammen her.

Helsingør, den 31. Marts 1923.

M. GALSCHIØT

INDHOLDSFORTEGNELSE

I.

Indledning. — Min Rejsekammerat, den finske Billedhugger Johs. Takanen. — Over Dresden og Wien til Venedig. — Hos Theoph. Hansen i Wien. — Venetianske Strejftog og Stemninger. — Takanen som Menneske og som Kunstner. — Til Perugia. — Jonas Lie og Fru Thomasine Lie. — En Dag i Assisi. — Ankomst til Rom S. 13

II.

Første Morgen i Rom. — Monte Pincio. — Hos Konsul Bravo. — Hans Ungdomsliv i Rom. Pontemolle Ridderskabet. — Bravos Forhold til Thorvaldsen. — Hans Udnævnelse til dansk Konsul i Rom 1846. — Skandinavisk Forenings Stiftelse 1860. — I Konsulatet og dagligt Samliv med Bravo. — Et italiensk-dansk Ægteskab og dets Følger S. 39

III.

Skandinavisk Forening i Palazzo Correa ved Mausoleo Augusto. — Foreningens Lokale. — Dens økonomiske Forhold. — Salonaften i Foreningen. — Den danske Gesandt, Kmhr. Kiær. — Hverdag i Foreningen. — Foreningens Love og Generalforsamlinger. — Festaftener i Foreningen. Juleaften 1873. Mortensaften 1874. — Bjørnstjerne Bjørnson og de Danske. — Hans Hjem og Dagligliv. — En Ole Bull-Aften hos Bjørnson S. 57

IV.

Aarets Sæsoner. Sommer og Vinter i Rom. — Rom som Opholdssted for Kunstnere. — Skandinaver i Rom 1873—75. Deres Antal efter Nationalitet. Deres indbyrdes Forhold. — Kunstnernes Forhold til fremmede Kunstnere. Den spanske Maler Fortuny. — Sæsonliv og Salonliv. — Fru Jerichaus Salon. — Skandinaviske Romerhjem. — Fru Heiberg og Fru Sødring S. 81

V.

Sommerbesøg. — Sangeren Simonsen og Komponisten Lembcke. — Constantin Hansen. — Komponisten Krygell. — Forfatteren Anton Nielsen. — Mange Slags Rejsende: En flot Hotelejer. En rig Bager. En beskeden Handſkemager. En rar Godsejer. En veltilfreds Dekorationsmaler. En mindre tilfreds Bogbinder. En Provinsmatador. En Musikdirektør i »øjeblikkelig Forlegenhed«. En forløren Greve. En Malersvend paa Valsen S. 108

VI.

Bekendte og Venner: Victor Rydberg. Edv. Brandes. I. L. Ussing. — Kammerherren og Hr. Jacoby. — Jacoby og Skandinaverne. Maler Lorange, Billedhugger Berg o. a. — Den finske Forfatter Karl Wetterhoff. — En Idyl i Via Purificazione hos Signora Maria og en Afskedsfest udenfor Porta del Popolo S. 132

VII.

Albert Kùchler. — Besøg i S. Bonaventura-Klostret. — Fra' Pietro, hans Malerier, hans Hjemlængsel. — Billedhugger Fr. Holbeck. — Komponisten Niels Ravnkilde. — Norsk Billedhugger Chr. Borch. — I Rocca di Papa hos Borchs og Lies. Aftenstemninger i Albanerbjergene S. 159

VIII.

Billedhuggerne Walter Runeberg og John Børjeson. — I deres Studier og Hjem. — Billedhugger Louis Hasselriis; hans Heineſtatu. — Andre Billedhuggere. — Malerne Vilh. Rosenstand. — Pietro Krohn. — Otto Haslund. — Albert Price. — Godfred Christensen. — Axel Helsted. — Anton Thiele S. 183

IX.

Maleren Niels Bredal. Vort Samliv. — Teaterforhold i Rom. Anfiteatro Correa. — Folkeliv og Folkefester. — Karnevalet. Faste og Paaske S. 216

X.

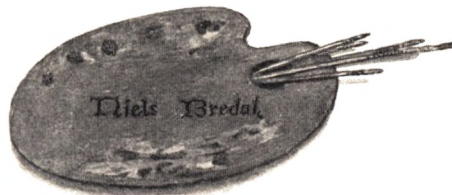
Strejftog i Abruzzerne. — Cascade delle marmore. — Aften i Rieti. — Aqvila. Forfaldne Paladser. — Torvet i Sulmona. — Nat i Valloscura. — Corpus dominiſDag i Castel di Sangro. — Donna Elisa i Isernia. — Venafro S. 239

XI.

Sociale og politiske Forhold i Rom i Begyndelsen af 70rne. — Klerikale og Nationale. Højre og Venstre indenfor de Nationale. — Højres Behandling af Republikanerne. — Garibaldi kaldes til Rom. — Hans Ankomst og Edsaflæggelse i Deputeretkamret. Hans Betydning som Nationalhelt og Samlingsmærke S. 268

BILLEDFORTEGNELSE

Venedig set fra Lido	13
Ponte Rosso. Fond. Dandolo. Venedig	17
Canal S. Barnaba. Fond. Gherardini. Venedig	25
S. Maria della Salute, set fra Giudecca. Venedig	38
Tiber-Færgen mellem Ripetta og Viccolo della Barchetta. 1875	39
Peterskirken set fra Monte Pincio	41
Berninis Triton Fontæne og Thorvaldsens Atelier ved Piazza Barberini..	56
Monte Palatino ved Villa Mills	57
Colonnacce fra Minerva-Templet ved Nervas Forum	65
Viccolo della Barchetta og Castel S. Angelo	80
Fra S. Onofrio Klosterhave paa Monte Gianicolo	81
S. Giorgio in Velabro og Arco di Giano	89
Fra Villa Barberini	107
Den protestantiske Kirkegaard ved Porta S. Paolo	108
Tiberen ved Ripetta Havnen med Færgeprammen (1875)	113
Ruin i Kampagnen som Beboelseshus	131
Vej i Kampagnen. I Baggrunden Albanerne	132
Hovedalter og Kor i S. Maria Maggiore	145
Kolosseum i Maaneskin	158
Palatinerbjerget med Küchlers Kloster S. Bonaventura	159
I Køkkenhaven ved S. Bonaventura	169
Cave i Sabinerne	182
Bassin i Villa d'Este. Tivoli	183
De gamle Cypresser i Villa d'Este	201
Genazzano i Sabinerne	215
Torvet i Anticoli Corrado i Sabinerne	216
Stadsporten i Anticoli Corrado	225
Fra Anticoli Corrado	238
Aquilasletten i Abruzzerne	239
Gade i Aquila	249
Fontæne i Sulmona	254
Vandledning ved Torvet i Sulmona	255
Porta di Napoli i Sulmona	257
Torvet i Venafrò	267
Et Hjørne af Villa Barberini. Palestrina	268
Obelisken paa Piazza S. Trinita de'Monti, Rom	281
Offerkumme	292

Venedig set fra Lido.

I.

DEN sidste Marts 1873 kom jeg første Gang til Rom — Dagen efter skulde jeg tiltræde Pladsen som Bibliotekar og Inspektør i Skandinavisk Forening og Privatsekretær hos den svensk-norske og danske Konsul, Etatsraad *Bravo*.

I Efteraaret 1871 havde jeg fulgt min nære Ungdomsven, Maleren *Niels Bredal*, paa Vej til Rom. Jeg skulde vende om i Dresden, men jeg fulgte videre med, og først i Venedig skiltes vi. Da var der lige Penge nok tilbage til, at jeg kunde komme hjem igen.

Den sidste Aften paa Marcus Pladsen lovede vi hinanden, at vi skulde gøre, hvad vi kunde, for snarest at mødes igen i Rom. Vi var alt ganske betaget af Soldagene og Maanenætterne i Verona og Venezia.

Og den, der engang Salighed har drukket
af Guders Bæger og Hesperias Blik,
hans Tørst kan aldrig siden vorde slukket
ved nogen anden Drik.

Altsaa levede jeg det følgende Aar i Haabet om atter at skulle gense Italien.

Jeg trængte til at ha noget af den Slags at leve paa, for mit Hverdagsliv i København var ellers ikke opmuntrende. Jeg var bl. a. Time- lærer i »Efterslægten«, hvor jeg hade arvet Dansk-Timerne i Mellemklasserne efter Schandorph, og aldrig har jeg været ude for noget værre. Disse 14—15 Aars Dreng havde ikke Spor af Interesse for et Fag som Dansk eller Respekt for Læreren i det, og det værste var, at Skolens Styrelse, Professor Brix, ikke støttede sine Lærere i deres Bestræbelse for at sætte sig i Respekt. Magelig som han var, tilbragte han helst Skoletiden paa sin Chaiselongue med en halv- tygget Cigar i Munden, mens han overlod Inspektør Bokkenheuser at besørge det daglige Arbejde, og naar han gav Audiens for de i Forværelset underdanig ventende Lærere og Elever, var de ham hip som hap; han kunde godt holde Forhør over dem samtidig i et eller andet Konfliktsforhold. — Iøvrigt satte jeg Pris paa ham som Men- neske, og vi kom godt ud af det sammen, men da han efter min Tilbagekomst fra Italien tilbød mig Timer igen i sin Skole, betakkede jeg mig; jeg hade faaet nok af at være Pædagog for Efter- slægten.

Jeg slap fri ved Skoleaarets Udløb 1872. Jeg hade faaet det Oehlen- schlæger-Tegnérskes Stipendium og skulde tilbringe Efteraar-Semestret i Upsala. Da jeg ved Juletid kom hjem derfra, fik jeg Underretning fra Bredal om, at Bibliotekarpladsen i Skandinavisk Forening i Rom vilde blive ledig i Løbet af Foraaret, og da min Lyst til at se mig videre om i Verden ikke var blevet mindre under mit Ophold i Sverige, søgte jeg Pladsen og fik den.

Det stod for mig som for saa mange andre af dem, der dengang var i Tyverne og gerne vilde være Forfattere eller Kunstnere, at for rigtig at kunne blive til noget, maatte man til Italien. Alle vore store Forfattere og Kunstnere, eller i hvert Fald de fleste, hade jo Aar- hundredet igennem higit derned, og stadig gik Rejsen til Italien, naar nogen af dem hade Tid og Raad til at komme afsted. Der maatte være noget dernede i den skønne Natur, i den store Kunst, i hele det fri, sorgløse Liv, som man levede, der ligesom ansprede En, æggede Ens Evner og gav En Fornemmelsen af, at nu først indviedes man til Tjenesten i Kunstens Tempel og sluttede en Pagt for Livet, der ligesom symboliseredes i det smukke Sagn om, at den, der engang

hade drukket af Fontana Trevis Vand, hade bundet sig for altid til den evige Stad og før eller senere *maatte* vende tilbage dertil.

Ja, saa romantisk kunde Ungdommen endnu være dengang.

Nogle uskyldige Smaaskitser, jeg hade faaet trykt i »Illustr. Tidende« og »Nær og fjern« hade gjort Lykke. Fordringerne til sligt var ikke store dengang. Blandt Digterne paa det danske Parnas hade Talenter som Carl Andersen, Gerson, Rudolf Schmidt, Tolderlund, Athalia Schwartz o. a. faaet Plads, og »Solstraalefortællinger« ansaas for yndig Poesi. Jeg hade altsaa forholdsvis let ved at tro, at ogsaa jeg kunde naa op paa Parnas; men foreløbig maatte jeg først til Rom.

Og saa laante jeg 500 Rdl., pakkede min Ransel og rejste.

Jeg var ikke ene paa Rejsen. Vilh. Bissen hade bedt mig om at ta mig af en ung finsk Billedhugger, der i de sidste Aar hade arbejdet i hans Atelier, og som nu skulde til Rom. Det var *Johannes Takanen*, en finsk Bondegut, hvis fænomenale Evne, allerede som 11—12aars Dreng, til at udskære Smaafigurer i Træ eller forme dem i Ler og — Smør hade vakt en stedlig Godsejers Opmærksomhed og faaet ham og andre til at ta sig af Drengen. Han var først blevet sendt ind til den svenske Billedhugger Sjöstrands Skole i Helsingfors og saa, da han var 17—18 Aar, videre til København, hvor han kom til at arbejde i det Bissenske Atelier ved Frederiksholms Kanal; det var i Aarens Løb blevet den mest søgte Billedhuggerskole i Norden, og her hade ogsaa Sjöstrand faaet sin Uddannelse, inden han slog sig ned i Finland. Nu sendte Takanens finske Velyndere ham til Rom i Haab om, at han skulde blive Finlands Thorvaldsen. I et og andet kunde han ogsaa nok minde om den unge Bertel, da *han* i sin Tid drog ud. Takanen hade samme rige kunstneriske Evne og samme Mangel paa saakaldt »højere« Kultur. Lidet hade han læst, og at skrive indlod han sig nødig paa; end ikke til dem, der hjalp ham saa uegennyttig, og som gerne vilde høre fra ham.

Naa, hans Sprog var jo ogsaa blevet noget forkludret efterhaanden. Hans Barndoms Finsk var blandet sammen med Helsingfors-Svensk og Københavns-Dansk, saa han hade ondt ved at udtrykke sig tilfredsstillende mundtlig endsige skriftlig. Og som hans Sprog var hans Person. Ydre og Indre en Blanding af uensartede Bestanddele. Han hade Tavasterens udstaaende Kindben og tynde Skægvekst,

hans Nøjsomhed og Indesluttethed og Karelerens levende brune Øjne, Karaktersvaghed og poetiske Gemyt. Men han hade et aabent Blik for, hvad der var skønt og stort i hans egen Kunst som i de andre »bildende« Kunstere, saa det var ganske morsomt at være Mentor for denne Telemachos paa Rejsen ned gennem Europa.

Vi gik med Dampbaad til Stettin og derfra over Berlin, Dresden, Prag og Wien til Venedig.

I Berlin var Takanen ved at opgi det hele, da jeg en Eftermiddag lod ham alene, mens jeg besøgte nogle Venner. Han turde ikke gaa ud paa egen Haand, da han ikke kunde gøre sig forstaaelig for noget Menneske, og jeg fandt ham ved min Tilbagekomst til Hotellet næsten grædefærdig af Ensomhedsfølelse og Hjemlængsel efter det København, han hade forladt. Han hade endog forsmaaet at søge Trøst hos sin ellers trøstefulde Ven, en lille selvlavet Violin, han førte med sig, og paa hvilken han baade under Rejsen og senere i Rom, naar noget gik ham imod, fantaserede over melankolske finske Folkemelodier til sin egen om just ikke til andres Opmuntring. Jeg nænnede saa ikke mere at lade ham ene, og han fulgte mig derefter trolig, hvor jeg gik og stod.

I Dresden sprang vi af Toget i Neustadt og løb over Alte Brücke op i Maleri-Galleriet. Han skulde dog se nogle af Herlighederne der. Vi hade en Time eller halvanden til vor Raadighed, inden Toget gik videre fra Prager-Banegaarden i Altstadt. Det lykkedes os at holde stille Andagt i fem Minutter foran den Sixtinske Madonna og kaste et flygtigt Blik paa Borgermester Meyers Holbein-Madonna, der nys af de lærde var blevet reduceret til en god Kopi af den ægte Darmstädter Madonna, paa Titians »Skattens Mønt«, Correggios afblegede »Hellige Nat«, paa Rembrandt med Saskia paa Skødet og paa Murillos pompøse »den hellige Claras Død«. De smaa Hollændere maatte vi lade hænge, men nær var Takanen selv blevet hængende ved Palma vecchios tre overfedede, hørgulhaarede Skønheder, hvis jeg ikke hade stillet ham langt mere ægte og levende Venetianerinder i nær Udsigt.

Saa afsted igen, gennem den underdejlige Zwinger og i Trav ad Schlossstrasse og Pragerstrasse til Banegaarden. Vi naade lige Toget.

I Prag regnede det ustandselig, men Wien lyste af Sol i al sin indtagende Elskværdighed. Den store Verdensudstilling skulde aab-

Ponte Rosso. Fond. Dandolo. Venedig.

nes om nogle Uger, og jeg hade lovet Redaktør P. Hansen at skrive en Artikel om den til »Nær og fjern«. Al Adgang til Udstillingen var imidlertid forbudt, saa jeg maatte, meget mod mit Ønske, ty til vor berømte Landsmand i Wien, *Theophilus Hansen*, »Hr. Theophilus, Ritter von Hansen«, som han kaldtes, for at bede ham hjælpe mig derind. Det kom jeg ikke til at fortryde. Den 60aarige, verdenskendte Bygmester med de smukke, faste Ansigtstræk, omrammet af et rigt graat Polkahaar, saa lige saa energisk, livfuld og lykkelig ud, som hans ti Aar ældre Bror, Arkitekten Prof. Christian Hansen, hjemme i København syntes gammel, udslidt og mismodig. Han modtog os to farende Svende, der ikke medbragte anden Anbefaling end vor Tilidsfuldhed, med en Venlighed, som gjorde os det helt hjemligt i den fremmede By. Han beklagede, at vi ikke var kommet til ham før, saa vi kunde ha tilbragt Søndagen hos ham sammen med Arkitekt Vilh. Klein og en anden dansk Arkitekt, og han bad os komme næste Søndag, hvad vi dog maatte afslaa, da vi skulde rejse forinden. Han fortalte os om sine mange Bygninger i Wien, som vi alt hade set, om Opførelsen af Kunstakademiet og Børsen, der just stod paa, og viste os Planerne til den pompøse Parlamentsbygning, der efter hans Mening vilde ta 30 Aar at faa opført. Han saa den dog vistnok færdig, inden han døde 1891.

Selvfølgelig fik vi hans Kort med egenhændig paaskrevet Anbefaling, og det lukkede alle Porte og Døre op for os paa Udstillingen. Den samme galonerede Cerberus, der Dagen i Forvejen overlegent hade afvist vor ærbødige Henstilling om som fremmede at faa Adgang til hans »Underverden«, bøjede sig nu ved Synet af Kortet i dybeste Ærbødighed og skaffede os hurtig de attraaede Adgangskort. I det Kaos, Udstillingen endnu frembød, var der ikke meget, man hade Glæde af, saa vort Besøg stod ikke længe paa; men der blev dog i og udenfor Udstillingen Stof til et Par Wiener-Breve til »Nær og fjern«.

Og saa gik Vejen videre til Venedig.

Det var under en ejendommelig Betagelse, jeg her kom ind i de samme to smaa Værelser i Hotel Sandwirth ved Riva degli Schiavoni,

som jeg for halvandet Aar siden hade beboet sammen med Bredal. Jeg mødtes igen af den ejendommelige Kahytslugt i dette tyske Skipperhotel, en Blanding af Søvand og tjæret Tovværk, der hade gjort mig det saa hjemligt her sidst, og da jeg slog Vinduesskodderne op paa vid Gab for Sol og frisk Luft, laa S. Marco Kanalen der udenfor ligesom sidst dovent vuggende i lette Dønninger, glitrende af Sol med højstavnede Gondoler og Fiskerbaade med Latinersejl, brune og hvide, strøt ud over den blanke Flade. Og ovre paa Øen S. Giorgio Maggiore løftede Kirken sin Kuppel og det slanke Klokketaarn højt i den lyse, let dirrende Morgenluft. Al Rejsetræthed — af de 32 Timers Kørsel i en 3die Klasses Vaggon mellem Wien og Venedig — var borte i samme Øjeblik. Det var Italien, Italien igen!

Vi brugte os godt i de to tre Døgn, vi var der: Dagen igennem omkring til Akademiet og Kirkerne, i Dogepaladset og atter og atter i den vidunderlige S. Marco. Og om Aftenen paa Marcus Pladsen, denne Sydens skønneste Festsal med det stjernebesaate Himmelloft og den blidt lysende Maanelampe. Hver Aften var her som Fest. I Buegangene under Procurazierne rundt om Pladsen straaede Juvel- og Kniplingsbutikerne; foran Kaféerne var de lange Rækker af Borde og Stole tæt besat. Midt paa Pladsen paa en Estrade mellem store Kandelabre spillede et mandstærkt Militærorkester; indfødte og fremmede færdedes om hverandre, unge Venetianere parvis og i Flokke. Pigebørnene i lyse Dragter, med de frynsede sorte Silkesjaler kastet flot over venstre Skulder, leende, pludrende, viftende sig og koketterende, nynnende med, naar Musiken spillede Potpourrier af »Traviata« eller »Trovatore«, vuggende sig i Valsetrin, naar en indsmigrende Strausser bød op til Dans. Det var indtagende og fornøjeligt, som en stor Familiefest.

Vi nød Livet og syntes, at alt var vidunderligt, lige til Sneglene og de smaa Muslinger, *frutti di mare*, som omvankende Forhandlere pirkede raa ud af Skallerne til os, og som vi skyllede ned med den ramme, svovlede Landvin, der smager forfærdelig. Vi nød Livet maaske nok saa meget ude paa vore Strejftog gennem Stræder og Kanaler som inde i Museer og Kirker. Men hvor er ogsaa alting herligt og lige til at nyde i denne Æventyrby, der synes skabt til Fest og sorgløst Solskinsliv. Hvor er her fredeligt paa alle Tider af Døgnet

— og larmløst. Intet Hestetrav, ingen raslende Vogne, ingen snurrende Maskiner eller fløjtende Fabrikker. I Stræderne og paa de smaa Torve hører man kun Gadesælgerens stilfærdige Raab, de passerendes Passiaren, den sprøde Klappren af Kvindernes smaa Trætøfler hen over Fliserne og nede fra Kanalen Gondolierens melankolske Varselsraab: *Gia è!* naar han skal om et Hjørne eller forbi Mundingen af en anden Kanal.

Man kan slentre om Time efter Time og aldrig blive træt af at se paa det brogede Færdsels- og Folkeliv omkring Rialto Broen, paa Riva degli Schiavoni, i Merceria og Calle dei Fabri, se paa de flagrende Dueskarer, der fodres paa Markus Pladsen, paa Gondolernes Vrimmel i Canale grande og Gondolierernes plastiske Stillinger, paa de affældige gamle Fyre, der staar ved Landingsstederne med deres smaa Baadshager og paa de glade unge Piger, der sidder i Systuer helt ud paa Fortovet og smiler til En, naar man gaar forbi og kigger paa deres svære, bredbuklede, blaasorte Haar og Koralsnorene om den brune bøjede Nakke.

Ja, her er fredeligt Dagen igennem og allerfredeligst i de lune, maanelyse Aftener, naar man efter den evige Omstrefjen endelig slaar sig ned paa en Bænk i Giardino reale og gir sig hen i den stemningsfulde Stilhed, der har sænket sig over Havet og Øerne derude og over alle de skønne Kirker og Æventyrpaladser herinde langs Kanalen og Rivaen. Hen over Vandet kommer Gondoler glidende som Skygger og svinder bort i Taagedisen; Guitar- og Mandolinakkorder lyder nærmere og nærmere, en Baad behængt med kulørte Lamper langs Ræling og Ruf, ror med lydløse Aaretag langsomt ind i Mundingen af Canale grande, og, mens Strenginstrumenterne sætter i med fuldt Akkompagnement, synger skønne Mands- og Kvinderøster Vekselsange til Elskovs Pris, eller en enkelt Stemme kalder i en smægtende Serenade den elskede til det natlige Stævne:

*Rizzatevi dal letto e uscite fuori,
Venite a vedè il cielo quant è bello,
Il vostro viso al lume della luna
Par d'un angiolo fatto con pennello.
O Rosa delle rose, o Rosa bella,
Per te non dormo ne notte ne giorno ...*

Maaske er det bestilt og betalt Sang fra et af Hotellerne ved Kanalen; men ligemeget — man sidder og lytter henført til Sangen, og naar den hører op, ønsker man blot, at den vil begynde igen.

Det er muligt, at der er megen Overflade og Kulisse i hele den venetianske Rigdom og Herlighed, og at, hvad der er under og bag, ikke altid svarer til det, man ser. Egenlig Nød er der dog næppe, men maaske saa meget mere Fattigdom. Der hører jo langt mindre til at holde Livet vedlige, naar det kun derpaa kommer an, i Solens Land end længer mod Nord, hvor der er Kulde og Mørke. Man behøver derfor ikke at ta sig det nær, naar Tiggeren paa Kirketrappen strækker Haanden ud og klynker sit: »Hav Barmhertighed — jeg dør af Sult!« Det er hans Metier at »dø af Sult«, og man kan godt risikere Dagen efter at komme til at sidde ved Siden af ham i en Beværtning, hvor han indtar en Pranzo, der er mere overdaadig end den, man selv nyder. Det er i hvert Fald hændet mig nogle Gange i Rom.

Man skal heller ikke la sig imponere af Højtideligheden i de kirkelige Handlinger; ogsaa den er som oftest kun Overflade. Vi fik et Par Prøver derpaa.

Det var Mariæ Bebudelsesdag den 25. Marts, og der var stor Procession i S. Marco. En mægtig Skare Gejstlige af alle Grader med Dragter i alle Farver fra guldindvirkede Messehagel og hermelins- og kniplingsprydede Kardinalskaaber til sorte og grove brune Munkekutter skred i sluttede Rækker rundt i Kirken med gyldne Krucifikser, hellige Bannere og Monstransen under en pragtfuld Baldakin. Alle Kroner og Alterkerter var tændt; det gjorde en vidunderlig Virkning i det store, dunkle Rum, hvor Mosaiker og Guldgrund spiller og funkler overalt i Loft og paa Vægge. Orgelet bruste, Basuner klang, og ind imellem lød vekslende Strygeinstrumenter og herlig Sang. Tønerne bares som paa Englevinger gennem Kirken, og hvor Processionen skred frem, knælede de tætte Skarer af andægtige Tilskuere med bøjede Hoder i dybeste Ærbødighed. Det var saa højtideligt alt sammen, at vi med ond Samvittighed krøb om bag en Pille, da Processionen nærmede sig og Folk omkring begyndte at knæle ned.

Da Optoget var passeret, benyttede vi Lejligheden til at smutte ind i S. Zeno Kapellet bagved, hvortil Gitterdøren, der ellers var lukket, stod paa Klem. Der var nok at se paa derinde, mange her-

lige Broncesager og Kardinalen selv, der ogsaa i Bronze ligger midt paa Gulvet ovenpaa sin Sarkofag, som bæres af de fire Kardinaldyder og et Par Ekstradyder. Inden vi var færdige med at se paa det altsammen, blev Døren smækket op, og ind strømmede hele Skaren af Kirketjenere, Bannerbærere og andre underordnede Præstemænd med Krucifikser, Bannere og Kertestager, der stabledes hulter til bulter hen i Krogene, hvorefter der begyndte en Af- og Omklædnings-scene af den mest groteske Art. Under højkrøstet Snakken og Banden og Byden frem af Snustobakksdaaser blev Processions-skjorterne trukket af ud over Hodet og med mer og mindre Omhu byltet sammen og midlertidig anbragt ovenpaa højsalig Kardinalen, der dog næppe tog sig det nær; han var nok blevet vant til den Behandling i de 3—400 Aar, han hade ligget der paa Parade. Og dermed var Højtideligheden tilende.

Ikke mere højtidelig var en Dødsmesse, vi overværede den næste Dag i Frari Kirken, hvor vi var inde for at se de prægtige Doge-Gravmæler. Midt i Stilheden kom en ivrig diskuterende Kirkebetjent haalende ind med en halv Snes Stykker af de »arbejdsløse«, vi hade set ligge ude i Solen paa den lille Plads foran Kirken, og hvem vi hade overladt vore Cigarstumper, inden vi gik ind. Det var et broget Selskab, de fleste barbenede med opkiltrede Bukser og Skjorten aaben for det haarede Bryst. Betjenten førte dem gennem Kirken ind i det tilstødende Kloster. Der gik en Stund — saa kom de tilbage, i Optog. I Spidsen Messedrenge svingende Røgelsekar, saa et Par Præster og derefter Banden, iført fodsiderøde Shirtingskjortler, der dog ikke skjulte de bare Fødder, og med Spidshætter ned over Ansigtet, saa kun Øjnene saas gennem Øjenhullerne. Fire af dem bar en Bør, paa hvilken der under et purpurrødt, guldfrynset Fløjlstæppe med Dødsinsignier, Hovedskallen over de korslagte Ben, i Guldbroderi, stod en Kiste; de andre bar Krucifiks og Kertestager med tykke tændte Lys. Baaren blev sat midt paa Gulvet, en af Præsterne afhaspede Dødsmissen og bestænkede den med Vievand, Messedrengene svingede Røgelsekarrene, og Hættebrødrene istemte mumlende Korbønnen, naar Præsten pavserede i Fremsigelsen af Litaniet. Det hele stod næppe fem Minutter paa. Saa blev det pragtfulde Tæppe taget af, og en tarvelig Kasse af uhøvlede Brædder kom tilsyne. Det var Ki-

22

sten. Hættebrødrene hankede op i Børen og bar den ud af Kirken, over den sollyse Plads hen til en Gondol, som laa ved Anløbsstedet og ventede. Da Kassen var sat ombord, ind under det sorte Ruf, steg de to Præster ned i Gondolen for at følge med over til Gravøen S. Michele; men Sjoverne trak Kjortlerne af sig midt ude paa Pladsen og afleverede dem til den ventende Kordreng, hvorefter de rækkende sig ovenpaa den Anstrengelse atter grupperede sig i Solen for at afvente Begivenhedernes videre Gang — mulig med en venlig Tanke paa »Madonna Morte«, som de indsmigrende kalder Døden, for at den skal skaane dem det længst mulige.

Fra Venedig gik vor Vej videre over Bologna og Firenze mod Rom. Jeg hade aftalt med Bredal, at han skulde møde mig i Perugia, og der steg jeg altsaa ud, mens Takanen kørte videre til Rom. Pietro Krohn hade lovet at være paa Stationen i Rom og ta imod ham. Takanen skulde ha en Seddel i Hatten, saa Krohn kunde kende ham. Det gik altsammen, som det skulde.

Mit Mentorforhold til *Takanen* endte dog ikke ved Afskeden i Perugia, men varede ved endnu et Aars Tid under Opholdet i Rom. En af hans finske Velyndere, Direktør Robert Lydecken fra Wiborg, kom til Rom et Par Uger efter os og opsøgte mig for at høre lidt nærmere om Rejsen og om Takanen. Jeg kunde ikke sige andet, end at jeg i alle Maader hade haft Glæde af at ha ham med.

Slet saa tilfreds var hans Venner i Finland ikke med ham. De syntes, at han ikke tilstrækkelig paaskønnede, hvad de gjorde for ham. Professor Schauman hade søgt at faa samlet saa mange af hans Ungdomsarbejder som muligt til Kunstsamlingen i Helsingfors — man ventede jo, at han skulde blive Finlands Thorvaldsen — og Docent Krohn hade med stort Besvær søgt Rede paa hans Slægts- og Livsforhold, men alle Henvendelser til ham selv om Oplysninger, baade om det ene og det andet, var forblevet ubesvarede. Han skrev kun og bad om Penge, naar han ikke hade flere. End ikke for Hjælpen til Romerrejsen hade han takket. Han syntes ganske uden Ansvarfølelse overfor dem, der understøttede ham, gjorde Bestillinger hos ham og lod ham faa Honoraret forud.

Desværre skortede det ham ogsaa paa Ansvarsfølelse overfor sit Talent, som man nærede saa store Forventninger om hjemme i Finland. Han var ikke uden Selvfølelse eller Bevidsthed om sine sjældne Evner; men hans Liv var saa underlig planløst og han selv saa ledde- løs, at der aldrig kom noget rigtigt ud af det. Lad var han ikke — tværtimod. Han var for saa vidt aldrig ledig, som han altid maatte ha noget at pille med, noget han skar ud eller gjorde istand eller eks- perimenterede med; men hans Arbejdstrang eller Arbejdsiver var aldrig større, end at den lod sig overvinde. Var han en Dag efter mange udenoms Svinkeærinder endelig kommet godt igang med Ar- bejdet i Atelieret, og man brød ind til ham og bød ham med paa en Boccia ovre paa Tiberengen, var han ikke den, der sa: »Aa, gaa Fan- den i Vold og la mig i Fred!« Han nussede lidt om paa Gulvet med sin trippende Gang, æltende Lerklumpen mellem Fingrene, mens han paa sit bløde Volapük-Maal kom med nogle spagfærdige Indvendinger. Men naar man resolut afbrød dem med: »Aa, Sludder, kom nu bare!« var han færdig. Lerklumpen klaskedes paa Kavaletten, de fugtige Klude svøbtes om Arbejdet, de lerede Fingre aftørredes i Blusen, Blusen kom af og Jakken paa, og saa var han ikke den sidste ude af Døren.

Resultatet blev derefter. Jeg mindes ikke, at han fik noget større Arbejde gjort færdig i Marmor i de to Aar, jeg var i Rom. Han mo- delerede i Voks fint og omhyggeligt et Par Smaafigurer og skitserede og udførte i mindre Maalestok et Par Myteskikkelser fra »Kalevala«; den ene var vistnok »Aino«, der senere blev hans mest beundrede Værk hjemme i Finland. I Foraaret 1874 havde han ogsaa en middel- stor Gruppe »Venus og Amor« staaende i Afstøbning og en mindre Figur, han kaldte »Gerd«; men i Forhold til den Lethed, hvormed han arbejdede, var det ikke store Sager. Han hade en rent ud fænomenal Evne — saa at sige i Fingrene — til at forme plastisk. Det gik som en Leg for ham, hvadenten han stod med Modelerstokken i Haanden eller sad og skar med sin Pennekniv i det haarde Buksbom. Og det skortede ham hverken paa Intelligens eller sjæligt Indhold. Han kunde være blevet en stor Billedhugger, hvis hans Selvfølelse hade været mere mandig; men han hade hverken Mands Vilje eller Mands Mod. Han var blød og følsom, hjertensgod og hjælpsom, lidt kvind-

Canal S. Barnaba. Fond. Gherardini. Venedig.

agtig, let paavirkelig, nærmest maaske et stort, godt Barn. Man maatte holde af ham, selv om man kunde blive gal i Hodet paa ham, fordi der var saa lidt Rygrad i ham.

Han kom i Rom til at dele Atelier med sin nogle Aar yngre Landsmand *Robert Stigell*, en Gut paa en Snæs Aar, saavidt jeg husker, Søn af en Stens og Billedhugger i Helsingfors. Stigell kom til Rom om trent samtidig med os, efter at han hade faaet sin første Uddannelse som Billedhugger hos en Italiener i Petersborg. I kunstnerisk Begavelse stod han langt tilbage for Takanen, men han overgik ham til Gengæld i Flid og maalbevidst Ihærdighed. Han vilde frem, og han hang i med et Arbejdsmod og en haandværksmæssig Udholdenhed, som ikke kendte til Mistvivl om egne Evner, og som Takanen overlegent smilede ad. Han fik da ogsaa noget gjort, selv om det maaske ikke var saa meget værd.

Da Stigell syntes, at der ikke var mere for ham at lære i Rom, brød han resolut op og gik til Paris; men Takanen blev hængende i Rom og kom vist aldrig derfra. Kresen, han i de første Romeraar tilhørte, opløstes efterhaanden, og han blev mere og mere alene. Saa giftede han sig med en Romerinde af Folket. Hvorledes hans Ægteskab forløb, ved jeg ikke, men i andre Henseender fik han det nok mere smaat end godt. Han var en daarlig Økonom, hvor beskeden han end var i sine Fordringer og i sit Levesæt; han var aldeles ikke Forretningsmand, og han forstod heller ikke at holde Interessen for sig vedlige derhjemme i Finland. Det kneb nok tit for ham i Rom. Og saa hade han den triste Skæbne, at just som den lunefulde Lykke atter sendte ham sit Smil, idet han sejrede i Konkurrencen om Udkast til et Mindesmærke i Helsingfors for Alexander II — saa døde han i Septbr. 1885.

Men den energiske Stigell blev en virksom og anset Billedhugger hjemme i Finland.

I Perugia var Bredal og tog imod mig.

Det var en kølig klar Foraarsdag, men vi mærkede ikke meget til Tramontanen, mens vi kørte den lange Vej fra Stationen nede i Dalen til Byen oppe paa Højden. Vi hade Varme nok i vort Venskab og i Glæden over atter at være sammen.

Oppe i Perugia var *Jonas Lie*, hans Hustru samt to danske Damer, Frkrne. Gotschalk og Tornøe, der hade gjort Udflugten til Umbrien med for at besøge nogle af de gamle berømte Stæder der. Jeg modtoges med megen Venlighed af dem alle. De var Bredals gode Venner og maatte saa ogsaa blive mine. Og det blev de. Vi var sammen det meste af de to følgende Aar, og hvor de end hade deres Hjem, nede i Rom eller oppe i Rocca di Papa og Anticoli Corrado, stod Døren altid aaben for os to Ungersvende baade til Husrummet (med Spisekammer) og til Hjerterummet.

Jeg kiggede naturligvis med særlig Interesse paa Lie. Jeg kendte selvfølgelig baade »Den Fremsynte« og den nylig udkomne Roman »Tremasteren Fremtiden«, som han hade skrevet i Rom i Vinteren 1871—72. »Den Fremsynte« hade taget mig mere end »Tremasteren«, men det bedste, jeg hade læst af ham, var dog den lille Historie om Nordfjordhesten. Den hade givet mig et sympatisk Billede af dens Forfatter, og jeg kiggede nu efter, om det lignede. Jeg vil ikke sige, at han imponerede ved første Øjekast. Med sit glatbarberede Ansigt, det tilbagestrøgne Haar, Brillerne, det hvide Slips og den lidt ledde-løse Holdning saa han ud som en teologisk Kandidat paa Overgang til Præst. De ret ordinære Ansigtstræk fik Liv af et Par snart nærsynet stirrende, snart adspredt drømmende Øjne; Munden kunde lejlighedsvis faa et eget sammenbidt, energisk Udtryk; men ellers gjorde han ikke Indtryk af at være særlig energisk. Han talte livlig, men stammede noget i det, ikke fordi han manglede Tanker, men Tankerne kom i en saadan Fart og Overflod, at de faldt over hverandre og ikke var i Stand til hurtig nok at finde Udtryk og Form.

Fru *Thomasine Lie* gjorde et helt andet Indtryk. Mens hans Blik tit var ligesom aandstraværende, saa hun forskende paa En, og der var næppe meget, som undgik hendes Opmærksomhed. Hun hade enkle og faste Ansigtstræk, og man fik straks det Indtryk, at hun maatte være et klogt og dygtigt Menneske. Det var hun ogsaa, og for Lie var hun en udmærket Ægtefælle. Hun hade alt det i sin Natur, som han manglede eller syntes at mangle: det rolige Overlæg, den seje Energi, den ordnende Evne. Hun blev derved den, der uvilkaarlig fik Overtaget baade i deres Husliv og i det ægteskabelige Samliv. Han foretog sig intet, som hun ikke vidste af og billigede.

Det kunde ogsaa undertiden forekomme, at han slet intet foretog sig, men gav efter for en let forstaaelig Lyst til at drive den af, navnlig om Somren, naar de laa oppe i Bjergene. Saa var hun ikke blot hans ømme Hustru, men ogsaa hans ømme Samvittighed.

Hun tog levende Del i hans digteriske Virksomhed og fik en Betydning for den, som han selv i overdreven Kourtoisie og Trang til at vise hende Hyldest har værdsat til, at »hun kunde uden at der skete noget uberettiget Tiltag haft sit Navn som Medarbejder paa Titelbladet« af hans bedste Bøger. Det er nok for meget sagt. Hun har næppe skrevet med paa nogen af dem; men hun har levet med i dem, fulgt dem under Udarbejdelsen, nu og da givet ham Dessiner; hun har kritisk gennemgaaet dem Stykke for Stykke med en sikker Sans, der ikke lod sig bestikke af Beundringen for hans Talent, og sluttelig har hun sat sit »imprimatur« paa dem, inden de gik i Trykken. I Virkeligheden siger han jo hellerikke mere, naar han i »Samtiden« 1893 om »Lodsen og hans Hustru« udtaler: »Kapitel for Kapitel udarbejdede jeg og gennempløjede vi sammen.«

Det var morsomt at se hende ved vore smaa festlige Sammenkomster sidde med et lille lunt Smil og passe paa, naar Jonas gav sin Pegasus Tøjlen og lod den galopere op og fare vild i Skyerne — hun vidste, det vilde ende galt, og saa rakte hun ham en hjælpende Haand med et: »Glem ikke, hvor du vil hen, Jonas!« Det var næsten Synd at stoppe ham, for det var en Fornøjelse at høre ham fantasere. Tanker og Billeder skød som Arabesker ud af hverandre i de mest overraskende Former og Slynnginger; man blev aldrig træt, hvor meget han end hakkede og stammede i det.

Under hendes vagtsomme og forstaaende Kritik naade Lie den beundringsværdige Enkelhed og Klarhed, der er i hans Stil som i hans Beretning, ogsaa der, hvor han slipper Hverdagen og Virkeligheden og lader sin Fantasi tumle sig i Tusmørke og mellem Trolde.

Fru Lie var dog ikke den, der gik saa meget op i sin Mands Gerning, at hun glemte sin egen. Hun passede sit Hus og sine Børn og Pengekassen, lavede god Mad og syde sine egne og Børnenes Klæder. Mer end en Gang har jeg set Spisebordet mellem Maaltiderne dækket med tilskaarne eller sammenrite Stykker af Dragter til Drengene eller Kjoler til hende selv og den da halvvoxsne Datter, og hun lod

sig aldrig forstyrre i sit Arbejde af vort Besøg. Men naar Lie var træt af sit Arbejde, eller det en Dag ikke rigtig vilde glide, var hun straks parat til at spasere med ham, gaa i Museer eller paa Besøg hos Venner. Man forstod snart, under Samlivet med dem, hvad denne karakterstærke, rolige og forstandige Kvinde hade været for ham, Fantasten og Sangvinikeren, da det økonomisk brød sammen for ham som Sagfører og Storspekulant i Kongsvinger, som ogsaa, hvad hun nu var for ham under Udviklingen af hans Forfatterpersonlighed og i hele hans digteriske Virksomhed.

Men alt det var kommende Dages Erfaringer. Foreløbig sad vi og saa paa hverandre, mens vi spiste til Middag i Café Barduel paa Korsøen i Perugia og derunder tømte en forsvarlig sivomflettet Fiasco Chianti. Da vi var færdig dermed, gik vi ud for at se paa Byens Mærkværdigheder. Vi hade en af de største straks i Huset ved Siden af, nemlig Collegio del Cambio, det gamle Veksellererlavs Samlings-sal, hvis Vægge og Buchvælvinger Pietro Perugino har fyldt med Grupper af Sibyller og Profeter og hedenske Helte og Filosofer paa Rad, der repræsenterer alle Slags Dyder, som de Peruginer Vekslerere sikkert hade godt af at ha for Øje i deres daglige Virksomhed. Vi syntes, vi trængte mindre til dem i vor. Vi blev i hvert Fald ikke længe derinde, skønt baade Freskerne og de vidunderlig udskaarne Paneler rigelig lønner en nærmere Beskuelse; men Peruginos noget søvnige Idealisme kedede Lie; han vilde heller ud igen i Solskinnet og det levende Liv.

Saa gik Turen til den nærliggende Domkirke for at se Baroccios Hovedværk »Nedtagelsen fra Korset«, men da Bredal med Damerne steg op ad den høje Trappe til Indgangen, foreslog Lie mig, at vi skulde sætte os hen ved den skønne gamle Fontæne paa Pladsen og lade de andre besøge Kirken. Det gjorde vi, og der sad vi køligt og godt og lyttede til Suset af det strømmende Vand og saa paa det gamle Palazzo comunale ovre paa den anden Side af den ikke store Plads, en mægtig Bygning i det 13.—14. Aarhundredes massive Borg-stil med store Murflader i raat tilhuggede Kvadrer og en Portal, over hvilken Stadens Vaabendyr, den vingede Grif, vogter et Sæt gamle Jernlænker og Portrigler, Trofæer fra Perugias Sejr over Siena 1358. Kraften og Vildskaben i denne mærkelige Middelalder-Dekoration

interesserede Lie mere end Hengivelsen og Forsagelsen i Peruginos smægtende Helgener. Og hans Virkelighedssans fængsledes ogsaa af Livet, der rørte sig om os.

Det var Søndag, og der var mange Mennesker paa Pladsen, mest Bønder fra Omegnen, som var kommet for at overvære Messen og ellers tilbringe Dagen i Byen. De vandrede op og ned ad Kirketrappen, Kvinder og Børn især; Mændene samledes i Smaagrupper og stod i plastiske Stillinger med Trøjen hængende løst over venstre Skulder og den lille runde Filthat skudt bag ud i Nakken. Gadesælgere gik om og bød deres Varer frem, en Mirakeldoktor kom kørende i Galop ind paa Pladsen under skingrende Fanfare og lavede sin Kalechevogn om til en Tribune, paa hvilken han opstillede forskellige Instrumenter, Flasker med stærkt farvede Vædsker, Folianter med Messingbeslag og et Par grinende Dødningehoder. Folk strømmede sammen om Vognen, og Lie foreslog, at ogsaa vi skulde gaa derhen. Han hade siddet og med halv Opmærksomhed hørt efter, hvad jeg paa hans Opfordring fortalte ham om de litterære Forhold hjemme, om Georg Brandes, og den Tilslutning han hade faaet mellem os unge. Han kendte ikke meget til det og syntes hellerikke at interessere sig videre for det. Han var i Øjeblikket mere optaget af Livet omkring os, og nu og da kom der et: »Nej, se dem der!« idet han pegede paa et og andet, og da Mirakeldoktoren lavede sig til og med store Gestus efter en Trompetfanfare holdt sin Tale til Folket, rejste vi os og gik derhen*).

Med et hvast Blik paa Forsamlingen, der bragte de nærmest staaende til uvilkaarlig at trykke sig tilbage, begyndte han:

»Jeg hilser eder, o *Signori Perugini*, dybt rørt over atter efter tyve Aars Forløb at gense eder og eders stolte Stad med de berømmelige Minder. — I husker vel ikke mig, men jeg har aldrig glemt eder, og derfor er jeg nu atter kommet hid. Jeg er den berømte Doktor Francesco Tofani, Menneskehedens store Velgører, Vidunderlægen med den berømte orientalske Sten *sasso di l'oriente* og den lige saa berømte Livselixir *elisire di lunga vita*. Jeg er den, jeg er. Jeg lever ikke for mig selv, jeg lever kun for andre. Jeg har to Sønner, hvoraf

*) Talen nedskrev jeg paa Stedet, da jeg to Aar efter hade den Fornøjelse atter at træffe Sign. Tofani paa Piazza del Campo i Siena.

den ene er Officer i vor stolte Hær. Selv var jeg Officer i 1859 og med i de blodigste Slag. Da ødede jeg Menneskeliv, nu lever jeg kun for at bevare dem. Bevare dem ved disse mine to udmærkede Lægemidler. Jeg byder nu eder dem, jeg skænker eder dem! Tag dem og tro paa dem! Den, som ikke vil tro paa dem, gid han maa faa Diarrhe i al Evighed! Han fortjener ikke bedre.

Se her dette lille Papir. Jeg aabner det. Det indeholder, som I ser, kun et hvidt Pulver. Men hvilket Pulver? Det er mit Pulver, det er min berømte orientalske Sten, den jeg har fundet, jeg alene! Gud har dannet den, som han har dannet Urterne paa Marken og skabt Fuglene under Himlen; men jeg Francesco Tofani har fundet den, opdaget dens underfulde Kraft, og jeg alene ved, hvor den findes og hvorledes den skal bruges. Jeg ejer den, men nu skænker jeg eder den. Jeg kurerer med den alle eders Sygdomme og Daarligheder. Tror I det ikke? Saa hør da! — Jeg blev iaftes sent — Klokken var ni — nej, den var halv ti — hentet til en højadelig Herre her i Staden. Han kom selv og hentede mig i sin Vogn med Kusk og Tjener. Han var fortvivlet. Hans Barn laa for Døden. Han hade prøvet alle Lægemidler, søgt alle Læger; intet hjalp. Saa hade han hørt, at den berømte Doktor Francesco Tofani var kommet til Perugia, og saa søgte han mig. Jeg var hans sidste Haab. Jeg fulgte med ham, som jeg stod og gik, tog blot min orientalske Sten med mig. Den lille Pige var Døden nær. Jeg gav hende tre Gange en Dosis af mit Pulver. — Og hør nu! Imorges, da jeg atter kom til Palæet for at se til hende, sad Pigebarnet nok saa fornøjet og drak Kaffe og spiste Boller til!

Se nu her denne pæne unge Mand. Han kom før hen til mig i Høstellet og klagede sig. Jeg bad ham gaa herhen, saa jeg kunde kurere ham, mens I saa derpaa. Jeg holder 1000 Lire mod 1 paa, at jeg gør det. — Du har ondt i Øjnene, min Ven — ikke sandt? — Jeg kan se det. Blodet spænder i Øjenkrogene. Vær du glad, at du kom til mig; ellers var du blevet blind; men nu skal jeg hjælpe dig. Imorgen skal du igen kunne løfte Øjnene mod Himlen og takke Madonna, fordi hun sendte mig paa din Vej.

Se her — et Glas, et ganske almindeligt Glas. Deri kommer jeg Vand, Vand fra eders skønne Fontæne derhenne. Saa tager jeg mit Pulver! Mit, hører I, Francesco Tofanis verdensberømte Pulver, den

orientalske Sten! Jeg kommer det i Vandet — saaledes — tager saa denne Ske og rører om med den, ganske som I gør, naar I rører Sukkeret om i eders Kaffe. Kan I se, hvordan Vandet skifter Farve? Det er Kræfterne i Stenen, der blir levende. Kom nu, min Ven. Læg dig her — saaledes — Hodet tilbage! Giv mig dit Lommetørklæde. Se, jeg dypper det i Glasset, helt ned, nu vasker jeg dine Øjne dermed, borttager hver Plet, hver Smule Svie — A—a! Det køler, det gør godt! Lig nu stille, ganske stille. Om fem Minutter tager vi Tørklædet fra — saa er du bedre, meget bedre, og imorgen er du ganske rask.

Hvilken undergørende Kraft! Hvad tror I saa det er? — Tror I, det er Kviksølv eller Arsenik eller Helvedessten? — Nej, lad andre ødelægge deres Medmennesker med den Slags; jeg skal nok kurere dem igen med min orientalske Sten. Den gør ingen Fortræd. Se, hvor uskadelig den er; jeg drikker, hvad der er igen i Glasset. — A—a! Det gør godt; det gir Kræfter!

Og se saa her: min Elixir, *elisire di lunga vita*! Ved I, hvad den bestaar af? — Af 46 forskellige Urter, af 25 Slags Sten og 1 Draabe Petroleum. Vil I se Urterne? I denne gamle Bog er de afbildet. Nogle af dem kender I. Men se denne her; den vokser med Toppen nedad og Roden i Vejret. Og denne her, der ser ud som et ufødt Foster, den kender I nok ikke; men jeg kender den, og kun jeg ved, hvor den vokser. Se paa Stenene her, sjældne, kostbare, nogle af dem er helt oppe fra Polen. Og i hver Flaske er der desuden en Tusendedel af en smeltet Diamant. Der er Kræfter i saadan noget. Jeg har selv trukket dem ud af Urter og Stene og destilleret dem over i min Elixir. Prøv den! Tag en Skefuld hver Morgen, hvis du er mellem 40 og 50, to, hvis du er mellem 50 og 60, og jeg indestaar dig for, at du skal blive over 70. Se paa mig. Jeg er blevet det. Jeg er 72 og syv Maanedre. Og jeg har ikke skaanet mig i min Ungdom, kan I tro. Jeg har kæmpet for Italiens Frihed, drukket dets Vin og elsket dets Piger, og det blir man ikke yngre af — vel? — Men jeg har ogsaa drukket min *elisire di lunga vita*, og er der nogen af jer Piger, der tvivler paa, at jeg endnu kan gøre hende til Mama, inden Aaret er omme — saa kom bare! 1000 Lire mod 1 paa, at jeg gør det! Kejsere og Konger har drukket min Elixir, Kong Vittorio Emanuele har drukket

den og Kong Bomba, og selve Pio Nono har drukket den; jeg gør ingen Forskel, og det gør den hellerikke. Ordner og Medaljer har jeg faaet af Alverdens Konger og Fyrster, saa mange, at jeg ikke kan faa Plads til dem paa Brystet, men jeg har dem her i denne Bog, afbildet — ser I: det bare Guld og Ædelstene! — Og jeg fortjener dem; ti min Elixir er en Velgerning mod Menneskeheden. Mirakler kan kun Gud gøre. Jeg er ikke saa indbildsk at tro, at jeg kan; men jeg kan gøre Menneskeheden godt, og det gør jeg med min Elixir.

I Firenze har jeg faaet Privilegium paa at sælge den for 1 Lire Flasken. Her i Perugia har jeg af Myndighederne faaet samme Ret. Men jeg vil nu sælge den for 50 Centimer. Det er Søndag idag, og ingen skal sige, at jeg er egennyttig og spekulerer i mine Medmenneskers Godtroenhed. — Jeg er ikke Charlatan. Dem kender I nok. De sælger for Pengenes Skyld; men jeg sælger for at gøre godt. Derfor er jeg kommet fra Firenze herhen til eder efter tyve Aars Forløb. Før om tyve Aar kommer jeg ikke igen. Benyt derfor Lejligheden — kom og køb! Et langt Liv uden Smerter for 50 Centimer! Gid jeg maa dø tusind Gange, om det ikke er mindst 1½ Lire værd! Gud alene har Æren, men I har Fordelen! Længe leve Vorherre! Og længe leve alle I, der bor i Perugia og alle I, der bor herude omkring!«

Det lykkedes ham virkelig at faa Afsætning baade paa Livselixiren og paa det arabiske Pulver, men da vi syntes, at vi hade faaet nok af begge Dele under hans statelige Peroration, sparede vi vore Lire, opsøgte vore Damer og vandrede videre med dem til andre af Perugias Seværdigheder. Og vi endte ved den mægtige Arco Augusto, Porten i den gamle etrusiske Bymur, der som et Mindesmærke for Stadens Kulturudvikling gennem Tiderne begynder forneden med den dunkle Oldtids raa Kyklopmurværk og ender foroven i en yndesfuld Loggia fra Renæssancetiden.

Vi tilbragte den næste Dag i Assisi, den hellige Franciscus' By. Den ligger ligesom Perugia paa en Bjergbølge, hvorfra man ser milevidt ud omkring til andre større og mindre Bjergbølger i det skønne umbriske Landskab. Ruiner af et mægtigt Kastel kroner Toppen, og paa et Fremspring længer nede ligger det berømte Franciscanerkloster

med sine Kirker over den berømte Helgens Grav. Eller rettere Grave. Ti efter at ha hvilet fredelig i 600 Aar under Hovedalteret i den Dobbeltkirke, man i det 13. Aarh. byggede til hans Ære, fandt man i Begyndelsen af forrige Aarhundrede i en Hule i Klippen tæt ved Kirkemuren en raat tilhugget Stensarkofag med Skeletlevninger, og de blev saa erklæret for at være de ægte jordiske Levninger af den store Helgen. En Kryptkirke blev opført over Stedet og sat i Forbindelse med Dobbeltkirken, og for ligesom at gøre Afbigt for den overdaadige Pragt, hvormed de ældre Kirker var blevet udstyret til Ære for den store Helgen, der som første Pligt paabød Armod og Forsagelse, byggedes Kryptkirken i en prunkløs Stil, der svarede til Sarkofagen. Saa den blev vi snart færdig med paa vor Pilgrimsfærd gennem Helligdommen.

Ikke saa med de andre Kirker. Dem vilde man overhovedet aldrig blive færdig med, hvis man skulde se alt, hvad de frembyder af dekorativ Udsmykning, men uheldigvis — eller heldigvis, om man vil — kan det meste ikke ses. Der er næsten kældermørkt baade i Underkirken og i Overkirken, saa man blir hurtig træet af at stirre efter Enkeltheder i Dekorationen, skønt der er adskillige af den i vore Dage kanoniserede Malerhelgen Giottos bedste Billeder. Der er bl. a. de bekendte allegoriske Fremstillinger af Fattigdom, Kyskhed og Lydighed, de tre Hoveddyder, den hellige Franz krævede af sine Ordensbrødre. De er kuriøse nok i Fremstillingen. Kyskheden sidder indespærret i et Taarn og kigger ud af Lugen. Uskylds Engle bringer hende Trøst og anden himmelsk Manna. Renhed vasker nøgne Mennesker rene, og Styrke rækker dem Haandklædet, Gejlhed piskes, og Ukyskhed styrtes ned fra Klippen, men Amor, der er udstyret med Klør paa Hænder og Fødder, sidder og griner gemytlig ad det hele; han ved nok, hvem der alligevel er den stærkeste. — Mere berømt er S. Franciscus' Formæling med Armoden, hvor Armodens udtærede Skikkelse, i det lasede Klædebon og med Ansigtstrækkene præget af Lidelse og Haabløshed, virker ganske stort. Men hvis man ikke ser med kunsthistorisk Interesse paa disse gamle Sager, blir Udbyttet alligevel tvivlsomt.

Det forsøgte vi. Frk. Gotschalk, der læste Kunsthistorie, hade forberedt sig til Turen og kunde derfor efter de bedste Kilder (Burck-

hardt og Crowe & Cavalcaselle) oplyse os om, hvad vi skulde se, og det er altid rart at faa det at vide, naar man ikke selv er i Stand til at se. Ogsaa under hendes Førerskab gennemgik vi de 28 Billeder i Overkirkens dunkle Langskib, der genfortæller hele S. Franciscus' Legende med alle dens Undergerninger og andre mærkelige Tildragelser. Et trælsomt Arbejde! Men disse Billeder menes at kunne repræsentere Maleriets Udvikling i Mellemitalien fra Cimabue til Giotto; altsaa maatte vi igennem det hele. Men da vi hade faaet de 28 til Livs, opgav vi videre kunsthistoriske Studier for den Dag og hengav os en Stund til de kulinariske. Hvorefter vi anbragte os uden for Kafeen paa Assisis Torv, der dengang endnu ikke var hel- ligt S. Vittorio Emanuele, det ny Italiens Helgen, og saa paa den lige overfor liggende smukke gamle Tempelfaçade med korintiske Travertinsøjler, som i sin Tid var Pronaos for et Minerva-Tempel og nu er Indgang til Kirken S. Maria della Minerva, der bærer de to hel- lige Jomfruers Navne i fredelig Forening. Den og dens Nabo, det massive middelalderlige Forsvarstaarn, der tjener Kirken som Klokketaarn, gav os passende Anledning til at fortabe os i Betragtninger over de vekslende Skæbner, selv saadan en lille By som Assisi har gennemgaaet i Aarhundredernes Løb, og over, hvor umuligt det i Virkeligheden er at danne sig en blot nø- genlunde rigtig Forestilling om, hvordan Livet i den har formet sig til de forskellige Tider f. Eks. da Borgen, hvis vældige Ruiner nu kun er Græsningssted for fredelige Faar, stod der i hele sin Vælde og kappedes med Klosteret og den mægtige Franciscanerorden om Overtaget, eller naar Byen var i Oprør under Fejderne mellem et Par lokale Baroner eller var i Krig med en af Nabobyerne, hvad der jo hørte til Dagens Orden dengang.

Nu er der Fred og ingen Fare i den idylliske By. Men det lyk- kedes mig dog at blive ret uhyggelig tilmode, da jeg hen paa Aftenen begav mig alene ud i dens mørke, kun af en søvrig Tranlampe hist og her oplyste Smøger, der syntes dobbelt skumle, fordi der, skønt Klokkeren kun var otte, hverken hørtes Lyd af Mennesketrin eller Men- nesketale i dem. Alt var lukket og slukket, kun nu og da gled en Skikkelse forbi i Mørket med Hatten nede i Panden og Kappet fligen oppe for Munden — for Aftenluftens Skyld — saa snigmorderisk at

se til, at jeg ikke turde standse den og spørge om Vej til Albergo del Subasio.

Til Gengæld lyste den venlige Bys Gader og Gaarde og Borgruinen oppe paa Bakken af lutter Solskin og vore Værtsfolk af lutter Velvilje, da vi næste Morgen kørte afsted i Kalesche for at naa Jernbanen et Stykke længer mod Syd i Foligno.

Jernbanen kan være god nok, naar man skal hurtig afsted, men vil man nyde Landskabet, er en Kalesche med et Par raske Heste og en glad Kusk mere egnet dertil og Apostlenes Heste det allerbedste Befordringsmiddel. Vi nød alle Herlighederne omkring os, mens det bjælderinglende Forspand galoperede afsted Bakke ned, Bakke op, og Kusken jævnlig udstødte sine mærkelige Gutturallyde til Hestens Opmuntring og ellers, naar vi en Stund ikke hade konverseret ham, brød ud i en Slags Sang med et meget langtrukket Refræn.

Hvor var det vidunderligt alt, hvad vi saa paa denne Køretur, og hvor var det italiensk! De smaa Bøndergaarde med Klynger af overdaadig blomstrende Frugttræer, de lysegrønne Majsmarker med Rækker af kandelaberformede Træer til Vinstokkene, de graablaa Olivenlunde op ad Bakkeskrænterne, den støvhvide Landevej, hvor vi mødte tungtkørende Vogne, forspændt med langhornede Okser, tætmylrende Faarehjorde og spredte Gedeflokke med deres Hyrder, velnærede, bredhattede Præster i Gig eller med opkiltret Kjole overskrævs paa et Muldyr, Kvinder med Haandten eller Svøbelsebørn i Pakker, hvoraf et lille Hode og et Par smaa levende Arme stak ud, halvnøgne sorte Unger mellem magre, stikkelhaarede sorte Grise — — og over det altsammen den glædestraalende blaa Himmel lige ned til Horisonten, hvor den mødtes med blaanende Bjergbølger — en Frodighed, hvor man saa hen, som forlenede selv de forfaldne Bygninger og deres rodede Omgivelser med en malerisk Skønhed over al Beskrivelse.

Og der sad vi seks Nordboere og overbød hverandre i Lovprisning af dette Land, som vi hade længtes efter, og som vi aldrig vilde glemme, og rimeligvis altid længes tilbage til, naar vi atter engang var borte derfra.

Henad Aften naade Bredal og jeg Rom. Lie og Damerne var blevet i Spoleto for at ta Terni Vandfaldet paa Tilbagevejen.

Det var ikke som at komme til en af de andre Storbyer, vi hade været i paa Nedrejsen. Roms Jernbanestation gjorde et tarveligt Indtryk, Trængsel og Travlhed var der ikke. Kvarteret omkring Stationen var næsten ubebygget, optaget af Kloster- og Villahaver, og af de mægtige Ruiner af Diocletians Termer, der laa tavse i Tusmørket, da vi kørte over Termini-Pladsen til Via Felice, hvor Bredal bode. Via Felice hed dengang den nedre Del af Via Sistina, nærmest Piazza Barberini. Kvarteret heromkring var det egenlige Kunstnerkvarter. I mange Huse var der Atelierer og Værksteder, i de øvre Etager for Malere, i Stuen for Billedhuggere, Billedskærere, Marmorhuggere og beslægtede Haandværkere eller Butiker med Kunstsager, ægte og falske Antikviteter, gamle og nye Brugsgenstande, al Slags Bric à brac. I Huset, hvor Bredal bode, var der mindst en Snes Studier med tilhørende Malere af forskellige Nationaliteter; de passede hver sit og hade ikke noget med hverandre at gøre.

Da jeg ikke straks kunde komme ind i min Bolig i Skandinavisk Forening, maatte jeg foreløbig være hos Bredal. Der var ikke videre hyggeligt i det rummelige, men temmelig tomme og tarvelig møblerede Atelier med det store udækkede Vindue ud til Tusmørket, saa vi gik med det samme over i »Sparekassen«, et Trattori skraas overfor i Gaden, hvor de skandinaviske Kunstnere gerne holdt til og spiste deres Aftendiner ved Syvtiden, især naar der var Ebbe i deres egen Kasse.

Det var en meget demokratisk Beværtning, som de fleste af disse med *vino con cucina* betegnede Spisesteder; men Maden var spiselig, Vinen drikkelig og Prisen rimelig, saa man tog det ikke saa nøje, om Dug og Servietter ikke var saa rene og Service og Servering ikke saa fine som paa de dyrere Restauranter nede i Corso eller via Condotti, hvor man førte sine Gæster hen, naar der skulde gøres Stads af dem.

Ved Stambordet sad endnu, da vi kom, Billedhugger *Hasselriis*, Malerne *Albert Price* og *Anthon Thiele* og den svensk-finske Litterat *Wetterhoff*. Den uformelle Præsentation var hurtig besørget; jeg var jo ventet. Straks efter kom *Pietro Krohn*; han hade været paa

Stationen for at ta imod os, men var kommet bagefter. Det var helt hyggeligt at sidde i denne ny Kres af fremtidige Omgangsfæller, der alle syntes jævne og ligefremme Mennesker; de passede ligesom til Stedet, denne jævne romerske Beværtning, hvor Suppegyryden kogte og Frittomiste'n spruttede henne paa det aabne Ildsted i Baggrunden af Stuen, hvor Vinen tappedes lige af Tønden i Foglietten, som Værsten i opsmøgede Skjortearmer selv satte paa Bordet. Jeg kendte det alt fra Marstrands og de andre italiensk-danske Maleres Billeder.

Der sad vi sammen, som vi saa tit gjorde det i de Aar, der fulgte efter, røg vor Cigar efter Maaltidet, tømte Foglietten, snakkede sammen, berettede og diskuterede under en evindelig Kommen og Gaaen i Lokalet af ambulante Sælgere af alle Slags Sager. Alt imellem sad en Dreng med friske Aftenaviser ind og ud af Døren, og nu og da troppede Musikanter op, Trioer af Guitar, Mandolin og Resterne af en Tenor, Solister paa Violin, Mundharmonika eller i Fuglekvidder, beskedne Folk, der takkede for hver Soldo, de fik. Og omkring ved de andre Borde sad hyggelige Mennesker, mest Haandværkere eller smaa Bestillingsmænd med deres Familier, altid venlige og hjælpsomme overfor den fremmede.

Inden Aftenen var omme og vi brød op, følte jeg mig allerede hjemme paa Stedet og i Kresen af disse jævndrende, med hvem jeg hade Interesser og delvis Anskuelser tilfælles, og som jeg i andre Henseender var jævnbyrdig. Men jeg hade ogsaa haft en god Fortaler i Bredal, der selv var den bedste Kammerat i Kresen.

S. Maria della Salute, set fra Giudecca. Venedig.

Tiber-Færgen mellem Ripetta og Viccolo della Barchetta. 1875.

II.

DEN første Morgen i Rom. Jeg var vaagnet og kunde ikke sove. Bevidstheden om, at jeg var i Rom hade i et Nu gjort mig lysvaagen. Jeg laa og kiggede mig om i Stuen. Lyset pipede ind gennem Huller i Vinduesskodderne. Jeg lyttede. Regnede det? Det lød jo saadan. — Skulde jeg første Gang, jeg saa Rom, se det i Regn? Op! — Og op med Skodderne!

Nej, Himlen laa blank og blaa deroppe over Tagene. Den silende Lyd som af Regn kom fra Springkammen nede i Gaarden, hvor Vandet løb ud af Ledningens Løvegab ned i den aabne Stenkumme. Det var et af de Tusinder af Væld, som i smaa Straaler og i store Fontæner risler og rinder, plasker og bruser i hver Gaard, i hver Gade, paa hver Plads, i hver Have — overalt i Rom, ved Dag og ved Nat, Dag ud og Dag ind, Sommer og Vinter, Aar efter Aar, Aarhundrede efter Aarhundrede — den evige Stads levende Symbol paa dens Alevighed.

I det samme begyndte Klokkerne i et Par Kirker at ringe; en ilter lille en brød med sine smaa rappe Sopranslag ind i de langsomt rungende, dybe Malmtoner af de store Klokker — det var umuligt at blive inde længer. I en Fart kom jeg i Tøjet og ud af Døren; Bredal mærkede det ikke. Straks efter stod jeg i den morgenkolde Gade, hvor Solen alt forgyldte Tagene oppe, mens Nattaagen endnu slørede Rummet nede mellem Husene, og Lysskæret forsøvede de dugvaade Brosten.

Livet for Dagen var begyndt. I Gadedøren stod Husets Skomager-Portner og tog sig en Dram Morgenluft, inden han satte sig ved sit Skomagerbord bag i Gangen, hvor Lampen var tændt. Ude paa Gaden trippede en Flok gulgraa Geder smaabrægende omkring deres Hyrde, der var i Lag med at malke dem i de ventende Pigers Kander og Skaale. Passiaren gik livligt med Fagter og Latter. En Gadesælger raabte med sine Varer; oppe fra et Vindue forhandlede et Kvindfolk med ham, hejsede en Kurv ned, fik den fyldt og halede den op igen. Et lille Æsel kom trækkende med en lang Tremmevogn, topfyldt med Grønsager; Kusken og hans bjæffende Hund sad oppe paa Toppen af Læsset. Tre Muldyr paa Række med store røde Uldsduske og blanke ringlende Messingplader paa Seletøjet spændte under Kuskens Tilraab og Piskeslag de fine spinkle Ben i Stenbroen for at faa den svære stenbelæssede Kærre i Gang igen. Det var altsammen saa nyt for mig og saa mærkeligt.

Jeg vidste, hvor jeg vilde hen. Monte Pincio var Maalet. Gennem den korte via Sistina naade jeg hurtig Pladsen foran Kirken S. Trinita de' Monti, hvorfra den Spanske Trappe vælter sine Trin-kaskader ned mod Spanske Plads. Kirken med den høje Dobbelttrappe, Obelisk foran den — jeg kendte det altsammen fra Stik og Billeder; men hvor var det alligevel overvældende stort og skønt. Og se der! Over Trapperampens Brystværn løftede langt borte Monte Mario sin buede Ryg med den hvide Villa Mellina mellem de mørke Pinjer. Hvor den laa og lyste festlig i Morgensolen! Langsomt gik jeg ad den jævnt stigende Vej forbi Villa Medici og den store Granitkumme med det lille gurglende Springvand under Stenegene og videre gennem Gitterporten ind i Monte Pincio Parken hen til Udsigtsterrassen.

Og stod betaget og saa ud over Rom.

Hvor ofte har jeg ikke staaet der siden og ladet Blikket glide ud over dette Hav af graagule Tage fra Kvirinalets brede Bygning og Senatorpaladsets slanke Taarn i Syd til Engelsborgs mægtige Cylinder og Peterskirkens skønne Kuppel, der løfter sig højt over Horisonten i Vest som en Krone paa hele Herligheden. Lige nedenfor ligger Piazza del Popolo med den massive Port og den gamle Kirke S. Maria del Popolo, med Obelisk midt paa Pladsen og de to smaa Kuppel-

Peterskirken, set fra Monte Pincio.

kirker ved Indgangene til Korso og Via di Ripetta. Men i Nord langt ude over Kampagnen lyser Soractes blaanende Top mellem Skræntens mørke Cypresser.

Der er skønt heroppe om Morgenen og Formiddagen, naar kun faa færdes her. Saa dufter de morgenfriske Roser og Heliotroper, Springvandene risler melodisk, og der er Fuglekvidder i Buske og Træer. I den svage Luftning svajer Palmernes lange, fjerformede Blade, mens de plastiske Aloer staar urørligt som hugget i Sten. Slyngroser klynger sig om Pinjernes Stammer, Sol og Skygge brydes over de grønne Plæner og brogede Blomsterrabatter; selv midt i Vinteren er her Vaar.

'Og skønt er her om Aftenen ved Solnedgang. Mens Skyggerne sænker sig over Staden og Røg og Aftentaage svøber sit Slør om Livet og Larmen dernede i de snævre Gader, farves Aftenhimlen stærkere og stærkere. Og op mod den tilsidst luegyldne Baggrund staar de lave Højder paa den anden Side Tiberen, Monte Mario og Monte Gianicolo med deres Villaer og Klostre æterisk fine i viodlette Lufttoner.

Men skønnest er det, naar Solen ved Jævn døgnstid gaar ned lige bag Peterskirkens Kuppel og skyder sine Straaler tværs igennem de modstaaende Vinduer i den høje Tambur under Kuplen og ligesom løfter den i et Hav af Lys og med en straalende Guldglorie om dens Runding. Og snart efter fyldes Himmelummet af Klang fra de Hundreder af Kirkeklokker, der ringer Solen ned.

Op ad Dagen meldte jeg mig til Tjeneste hos Konsul *Bravo*. Den gamle Etatsraad og Commendatore di Dannebrog modtog mig meget venlig og udtalte Haabet om, at vi skulde komme godt ud af det sammen. Det haabede ogsaa jeg, skønt jeg mindedes de ikke helt smigrende Karakteristiker, et Par af hans tidligere »Sekretærer« havde givet af ham. Venlig og ligefrem var han ved Modtagelsen, og jeg tænkte, at vi da alle Dage skulde være to om at blive uenige. Ak, de gode Forsætter! Livet havde endnu ikke lært mig, at man skal heller fare i Fred end i Fejde.

Bravo var født i Altona 1797 af jødiske Forældre. Han var nu 75 Aar. Om og naar han var kristendøbt, fik jeg aldrig at vide; men han var mandtals-indskrevet i den evangeliske Menighed i Rom, og han ligger begravet paa den protestantiske Kirkegaard ved Cestius Pyramiden, saa hans Daabsattest maa vel ha været i Orden. Han holdt ikke af at blive mindet om, at han var født Jøde, hvorfor Skælmene Ernst Meyer gerne drillede ham, naar andre var tilstede, ved spøgende at sige til ham: Vi to gamle Jøder! Han var vist ellers ganske indifferent i Trossager, som han var det overfor de fleste andre Spørgsmaal af almen Interesse, sociale som politiske. Alderen gjorde sit dertil, men han hade vel heller ikke for intet levet sine bedste Manddomsaar i 30rnes og 40rnes for al aandelig Paavirkning udefra afstængte Rom. I det store Spørgsmaal, der i 70rne, særlig i Rom, stod paa Dagsordenen: Forholdet mellem Pavedømmet og Kongeriget, indtog han klogelig et meget reserveret Standpunkt, og han indlod sig aldrig i Diskussion derom. Han gjorde sin Opvartning hos Minghettis Kabinetssekretær med samme nystrøgne høje Hat og samme urbane Smil som hos Pavens prælato domestico, Monsignore Nardi, men han syntes jo nok, at det var fornemmere at blive modtaget og gelejdet af en papegøjespraglet Schweizergardist og en silkekædt Kammertjener i Vatikanet end at blive anmeldt af en civilklædt Tjener i et ministerielt Kontor. Han hade jo ogsaa været de nordiske Landes »diplomatiske« Repræsentant ved Pavehoffet i næsten 25 Aar og var stolt af sit personlige, venskabelige Forhold til Monsignoren, saa hans Sympati var næppe for de ny Magthavere. Men han udtalte sig aldrig derom.

Bravo var kommet til Rom 1827. Han hade gaaet nogle Aar paa Akademiet i København ligesom den jævnaldrende Ernst Meyer, der ogsaa var født i Altona, og den noget yngre Ditlef Blunck fra Breitenburg. Nu mødtes disse tre Holstenere igen i Rom, hvortil Meyer var kommet 1824; Blunck kom Aaret efter Bravo. Til dem sluttede sig senere Landskabs- og Sømaleren Chr. Fr. Thøming fra Eckernförde, der ogsaa hade gaaet paa Akademiet i København. Mens det gik fremad for de tre, der hade Talent og var flittige, blev det ikke til noget med Kunsten for Bravo. Kun et Par Smaabilleder fra Rom og Omegn naade han at faa udstillet paa Charlottenborg 1831

—32, mens Meyer og Thøming og navnlig Blunck 30rne igennem hjemsendte adskilligt, der vakte Opmærksomhed.

Bravo, der hade arvet nogen Formue og kun hade faa Fornødenheder, opgav mere og mere at male. Derimod var han ligesom Blunck og Meyer med i det muntre Leben, som i første Halvdel af 30rne udfoldede sig i den tyske Kunstnerkres i Rom under Ledelse af Thüringer-Maleren Fr. Nerly, der som Generalissimus for Ridder-skabet P. P. Q. P. (Præses Populusque Pontemollicus) satte Solderiet i System. Nerly indstiftede den berømte Bajocco-Orden for Medlemmer af Ridderskabet, præsiderede ved deres Pontemolle Møder i den skumle Chiavica Knejspe ved Piazza Barberini og arrangerede de aarlige Foraarsfester i Cervaro Grotterne ude i Kampagnen. Han aabnede gerne Møderne i Chiavica med en improviseret Velkomsthilsen paa »Schnitzelbank«-Vers, og det blev vedtaget, at de første Vers skulde rime Monte Cavo paa Bravo. Navnet har dog næppe været det eneste Bidrag, den livlige lille Maler ydede til det muntre Samliv, selv om han ikke som Blunck og Medaljør Christensen opnaade den Ære at blive Medlem af Nerlys Generalstab. Om disse evindelige Drikkelag og Fester med ugelang Forberedelse var til Gavn for det alvorlige Arbejde, turde være tvivlsomt; Nerly brød da ogsaa pludselig af og forlod Rom, for ikke at gaa til Grunde derved; men for et usikkert Talent som Bravo gav det Lejlighed til at være med og gøre Gavn og gøre sig gældende, omend ikke paa Kunstens Omraade saa dog mellem Kunstnerne. Saa han var velset i Kresen.

Det var her, han traf sammen med Thorvaldsen, der trods sin Alder og Anseelse nu og da deltog i Ridderskabets Sammenkomster i Chiavica (Kloaken). Han var Medlem og fremviste efter Sigende — hvad der dog er tvivlsomt — med samme Stolthed sin Bajocco-Orden som sine andre Ærestegn. Chiavica Knejspen laa paa Hjørnet af Via Felice og Via Tritone skraas overfor hans Atelier ved Palazzo Barberini, og naar Humøret ellers var dertil, kunde han nok lide at tilbringe en Aftenstund i en Kres, hvor der blev drukket godt og skæmtet frit. Han kunde selv drikke tæt, uden at det anfægtede ham. Den tjenstvillige Bravo hade Thorvaldsen god Brug for. Bravo kunde hjælpe ham baade med hans vidtløftige tyske Korrespondance og med at opspore og indkøbe Antikviteter, Gemmer, Medaljer, og hvad

Thorvaldsen ellers samlede paa. Han vandt derved Thorvaldsens Tillid i den Grad, at Thorvaldsen i April 1838 indsatte ham til Eksekutor af sit Testamente sammen med K uchler og Luigi Chiaveri, Torlonias Stes on. Da Thorvaldsen nogle Maaneder efter rejste hjem til Danmark, overdrog han Bravo Opsynet med sine efterladte Sager. L ange før Afrejsen havde Bravo v aret optaget af Indpakning og Forsendelse til Livorno af alle de V erker og Samlinger, der skulde hjem med Fregatten »Rota«, et meget brydsomt Arbejde, da Thorvaldsen havde saa vanskeligt ved at ta en Bestemmelse og endnu vanskeligere ved at overholde den, naar den var taget. Det var Bravo en Lettelse, da Thorvaldsen endelig den 5. Aug. 1838 k orte afsted fra Casa Buti i Via Sistina i F olge med Blunck og den tyske Billedhugger Matthi a for over Civita vecchia at gaa til Livorno, hvor Freagttten laa.

Mens Thorvaldsen var hjemme, fik han Bravo gjort til l nnet »Kunstagent«, den nemmeste og for Thorvaldsen billigste Maade at bel nne ham paa. Som saadan blev det Bravos v esenligste Opgave ogsaa at lede Hjemsendelsen af Thorvaldsens  vrige V erker og andre Sager, da Fregatten »Th tis« under Thorvaldsens sidste Ophold i Rom, fra Sept. 1841 til Okt. 1842, kom til Livorno for at afhente dem.

Blandt Bravos andre Hverv som Kunstagent var ogsaa det at sende Indberetninger til Akademiet om Kunstforhold i Rom. Det gjorde han nogle Gange i de f lgende Aar og gav udf rlig Besked — paa Tysk — ikke blot om Udgravninger og Fund af antike Sager og om nyudkomne Skrifter af ark ologisk og kunsthistorisk Indhold, men ogsaa om de samtidige Kunstnere og deres Virksomhed i Rom. Baade de skandinaviske og de mest bekendte af andre Nationaliteter omtales i disse Indberetninger, der, hvis de var blevet fortsat, vilde haft ikke ringe V erd. — Under Thorvaldsens sidste Ophold i Rom havde Bravo sin Hyre med Baronesse Stampe, der efter hans Mening plagede Thorvaldsen, og Thorvaldsen blev, meddelte han Thiele i Brev, et helt andet Menneske, munter og tilfreds, da han var blevet af med hende. Thorvaldsen havde gjort Rejsen til Rom sammen med Stampes, men Stampes rejste alene tilbage.

For at skaffe Bravo mere Anseelse hos de stedlige Autoriteter blev han 1846 gjort til dansk Konsularagent eller Konsul i Rom, hvor

der hidtil ikke havde været nogen danskfødt Repræsentant, saaledes som dér var i Napoli (John Fleischer) og i Livorno (C. A. Dalgas). Kirkestatens eneste danske Konsul var Italieneren Feoli i Civita vecchia, og han tog sig næppe af de Danske i Rom. Det blev nu Bravos Sag, og han gjorde det saa godt og gerne, som man kunde forlange. Selv om han var tyskfødt og tysktalende og vistnok følte sig mere hjemme blandt de tyske Kunstnere end blandt de danske, var han dog dansk Undersaat, hvad han i sine Indberetninger til Akademiet flere Gange anførte. Og nu var han dansk Embedsmand. Alligevel var han med i den Bevægelse blandt de tyske Kunstnere, der i 40rne vilde bort fra det tidsspildende Pontemolle Solderi, og som i Novbr. 1845 førte til Dannelsen af den tyske Kunstnerforening. Det var den nationale Bevægelse hjemme i Tyskland («Was ist des deutschen Vaterland?») der nu ogsaa naade Kunstnerne i Rom. Men et af denne Bevægelses Udslag var Schleswig-Holsteinismen, og det medførte, som rimeligt var, at det hidtil kordiale Forhold mellem de danske og tyske Kunstnere mere og mere afsvaledes. Og da nu tilmed den tyske Kunstnerforening proklameredes som »ein rein deutsches Verein«, fuldbyrdedes Sondringen. Mens endnu Constantin Hansen ved sin Afrejse fra Rom i Okt. 1843 fejredes som »Bajocco-Ritter« ved en Pontemolle Verein i Knejspen paa Monte Citorio, var ingen danskfødt Kunstner sidst i 40rne og i 50rne Medlem af den tyske Forening; kun Bravo og Ernst Meyer vedblev at være det.

Samtidig med Nationalitets- og Samlingsbevægelsen i Tyskland opstod den skandinaviske Bevægelse i Norden og kom til at spille en ikke ringe Rolle, især i Danmark. Det var da ganske naturligt, at de skandinaviske Kunstnere i Rom sluttede sig sammen. De sendte 1856 Andragender til deres respektive Regeringer om Tilskud til Oprettelsen af et »Kasino« i Rom, hvor Rejsende fra Norden kunde samles i Stedet for som hidtil at være henviste »til Kafeer og Værts-huse«; men først efter gentagne Henvendelser enedes Regeringerne om at gi hver et aarligt Tilskud af 300 Rdl. til Foreningens Drift og 200 Rdl. en Gang for alle til Samlingslokalets Indretning.

I Forsommeren 1860 vedtoges saa Dannelsen af »Skandinavernes Kasino i Rom«, og Love for Foreningen udarbejdedes. Kunstnerne

skulde udgøre den faste Stok, mens de Rejsende, der for kortere eller længere Tid opholdt sig i Rom, optoges som besøgende Medlemmer. Bravo, der hade taget virksom Del i Foreningens Dannelse, var som dansk Konsul selvskrevet Medlem af Styrelsen, og da han nogle Aar efter tillige blev svensk-norsk Konsul, gjordes han til Styrelsens Formand. Han var jo fastboende i Rom, mens de andre Medlemmer kom og rejste, saa at Styrelsen sjælden bestod af de samme Aar efter andet.

Konsulatet var i Bravos Privatbolig i Palazzo Poli ved Piazza Poli. »Paladset«, der var bygget sammen med det tidligere pavelige Trykkeri og Kobberstikkeri i Via Stamperia, har en mægtig Gavl-væg ud mod Piazza Trevi. Fra den styrer Neptun sine stejle Hæste frem over Stenene mellem Fontana di Trevis fossende Vand og mange Væld. Den Del af Bygningskomplekset, der vendte mod Poli-pladsen, var et ret moderne Hus. Paa første Sal hade den berømte Guldsmed og Antikvitethandler Castellani sin Forretning og Udstilling af antike og eftergjorte Smykker og andre Genstande. Castellani lavede de gamle Sager saa godt efter i sine Værksteder, at han undertiden hade ondt ved selv at finde ud af, hvad der var ægte og hvad der var eftergjort, og han blev en hovedrig Mand. Det var en Nydelse at se paa hans mange Sager, der ikke blot fyldte Borde og Montrer inde, men ogsaa var anbragt i og paa Væggene op langs Trapperne, og det var den gamle Cavaliere en Fornøjelse selv at hente dem fra Skabe og Skuffer og vise dem frem.

Ovenpaa hos Bravo var der ikke saa meget at se paa. Som »Ungkarl« paa 75 Aar nøjedes han med en pæn, middelstor Dagligstue, fuld af Sol, velmøbleret og med endel Studier og Smaabilleder paa Væggene, enkelte danske, flere tyske og et Par Landskaber og Blomsterbilleder af ham selv; desuden et Sovekammer, som tillige tjente ham til Spisestue ved de Maaltider, han indtog hjemme. Han bød aldrig nogen spise med sig hjemme, kun ude. Man kom ind til hans Stue gennem en lang Korridor, hvortil de øvrige Værelser i Lejligheden hade Udgang. De bebodes af en Enkefrue med et Par smukke, unge Døtre. Det kunde da hænde, at de unge Damer »tilfældig« kom ud i

Korridoren, just som *il segretario* passerede for Ud- eller Indgaaende, og efter de obligate Forskrækkelsesudbrud fulgte saa smaa Udvekslinger af Undskyldninger, Komplimenter o. lign., der efterhaanden udviklede sig til længere Underholdninger, som for mig var en bekvem Indøvelse i fri Konversation paa mangelfuldt Italiensk.

Da Bravo hen paa Somren rejste nogle Uger til et Badested og overlod mig at repræsentere Konsulatet og dermed det ganske skandinaviske Diplomati i Rom — ti baade den danske Gesandt, Kammerherre Kiær, og den svenske Legationssekretær var borte paa Sommerrejser — udviklede Bekendtskabet sig hurtigt, saa jeg jævnlig tilbragte »Kontortiden« i Familiens Dagligstue. Der kom ikke en Kat i Konsulatet paa den Tid af Aaret; men jeg hade maattet love Bravo højt og helligt at tilbringe mindst to Timer daglig deroppe; om at forlægge Konsulatet, mens han var borte, til Foreningen, hvor jeg bode, som jeg foreslog ham, kunde der ikke være Tale. »Vil De ikke komme herop, so kan jeg ikke rejse. Jeg har ikke sofet den ganske Nat bare for at tænke po, hvad De sagde igaar!« — Altsaa gik jeg daglig derhen og tilbragte Tiden med at skrive italiensk Stil efter Sauers Parleur og ellers øve mig i italiensk Konversation med de unge Damer. Derved kom jeg efterhaanden ind i deres Livssyn og lærte deres Livsønsker at kende. Først ønskede de sig mange Penge; ti uden Penge kunde man ingenting gøre; dernæst en Mand; for uden en Mand kunde en Kvinde ingen Frihed ha. Og endelig en *amante*, for uden Kærlighed kunde man ikke leve. Og saa var for Resten det bedste, de vidste, at spise godt »en rigtig saftig Steg«, drikke god Vin dertil og *ballare*.

Det var meget fornøjeligt altsammen, men da den ene unge Dame en Dag rakte mig sin store Vifte, paa hvilken der i skønne Snirkler og Sving stod at læse: Se ikke saadan paa mig, hvis du ikke vil, at jeg skal elske dig!« slog jeg beskæmmet mine Øjne ned og passede for Fremtiden omhyggelig paa dem, for at ikke den unge Dame skulde komme noget til i Retning af ulykkelig Kærlighed. Selv var jeg assureret i saa Henseende, og Bravo hade tilmed, vistnok i den bedste Hensigt, fortalt mig om alle de Forbindelser og Ægteskaber mellem danske og tyske Kunstnere og Romerinder, som han hade oplevet, og hvoraf kun de færreste var faldet godt ud. Og det var lige fra

Thorvaldsen med Fru Anna Maria Uhden og gamle Reinharts med Anna Caffo til Rohdenernes og Billedhugger Pettricks og Genremaler Pollacks, og hvad de ellers alle hed. »Man skal vare sig,« sa den gamle, »for de er Gut-Satan! ikke sodan at blife aff met igen!« Han talte maaske af egen Erfaring.

I et Brev, skrevet nogle Maaneder efter min Ankomst, hvori jeg gir Smaarids af nogle af de Skandinaver, jeg var mest sammen med, skriver jeg om Bravo: Saa har vi den gamle Etatsraad. Han lader sig korteligst karakterisere som *un vieux radoteur*, eller, som vi siger paa Dansk, et »skikkeligt gammelt Vrøvl.« Han staa sig eller søger i hvert Fald at staa sig godt med alle Mennesker paa Jorden; og hvad de Herrer over og under den betræffer, saa synes han ikke at foretrække den ene for den anden. Hans Liv-Ed er Gut-Satan! og da hans Forhold til de to i alle andre Henseender synes at være et lignende Ligeligheds, er det vistnok Grunden til, at de endnu ikke er blevet enige om, hvem af dem, der skal ta ham til sig, men lader ham leve, skønt der ikke er meget andet tilbage af ham end en Mumie. Hver Dag omkring 12-Tiden møder jeg hos ham for at hjælpe ham med »Forretningerne«. Som oftest bestaar disse kun i at læse de sidst ankomne Aviser. Men er der en sjælden Gang et Brev til Konsulatet, som skal besvares, og jeg kommer fem Minutter efter 12, modtar han mig med: »Hvor blir De doch aff? Her er et Breff, og det mo der Svar paa!« Hvorefter han bruger ti Gange saa lang Tid til at sige mig, hvad der skal staa i Svaret, som jeg behøver for at skrive det. Naar han saa mærker, at jeg »blifver gal i Hodet,« som han kalder det, forsoner han mig med at indbyde mig til en Eftermiddags-Køretur, der som oftest gaar ud til et Osteri paa Monte Aventino, hvor der er en dejlig Udsigt, en dejlig Romerinde Rosa og en respektabel Vin. Vi blir da altid forsonede med hinanden og med Tilværelsen, inden Sol gaar ned, hvad den gerne gør, inden vi bryder op.

Han er en rar, gammel Mand og let at komme ud af det med, naar man bare vil la ham snakke og nogenlunde taalmodig hører paa hans Historier. De er ikke morsomme alle. Naar det endda var Historier fra gamle Dage, men som oftest er det, hvad han sidst har læst i Rises Arkiv eller Flammarions »beboede Verdener«, og det er

jo ikke videre spændende. Han er mere paaholdende med sine Penge end med sine Historier, saa han trakterer sjælden med andet end Vin, naar vi er ude sammen. Gaar det højt, faar vi et Par haardkogte Æg og nogle Skiver Pølse til, men Cigaren bagefter maa jeg selv ha med, hvis jeg vil ryge. Han er forfærdelig nysgerrig, og jeg kan ingen større Tort gøre ham, end naar jeg omtaler nogen uden at nævne Navn og Stand, eller siger, at han kender ikke vedkommende. »De er altid so hemmelighetsfuld!« siger han saa. Hans Nysgerrighed faar et kuriøst Udslag i hans Interesse for de Breve, der under Konsulatets Adresse kommer til Skandinaverne. Han sorterer dem selv, skriver selv med sin rystende Haand Adresse paa dem og vender og drejer dem under dette, som om han hade den største Lyst til at lukke dem op og læse dem. Og er der Brev til nogen, der endnu ikke er kommet til Rom, eller som ikke har gjort Visit hos ham, fortaber han sig i Gisninger om, hvem det kan være, og hvad de vil i Rom.

Han er Kommandør af Dannebrog — han blev det vist under Kongefamiliens Besøg her ifjor, og han er sikkert meget glad for den prydelige Orden og det smukke, hvide Baand, den hænger i, selv om ogsaa hans fribaarne Kunstnersjæl faar ham til at trække lidt paa Skulderen, naar han taler derom. Som Commendatore er den eneste, han kommanderer over eller vil kommandere over — ti det gaar ikke saa glat — Giacomo, hans og den skandinaviske Forenings fælles Tjener. Ham kommanderer han nemlig til at møde hos sig Kl. 6 om Morgen, men Giacomos Klokke gaar altid mindst en Time bagefter. Saa herser han med ham Dagen igennem til Kl. 3—4; for Giacomo er hans eneste tjenende Aand; han reder hans Seng, gør hans Stuer rene, børster hans Tøj og tilbereder hans frugale Frokostmaaltid. Giacomo henter daglig Posten paa Posthuset og bringer Brevene ud i Øster og Vester, naar Bravo har sorteret dem. Resten af Tiden sidder han og sover paa en Stol i Entreen, hvor han agerer Døroplukker. Naar jeg gaar ved 1½ Tiden, kaster han et langeligt Blik efter mig, som om han ønskede, at han kunde følge med. For naar jeg har besørget de »daglige Forretninger«, det vil sige læst de ny Aviser, spør jeg gerne, om der saa er mere, der skal gøres, og laver mig til at gaa. Saa siger Bravo: Gut-Satan! De har altid so travlt

— blif nu lidt! og saa staar jeg fem Minutter til med Hatten i Haanden og hører paa en af hans Historier, hvortil jeg, uden altid at ane, hvorom det drejer sig, engang imellem paa passende og upassende Steder siger Saa—aa? eller Naa! og naar der saa kommer en Pavse, rækker jeg ham Haanden for tredje og sidste Gang, hvorpaa han siger: »God Appetit!« skønt han ved, at jeg har spist, naar jeg kommer til ham, og saa følger han mig helt ud gennem den lange Korridor til Entreen og siger undervejs som en indfødt Romer: »Sæt Hatten po, her trækker!« Saa er min konsulære Virksomhed for den Dag tilende. Den er ikke videre lønnende hverken i den ene eller den anden Henseende. Jeg faar 43 Lire om Maaneden for mine daglige »Konsultationer.«

Det gode Forhold mellem os holdt desværre ikke i det lange Løb trods mine gode Forsætter om at ville læmpe mig efter ham og trods de jævnlige Vinprøver paa Monte Aventino. Han var for egenraadig og levede i den Forestilling, at han i alle Foreningsanliggender var eneraadig. Det var et saadant, der gav Anledning til Bruddet.

Han hade, forøvrigt inden jeg kom til Rom, grebet ind i et Privatforhold for at forpurre en Forbindelse mellem en Italiener og en ung dansk Pige, der med sin Mor hade tilbragt Vinteren i Rom; de unge hade truffet hinanden i det Hotel, hvor de danske Damer bode. Det var lykkedes Bravo at faa Moren til over Hals og Hode at rejse bort med Datteren, men denne vilde aabenbart ikke godvil- lig gi Slip paa sin Tilbeder; ti kort efter, at jeg var kommet til Rom, mødte hendes Bror op i Konsulatet — han var rejst expres for det samme fra København — for at kræve nærmere Oplysninger af Bravo om vedkommende unge Mand. Eftersom Oplysningerne faldt ud, skulde han gi eller ha Satisfaktion. Bravo blegnede og rystede af Skræk, som om det var ham selv, der skulde gi Satisfaktion. I Stedet for at sige til Broren med den stærke Æresfølelse: »Rejs De heller hjem igen og vær glad for, at Historien er endt, som den er, for det er det bedste for Deres Søster!« kom han med en hel Del usammenhængende Passiar om, at der ikke skulde være noget ved den unge Mand, at han ingenting var, at man sa, han var Hotelværtindens Elsker m. m., saa at Broren tilsidst afbrød ham med: »Ja, saa ved De altsaa intet bestemt ufordelagtigt om ham,« hvortil Bravo svarede:

»Nej, Gut-Satan, jeg vil ikke sige noget ondt om ham!« Broren tog meget kølig Afsked med os og begav sig til Chefen for Borgergarden, ved hvilken den unge Mand var Løjtnant og Chefs-Adjutant og som saadan lejlighedsvis optraadte til Hest i en pragtfuld, hans smukke Skikkelse flatterende Uniform. Oberst-Chefen hade naturligvis som ægte Italiener overfor en fremmed kun Lovord om sin Adjutant, og en medicinsk Professor — den unge Mand var Mediciner — udtrykte sig ogsaa i smukke franske Vendinger om ham, skønt han ikke kendte videre til ham. Paa disse vage Anbefalinger opsøgte Broren saa Italieneren og tilbød ham Oprensning. Han kunde vælge mellem Duel med ham eller Forlovelse med hans Søster. Løjtnant-Medicineren, hvem det hele vistnok kom ganske overraskende, betænkte sig ikke længe, men valgte Forlovelse med den, som han antog, hovedrige unge og smukke Dame, og næste Dag deklareredes saa Forlovelsen ved en splendid Middag, til hvilken Obersten og et Par andre Borgerofficerer, nogle italienske Venner og tre fire danske Kunstnere, men ingen fra Konsulatet, var indbudt. Hvorefter Broren tog sin tilkommende Svoger med til Paris, hvor Moren og Søsteren opholdt sig. Derfra rejste man hjem til Danmark, hvor der blev gjort megen Stads af den smukke og chevalereske unge Mand, men ogsaa skumledes stærkt over den mærkelige Forlovelseshistorie.

Hen paa Efteraaret blev det unge Par med Pomp og Pragt viet i Garnisons Kirke og kom saa til Rom, hvor en forholdsvis flot udstyret Lejlighed, som Brudgommen hade indrettet — paa forventet Efterbevilling — var lejet til dem. Jeg hade kendt lidt til hende hjemme i København, hvor jeg privat hade læst Historie med hende og fire af hendes Veninder; hun var en køn og indtagende ung Pige, beskeden og ligetil, men ikke særlig kvik eller begavet. Noget efter deres Ankomst til Rom bad de mig komme til dem, og i Vinterens Løb var jeg der nogle Gange til Middag sammen med Krohn, Bredal og Rosenstand, der hade været med til Forlovelsesgildet. Vi kom ogsaa nu og da i deres Salon paa den ugenlige Modtagelsesaften, der var i elegant italiensk Stil med let Souper, Dessert, Kage, Frugt og Vin. Det var et lidt kuriøst blandet Selskab, man traf der, lige fra en i de Sæsoner meget omtalt ungarsk eller rumænsk Grevinde, der var berømt for sit vilde Ridt ved Rævejagterne i Kampagnen, til Vær-

tens højst beskedne Forældre, en underordnet kommunal Bestillingsmand, der gik genert omkring i sit luvslidte Kjølesæt, mens hans tarvelig udseende Ægtefælle i Silkekjole sad tavs midt i en Sofa og saa paa sine fede, med mange Ringe prydede Hænder. Men Værten selv bevægede sig med Anstand i sin elegante Salon og var en Mester i at underholde sine Gæster. Den unge Frue, som han hade faaet lavet til med Sminke og Sværte og Haaret opsat efter Øjeblikkets Mode, holdt sig mest til sine Landsmænd, med hvem hun kunde tale frit og paa sit Modersmaal, mens det nok kneb lidt med det Franske og meget med det Italienske, naar hun skulde konversere sine indfødte Gæster, der dog fandt hende *charmante* og *d'una singolare attrativa*. Hun længtes meget efter at træffe ogsaa danske Damer, og vi opfordrede dem da til at komme Nyaarsaften i Skandinavisk Forening. De tog med Glæde mod Opfordringen, men da de kom, var Bravo lige ved at gøre Skandale, saa Krohn og jeg hurtigst mulig maatte faa ham praktiseret ud af Salen og pacificeret saa vidt, at han kunde gaa rolig hjem. Selvfølgelig hade man bemærket hans Optræden og forstaaet Aarsagen dertil, saa det unge Ægtepar kom ikke oftere i Foreningen. Krohn og Bredal, der sammen med Bravo og mig udgjorde Foreningens Bestyrelse, fremsatte saa ved næste Generalforsamling et Forslag, der hjemlede Skandinaver, gifte med Ikke-Skandinaver, Medlemsret for disse og Ægtefælle. Bravo, der ikke vilde vide af eller være med til at stille et saadant Forslag, gik inden Generalforsamlingen rundt og beklagede sig saa levende over det ringe Hensyn, hans Medbestyrere tog til hans Mening og Ønsker, baade i denne Sag og i andre, at det virkelig lykkedes ham at faa saa mange Medlemmer til at love at stemme imod, at Forslaget ved Afstemningen faldt; der manglede 1 Stemme i den $\frac{2}{3}$ Majoritet, det skulde ha.

Denne Sejr gik den gamle Herre til Hodet. Og da han ansaa mig for den egenlige Ophavsmand til Forslaget og til Introduktionen i Foreningen, skulde jeg først og fremmest dukkes; saa meget mere, som jeg jo var i hans Tjeneste og lønnedes af ham. En følgende Salonaften, da han hade været ude til en bedre og fornem Middag i hvidt og med Kommandørkorset om Halsen, mødte han op i Foreningen i Krigshumør og gav mig i nogle fremmede Gæsters Paahør

en Overhaling, fordi jeg uden hans Tilladelse paa Døren i Salen hade anbragt et Opslag om en Lærer i Italiensk, som Bjørnstjerne Bjørnson anbefalede. — »Det maa Etatsraaden gaa til Bjørnson om,« sa jeg nogenlunde rolig, vendte ham Ryggen og gik, mens de fremmede, jeg hade staaet og talt med, saa forbavset efter os begge.

Næste Dag sendte jeg ham et Brev, hvori jeg opsagde min Plads hos ham. Inden han fik Brevet, hade han allerede været hos Bjørnson og gjort ham en Undskyldning og sagt, at han ogsaa vilde gi mig »et godt Ord«, hvad Bjørnson kom og berettede mig; men da han hade faaet mit Brev, var det mig, der skulde gi ham »det gode Ord.« Bjørnson bragte mig ogsaa den Besked og tilføjede: »Jeg gad ikke tale ham tilrette. Han er jo en gammel Idiot, og jeg synes, det er ganske uværdigt for Dem, at være den mindste Smule afhængig af ham.« »Det gode Ord« blev ikke givet, og dermed var vi færdige. Han forlangte nu, at jeg, naar jeg ikke mere vilde være hans Sekretær, skulde fratræde Pladsen som Bibliotekar i Foreningen; men denne Mening var den øvrige Bestyrelse (jeg selv indbefattet) ikke af, da det, at han hade Brug for en Privatsekretær, ikke vedkom Foreningen. Hans Begrebsforvirring vedrørende dette Forhold var saa stor, at han var lige ved at paastaa, at det var ham og ikke Foreningen, der fik de aarlige Tilskud hjemmefra; de sendtes jo til *ham*. Det kneb noget med at faa hans Begreber herom klarede, men da han en Tid efter fik en ny Sekretær i den bekendte Historiker, Dr. V. Møllerup, faldt han dog til Ro og fandt sig i den ny Ordning. Hans og mit Forhold vedblev at være noget reserveret, men vi kunde dog være i Stue sammen — endog i min egen Stue — baade ved Bestyrelsesmøder og ellers, og vi vekslede da Haandtryk og Forhaabninger om hinandens Velbefindende. Men Køreture med Vinprøver blev der ikke flere af, og ved Afskedsfesten for mig inden min Afrejse fra Rom gjorde han mig ikke den Ære at være tilstede.

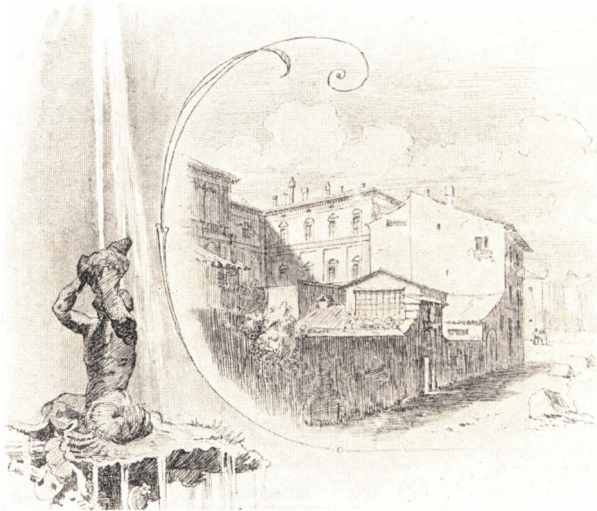
Aaret efter, den 29. Aug. 1876, døde Bravo. En Slægtning kom fra Holland, tror jeg, godtgjorde sin Ret som Universalarving og førte bort med sig, hvad der var af Møbler, Malerier og anden rørlig Ejendom foruden naturligvis hans Penge. Skandinavisk Forening i Rom, som han dog selv ansaa for sit Værk, fik ikke en Soldo efter ham, end ikke til Erindring om ham en af de Studier af danske Malere,

han hade haft hængende paa sin Væg. Skønt dette just ikke tydede paa nogen dybere Interesse for Foreningen eller for Skandinaverne i det hele, bør det dog ikke glemmes, at han i næsten 40 Aar var den, til hvem baade Autoriteterne hjemme og de Rejsende i Rom henvendte sig, naar de ønskede Raad og Bistand i romerske Anliggender, og at han altid villig og efter Evne søgte at hjælpe og vejlede dem, hvor han formaade. At det kom til Brud mellem ham og mig var maaske lige saa meget min som hans Skyld, og jeg som den unge kunde vel nok ha givet noget mere efter for den gamle Mand uden at ha gaaet min Ære for nær. Naar jeg nu tænker tilbage paa ham, er det i hvert Fald uden Spor af Bitterhed, snarere det modsatte.

Det unge Par, der gav Anledning til Bruddet mellem os, gik ikke det lykkeligste Liv imøde, og selvfølgelig hade Bravo Ret, da han til en Begyndelse søgte at forpurre Forbindelsen. De nygifte bode Vinteren over i Rom og brugte en Del Penge. Den unge Frue hade vistnok faaet sin Fædernearv udbetalt, og den levede de paa. Selv for tjente han næppe noget, i hvert Fald ikke meget. Han hade anskaffet sig et smukt Instrumentskab med mange blanke Instrumenter, som han viste frem med Stolthed; men vi kom aldrig paa det rene med, om han egenlig var færdig med Studium og Eksamen og hade Ret til at praktisere; det kunde hænde, naar vi om Aftenen gik fra dem, at han da fulgte med under Foregivende, at han skulde ud i Praksis; men hvad det var for Praksis, fik vi ikke at vide. — Hen paa Foraaret brød de op fra Rom og flyttede til Neapel. Det hed sig, at han skulde være Reservelæge ved et Hospital der. Den unge Frue var ikke glad længer. Livet var ikke blevet det, hun hade ventet, men hun sa dog Farvel til mig med sit kønne, blide Smil. — Nogle Aar efter saa jeg hende igen. Jeg vidste, at de fra Neapel var flyttet til en lille By i Mellemitalien, hvor han praktiserede som Læge; men hvordan det ellers gik dem, vidste jeg ikke. Saa mødte jeg hende en Dag paa Kongens Nytorv. Hun hade en lille Dreng ved Haanden. Hun var stadig smuk, og Smilet var der endnu, omend ikke saa blidt, ungpigeagtigt som før. — Hvordan hun hade det? — Aa jo! — »Og Deres Mand?« — Hun tav lidt, som betænkte hun sig, saa sa hun med et Ryk, idet Smilet svandt: »Det ved jeg ikke!« — »Hvad vil det

sige?« — »Jeg ved det ikke! Jeg er rejst fra ham — hjem — her hjem — jeg kommer ikke mere til Italien.«

Deres Ægteskab, det protestantiske, blev ophævet herhjemme, og nogle Aar efter giftede hun sig igen, — nærmest vistnok et Fornuftsgiftermaal. Saa døde hun. Hendes Søn var da 16—17 Aar. Uden Steffarens Vidende forlod han Hjemmet og rejste ud for at opsøge sin egen Far. Han fandt ham ovre i Sydamerika og blev hos ham.

*Berninis Triton Fontæne og Thorvaldsens Atelier
ved Piazza Barberini.*

Monte Palatino ved Villa Mills.

III.

SKANDINAVISK FORENING havde tilhuse i Palazzo Correa, Via de' Pontefici, en af Tværgaderne mellem Corso og Via di Ripetta, faa Minutters Gang fra Piazza del Popolo. Gaden var smal og uanse- lig, uden Fortov, en Smaaborgergade som de fleste i dette tætbyg- gede Kvarter. »Paladset« var den eneste større Ejendom i Gaden; men bortset fra det store Portrum og den brede Trappe gjorde Huset ikke noget paladsagtigt Indtryk. Det var daarlig vedligeholdt, og i den rummelige Gaard var der hverken Arkader, Springvand eller Blomster. Kun en stor MarkedsgøglersVogn med Kakkelovnsrør ud af Taget, Vinduer, Dør og Trappe. Den afgav Bolig for den obli- gate SkomagerPortner, der hører til i ethvert større Beboelseshus i Rom.

Palazzo Correa havde alligevel noget, som intet andet Palazzo i hele Rom hade Magen til. Dets Bagbygning var nemlig Kejser Augusts Mausoleum, det vil sige de sørgelige Rester deraf. Den mægtige Rund- bygning, af Størrelse og Form som EngelsborgKastellet, det tidligere Hadrians Mausoleum, hade været et af Oldtidens pragtfuldeste Byg- ningsværker. I dets Indre var der en overdaadig udsmykket Hvæl-

ving med fjorten Nicher eller Gråvkamre for Augusts og hans nærmeste Efterfølgers Sarkofager; udvendig var det marmorbeklædt, ovenpaa var der et terrasseformet Anlæg med Cypresser, Hundreder af Billedhuggerværker og øverst oppe, Kejserens lueforgyldte Kolossalstatue, der ragede højt op over alle Bygninger i Nærheden, straalende i Solen som selve Lysbringeren Apollon. Ved Indgangen til Mausoleet stod to ægyptiske Obelisker, af hvilke den ene nu staar mellem Hestebetvingerne paa Quirinal Pladsen, og rundt om Bygningen var en vidtstrakt Park, midt i hvilken Bustum, Ligbrændingsanstalten for de kejserlige Lig, var anbragt. Af hele Herligheden var nu kun den cylinderformede Underdel tilbage og i dens Indre et Par Rum, Resten var styrtet sammen, rimeligvis allerede i den tidlige Middelalder, da Alarik og Vestgoterne 410 plyndrede Rom. Under Slægtsfejderne i Middelalderens sidste Aarhundreder, var Mausoleet Colonnaernes Hovedfæstning, ligesom Hadrians Mausoleum var Orsiniernes. I Renæssancens Blomstringstid, det 16de Aarhundrede, ejedes det af Soderinierne, der atter anla en stilfuld Have med Laurbærhække og Blomsterrabatter ovenpaa Bygningen, og da dette Anlæg forfaldt, indrettede Markien af Correa i det 18. Aarh. Plateauet til Cirkus og Friluftsteater. Som saadant anvendtes det endnu, mens jeg 1873—75 bode i Forhuset; men da jeg sidste Gang var i Rom (1911) var det ombygget til en mægtig Koncerthal, der kunde rumme en halv Snes Tusind Tilhørere. Maestro Mascagni dirigerede her et Kæmpeorkester, og hans Beundrere hyldede ham med Haandklap, Bravo og Bis-Raab, der holdt ved, til han løftede sin Taktstok. Saa blev der lydløst stille i det store Rum, som da Augustus og hans Efterfølgere sov Evighedssøvnen i deres Sarkofager inde i Gravhvelvingen.

Skandinavisk Forening hade Lokale paa første Sal i Forhuset ud til Gaarden. Gennem en rummelig Forstue kom man ind i en stor trefags Sal, hvor der var højt til det gammeldags Bjælkeloft og vidt mellem Væggene. Det var Hovedrummet, hvortil der stødte et mindre Bogværelse, og bag dette laa »Hemmeligheden«, til hvis rædselsfulde romerske Marmorbekvemmelighed man forsvandt ind med et tændt Stearinlys i Haanden, da der var bælgmørkt derinde. Paa den anden Side af Forstuen laa to Værelser, som Bibliotekaren bebode. Bag dem

var Køkkenet og Foreningstjeneren Giacomos Familiestue, hvortil der var Adgang fra Forstuen gennem et Træværks-Galleri, som paa romersk Vis var hængt udenpaa Husets Gaardmur. Den store Sal var noget dunkel, trods de tre Fag høje Vinduer; ti lige overfor, paa den anden Side af Gaarden, rejste sig Mausoleets skidengraa Peperin-blokke og retikulerede Murflader, saa Solen kun ved Midsommertid fik Lov til en kort Stund at kigge ind i Stuen.

Møblementet kunde uden Skade ha været fyrsteligere, særlig hvad Stole og Sofaer angaar. Det var smaa, romerske Stole med Straasæder og Sofaer svarende dertil; men sammen med Bordene og et noget udslidt Flygel i det ene dunkle Baghjørne fyldte de godt i det store Rum. Midt paa Bagvæggen var en Flagdekoration af »rene« skandinaviske Flag, flankeret af de to skandinaviske Kongers Byster paa Konsoler. Carl XV residerede der stadig, skønt han var højsalig hensovet i Efteraaret 1872. Foran Flagdekorationen dansede Thorvaldsens yndefulde lille Danserinde i en noget støvskjoldet, men ellers udmærket Afstøbning fra Thorvaldsens Atelier, og rundt Væggene, foroven under Gesimsen svævede hans ni Muser i Basrelieffer, omslyngede af yppige Vedbendranker. En Kopi af Horace Vernets Portræt af Mesteren, indrammet af lange fjerformede Palmeblade, dominerede den ene Sidevæg, mens den anden var dækket af et til sidste Julefest malet Billede, et Vinterlandskab, med Sne naturligvis, og Udsigt over det vinterblaa Sund til Kullen. *Godfred Christensen*, der kom til Rom i Efteraaret 1873, hade malet det paa et Par Aftener. Aaret efter, da han hade tilbragt Somren paa Capri og faaet Sindet fyldt af sydlandsk Sol, vendte han Kartonen og malede paa den anden Side et Sommerbillede med Udsigt fra en vinløvklædt Pergola i Sorrent over den blaa Bugt til Kysten med Vesuv, et af Syd og Sol straalende Billede, der vakte megen Beundring ved den følgende Fest.

Bogværelset ved Siden af Salen var optaget af Bogskabe langs Væggene. For at bøde paa Skabenes tarvelige Udseende hade *Carl Bloch* malet store Portræter af Holberg, Oehlenschläger, Ewald, Bellman og Tegnér paa Dørene; men Hygge hade Stuen ikke noget af. Saa var der bedre ovre i Bibliotekarens to Stuer. Væggene i den ene hade Malerne *Mårten Winge* og *Olrik* i Begyndelsen af 60erne, da Foreningen var flyttet ind, dekoreret med Billeder, malede i Olie

direkte paa Væggen. Af Wings forestillede det ene Kong Fjalar, Mjødvogteren, det andet Thor farende frem af Skyerne paa sin bukkes forspændte Vogn, løftende Hamren højt i sin højre. Olrik hade malet Helges Møde med Havfruen samt Ingeborg siddende ved Stranden seende ud over Havet efter den bortdragende Frithjof. Værelserne fik jeg pænt udstyret og møbleret, tildels med gamle Sager, jeg hentede frem fra Pulterkamret: en Lysekrone, en Karton med Frederiksborg Slot i Købke-Stil o. lign., og naar jeg ved de store Fester, Mortens- og Juleaften, stillede Værelserne til Disposition og lavede Forstuen mellem dem og Salen om til en halvdunkel Løvhal med kulørte Lamper, mens Stuerne til begge Sider straaledes med Masser af Stearinlys i Kroner, Kandelabrer og Lampetter, forvandledes Lokalet til en Række virkelig ganske festlige Rum.

Paa Avisbordet i Salen fremlagdes de daglig ankomne Aviser, der gerne var fire fem Dage gamle. Det var Dagbladet, Fædrelandet, Berlingske Tidende, Aftonbladet samt Post- og Inrikestidning og det norske Morgenbladet, alle paalidelige gode Højreblade. De fleste sendtes afgifts- og portofrit til Foreningen, hvad man var tilbøjelig til at anse for »ikke mere end rimeligt«. — Paa et andet Bord laa et Par store Billedværker over det ældre Rom samt Albums og Hæfter med Fotografier af skandinaviske Billedhuggeres Værker, udførte i Rom, og en værdifuld og interessant Samling Portræter af ældre og nyere Kunstnere, som de indbyrdes hade tegnet af hinanden. Adskillige af dem var Carl Bloch Mester for, og de var mesterlige. De er senere sat i Ramme og ophængt i Foreningen. Et Par Smaafigurer i Ler var Billedhuggernes beskedne Bidrag til Lokalets Udsmykning.

Foreningens finansielle Forhold var ganske gode. Den fik et Aars-tilskud af 600 Kr. fra hvert af de tre Lande, og Indskrivningspengene for nye Medlemmer beløb sig aarlig til c. 1000 Kr. I Leje af Lokalet betales 1300 Kr. og Udgifterne til Lys, Brændsel samt Tjenerløn var c. 700 Kr. Ifølge Lovene skulde der aarlig til Indkøb og Indbinding af Bøger anvendes $\frac{1}{5}$ af Indskrivningspengene, men i de tre sidste Aar var der i det hele kun brugt 100 Lire til Indbinding. Da der heller ikke var anvendt videre paa Fornylse og Reparation af Inventar, var der efterhaanden opsamlet en Kapital paa 2—3000 Lire, som Bravo hade liggende i sin Pengekasse, fordi der, som han sa, under de ny For-

hold i Rom ikke var noget sikkert Sted at anbringe dem, en Mening vi andre i Bestyrelsen dog omsider fik ham fra.

Der fandtes ogsaa en anden Kapital, der ganske vist ikke tilhørte Foreningen som saadan, men dog Skandinaverne i Rom, nemlig »de nordiske Kunstneres Hjælpekasse« eller, som den mere folkelig benævntes »Fattigkassen«. Den var oprettet 1843 efter Opfordring af *Constantin Hansen, Küchler, Holbeck, Friedländer, Fogelberg, Bravo* og flere, og Bidrag til den samledes ind hos de rejsende Velhavere. Bravo blev efterhaanden som den eneste fastboende i Rom den, der fik »Kassen« i sin Varetægt, og han tog sig ivrigt af den. En Tegning af Marstrand fra 1846 viser, hvorledes en skandinavisk Familie ved sin Ankomst til Rom straks ved Udstigningen af Vetturen udenfor Café Greco omringes af en Flok Tiggere, mens Bravo, der bode i Huset ovenover Kafeen, kommer springende ned ad Trappen med »Skandinavernes Hjælpekasse« i Form af en stor Sparebøsse i Haanden, og advarer den betuttede Rejsende mod at gi Penge til andre end til ham og hans Kasse. I Løbet af en Snes Aar var det lykkedes Bravo at faa samlet 6—800 Scudi (c. 4000 Lire) i Kassen, men han holdt ogsaa mere af at lægge i den end af at ta af den og bruge den efter dens Bestemmelse, saa efterhaanden gik dens Tilværelse i Glemme. Trods Lovene var der i den sidste Snes Aar ikke valgt nogen Bestyrelse. Naar der i min Tid kom en trængende Haandværkssvend til Rom og søgte Foreningen, fik han en Tærepeng af Foreningens Kasse, og kom han op i Konsulatet, gav Konsulen ham gerne nogle Liresedler af sin egen Lomme sammen med de behøriges Paamindelser om snarest mulig at komme ud af Italien igen, for her var ingenting for ham at gøre; men Bravo talte aldrig om, at det var Hjælpekassens Penge, Fyren fik. Og naar en Kunstner kom i Penge-trang og efter forgæves Forsøg paa at rejse et Laan hos en af os andre, henvendte sig til Bravo, saa laante Bravo ham Pengene, efter mange Betæneligheder og Forespørgsler om Anvendelsen osv., dog kun mod god Kaution af et Par af os andre; men han talte hellerikke da om, at det var Hjælpekassens Penge og ikke hans egne, han laante ud. Derfor fik han altid Laanet prompte tilbagebetalt, hvad han maa ske ellers ikke vilde ha faaet. Resultatet blev derefter. Ved Bravos Død fandtes i hans Værges en Hjælpekassen tilhørende Sparekasse-

bog, paa hvilken der indestod 5000 Lire, hvortil altsaa Kapitalen ved hans dygtige og geheime Styrelse var vokset. Pengene deltes saa mellem en Haandværker-Hjælpekasse og en Kunstner-Laanekasse, og Pengene, navnlig i den sidste, skal efter Sigende siden da være kommet godt i Omløb.

En vis Rolle i Foreningens Liv spillede naturligvis *Biblioteket*. Den, der hade Ledelsen af Foreningens daglige Anliggender, passede ogsaa Bogsamlingen. Dens første Oprindelse var nogle hundrede Bind, som den utrættelige Finansdeputerede Jonas Collin og hans Søn Edvard Collin, paa Anmodning af danske Kunstnere i Rom, hade skaffet til Veje hjemme og sendt til Italien i Somren 1833 med Korvetten »Galathea«, der i Livorno skulde afhente en Samling af Thorvaldsens Værker. Denne »de Danskes Bogsamling i Rom« kom nok ud for en Del i de første Aar af sin Tilværelse, da den ikke hade blivende Sted. Bravo samlede saa Resterne af den hos sig, indtil Skandinavisk Forening 1860 kunde overta den og gi den Plads i sit Lokale i Pal. Correa. Kunsthistorikeren Philip Weilbach ordnede og katalogiserede den. I Foraaret 1873 bestod den af c. 3000 Bind, delvis Gaver fra Forlæggere og Institutioner hjemme i Norden, der efter Foreningens Dannelse atter var blevet opfordret til at gi Bidrag, og som saa hade sendt, af hvad de hade paa Lager uden Udsigt til ellers at faa Anvendelse for. Meget heraf var ingenting til, og fyldte kun i Skabene. Lejlighedsvis var der anskaffet enkelte gode fremmede Værker af historisk og kunsthistorisk Art*), men andet manglede, som burde ha været der. For Resten blev disse Værker ikke meget benyttede. Blandt Kunstnerne var Pietro Krohn den eneste, der drev kunsthistoriske Studier, og af de andre bosiddende Romafarere var der egenlig kun et Par Damer, der hade Energi nok til at binde an med de tykke Bøger. Almindelig Underholdnings-Litteratur var mere søgt. Af den

*) Reumont: Geschichte der Stadt Rom. — Ampère: Histoire romaine á Rome. — Gregorovius: Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter og hans fortrinlige Wanderjahre in Italien. — Burchardt: Cultur der Renaissance. — Friedländer: Sittengeschichte Roms. — Förster: Raphael. — Herm. Grimm: Michelangelo o. fl.

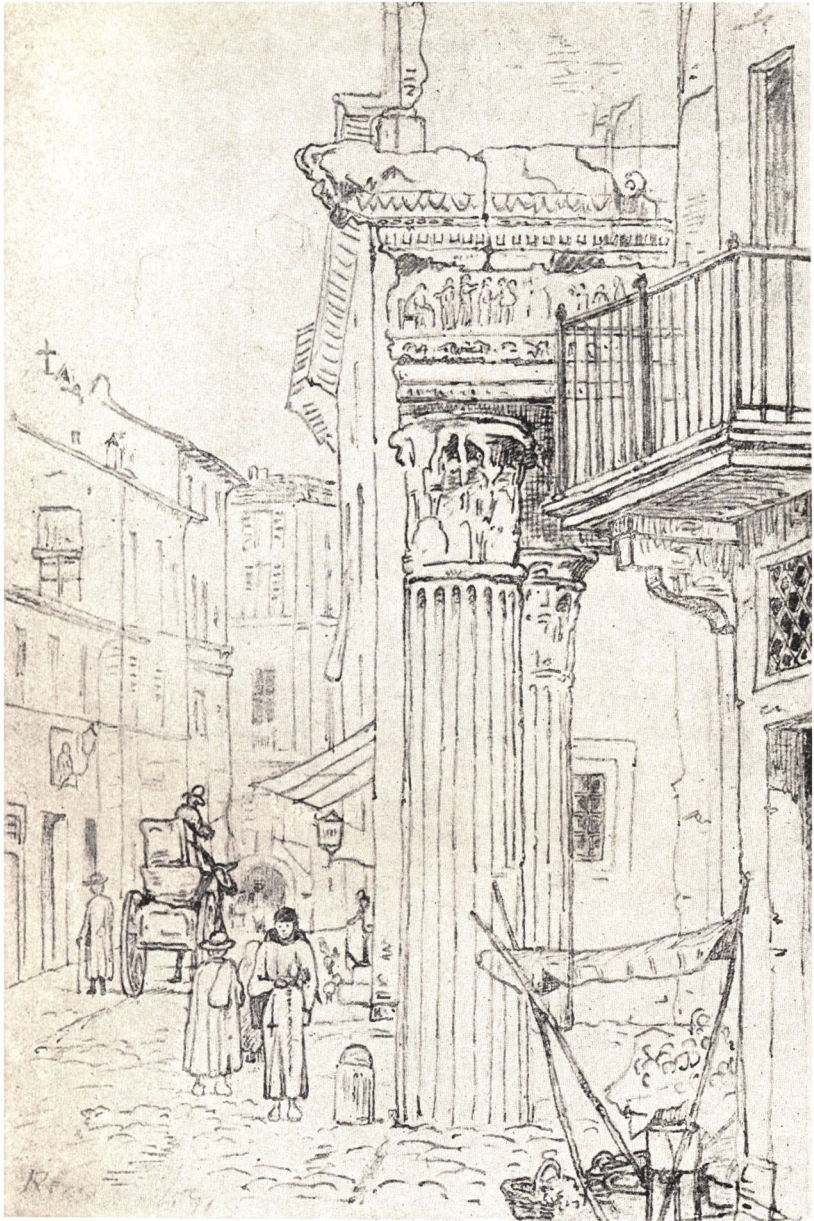
Slags var der en Del baade nordisk og tysk, engelsk og fransk, meget var efterladt Rejselekture. Romaner, hvis Handling foregik i Rom eller Italien, var særlig efterspurgt: H. C. Andersens »Improvisatoren«, Bulwers »Last days of Pompeji« og »Rienzi« og først og sidst Bergsøes »Fra Piazza del Popolo«. I min Tid fik vi bl. a. Poul Heyses og Richard Voss' italienske Noveller, der blev meget beundrede. Bogsamlingen forøgedes i det hele ikke saa lidt i den Tid; men den hade ogsaa i flere Aar været forsømt og var kommet i et syndigt Ulave, saa Krohn og Bredal hade haft et stort Arbejde, inden jeg kom til, med at faa nogenlunde Skik paa den. Ogsaa Bravo syntes, han skulde gøre noget for Biblioteket og anskaffede paa egen Haand et ældre Værk om Rom; men da han kom med det, viste det sig at være ukomplet; og saa hade Biblioteket i Forvejen to Eksemplarer af det, hvoraf kun det ene var komplet.

Jeg fik efterhaanden den brugeligste Del af Samlingen katalogiseret og Orden i Udlaanet. Hidtil hade Medlemmerne selv gaaet og søgt frem, hvad de vilde ha, og ikke altid givet Kvittering for det. Nu blev der ført ordenlig Bog over Udlaanet og fastsat bestemte Tider for det; men det var jo ikke altid let at faa dem overholdt, og naar Albert Price eller en anden god Kammerat i Utide kom og bad om »en lille Musæus« eller anden rar Bog med Æventyr, fik han den naturligvis. De fleste Bøger udlaantes Lørdagften, mens der var »Salon« i Foreningen. Saa hade Folk et Ærinde derop og kunde med det samme se, om der var nogen, man brød sig om at være sammen med; for saa blev man der.

Paa disse *Salon=Aftener* kunde der i Højsæsonen midtvinters godt samles henimod et halvhundred Mennesker. Først paa Aftenen var Damerne i stort Overtal, og da der i Vinteren 1873—74 var adskillige ældre mellem dem, blev det en yndet Vittighed, at hvis man vilde studere Antikerne, behøvede man blot at gaa i Foreningen Lørdag-aften. Herrerne holdt sig gerne borte det længst mulige, da Tobaksrygning var strengt forbudt i Salon=Tiden mellem Kl. 8 og 10½. Forvildede en eller anden af mine nærmeste Bekendte sig derop i den Tid, varede det sjældent længe, før jeg hade ham ovre hos mig, hvor han introducerede sig med et: »Næ, der er sgu for kedeligt derovre!« og saa fik han sig noget Tobak og en Passiar til Oplivelse.

Henad Klokken 11 kunde det saa hænde, at der kom et Selskab, som var blevet siddende sammen paa Trattoriet efter Aftenmiddagen, og som nu vilde ha sig en munter Afslutning paa Ugen med Musik og Sang, og, naar der var unge Damer med, en lille Svingom oppe i Foreningen. Ved $\frac{1}{2}$ 11-Tiden kunde man være nogenlunde sikker paa, at Honoratiores og de kedeligste af de andre Gæster hade kedet sig saa søvne, at de var gaaet hjem. Saa blev Giacomo sendt afsted efter en Fiasco Frascati eller Marino Vin, og naar den digre, straaomflettede Flaske med behørig Glas bares ind, hilstes den med Jubel; men inden den var tømt, kunde Klokken godt være kommet ind i de smaa Tal. Og saa hade man moret sig. Men mellem 8 og 10 var der paa de almindelige Salon-Aftener ikke morsomt.

En Gang eller to om Maaneden — i Vintersæsonen — gerne den første og tredje Lørdag i Maaneden, gjorde den danske Gesandt, Kammerherre *Kiær*, Foreningen den Ære sammen med sine Damer at ta Del i Selskabeligheden. Paa de Aftener var der stærkest Søgning; ti mange, ogsaa blandt de fastboende og Kunstnerne, satte Pris paa at træffe Gesandts og udveksle Meninger om Vejret med dem. Kammerherre *Kiær* var en ualmindelig smuk Mand paa lidt over halvtres, høj, rank, elegant, i ypperste Forstand en repræsentativ Mand, dertil meget forekommende og venlig. »Venlig« netop, hvis man skulde kendemærke ham ved et enkelt Ord. Man mødte ham aldrig, uden at han stansede, trykkede Ens Haand og forhørte sig om Ens Befindende. Om det var ham videre magtpaaliggende at faa det at vide, er jeg ikke sikker paa, men det gjorde et behageligt Indtryk. Jeg fik kun med ham at gøre i selskabelig Henseende, men jeg er vis paa, at han var den korrekteste, som han var den smukkeste Repræsentant, et Land kunde ha. Han hade endnu mindre at gøre som Gesandt end Konsul Bravo som Konsul, saa Gesandtskabsposten har næppe overanstrengt ham; den hindrede ham da hellerikke i at tilbringe Somren i Schweiz eller hjemme i Danmark. Det hændte, som alt nævnt, i 1873, at baade han og den svenske Legationssekretær Cederstråle, der fungerede som Gesandt, var borte fra Rom i flere Maaneder, og da saa ogsaa Bravo tog Sommerferie og rejste til Bad i nogle Uger, kom hele Ansvaret for Skandinaviens Repræsentation til at hvile paa mig, der end ikke var Konsulatssekretær, men kun

Colonnacce fra Minerva-Templet ved Nervas Forum.

Bravos Privatskriver, hvilket dog ikke hindrede mig i (uden Konsulens Vidende — han var besvimet, hvis han havde faaet det at vide), at ta et Par Dage ud i Bjergene til Lies, idet jeg overdrog Giacomo, Tjeneren, at varetage de diplomatiske og konsulære Anliggender saa længe. Det var den rene Idyl!

Excellensen Kiær bode i et meget elegant Hus med en meget elegant Opgang, men man skulde helt op til 4de Sal (eller Kvisten), før man kom til hans Dør. I Forhold til de andre Stormagters Gesandtskabsboliger i Pal. Venezia, Caffarelli eller Farnese, var det jo en beskeden Bolig — for beskeden syntes Landsmændene — men var man først deroppe, mødte man samme behagelige Venlighed fra Kammerherreindens (født Riis) og de to unge Frøkners Side som fra Kammerherrens. Og den elskværdige 16aarige Søn Fritz var Ven med os alle. Alligevel, naar man ved 11-Tiden om Aftenen forlod deres »Salon«, hvortil man var blevet indbudt skriftlig, og hvor man mødte i Kjole og hvidt og traf sammen med et Par andre Danske, et Par Tyske og et Par Italienerne, som man vekslede banale Repliker med paa gebrokkent Sprog, syntes man, det var ganske rart, at det var overstaaet for denne Gang. Man blev gerne tilsagt to tre Gange i Vinterens Løb.

Til Hverdag kom der ikke mange i Foreningen. Naar Giacomo havde bragt Aviserne ved 2—3-Tiden, indfandt sig enkelte, især af de sidst ankomne for at se det sidste ny hjemmefra. Men det tomme Lokale virkede som oftest kun trykkende, saa at de blev hurtig færdig og gik igen. Interessen for de hjemlige Sager svandt ogsaa ret snart, selv om Hjemveen hos dem, der færdedes alene, nu og da drev dem op i Foreningen for at se, om de kunde træffe Landsmænd der.

Var det koldt ude med en bidende Tramontan, gjorde det jo ogsaa godt at komme ind, hvor der var lidt lunt. Lunheden i Lokalet var for Resten kun saa som saa. Der var nok en Kakkelovn i Salen, men der blev kun i yderste Nødsfald fyret i den, egenlig kun om Lørdagen. Ovre hos mig hade jeg en Ovn, der bestod af en lille Jerntromle, hvori der fyredes med Trækul; udenom Tromlen var der en Kappe af tyndt Jernblik. Ovnen sattes op, naar det blev for koldt

at sidde stille inde, og Trækrøret fra den blev stukket ud gennem et Hul i Muren. Naar det atter blev mildt, toges Apparatet bort og sattes paa Pulterkamret. Man fortalte mig tit, at min Stue var det eneste Sted i hele Rom, hvor der var ordenlig varmt. Det var derfor et ret søgt Sted i de kolde Dage; naar jeg ikke vilde forstyrres, maatte jeg laase min Dør og agere ikke hjemme. — Ogsaa Salens Belysning kunde uden Overdrivelse ha været festligere. Der var en stor firearmet Petroleums-Hængelampe over Midtbordet, hvor Aviserne var fremlagt. En af Lamperne tændtes, naar det blev mørkt, og kun, hvis der kom nogen og bad om mere Lys, tændte Agnesina, Giacomos venlige, lille Kone, under en Strøm af undskyldende Ord, som vedkommende ikke forstod et Muk af, de andre Lamper, saa det blev nogenlunde muligt at læse. Men hjemlig hyggeligt blev der aldrig i den store Stue, i hvert Fald ikke, naar man var der alene, og Ensomhedsfølelsen krøb frem fra alle Kroge og overvældede En.

Jeg mindes en saadan Eftermiddag, hvor jeg tilfældig kom over i Salen. Kun én Lampe var tændt, saa jeg trode ikke, der var nogen. Pludselig lød der et dybt Suk henne fra en Sofa, og da jeg saa efter, laa der en Menneskebylt og sov. Det var den norske Billedhugger *Magelsen*. Saa vaagnede han og rejste sig og rakte sig. »Naa er det Dere,« sa han, »ja undskyld! Det er nok ikke her, man skal sove. Jeg trængte Mennesker og saa søgte jeg herop, men her var ingen, og saa vilde jeg se at sove fra det; men nu tror jeg, jeg heller skal gaa hen og drikke mig fuld, saa faar jeg vel Humøret op igen.« — Han hade slaaet en halvfærdig Figur, flere Maaneders Arbejde, ned samme Formiddag. For den Slags Stemninger hade Foreningen kun liden Trøst.

Var der stille i Foreningen til Hverdag, var der til Gengæld livligt nok, naar vi holdt Generalforsamling eller Fest. Generalforsamlingerne begyndte som skandinaviske, men endte gerne som polske. Foruden den ordinære aarlige til Bestyrelsesvalg var der nu og da ekstraordinære, hvor et og andet Spørsmaal som Kvinders Medlemsrettigheder, Kontingentforhøjelse, Tobaksrygning i Lokalet o. lgn. toges op til Behandling for tyvende Gang. Meningerne stod da altid skarpt mod hinanden, og Udtalelserne var ikke altid i parlamentarisk

Form. Forhandlingerne lededes gerne af en Jurist, hvis en saadan var at finde mellem de tilstedeværende. Det ansaas for betryggende, skønt vedkommende som oftest ikke hade fjerneste Begreb om Foreningens Love og lejlighedsvis maatte gøres opmærksom paa, at saadan og saadan stod der i dem.

Det var nemlig en noget indviklet Lovsamling, denne vor Romers Ret, og den trængte stærkt til at kodificeres paany. Den indeholdt bl. a. kuriøse Bestemmelser om Eksklusion, der mindede om de gamle Gildeskraaers Bud: Ho som slar sin Gildbroder til bloots i Gildeshus met hammer, kep aller nogen annen thing i hovet aller draver hannom i haaræ aller vredæliga slar met nævæ, han skal bõtæ osv. — De var i sin Tid kommet ind i Lovene som Følge af stedfundne Optrin i Foreningen. At Kulturudviklingen i de forløbne Aar siden deres Indførelse endnu ikke hade gjort dem helt overflødige, viste et Sammenstød mellem Koloniens Bersærk, den nysnævnte norske Billedhugger Magelsen og Bjørnson en Aften inde paa Valle Knejen. Magelsen hade under Ole Bulls Ophold i Rom modeleret hans Byste til Bjørnson, men hverken Bull eller Bjørnson var tilfreds med den. Da Magelsen i altfor kraftige Vendinger protesterede mod Forkastelsen, rejste Bjørnson sig til sidst i sin Vælde og raabte: »Gaa med dig! Pak dig! Eller jeg kaster dig ud!« Hvortil Magelsen svarede: »Vil du kaste mig ud af en romersk Knejpe? Jeg, som vil leve og dø i Rom! Nej, dertil er du for lille, din tykke Ølkvabs!«

Skønt Forfatningen var parlamentarisk, ansaas det dog ikke for nødvendigt, at Bestyrelsen traadte fra, hvis dens Forslag forkastedes; den nøjedes med at føle sig krænket og forsikre, at den hade tabt al Interesse for Foreningens Anliggender. Hvilket varede, indtil næste Festaften i Foreningen gav den Lejlighed til atter at vise sig i sin Herlighed.

De ordinære Fester holdtes Mortensaften og Juleaften; de ekstraordinære, som oftest improviserede, naar der var nogen Anledning dertil, f. Eks. ved fortjente Medlemmers Afrejse fra Rom eller under Karnevalet, naar man reves med af den almindelige Trang til at gøre Halløj. Man kunde da præstere det utrolige. Jeg mindes fra en saadan

Karnevalsaften i Foreningen en ellers meget tilbageholdende ung Videnskabsmand, der iført en skrækkelig hvid- og grønstribet Bajadsdragt til alle tilstedeværendes glade Overraskelse dansede Cancan i Salen og daskede Damerne over Ryggen med en lang, oppustet Tarmblære. Ved samme Lejlighed optraadte Fru Jerichau som Haremsdame i Pludderbukser, et Syn for Guder. Men for Resten blev Løjerne i Foreningen aldrig af lang Varighed. Maskeballerne paa Piazza Navona og i de store Teatre med al deres larmende og løsslupne Lystighed drog os mere.

Ved Festen Mortensaften bødtes de i Efteraaret ankomne Romaerfarere velkommen; og Juleaften samledes man for at fejre den paa hjemlig Vis med Juletræ, Godter og Gaver og megen Mad, en Højtideligholdsform, man ellers ikke kendte til i Rom. Arrangementet var nogenlunde ens ved begge Fester. Man mødtes ved Festbordene i Foreningen, spiste sammen, holdt Taler og drak Skaaler, og var der tilstrækkelig Ungdom og Danselyst, afsluttedes Aftenen med en Svingom.

Juleaften var den fornemste Fest. Da optraadte Herrerne i Kjole, forsaavidt de hade nogen, Gesandterne med deres Damer gav Møde og sad til Højborde sammen med Bestyrelsen, og *Bravo* udbragte sin berømte Skaal for de tre nordiske Konger. Det var Hovedbegivenheden i hans konsulære Repræsentationsliv — den aarlig tilbagevendende. Han hade aldrig sovet Natten forinden — sa han idetmindste — og gik og rystede af Nervøsitet Dagen igennem, indtil han hade faaet Skaalen afleveret. Den begyndte med: »Det er en god gammel Skik her i Foreningen«, og endte med Forslag om tre Gange tre Hurraer for »vores tre nordiske Konger«. Han hade faaet i sit Hode, at naar der var tre Kongeriger, og det var der jo, maatte der ogsaa være tre Konger, selv om de to var en og den samme. Det var noget for Nordmændene! Til Julegildet 1873, da han i flere Dage gik og hade Mavepine ved Tanken paa, at han nu skulde til det igen, tilbød jeg at skrive ham en pæn lille Tale, som han saa kunde holde. Det vilde han gerne ha, og saa fik han en ganske lille en, som han blev saa henrykt over, at han bød mig spise til Middag med sig hos Bédeau. Næste Dag hade han skrevet den af med store Bogstaver paa et stort Ark Papir og lært den udenad, saa han kunde holde den for

mig, da jeg kom op til ham om Middagen. Men da han om Aftenen ved Festbordet rejste sig, satte Lorgnetten paa Næsen og trak Papiret op af Lommen til Selskabets Forbavselse, var han alligevel saa nervøs, at han hverken kunde huske Talen eller læse den op af Papiret, der rystede i hans gamle Hænder; og saa begyndte han, som han var vant til, med: »Det er en god gammel Skik« og endte med de tre Konger, som hele Forsamlingen hade siddet og ventet paa, og hvis Skaal blev drukket under Jubel og Latter, der i høj Grad forbavtede den svensk-norske Gesandt, Baron v. *Essen*, som første Gang var i Foreningen og ikke kendte Sammenhængen.

Efter Kongerne kom Turen til Rigerne. Den danske Gesandt besørgede Sverige og Norge og den svensk-norske til Gengæld Danmark. Saa holdtes Talen for Julen efter en til Lejligheden skrevet Sang, og naar den var overstaaet, gaves Ordet frit, og under skæmtende Form uddeltes Julegaver og foretoges anden Julestue-Lystighed. 1873 opkastedes saaledes »Kapricespørsmal« med Hentydninger til Deltagernes Navne, og Besvarelsen lønnedes med gyldne Kors og Kæder fra Juletræet. Dr. *Godfred Rode*, der sammen med sin Hustru Fru *Margreta* født *Lehmann* og deres to smaa Sønner *Ove* og *Helge* tilbragte Vinteren i Rom, inden de det følgende Foraar begyndte Folkehøjskolen paa Skovgaard, vandt saaledes Storkorset for Besvarelsen af Spørsmålet: Til hvilken Ende haffwer Worherre skappt *Hasselriis*? idet han talte fornøjeligt om Kunstens Betydning i Almindelighed og de romerske Kunstneres i Særdeleshed og henvendte Skaalen for dem til Billedhugger *Hasselriis*, som den, der blandt de yngre hade levet og arbejdet længst i Rom. Julesangen var denne Gang skrevet af en ung Nordmand *Erik Vullum*, vistnok paa Rodes Opfordring, idetmindste gik Rode i Borgen for den, da jeg vilde kassere den eller ha den ændret for at blive forstaaelig. *Vullum*, der var en Yngling paa 22 Aar med aabne kønne Ansigtstræk, lyst langlokket Haar, stor Digterhat, stærk Selvfølelse og megen Lyst til at træde op, hade bedaaret Rode og Fru Rode ved sit idealistiske Livssyn og sin forventningsfulde Selvtillid. De saa i ham en ny *Bjørnson*, og de tog sig af ham saa meget villigere, som det for et Aars Tid siden var kommet til Brud mellem dem og den rigtige *Bjørnson* i Anledning af »Signalforandringen«, et Brud, der sikkert gik dem nær.

Som bekendt blev Vullum ogsaa i Livets Løb en Slags Bjørnson i billig Folkeudgave og spillede i en Aarrække en vis Rolle i Norge som Redaktør, Agitator og Foredragsholder i stor Stil.

Ved Mortensgildet 1874 saavel som ved Julegildet samme Aar holdt *Bjørnson* Festtalen.

Han var kommet til Rom allerede i Februar. Der hade mellem os Danske været nogen Meningsforskel om, hvorledes vi skulde forholde os overfor ham i Anledning af »Signalforandringen«^{*)}. Jeg holdt paa, at vi her i Rom først og fremmest var Skandinaver, og at vi ikke maatte lade vore nationale Antipatier gaa ud over nogen af vore Landsmænd i denne videre Forstand. Bjørnson hade desuden paa saa mange Maader og ved saa mange Lejligheder vist, hvor nær han følte sig knyttet til Danmark og alle Danske, at vi ikke hade Lov at betvivle det, selv om han i et enkelt Spørsmaal saa anderledes paa Sagerne end vi og stillede Fordringer til os, som vi ikke kunde opfylde. Denne Mening fik efterhaanden de fleste for sig. Da Bjørnson kom, blev han godt modtaget, omend ikke med særlig Begejstring. Mulig mærkede han dette og hade vel ogsaa selv en Fornemmelse af, at der stadig var noget udestaaende mellem ham og de Danske; ti da han efter Sommerrejsen kom tilbage til Rom og paa min Opfordring holdt Talen ved Mortensgildet, tog han sit Motiv deraf. Han betegnede Gaasen som det »ufordragsomste« Dyr paa Gaardspladsen, og ligesom vi nu i Fællesskab gjorde det af med Gaasen paa Bordet, vilde han opfordre til, at vi ogsaa i Fællesskab gjorde det af med al Ufordragsomhed i vort Samliv ikke blot her i Rom, men ogsaa hjemme i Norden. Og vi burde ogsaa vise Fordragsomhed overfor andre, som vi mente os forurettede af, og som vi maaske selv forurettede osv. — Meningen var jo tydelig nok, og en nylig ankommet ung Dansk, cand. jur. Rosenørn, fandt sig deraf foranlediget til i en Tale for Norden at berøre Danmarks Forhold til Tyskland paa en Maade, der virkede noget pinligt som en Udfordring til Bjørnson. Jeg

^{*)} Talen ved Vennemødet efter Grundtvigs Død i Sept. 1872 og Artiklerne i »Oplandenes Avis« om »at forandre Signalerne«, der efterfulgtes af en hel SignalforandringsFejde.

afværgede det ved umiddelbart efter at holde en Tale for ham som Digteren og Mennesket med det vide Udsyn, det store Hjerter og de aabne Arme, der gerne vilde favne alle og gøre det saa godt for alle som muligt. Det lykkedes mig at faa Selskabet med, saa man begejstret drak Skaalen for ham. I sin Tak for den Hyldest, der saaledes vistest ham, tog han op Spørsmålet om sit Forhold til Danmark og forsikrede i en højst bevæget Stemning, der greb os alle, at ingen hade sørget dybere over Slesvigs Tab end han, og at han aldrig vilde opgi Haabet om, at hvad der var dansk, vilde vedblive at være det og atter blive forenet med Danmark. Endnu under Maaltidet kom han hen og bød mig drikke Brorskaal med sig, og næste Dag kom han op til mig og takkede mig paany, fordi jeg hade opfattet ham og hans Bestræbelser saa rigtig.

Det varme Venskab varede dog ikke evig. Ved Julefesten kort efter holdt han Hovedtalen for Julen, en underlig Sammenblanding af Julebetragtninger i grundtvigiansk Aand og gammelnordiske Æventyrfantasier, der nok fængslede i Øjeblikket men ikke just bidrog til Festligheden. Han var abenbart selv i Julestemning og hade vistnok tænkt sig efter Bordet at samle alle om sig; ti da Ungdommen vilde ha den traditionelle Dans og under Anførsel af Billedhugger Børjeson, der var Bestyrelsesmedlem, begyndte at gøre Forberedelser dertil, forbød han først Ravnkilde at spille op til Dans, hvad denne var skikkelig nok til at la sig byde, og henvendte sig saa til Børjeson for ogsaa at faa ham derfra; da Børjeson fejede ham lidt flot af, kom han til mig og forlangte noget brøstigt, at jeg skulde forbyde Dansen, som alt var begyndt. Da jeg svarede ham, at det kunde jeg ikke indlade mig paa, han kunde jo selv forsøge, krænkede Svaret ham i den Grad, at han med det samme forlod Festen og tog Fru Bjørnson med sig. Men Bjørn blev og dansede.

Det gik mig ved denne Lejlighed, som det var gaaet Jonas Lie om Foraaret, da Bjørnson brød med ham, fordi han ikke vilde følge hans Paabud og tilbagesende Kong Oscar II's Belønningsmedalje, stiftet ved Kroningen i Trondhjem 1873, hvortil Lie hade skrevet Kantaten. Det var det først uddelte Eksemplar af Medaljen, saa det var ligesom en særlig Ære, der var blevet Lie til Del. Bjørnson selv hade ikke villet modta Æreslegionen, og han fandt det »pjaltet« af

Lie, at han vilde ta imod kongelige Naadegaver. Det kom dog atter til Forsoning mellem de to Venner, inden Lies Afrejse fra Rom nogle Uger efter.

I de trefire Maaneder, Bjørnson endnu blev i Rom, saa jeg ikke meget til ham. Han kom aldrig mere hverken til mig eller i Foreningen, og jeg søgte saa hellerikke ham. En Aften, da den svenske Dr. Svedbom, Bredal og jeg kom ind i Croce-Knejpen, sad han der i en større Kres af Nordmænd og Svenske, som vistnok jævnlig samledes efter hans Opfordring. Et Par af Kresen rejste sig for at hilse paa os og gi os Plads, og den norske Distriktslæge Søren Hanssen udtalte højlydt sin Glæde over endelig engang at se Danske med i Laget — de hade hidtil savnet os. Men Bjørnson, der næppe nok hade hilst, da vi kom, sa ingenting, og selvfølgelig tog vi saa ikke Plads hos dem, men satte os ved et andet Bord, hvor der snart efter kom flere Danske til. Det Bjørnsonske Selskab brød kort efter op. Ufordragsomheds-Gaasen hade vi saaledes ikke faaet helt fortæret; der var nok mer end Skroget tilbage.

Men det var for Tiden hellerikke saa let for Bjørnson. Hjemme i Norden var man stærkt ude efter ham i Anledning af »Redaktøren«, der var blevet første Gang opført paa Stjernströms Teater i Stockholm den 17. Febr. og lige efter udgivet i København. Baade svenske og danske Blade faldt over ham, kaldte Stykket en Pamflet om »Morgenbladet«s Redaktør Friele og strømmede over af megen forloren Indignation. Bjørnson tog til Genmæle i Göteborg Hdls. og Sjöftid., betegnede Beskyldningen som »en tendentiøs Løgn«, men indrømmede dog, at han til Skildringen af denne Journalist-Type hade taget »meget af den Repræsentant for samme, som jeg bedst kendte,« hvad der jo var en kraftig Blottelse overfor Modstanderne, som de ikke lod ubenyttet. End ikke den Lykke, som »En Fallit« hade gjort baade i Stockholm og Kristiania ved Førsteopførelserne et Par Uger forinden, kunde mildne Angrebene, saa udfordrende virkede han baade i Norge og i Danmark, hvor det bekendte Brev til ham fra hans »Ven og Skolekammerat Stensgaard« (De unges Forbund) gjorde megen Lykke ved sin bidende Ironi.

Jeg var ked af, at vor Omgang blev afbrudt. Han behøvede ikke mig, men jeg behøvede ham. Vi var vidt forskellige i vore Meninger

om mange Ting, om Moral og Religion, om Samfundsforhold og dansk Politik, om Værdien af fransk og tysk Aandsliv og Litteratur m. m.; men hvor var det ikke vækkende at diskutere disse og andre Spørgsmaal med ham. Han var mig ganske overlegen i snarraadig Argumentation, og hans Veltalenheds Ordstrøm væltede som en Lavine over mig, saa jeg ganske tabte Vejret og kun kunde faa indført spagfærdige Indsigelser og Forsikringer om, at jeg var vis paa, jeg alligevel havde Ret. Jeg kunde forlade ham i sene Aftentimer, rasende paa ham og paa mig selv, fordi jeg lod mig saa ganske lamslaa, og jeg følte det som en Befrielse at komme ud i den stille Nat, hvor jeg kunde rette mig og atter aande frit uden at ha ham over mig. Og dog glædede jeg mig straks efter til atter at skulle være sammen med ham og ta Kampen op paany.

Jeg husker os i en Situation, der er blevet staaende for mig som sindbilledlig. Han var kommet op til mig for at be mig anskaffe til Biblioteket Freytags Roman »Soll und haben«, som han gerne vilde læse, men dog ikke selv vilde spendere de fornødne 6 Lire paa. Det var en kold Dag, og jeg sad indsvøbt i min Plaid og krøb sammen i et Sofahjørne frysende og utilpas. Han gik i sin store Slængkappe højbaaren, med Hatten paa, op og ned ad Gulvet og holdt Foredrag. Først var det om Pangermanismens Fortræffelighed og Germanernes Sædelighed i Modsætning til Romanernes Upaalidelighed, dernæst om den romanske, og franske Usselhed i Københavneriet, i Bladene og ikke mindst hos de nationalliberale Politikere. Erik Bøgh, det var Personifikationen af dansk Aandrighed og Intelligens, Hall og Monrad var politiske Vabanque-spillere osv. — Nu og da stansede han i Gangen for at gi sine Ord mere Eftertryk; nu og da stansede han i Talen, mens en uarticuleret Brummen angav, at han havde Vanskelighed ved at finde tilstrækkelig fordømmende Udtryk. Derefter berettede han, at han havde faaet Brev fra Brødrene Brandes med Opfordring til at skrive i deres nystiftede Maanedsskrift »Det nittende Aarhundrede«. Men det kunde der ikke være Tale om: Han med sit af en dyb kristelig religiøs Overbevisning baarne Livssyn kunde ikke støtte et Foretagende, hvis Formaal maatte være at nedbryde, hvad der for ham havde den største Livsværdi osv. Jeg indvendte, at naar Brandes havde opfordret ham, maatte han vel mene, at deres Syns-

punkter paa somme Omraader faldt sammen eller kunde forliges. Det ny Tidsskrift vilde vel ogsaa være Organ for alt nyt i Tiden, og det var han jo da hellerikke Modstander af. Jeg stak ham ogsaa Frasen ud om Frihed for Loke saavel som for Thor, den han dog som god Grundtvigianer burde hylde. Han stansede foran mig, hvor jeg sad og krøb sammen, og stod der, stor og bred og mægtig og saa ned paa mig. Saa saa han op paa Mårten Wingses Billede paa Væggen over mig, hvor Thor kørte frem med sine Bukke, med Hammeren løftet, og sa: »Thor! Ja, jeg skal alle Dage som han der være rede til at køre løs paa jer baade Jætter og Vætter og andet Troldtøj — saa I faar vare jer!» — Saa fortsatte han sin Gang op og ned ad Gulvet og lod atter sin Veltalenhed strømme om Ansvar, det personlige Ansvar, han havde overfor Gud, der havde givet ham Evnerne osv.

Denne Veltalenhed, som jeg aldrig kunde staa for! — At høre ham tale om det, der fyldte hans Sjæl, var en Nydelse. Hvad enten man var enig med ham eller ikke, om man end følte, at han havde Uret, at hans Paastande var uholdbare, hans Syn ensidigt, hans Kendskab til Sagen overfladisk, man lyttede og lod sig overvælde. I Talens Kunst var han en Mester; var det baade som Lejlighedstaler og som Foredragsholder. Hans retoriske Stil var ujævn. Han talte i Sæt, selv naar han holdt Foredrag. Han begyndte gerne med svag Stemme oppe i Diskanten, først lidt dvælende, som prøvede han sig frem, saa hurtigere, som gjaldt det om at blive færdig med Indledningen, det mindre væsenlige. Saa sagtnedes atter Tempoet, Stemmen blev dybere og kraftigere, Ordene faldt langsommere, blev enkeltvis understreget, indtil endelig det, der skulde slaas fast i Tilhørernes Bevidsthed, kom rullende som en Torden, med Lyd af Domsbasuner. Og han var ikke bange for at dvæle paa disse Patosens Højder, som det er saa taknemligt at bestige, saa farligt at tøve for længe paa. Hans statelige Skikkelse tog sig ud deroppe, det vidste han. Han havde ikke for intet studeret Antikernes og Michelangelos Attituder. Hvor en anden let vilde svimle og styrte ned i det parodiskes Afgrund, stod han støt som en Gud, hvem ingen Tvivl vovede at nærme sig. Han greb i alle Stemningens Strenge med samme Sikkerhed og samme fine Lydhørhed. Umiddelbart efter, at han havde buldret som en Jupiter tonans, kunde han tale blidt og bedende som et Barn, varmt og indtrængende

som en Elsker, roligt og overlegent som en Fader. Han rev sine Tilhørere med sig, som en stor Skuespiller gør det. Han var en stor Digter, men var han mon ikke endnu større som Skuespiller?

Som saadan agerede han bedst, naar han hade en stor Kres, helst en hel Forsamling om sig. Men ogsaa paa Tomandshaand ude eller hjemme hos ham selv, naar kun faa var tilstede, kunde han blive veltalende og holde hele Foredrag, især naar man æggede ham ved Modsigelse, saa han maatte anstrenge sig for at beholde Overtaget.

Bjørnsons Hjem i Rom var kun et Rejseshjem, en møbleret Lejlighed uden Særpræg, men Familien fyldte godt i den. *Bjørnson* og *Fru Caroline* var jævnbyrdige Mennesker, der stod godt sammen, et stateligt Par i ydre som i indre Henseende. Ogsaa hun var storskaaret, baade i Ansigtstræk og i Sindelag, som Karakter vistnok den stærkeste af dem og den, der larmede mindst, men hvis Følelser gik dybest baade i Kærlighed og i Had. Der var utvivlsomt det smukkeste Forhold mellem dem som Ægtefæller; han var hendes beundrende Ridder, hun hans stolte Dame. Selvfølgelig kunde ogsaa de lejlighedsvis ta Tag med hinanden om Overtaget i et eller andet Forhold, men skete det, gik det ham saa nær, at han gerne maatte meddele sine Venner, endog paa aabent Brevkort, at »det er for Tiden ikke godt mellem Caroline og mig.« Længe varede dette »for Tiden« aldrig, og bagefter blev hans Beundring og Omhu for hende endnu større. Den sidste Gang, jeg traf dem begge ved et flygtigt Møde paa en Jernbanestation, var hans første Ord: »Synes du ikke, Caroline holder sig godt?« — Caroline var da en stokdøv gammel Dame nær de 70 med hvidt Haar og Hørerør; men hun hade endnu under det hvide Haar de smukke, storskaarne Ansigtstræk og de klare, stærke Øjne; saa jeg kunde uden at lyve svare: »Det gør hun!« hvad jeg paa Riddervis bekræftede ved at trykke et Kys paa hendes Haand, da hun rakte mig den.

Det var for Resten under ret ejendommelige Forhold, vi mødtes dengang. Bjørnson var ude paa sin vistnok sidste Foredrags-Rundrejse i Danmark. Han skulde, hed det sig, skaffe en større Sum Penge for at hjælpe en af sine nærmeste. Fru Bjørnson, Fru Bergliot Ibsen

og vistnok Erling Bj. fulgte med. Bjørnson fortalte Historier og Æventyr, Fru Ibsen sang Romancer. De kom ogsaa til Helsingør. Jeg ved ikke, om nogen lokal Mand hade bistaaet dem ved Arrangementet, men det var højst uheldigt. Man hade lejet den store Dansesal i Skydebaneselskabets daværende Bygning. I den fjerneste Ende af Salen var en lav Musikestrade og paa denne var anbragt et almindeligt trefløjet Skærmbræt. Bag dette opholdt Familien sig, og frem fra det kom skiftevis Bjørnson og Fru Ibsen, naar de skulde optræde, Bjørnson i Kjole og hvidt, Fru Ibsen i nedringet, langslæbet, lyserød Silkekjole. Salen var slet oplyst, og der var hundekoldt. Som Tilhørere var kun mødt halvhundrede Mennesker, der hade spredt sig over de tomme Stolerækker. Det gjorde et forstemmende, uhyggeligt Indtryk. Jeg skammede mig paa mine Bysbørns Vegne, at de ikke var mødt talrigere frem, naar Bjørnson viste dem den Ære, og det gjorde mig ondt for Bjørnson, at han skulde behøve at optræde under saadanne Forhold. Men selv tog han det overlegent, reciterede og fortalte, hvad han skulde, og kvitterede med et Buk og et venligt Smil for den spæde Hyldest, som det halvhundrede Par Hænder af et godt Hjerte tilklappede ham. Da Programmet var udtømt, kom Familien frem fra Skærmbrættet, vel indpakket for at begi sig tilbage til Hotellet. Jeg gik da — nødvendig — hen og hilste paa Bjørnson, der hade set mig blandt Tilhørerne. Han vilde, at jeg skulde følge med til Hotellet for at hilse paa Fru Caroline, men det var sent, og Situationen var ikke saa behagelig lige ovenpaa den uheldige Forestilling. Jeg søgte dem saa den næste Morgen ved Afrejsen og gjorde hende min Opvartning i Kupeen. Men vi undgik at tale om den foregaaende Aften.

De Bjørnsonske Børn satte Liv i Huset, naar de var inden Døre, hvad de som oftest kun var, naar de spiste og sov og saa i den Timestid, en italiensk Huslærer — den samme, der gav Anledning til Sammenstødet mellem Bravo og mig — hade dem hver for sig under sin Varetægt. Det var »Dressur i Frihed«, efter Bjørnsons Mening den bedste af alle Oplæringsmetoder. Ogsaa derom tog vi os mer end en Omgang. *Bjørn*, den ældste, en Dreng paa 14—15 Aar, var fuld af spillende Liv og Iagttagelse, bon camarade med os alle. I Efteraaret 1874 blev han sat til Sauvegarde for Fru Heibergs tre unge Døtre, der med deres Mor tilbragte Sæsonen i Rom, og jeg skal love

for, at de unge Damer fik set sig om under hans Førerskab. De yngre Søkende elskede at køre rundt i Gaderne i Droske; naar de hade reddet en Lire, tog de sig paa egen Haand en Tur, og raabte og vinkede, naar de var saa heldige at møde en af os; vi gik jo, men de kørte. Og Kusken grinede, ti ogsaa han syntes, det var evige Løjer.

Bjørnson trængte til Mennesker. Han vilde nok ha sin Arbejdstid om Formiddagen i Fred, selv om han ikke sad hjemme og skrev. Men om Aftenen samlede han nu og da nogle af os hjemme hos sig, hvor vi beværtedes med Vin og Frugt i al Beskedenhed; ellers mødtes vi i den Knejspe, der for Tiden var Samlingssted. Om Søndagen, navnlig i Efteraaret 1874, saalænge Vejret tillod det, foretog vi Udflugter til et eller andet Trattori i Omegnen, tit en Snes Stykker eller flere i Følge; der var Adgang for alle, som vilde være med. Et Par Gange deltog Fru *Heiberg* paa hans Opfordring i disse Udflugter, og da syntes han ikke om, at Selskabet var for blandet. Den celebre Dame bidrog just ikke til at frigøre Munterheden ved Bordet, skønt hun var venlig nok mod alle, der sad i hendes Nærhed, og Bjørnson rynkede Brynene og raabte: Bjørn! naar Tonen ved den anden Borden blev altfor overstadig, selv om den muntre Bjørn ikke var den værste Synder i Selskabet. Helt uskyldig var han jo sjælden, undtagen naar han ikke var med.

En Dag i det Bjørnsonske Hjem, jeg ikke glemmer, var den 29. April 1874. Det var i vort varme Venskabs Dage. *Ole Bull* var i Rom og Bjørnson samlede nogle af os Skandinaver ved en Middag for ham. Middagen var livlig, med megen Vin og mange Taler baade af Vært og Hædersgæst, og efter Middagen hentede Bull sin Violin og spillede for os. Jeg hade hørt ham engang før oppe i Kristiania ved en Koncert i et stort Lokale, hvor jeg stod langt tilbage. Her sad jeg kun nogle faa Alen fra ham. Jeg ser endnu for mig hans høje, slanke Skikkelse i den tilknappede Kjole, der sad som støbt om hans smukke Figur med den stærkt udviklede Overkrop, de brede Skuldre og den kraftige Arm, af hvis Muskler han var saa stolt. I hans blide, smukke Ansigt, der var omgivet af et langt, graahvidt Haar, hvoraf gerne en Lok faldt ned over Panden, naar han bøjede sig, lyste et Par livlig

spillende Øjne med en Glans, der kunde blive stikkende, men med et venligt Smil, naar han med Violinen i Haand stod og saa paa sine forventningsfulde Tilhørere. Saa løftede han Violinen, hvis Hals og Skruer ligesom Buen var besat med Diamanter, der funkede under Spillet, bøjede Hodet ned mod Instrumentet og ventede med lukkede Øjne, indtil alt omkring var kirkestille. Saa begyndte han. Næsten altid med noget overraskende og uventet, et pludseligt og heftigt Strøg over Strengene eller et pianissimo, der voksede og voksede, til Tonerne bruste hen over En. Han holdt af stærke Modsætninger. Midt i en følelsesfuld, sydlandsk smægtende Melodi kunde han slaa over i en norsk Springdans med dens sælsomme dudelsaklirrende Tonestrømme. Midt i disse dukkede saa Akkorder frem fra den første Melodi, forsvandt, kom igen flere i Følge, forsvandt atter, kom tilbage, fik Overtaget helt og slettedes saa pludselig ud med et heftigt Buestrøg. Eller omvendt: midt i et Potpourri, fuldt af Bizarrerier, dybe Fløjtetoner, sprøde, metalklingende Mandolintoner, sælsomme Lyd, man aldrig før hade hørt en Violin frembringe, slog han pludselig over i et ganske enkelt Tema, hvis rørende Inderlighed fyldte Hjertet med Vemod og Øjnene med Taarer. Selv stod han hele Tiden, mens han spillede, med lukkede Øjne, urørlig; kun nu og da gjorde han en heftig Bevægelse, som vilde han med Magt rive sig ud af den Stemning, der i Øjeblikket beherskede ham, for at kaste sig over i en anden. Han elskede at gi sig Improvisationen i Vold. Hin Koncertaften i Kristiania akkompagnerede den unge Pianistinde *Agathe Backer* (senere *Grønvold*) ham ved en af hans egne Kompositioner. Paa en gang holdt hun op at spille og saa forundret om paa ham; men han spillede bare videre. Saa vendte hun sig atter om til Flygelet, tog nu og da nogle Akkorder for at slaa Følge og gled saa ind i Akkompagnementet, da han genoptog den afbrudte Sats. Det var ikke let at være hans Akkompagnatør.

Den Aften hos Bjørnsons spillede han gentagne Gange. Ellers snakkede han med samme springske Livlighed, som der var i hans Spil, gik fra det ene Tema til det andet, fortalte mærkelige Oplevelser, en Dampskibsbrand, hvor han med Nød og næppe reddede sig og sin Violin ved at springe overbord og svømme hen til en Baad, der tog ham op; en Hotelbrand, hvor han maatte krybe hen ad Gulvet

for ikke at blive kvalt af Røgen, og saa gav han sig til at krybe paa alle fire for at bestyrke Troværdigheden af den fantastiske Beretning. Han gjorde ogsaa smaa Kraftkunster, og vi fik Lov at føle paa hans Biceps, der var haard som Jern. Han var øjensynlig den Aften »i sit Es«, omgivet, som han var, af en lyttende og beundrende Tilhørerkres. Bjørnson var i sit elskværdigste Værtslune, holdt Taler, fortalte Historier, der, ligesom Ole Bulls Spil, vekslede i Stemning og glimtede af Indfald. Det var, som de to store Kunstnere kappedes om at være den mest underholdende, den mest indtagende, og da jeg sent omsider gik hjem gennem de natstille Gader, opfyldt af Indtrykkene fra Samværet med dem begge, var jeg i Tvivl om, hvem af de to, Digter-Taleren eller Violinspilleren, der i sin Kunst var den største Virtuøs.

Vicolo della Barchetta.

Viccolo della Barchetta og Castel S. Angelo.

Fra S. Onofrio Klosterhave paa Monte Gianicolo.

IV.

DE tre Vintermaaneder, December, Januar og Februar, samlede altid en større Skare Skandinaver i Rom. Naar man var ude at rejse paa denne Aarstid og vilde til Italien, søgte man gerne at naa Rom inden Jul, saa man kunde tilbringe Juleaften sammen med Landsmænd. Juleaften blev derved ligesom Kulminationen i det skandinaviske Samliv i Rom, dets »længste Dag«, om man vil, hvor alle mødtes i Fryd og Fred ved Festbordene omkring Juletræet og sang og drak Skaaler for Norden og Hjemmet. Og netop Savnet af Hjemmet paa denne Aften gav Festen en egen Stemning med lidt Vemod og Længsel dybest inde.

Naar man var godt over Nytaar, drog gerne de, der kun var paa en kortere Rejse, syd efter til Napoli, Sorrento og Capri, og kom saa tilbage til Fastelavn for at faa Karnevalet med. De, der hade Tid og Raad, blev Paasken over for at faa nogle større Kirkefester at se, skønt vi fortalte dem, at alt, hvad der hed Paaskefest i Peterskirken

og det sixtinske Kapel, ikke mere fandt Sted. Sidst i April og i Maj brød de op, der hade været i Rom hele Vinteren; i Juni var kun den faste Stok tilbage, Kunstnere og Privatfolk, der hade deres Hjem i Rom; i Løbet af Juli skrumpede ogsaa den ind, idet alle, som kunde, flygtede for den kommende Varme og slog sig ned i en af Bjergbyerne eller paa Capri; og naar den rigtig varme Tid kom, kunde den skandinaviske Koloni være svundet ind til sekstotte Mand, lige nok til et Parti Boccia ovre paa Banerne i Tiberengen. Det var mest Billedhuggere, der da var tilbage, de unge og ugifte. De var jo bundet til Rom og kunde ikke som Malerne pakke lidt Tøj i en Ransel, hænge Malerkassen over Skulderen og med Paraply, Malerstok og en Rulle Studielærred sætte sig i Vektoren til Tivoli eller i Toget til Frascati. Billedhuggerne maatte blive ved Kavalletten og Lerbunken i Værkstedet eller med Hammer og Meisel hugge løs paa den punkterede Bozetto til Mesterværket.

Sidst i September og først i Oktober kom man tilbage fra Sommerudflugten. Der gik da næppe nogen Dag, uden at man hørte, at nu var den eller den arriveret. Omkring 1. Novbr. indtraf de, der vilde bo i Rom hele Vinteren, og Mortensaften mødtes man første Gang i Foreningen og stiftede eller fornyede Bekendtskaber som Begyndelse til de mindre Omgangskreise, der gerne dannede sig og holdt sammen Vinteren igennem. Saadan hade det været i mange Aar, og navnlig siden Brennerbanen, der aabnedes i August 1867, hade gjort Rejsen til Italien baade hurtigere, bekvemmere og billigere. Det hade øget de rejsendes Tal, især deres, der gjorde Rejsen paa nogle Maanedere for at være Vinteren over i Syden, hvor der ingen Vinter var.

Hvor de tit blev skuffet i deres Forventninger! Ingen Tid paa Aaret er ubehageligere i Italien og særlig i Rom end just Vintermaanederne, November til Marts. Man kan da ha Graavejr og Regn Uger igennem, og saa er det en blandet Fornøjelse at være der. Ude er alt graat og vaadt, i Gallerierne er der saa mørkt, at det er vanskeligt at se Halvdelen af Sagerne, og kommer man hjem til sit *camera* — hvis det da ikke er i et af de moderne Hoteller med Varmeledning osv., som nu findes i Rom, men var ganske ukendt for 50 Aar siden — er der raat og koldt, saa man med Længsel tænker paa sin lune, hyggelige Stue hjemme i Norden. Blir det nu og da klart Vejr

og Solskin, kan der naturligvis være smukt. Oppe paa Monte Pincio blomstrer Roser i de friskgrønne Plæner, i Villa Borghese gaar man i de hundredaarige Steneg=Alleers Skygge, i Villa Medici mellem de høje Buksbom=Hække, og op mod den blaa Himmel løfter sig bredkronede Pinjer og Grupper af Palmer. Der mærker man ikke, at det er Vinter. Men mellem Løvtræerne er Illusionen om Vaar midt i Vinteren forbi. Og ude i Kampagnen eller ovre i Bjergene faar man samme Indtryk af Vinterdvale som hjemme. Kampagnens Vidder ligner visne Brakmarker, og Kløfterne ved Tivoli er som Skrænterne ved Albano= og Nemisøen klædt med løvløse Træer, graa og grimme. Der faar man kun et svagt Begreb om Sydens Skønhed. Vil man lære den at kende i al dens overdaadige Rigdom, skal man rejse til Italien, naar man nu rejser derfra, og rejse derfra, naar man nu kommer dertil. Man skal være en Sommer i Syden for at vide, hvad Syden er, og man *kan* være der uden Ulempe, hvis man indretter sig fornuftig. Til langt hen i Juni og fra først i September er Rom det herligste Opholdssted, og i Juli og August kan man ingensteds ha det bedre end ude i Bjergbyerne eller paa en af Øerne i Napoli=Bugten.

Antallet af de i Rom ved Juletid samlede Skandinaver var i de Aar, jeg var der, omkring hundrede. Deraf udgjorde Svenske og Finner hened en Fjerdedel, Nordmænd en anden Fjerdedel og de Danske Halvdelen. Ogsaa blandt Kunstnerne var de Danske langt de fleste. Det var fra gammel Tid en Slags Vedtægt baade i Danmark og i Sverige, at Kunstakademiernes Stipendier gaves til Rejser over Paris til Rom; men mens det vedblivende overholdtes i Danmark, hvortil selvfølgelig Thorvaldsens Væren og Virksomhed i Rom bidrog, svigtedes Traditionen af Svenskerne, især for Malernes Vedkommende. De foretrak mere og mere at fortsætte Skolestudierne i Tyskland fremfor at arbejde videre paa egen Haand i Rom. Og Nordmændene fulgte Eksemplet. Navnlig Akademiet og Skolerne i Düsseldorf og München fik stærk Tilgang fra Norge og Sverige, især efter at Tidemand og Gude var blevet Lærere ved Akademiet i Düsseldorf. Det er ganske betegnende for Forholdet til Rom, at af disse to udmærkede og højt ansete Kunstnere hade Gude aldrig været i Rom og Tidemand kun

nogle Maaneder paa sin første Udenlandsrejse, da han var 27 Aar. Og da han efter sin Hjemkomst til Kristiania fik Bestilling paa en Altertavle til Vor Frelsers Kirke, men paa Betingelse af, at han skulde male den »i Rom eller et andet Sted, hvor Kunsten alvorlig dyrkes og har sit Hjem«, opgav han Bestillingen.

Det Ry, Rom hade som Kunstens ypperste Hjemsted, og som det hade bevaret ned gennem Tiderne, var ved at blegne omkring Midten af forrige Aarhundrede. Rundt om i Europa fandtes nu Malerskoler, hvor de unge Kunstnere samlede sig om Mestre, maaske ikke altid til Gavn for deres selvstændige Udvikling. De urolige Tider, Februar-Revolutionen og dens Følger, Pavens Fordrivelse fra Rom, Garibaldi's Republiken og Franskændenes Besættelse af Staden gjorde Forholdene i Rom usikre og gav de fremmede Rejsende, baade Lægfolk og Kunstnere, mindre Lyst til at slaa sig ned der. Mange forlod Rom; kun de yngre tyske Nazarenere, Overbecks Disciple, Franz v. Rohden, Ferd. v. Platner o. fl. blev uforstyrret boende og dyrkede deres kirkelige Kunst under den høje katolske Gejstlighed og selve Pavens Beskyttelse. Den kirkelige Kunst var overhodet den eneste, der trivedes rigtig i Rom dengang. Den hade Dyrkere af alle Nationer; men god Kunst var det ikke. *Cacatum non est pictum!* kaldte Cornelius Freskerne, hvormed den herlige lille Kirke S. Agnese fuori le mura vanprydedes ved Restaureringen midt i 50rne, og den tyske Kunst-historiker Fr. Pecht betegnede 1852 det meste af sine Landsmænds Produktion som »Huren-Malerei«.

Hvad den ny italienske Regering gjorde til Fremme af den nationale Kunst ved at foranstalte italienske Kunstudstillinger, i Firenze 1861 samtidig med Aabningen af det første italienske Parlament, i Parma 1870, og ved at udsætte Præmier paa indtil 10,000 Lire for de bedste Billeder, kom jo ikke direkte Kunstlivet i Rom tilgode, og den Institution her, der skulde ta sig af det, S. Luca Akademiet, var saa afhængig af den bigotte Gejstlighed og saa gammeldags i sit Syn paa Kunst, at den snarere hemmede end fremmede den kunstneriske Virksomhed. Men Rom frembød i andre Henseender saa gode Betingelser for denne Virksomhed, at der dog stadig opholdt sig en Mængde Kunstnere af alle Nationaliteter der. Da Forholdene efter Roms Indtagelse i September 1870 hurtigt ordnedes, tiltog ogsaa

Mængden af almindelige Rejsende; ti Rom var vedblivende Valfartsstedet for alle, der hade Kærlighed til Kunst og Interesse for Kunstens Historie.

Af de mange fremmede, Lægfolk og Kunstnere, der opholdt sig i Rom i 70rne, var Tyskerne de fleste i Tal og de mest dominerende i Optræden. De dyrkede Italien med Begejstring, især efter at den unaturlige Alliance mellem Tyskland, Italien og dets Arvefjende Østerrig var indledet. Tyskerne følte sig som hjemme i Rom. Deres arkæologiske Selskab gjordes til et kejserlig tysk arkæologisk Institut, der residerede paa Kapitol, hvor det tyske Flag vajede over en hel lille tysk Enklave, som for Resten under Henzens og Helbigs Ledelse gjorde sig højt fortjent af Videnskaben og blev verdensberømt. Et Projekt om at faa ogsaa et tysk Kunstakademi i Rom strandede paa Modstand i den tyske Rigsdag, mærkeligt nok fra det katolske Centrums Side. Planen gik ud paa, at man skulde købe Casa Zuchari ved den spanske Trappe, hvor Overbeck, Veit, Cornelius og Wilh. Schadow i sin Tid hade dekoreret en Sal med de i den nyere tyske Kunsthistorie saa berømte Fresker (Josephs Historie), de, der senere er erhvervede og overflyttede til Nationalgalleriet i Berlin. Ved Ombygning skulde Huset gøres til et »Künstlerhaus« i Smag med Franskmandenes i Villa Medici paa Pincio. Det blev ikke til noget, men Tyskerne fik et udmærket Foreningslokale i det store Bygningskompleks ved Fontana di Trevi, og her holdtes Udstillinger og nu og da ogsaa Modelstudier. Der var til Tider et Par hundrede Medlemmer i denne Künstlerverein, hvoraf henved Halvdelen var Kunstnere; den store Hob af almindelige tyske Turister kom der ikke.

De franske Kunstnere var langt færre i Tal; de holdt sig efter 1870 for sig selv og undgik navnlig Samkvem med Tyskerne. Eliten af dem var de akademisk kultiverede unge Talenter, der som Stipendiater levede et behageligt Liv i den herlige Villa Medici, hvor de afholdt deres egne smaa Udstillinger. — Rejsende Englændere (og Amerikanere) var der altid nok af i Rom, men forholdsvis faa engelske Kunstnere; de fleste var Billedhuggere. De hade intet Foreningslokale, men nøjedes med Hotellernes *tea-rooms* og Boghandlerne Monaldinis og Piales Læsekabinetter ved Spanske Plads. — I den internationale Kunstnerforening traf man Polakker og Russere, hvoraf der hellerikke

var mange, men imellem dem flere, der senere blev berømte, som Billedhuggeren *Antokolski* og Maleren *Repin*. Derimod var der en hel Del italienske Kunstnere og ikke faa spanske. Italienerne havde deres ældgamle S. Luca Akademi, der nu under den ny Regering fik en længe tiltrængt Fornyelse, og Spanierne indrettede nogle Aar efter (1881) deres eget Akademi i Klostret ved den spanske Kirke S. Pietro in Montorio paa Gianicolo. Spanierne var næsten de interessanteste af dem alle. De udfoldede tit en forbløffende Energi og en blændende Teknik i deres Billeder, baade i de store bredt gjorte Figurbilleder og i de smaa elegant udførte Kabinetsstykker, og deres Akvareller overgik alle andres. Napolitanerne kappedes med dem. De var djærve Naturalister, ikke for intet Riberas og Giordanos Efterkommere; og de var farveglade Kolorister; der var Fest i deres Billeder. Mere beherskede baade i Kolorit og Motiver var Norditalienerne. Modsetningen mellem Napoli og Venezia gjorde sig gældende ogsaa i Kunsten.

I dette mangestemmige Orkester spillede de skandinaviske Kunstnere en beskeden Rolle. Opholdet i Rom havde selvfølgelig Betydning for de unge Stipendiaters Udvikling; de var i den Alder, hvor Talent og Karakter modnes; men om denne Modning ikke kunde foregaa lige saa godt andetsteds, er vel et Spørgsmaal. Nu var det imidlertid en Trossætning hjemme, at et længere Ophold i Rom og Studier der maatte til, inden Kunstnerne kunde anses for rette Kunstnere at være, og saa drog de til Rom. Men for de flestes Vedkommende blev Paa-virkningen af Kunsten i Rom, saavel af den gamle klassiske som af den ny og moderne, eller af det fremmede Aandsliv og de fremmede Samfundsforhold saare ringe. I hvert Fald i de danske Kunstneres italienske Arbejder fra Begyndelsen af 70erne er Motiverne nok italienske, men Opfattelse og Udførelse rigtig godt hjemmedansk.

Det gik de nordiske Forfattere paa lignende Vis; der opstod ingen Paul Heyse eller Rich. Voss mellem dem. Rom var for dem som for Kunstnerne et skønt Sted at leve paa, et godt Arbejdssted, hvor de kunde samle sig helt om det Arbejde, de havde for; men meget andet var det ikke. Hvilke Spor har de aarlange Ophold i Rom f. Eks. afsat i Lies Digtning. Lie skrev »Tremasteren Fremtiden« 1871—72

og »Lodsen og hans Hustru« 1873, det meste i Rocca di Papa ovre i Albanerne. Der var hverken Drauger eller Dødssejlere, men en Sol, der gennemlyste alt, varmede Menneskehjerterne og ildnede Sanserne, saa Fornuften lammedes og Viljen blev ustyrlig. Men Lie levede i sit Nordlands Taager og med dets tunge Menneskeskæbner, og her i Syden hvilede han kun ud, naar han var træt af Arbejdet med Stoffet derhjemme fra.

Jeg mindes en Samtale med ham en Dag i Rocca, da han omtrent var færdig med Gennemarbejdelsen af »Lodsen«. Jeg spurgte, hvad han nu tænkte at ta fat paa, om han ikke vilde behandle et eller andet Motiv her fra Italien, det ny Italien. — Nej, han hade Lyst til at skrive en historisk Roman om — Tordenskjold. Jeg talte lidt haansk om den historiske Roman som en Slags litterært Kostymbal, hvor man blot iklædte sin egen Tids Tanker de gamle Tidens Dragter, og jeg forstod ikke, at en Forfatter, der levede midt i en Tid som vor, hvor saa meget stødte sammen og brødes, kunde ha Lyst til at gi Fantasibilleder af Forhold og Personer, han kun kendte ganske overfladisk; men Lie hade mere Mod paa at skrive om Peter Wessel og hans Bedrifter med »Løwendals Galej« end om Nutidens Italienerne og italienske Forhold. Han var dengang endnu i den første Periode af sin digteriske Udvikling. Selv om han var ung og frisk i sit Syn paa Livet i Almindelighed, var han gammeldags i sit Syn paa Kunsten og dens Opgaver. Som sin Digtningens Maal satte han nok virkelighedstro Skildring af Menneskeskæbner; men det skulde ikke være Indlæg i Debat om Tidens sociale Spørgsmaal; den Slags Forfatterskab hørte som Agitation og Polemik Journalistiken til og ikke Kunsten. En Digtters Skildring skulde være poetiske Afspejlinger af Livet, ikke qvasi videnskabelige Analyser af dets Bestanddele. Først med 80erne begyndte Gennembrudet hos ham. 1881 skriver han til Bjørnson: »Her lever jeg under en sand Indmarsch af ny Klarheder om Aarhundredets Kamp«. I 1873 var han endnu konservativ Idealist og hade kun en vis nysgerrig Interesse, men ingen Sympati for den moderne litterære Bevægelse, som Brandes hade givet Stødet til hjemme.

Det blev som bekendt ikke til noget med den historiske Roman om Tordenskjold. Derimod skrev han efter sin Hjemkomst til Kri-

stiania et Skuespil paa Vers med Motiv fra Italiens Frihedskamp. Men i hele »Faustina Strozzi«, det svageste, Lie har præsteret, er der, bortset fra Navne og smaa Lokalbeskrivelser, ikke saa meget af Italien, som der er paa en Side i en af Emil Rasmussens forkætrede, naturalistiske Romaner, der vel i sin Art er det bedste, der i Norden er skrevet om moderne italienske Samfundsforhold. Lie havde under hele sit fleraarige Ophold i Italien i Virkeligheden ikke faaet mindste Begreb om dem. Saa saa Bjørnson baade mere interesseret og mere forstaaende paa dem. Hans Fortælling »Kaptajn Mansana« er en stor Digters Værk, selv om den ikke er noget stort Digtværk; den fængsler ved sin levende Stil og sine kraftige Skildringer, men det Billede, den gir af den Tids Italienere og italienske Samfundsforhold, synes mig alligevel med sine mange Kvaldeffekter kun simili-italiensk.

I Aarene 1873—75 var der i Rom af *danske* Kunstnere: Fru Jerichau, Constantin Hansen, F. C. Lund, Rosenstand, Balsgaard, la Cour, Krohn, Haslund, Helsted, Bredal, Thiele, Godfr. Christensen, Carl Rasmussen, Eckardt, C. Neumann, Rud. Bissen, Ottesen, Blache, Zacho, Schumacher, Schjøtt og Venzel Tornøe, nogle i aarlangt Ophold, andre for hjemgaaende efter et saadant eller paa kortere Besøg. Endvidere Billedhuggerne Hasselriis, Hartmann, Hoffmann, Cathinka Kondrup og Nicolai Schmidt samt Arkitekt Amberg; desuden de fastboende Veteraner, Maleren Küchler (Fra Pietro) og Billedhugger Holbeck. — Af *svenske* Kunstnere var der Malerne Egron Lundgren, Perséus, Virginia Larsson og Agnes Børjesson, de fleste paa kortere Besøg, Billedhuggerne John Børjeson, Berg og Carlson og Arkitekt Linnstrøm. — Endelig var der *Nordmændene* Malerne Vilh. Peters og Chr. Ross og Billedhuggerne Borch og Magelsen samt de *finske* Billedhuggere Walter Runeberg, Takanen, Stigell og Aline Forsmann.

Samlivet mellem Skandinaverne i Almindelighed som mellem Kunstnerne i Særdeleshed var gennemgaaende frit og fornøjeligt, om end ikke uden et vist Præg af Smaastadsagtighed. En Deling efter Nationalitet forekom saa godt som ikke; man hade en Fornemmelse af, at man hørte sammen i de fremmede Forhold, og man valgte sin Om-

88

S. Giorgio in Velabro og Arco di Giano.

gang og sine Venner efter Sympati og fælles Interesser. Man gav sig ikke meget af med Italienerne og hellerikke med de fremmede rejsende. For Omgang med Italienerne var Sproget en Hindring. Selv de, der havde været aarvis i Rom, udtrykte sig kun maadelig paa Italiensk. Enkelte af os fik Forbindelse med Italienerne og Indbydelsetil deres Saloner, men det blev som oftest kun til et Par Besøg, Kunstnerne kom hellerikke sammen med deres fremmede Fæller, hvad der dog kunde haft Betydning for dem. De arbejdede flittig i deres Studier Dagen igennem og samledes med os andre om Aftenen. De kom hverken i den tyske Kunstnerforening, hvortil de kunde faa Adgang, naar de ønskede det, eller i den internationale, der stod aaben for alle. Det meste af, hvad de saa af moderne fremmed Kunst, saa de i de store Kunsthandlers Vinduer og paa den internationale Udstilling ved Piazza del Popolo. Men det var mest yngre og ukendte Kunstnere, der udstillede her, og Eksperimentatorer, Forløbere for senere Tidens Manierister. Vore nøgterne Landsmænd saa paa dem med Forfærdelse. De store franske, spanske og italienske Malere, der hade deres Hjem i Rom, udstillede saa godt som aldrig. Man maatte søge dem i deres Studier, hvis man vilde se noget af dem. Og det var ikke altid let at faa Adgang, naar man ikke var Køber, men kun Kunstbroder af ukendt Nationalitet.

En af de betydeligste fik vi dog Lejlighed til at se, nemlig den spanske Maler *Fortuny*. Lejligheden var trist nok, for han var død i Nvbr. 1874 kun 36 Aar gammel, og hans efterladte Arbejder udstilledes nu i hans Atelier forinden Bortsalget. Atelieret, en tre fire store Rum, optog hele den øverste Etage af hans smukke Villa, der laa lidt udenfor Porta del Popolo. Man kom op til Atelieret ad en udvendig Trappe, der var overhælvvet af en løvklædt Pergola. Væggene i Studiet var delvis dækkede af større og mindre orientalske Tæpper i de skønneste Farver og Mønstre, og der var rige Samlinger *roba* af alle Slags, Vaaben, Brugsgenstande, Kar, Lamper o. a. Et halvhundred Studier og Billeder i alle Størrelser og mer og mindre fuldførte gav et ganske godt Begreb om hans eminente Dygtighed og hans Arbejdsmaade. Det største Billede, et Lærred paa en seks syv Alen, fremstillede en Kamp mellem flygtende Arabere og følgende Spaniere, Motiv fra den spansk-marokkanske Krig 1859—60,

hvor han hade været med. Der var vældigt Liv i de kæmpende Skarer, men Billedets største Effekt var den rent maleriske, Valøerne, Farvepragten, Lysets Spil i Lokalfarverne. Det var det, der interesserede ham mest. Motiverne i hans andre Billeder var taget alle Vegne fra. Der var Krigsscener, Genrebilleder, Kostymefigurer, Landskaber, Strandbilleder, Interiører og dejlige Arkitekturstudier; Sol var der i dem alle, skarp Sol og Reflekser ned i de dybeste Skygger. For at ægge sit Farvesyn og drive Farvevirkningen op hade han paa de Billeder, han malede paa, anbragt store Klatter af de stærkeste røde, blaa og gule Farver paa den ubemalede Del af Lærredet. Spatelen brugte han sammen med Penslen, og i et Par henrivende Smaabilleder med Børn i blomsterfyldte Græsplæner, hvor den brogede Flade flimrede for Øjet, hade han ved et Mylr af Farveprikker allerede anvendt den pointelistiske Teknik, som franske Impressionister senere udviklede.

Hvor var vi dog i vor hjemlige Husflidskunst, ogsaa den i Rom tilvirkede, langt fra alt det, der imponerede og betog En i denne fremmede Kunst. Vore Malere beundrede den, men ingen vovede sig ind paa dens Veje. Det var, som de manglede Mod og Lyst til at gi sig i Lag med store Opgaver. I den halve Snes Aar, der var forløbet, siden Carl Bloch i Rom malede »Samson hos Filistrene« og »Prometheus«, var der med Undtagelse af L. A. Schous »En Kejsers statues Transport gennem Titusbuen«, og Otto Baches »Kentaur, der leger med sin Søn«, af danske Malere i Rom ikke præsteret noget større Figurbillede af Betydning, og i de andre Genrer var Heinrich Hansens Dogepalads-Sale og la Cours »Aften ved Nemisøen« vel næsten det eneste, der ragede op. Alt det øvrige kunde være god Kunst, et og andet endog udmærket Kunst, men »nichts für die Unsterblichkeit«. Hvem husker nu f. Eks. Sonnes »Nonner i en Klosterhave«, Siegumfeldts romerske Dreng eller Olriks »Nonne i sin Celle«. Kun Carl Blochs lunerige Munkebilleder og Gadescener er endnu ikke gaaet i Glemme. Ogsaa i mine Romeraar trivedes den skandinaviske Malerkunst i Rom, som den bedst kunde; for »Udødeligheden« blev absolut intet gjort; først da Krøyer og Zahrtmann kom til Italien, skød det italiensk-danske Maleri ny og friske Skud; de fik mer end nogen anden dansk Maler Sydens Sol og Sydens

Farver i deres Billeder. »Hattemagerne«, »Messalina«, det desværre allerede eftermærkede »Italienske Markarbejdere« var som Zahrtmanns Folkelivsbilleder fra Civita d'Antino og det dejlige »mystiske Bryllup« Kunst af høj Rang.

Skandinaverne levede som sagt i Rom ret meget for sig selv, og det gjorde maaske, at de hurtig blev hjemme der. Den Følelse af Ensomhed i Vrimslen, som man ellers let gribes af, naar man færdes alene i en stor og fremmed Stad, kendte man kun lidt til, og kom den i enkelte Øjeblikke over En, traf man som oftest snart efter en Landsmand, med hvem man kunde passiare den bort paa sit eget elskede Modersmaal. Jeg mindes en typisk ung, dansk Landmand med et aabent, venligt Ansigt, lyshaaret og lysklædt, stor, bred og velhavende, som en Dag stansede mig paa Gaden og meget elskværdig spurte, om han ikke maatte følges med mig. Han var kommet til Rom den foregaaende Aften og hade om Formiddagen talt med mig i Konsulatet, hvor han var søgt hen for at høre om Breve. Der hade ingen været. Jeg saa straks, hvad der var i Vejen med ham, og bad ham følge med. Og lidt efter brød det ud af ham, hvor ensom han hade følt sig under hele Rejsen, hvordan han hade gaaet, Dage igennem, uden at snakke med nogen, og hvor tit han hade tænkt paa at vende om og ta hjem. Aldrig hade han truffet Landsmænd, og hans Tysk og Fransk hade det nok ikke været de indfødte saa let at forstaa. Men nu svandt forhaabenlig Hjemveen, for her traf han da Folk, han kunde tale med — og saa snakkede han uafbrudt om sine hjemlige Forhold, om sin Fars Gaarde og om den, han selv skulde styre, naar han kom tilbage osv., indtil han pludselig stod stille og med en pudsigt forfærdet Mine udbrod: »Men jeg gaar jo her og snakker og snakker, og De kender mig jo slet ikke!«

»Aa jo! Nu kender jeg Dem ganske godt,« svarede jeg. »Kom De bare, naar De har Lyst, De har nok noget mere at fortælle; kom op i Foreningen; træffer De ikke mig der, træffer De andre Landsmænd!« —

Saa skiltes vi, og et Par Aftener efter fandt jeg ham som 4de Mand ved en Lhombre i Foreningens Sal, leende og snakkende, og

han forsikrede mig, at Rom var et dejligt Sted, og at han ikke hade haft det saa godt paa hele Rejsen, som han hade det her.

Saa let fandt de fleste sig tilrette, naar de kom til Rom. Og var det paa kortere Besøg, nød de i deres Rejselivsstemning endnu intensivere alt, hvad de saa og oplevede. For de fastboende, Kunstnerne og os andre, som var der aarvis, stillede Forholdet sig noget anderledes. Jo længere vi var der, jo ensommere blev vi gerne, jo mindre søgte vi sammen med de kommende og gaaende Landsmænd. For en Tid var der noget ganske interessant og oplivende i denne bestandige Vekslen af Omgangskres, men efterhaanden trættedes man af disse som oftest overfladiske Bekendtskaber og denne evige Snakken om de samme Sager: Forum, Paven, Peterskirken, Kampagneudflugter osv. Saa trak man sig tilbage fra de flygtige Trækfugle og holdt sig til de faa Standfugle, man hade levet sammen med saa længe, og som man kunde tie sammen med, hvis man ikke gad tale. Men naar saa en skøn Dag Ens nærmeste Venner ogsaa rejste, stod man der alene tilbage og følte Ensomheden stærkere og bitrere end selv paa et helt fremmed Sted, følte, at man ikke var og aldrig vilde blive rodfast i Rom. Godt da, naar man uden at skade sin Udvikling og sine Studier kunde pakke Kufferten og rejse hjem og komme hjem, inden Forholdene derhjemme var blevet En fremmede.

I Vintersæsonen var der endel Selskabelighed og andet fornøjeligt Samvær. Trækfuglene, der kom paa kortere Besøg, vilde gerne træffe »Kunstnerne«, om hvis glade Liv paa Vinknejperne de hade hørt og læst. De skaffede sig at vide, hvor man holdt til for Tiden, indfandt sig om Aftenen for at muntre sig efter Dagens Møje og blev ikke altid imponeret af Aandfuldheden ved denne Side af Kunstnerlivet i Rom. Men der var jo et ejendommeligt Røre og Folkeliv i saadan en Knejspe, saa de kom gerne igen og blev altid behandlede med samme Elskværdighed, som de selv medbragte.

Kun faa af de fastboende Skandinaver hade dengang optaget den italienske Mode at holde »Salon«, det vil sige aabne sit Hus for Venner og Bekendte en bestemt Dag om Ugen, hvor man saa, ind-

budt en Gang for alle, kom eller ikke kom, og blev eller gik igen efter en kortere Visit.

Til Kammerherre *Kiærs* Salon, der var i quasi italiensk Stil med Te, Bagværk, Frugt og Vin, fik man Indbydelse til den Aften, da Ens behagelige Nærværelse ønskedes. Af mere hjemligt Tilsnit var Salonaftenerne hos Ingerslevs. *Andreas Ingerslev*, Svigersøn af gamle Aagaard til Iselingen, tilbragte Efteraar og Vinter 1874—75 i Rom. Han hade ogsaa været der i Vinteren 1871—72 og var da kommet i Venskabsforhold særlig til Kunstnerne i den Krohnske Kres, »Kronjuvelerne«, og dem og enkelte andre samlede han hver Søndag Aften i sit Hjem. Man mødte til bestemt Klokkeslet. Efter Aftensbordet tilbragte man nogle Timer i fornøjeligt Samvær med den livfulde og intelligente Vært og hans vennesæle Frue. Ingerslev, der som mangeaarig Lærer og Inspektør ved Hammerichs Borgerdydsskole paa Christianshavn, forstod at faa Ungdommen i Tale, fik let en Diskussion i Gang og gav selv, slagfærdig og kvik som han var, vægtige Bidrag til Ordskiftet, mens han bakkede paa sin lange Studenterpibe og nippede til Toddyglasset. Det var overmaade hjemligt og hyggeligt, men ikke meget italiensk.

Det var derimod Fru *Jerichaus* Salon. Den bekendte Kunstnerinde tilbragte jævnlig Vintrene i Rom, hvor hendes Mand hade et Atelier ved Piazza del Popolo, som han for Resten kun sjælden benyttede. I Vinteren 1871—72 var Familien i Rom, Professoren, Fruen, tre Døtre og Sønnen *Harald*, den højtbegavede Landskabsmaler, der desværre døde 1878 kun 26 Aar gammel. Vinteren 1873—74 tilbragte Fru Jerichau atter i Rom, ledsaget af Sønnen *Thorald*, en musikalsk begavet, ekscentrisk ung Mand. Fru Jerichau kunde vi alle godt lide. Hun var lidt forstyrret genial i Væsen og Væren, men hun var saa god, som Dagen var lang, og ikke Spor af kunstnerhovmodig. Hun betragtede sit Talent som en Naadegave, og hun kunde blive ganske barnlig glad og ivrig, naar man sa nogle pæne Ord om hendes Arbejder.

Hun hade indrettet sig standsmæssig i Rom, som det sømmede sig for en verdenskendt Kunstnerinde, der ikke blot vilde ta imod gode Venner, men ogsaa imod gode Kunder. Hun bebode en anden Sal i Via di Ripetta 39 og hade foruden den til Atelier anvendte

Salon et Par andre velmøblerede Dagligstuer, Spisestue osv. med Gulvtæpper, smukke gamle Møbler, Portierer, alt paa sin italiensk Vis, og Væggene bedækkede med større og mindre Malerier, de fleste hendes egne. De var selvfølgelig til Salgs, naar de kunde finde en Køber. Den foretagsomme Frue var om sig i saa Henseende, og det lykkedes hende endog at faa Kronprinsesse Margherita til at aflægge sig et Besøg. Da var der pyntet op med Blomster i Stuerne og Baljetræer ned ad Trappen, og udenfor Gadedøren var der lagt Løber ud over Fortovet. Den skønne Prinsesse var venlig og ligefrem som altid, beundrede Fru Jerichaus Malerier, men om hun købte noget af dem, mindes jeg ikke. Der var Sammenstimlen af Mennesker paa Gaden foran Huset i Anledning af Løberen og den kongelige Ekvipage, og Fru Jerichau nejede og kyssede Prinsessen paa Haanden i Folkets Paasyn baade ved Ankomsten og Afskeden. *Ecco il turbante!* lød det fra Hoben; man troede, at Fru Jerichau, der bar en pragtfuld, fjerprydet Haarpynt, var Dronningen af Saba eller en Sultaninde, som Prinsessen hade gjort sin Opvartning.

Hver fjortende Dag holdt Fru Jerichau Salon for sine Venner og Bekendte. Da var der Ild i Kaminen, tændte Lysekroner og festligt med alle de brogede Billeder paa Væggene og festklædte Damer og Herrer omkring i Stuerne. Fru Jerichau, der var meget gæstfri og nød den Slags Festlighed, saa gerne os »Landsmænd«, som hun kaldte os, i sin polyglotte Salon.

Det gik til der omtrent som saa:

Fruen tar imod ved Døren. Gensidige Glædesudtalelser uden tilsvarende Følelser. — Fruen: »Jeg tror, vore Landsmænd blir borte iaften.« — Protest fra min Side. — Fruen: »De træffer her en Kres af gamle Venner; mine vil det sige. Jeg har kendt dem alle i flere Aar. Taler De Engelsk?« — Jo! — »Fransk?« — Jo! — »Tysk ogsaa?« — Jo—o! — »Aa, det er fortræffeligt; for her er alle Nationer. Maa jeg præsentere Dem?« — Med Fornøjelse. — »Mr. G. — Mr. *Devil and his dam!*« — Jeg bukker for Parret og henvender mig til Oldemor, en ældre Dame med graat Haar, ungdommelig klædt, stærkt nedringet, bekniplinget og med kulørte Sløjfer for og bag, Sølvdiadem, Guldarmaand, Brillanter osv. Hun (paa Engelsk): »Har De været længe i Rom?« — Jeg: »Et Aar omtrent, Madame!« — »De er tysk?«

— »Nej, dansk!« — »A—a dansk; fra Danmark! (paa Dansk) Jaj meket got tale Dansk, min Herre.« — »Jeg hører det, Deres Naade!« — »Ja, jaj tale egenlig Norsk; jeg have vært i Norge!« — »Ja saa! Hvor længe, om jeg tør spørge?« — »Do Maand.« — »Madame maa da ha et betydeligt Sprogtalent.« — »Ja — ja!« (hun har ikke forstaaet, hvad jeg sa). »Skotsk og Norsk er meket ligne hinanden.« — »Ja, saa!« — »Ja — meket! Skotsk sige »Barn« ligesom Norsk — meket« osv. — Saadan blir vi ved i en halv Snes Minutter. Jeg forstaaer kun det halve af, hvad hun siger; hun kun en Fjerdedel af, hvad jeg siger; men venlig smilende er vi begge. Mr. Devil har søgt sig en anden kvindelig Partner. — Fru Jerichau kommer til og siger: »Er det ikke morsomt, at Mrs. Oldemor kan tale Dansk?« — »Meget morsomt!« svarer jeg. — »Meket interessant conversation!« siger Oldemor. Jeg bukker galant. —

Plads, Kontrapart og Samtaleæmne forandres. En Mundfuld Te i en Kop til to Mundfulde bydes, modtages og sluges, mens en italiensk Professor fortæller mig om Universitetsforholdene i det juridiske Fakultet i Rom. Han hører, jeg er fra Danmark, fortæller mig saa, at han har studeret Tysk i Berlin, gerne engang vil til Norden, han ved, at Copenhagén er Hovedstad i Danmark, og at der engang har været *un famoso sculture danese Dorvalsén*. Han ber om at maatte tale Tysk, og Konversationen føres saa videre paa dette Sprog. Jeg viser ham Fotografibilleder hjemmefra, der ligger fremme paa et Bord, og fortæller ham om vore Skove og om Copenhagén. Han er en behagelig og dannet yngre Mand, og da vi skilles, trykker han forbindtligst min Haand og indbyder mig til sin lille Salon, der holdes om Mandagen.

Saa ser Fru Jerichau mig staa ledig og er der øjeblikkelig. »Maa jeg præsentere Dem?« Hun fører mig hen foran to midaldrende Skønheder; jeg bukker for den til venstre, mens hun præsenterer mig for den til højre. Vedkommende, jeg uden mit Vidende er præsenteret for, aabner Underholdningen med den obligate Forespørsel om, hvor længe jeg har været i Rom. Jeg bukker om igen for hende og besvarer Spørsmaalet. Dernæst formoder hun, at jeg efter mit Tysk at dømme maa være fra Sachsen, hvad jeg benægter, hvorpaa vi taler om Dresden og Galleriet der. Hun komplimenterer mig for mit Tysk og ender med at gøre et Forsøg paa at faa mig med i et

tysk Selskab, der forbereder en Udflugt til Bracciano og Viterbo og gerne vil ha Deltagere. Jeg roser Planen for Udflugten, men forstaar slet ikke, at hun vil kapre mig.

Lige i det, hun skal til at slaa Entrehagen i mig for Alvor, slaar Pianisten Hr. Thorald et Slag i Flygelets Tangenter — Tegn til, at man nu skal tie. Hr. Thorald er en begavet Musiker med Evne til at gi Virtuosen, og Fru Jerichau viser Selskabet, hvorledes man skal høre efter, naar en Virtuoso spiller. Hun sætter sig ganske ene hen i den fjerneste Krog af Stuen og indtar en lyttende Stilling. Er nogen saa udannet ikke, paa sin indehavende Plads, at gøre det samme, men snakker videre med sin Nabo — Beethoven ligger jo ikke for alle — saa rejser Fruen sig fra sin tilbagetrukne Plads og anbringer sig i Forgrunden ved Flygelet og indtar en endnu mere lyttende Stilling men lukker det ikke Munden paa Synderen — saa rejser Fruen sig og serverer ham diskret en lille Reprimande, indsukret i venlige Ord og et sødt Smil og trækker sig derefter atter tilbage til sin Lyttepost.

Beethovens Sonate i en eller anden Dur er til Ende. Hr. Thorald rejser sig som en beskeden Dygtighed fra Flygelet og henvender adspredt et Par Ord om Vejret til den nærmest staaende. Selskabet raaber Bravo og taber sig i Beundring, der ikke længer behøver at være stum. Der kommer atter Bevægelse i Salen. Jeg flygter fra min tyske Kaperske og hendes planlagte Udflugt til Viterbo, beundrer i forbigaaende Vilh. Rosenstands fortræffelige Tysk og fortrædelige Mine, fordi et Par ikke meget unge tyske Damer har cerneret ham, og nærmer mig min trofaste Ven Niels Bredal, som jeg først nu opdager. Han er lige kommet og staar og stikker den reneste Finger af sine hvide Hansker frem, mens han omhyggelig gemmer Resten inde i Haanden. Han søger med Fingren lidt kraftigt min tredje Vesteknap, hvad der fremkalder en konvulsivisk stærk Rømmen fra min Side. »Du er jo tosset!« siger vi samtidig til hinanden, og saa stiller vi os op Side om Side og maaler, hvor højt Marmorkonsollen bag os naar op paa vore respektive Rygge. — »Hør du Bilsted,« siger han — vi kalder hinanden Bilsted efter Snedkermesteren i Goldschmidts gyselige Novelle »For 8 Skill. Hvedebrød«, som vi har læst sammen nylig — »her er nok inte videre morsomt!« Klokken er nu over ti. — »Jeg er sgu sulten,« siger Rosenstand, der kommer til

efter at være sluppet ud af den tyske Dobbeltild. — »Det er jeg sgu osse!« siger den ene Bilsted. — »Ja, om vi nu hade for 8 Skill. Hvedebrød!« siger den anden.

Atter faar vi et Stykke Musik, denne Gang af en polsk Virtuos. Stilheden blir ikke saa strengt gennemført, som mens Hr. Thorald producerede sig. Fru Jerichau komplimenterer Polakken, mens Konversationen igen summer paa alle Tungemaal. Bredal og jeg taler Bilstedsk, og Rosenstand har fundet sig et nyt Offer for sine tyske Sprogøvelser. Noget efter tar saa en ung engelsk Dame fat. Hun synger »Sweet home« til eget Akkompagnement og applauderes af sine Landsmænd. Dermed er den musikalske Del af Aftenunderholdningen til Ende; nu staaer kun den kulinariske tilbage. Ved 11-Tiden aabnes Døren til Spisestuen, og Fru Jerichau ber paa et mærkeligt Volapyk, som dog alle forstaaer, Selskabet om at ta til Takke. Vi Herrer maa foreløbig ta til Takke med at blive staaende paa Tærskelen ind til det allerhelligste, hvor Damerne breder sig.

»Nu venter jeg sgu ikke længer,« siger Rosenstand, og som en uforfærdet Reserveløjtnant fra 64 forcerer han Adgangen gennem baade tysk, engelsk og italiensk Spærreild. Vi andre tapre Danske følger efter og indtar den strategisk fordelagtige Stilling mellem Bordet og Væggen, hvor vi har Ryggen dækket og Valpladsen foran os. Og saa hugger vi ind paa det med Salater, Postejer, Kager, Konfekt, Frugter, Vin og Blomster veldækkede Bord. Naar Fru Jerichau er ude af Syne, lyder det paa vort eget, for de andre uforstaaelige Sprog: »Lang mig noget af det der!« — »Pas paa, at Polakken ikke spiser Fadet med« o. lgn. Endog Hr. Thorald blir smittet af denne noget ugenerte danske Gemytlighed og gir sit Bidrag til den. Og den elskværdige, gæsteglade Fru Jerichau gaar rundt og opfordrer alle til at spise og drikke og har ikke Stunder til at nyde noget selv.

Omsider er Spisningen forbi, og man trækker sig atter ind i de andre Stuer. Nogle fortsætter med det samme ud i Entreen, for Klokkeren er nu nær tolv. Jeg ser mig om efter den syngende unge, engelske Dame, jeg er blevet præsenteret for, men hun er forsvundet, og saa tar jeg til Takke med Bredal samt en Havfrue og to tilslørede Ægypterinder med Vandkrukke paa Hodet, der pryder Væggene. Fru Jerichau kommer til, straalende glad for den vellykkede Aften,

og vi komplimenterer hende for hendes Kunst og hendes Arrangement.

Og saa er den Salonaften forbi. Man siger Godnat og Tak for den interessante Aften, og naar man er kommet ned ad Trapperne og ud paa Gaden og føler Nattekulden, gaber man, skutter sig og sætter i let Trav hen ad Fliserne for snarest mulig at komme hjem og i Seng.

Det var hyggeligere at tilbringe en Aften i et af de smaa Hjem, som skandinaviske Romafarere indrettede sig i en *appartamento a locare* i Kvarteret omkring Spanske Plads. Jeg har alt omtalt flere af dem. Ud af det banale Udstyr i saadan en møbleret Lejlighed kunde man ved Omflytning af Møblerne og Anbringelse af alskens *roba* fra »Loppetorvet« paa Campo di Fiori: romerske Lamper, Kobberkonkaer, smukt baldyrede Tæpper, Puder o. lgn. og af Blomster, mange Blomster, skabe et Hjem med personligt Præg. Et af de køneste var Frk. *Gotschalks* i Via Sistina. Hendes Dagligstue var fuld af Sol om Dagen og af varmt gyldent Lampelys om Aftenen, og man blev altid venlig modtaget, naar man kom »til Te«; og man hade det hyggeligt bagefter, naar man sad og passiarede med den blide, fint dannede Dame og hendes djærve Husstyrerske, Frk. *Tornøe*, der aabent erklærede, at hun forstod sig bedre paa Mad end paa Kunst, men at det maatte være Højdepunktet af Udvikling at forstaa sig lige godt paa begge Dele. — Et andet lille Hjem, der ogsaa var præget af kvindelig Sans for Hygge, var de to Frøkener *Winqvists*, to svenske Damer, der sluttede sig nær til os Danske og fik saa gode Venner mellem os, at de efter et fleraarigt Ophold i Rom slog sig ned i København og levede der Resten af deres Liv.

I Vinteren 1873—74 samlede tit en Kres hos Dr. *Godfred Rodes* i Mørkningstimerne efter Middag og lejrede sig omkring Kaminen, i tvangfri Stillinger og Grupper paa Gulvets Tæpper i Mangel af Stole. Den højt dannede, stilfærdige Vært og hans for alt stort i Kunst og Litteratur som ogsaa for Politik levende interesserede Frue fik hurtig en Diskussion igang om et eller andet alment eller lokalt Emne, og blev der en Pavse, kunde Maleren *Godfred Christensen* ta et Greb

i Guitarens Streng og gi sig til at nynne eller fløjte, og saa tav man og lyttede.

Den følgende Vinter hade Maleren *F. C. Lund* og Fru *Axelline Lund* etableret sig i en Lejlighed ved Ripetta-Havnen. De førte ikke Hus hjemme til daglig, men den foretagsomme og paafundsrige Fru samlede jævnlig deres Venner ved smaa muntre Middage, hvor hun gerne hade en eller anden Overraskelse at byde paa, en versificeret Tale eller en ekstragod *gallinaccio con tartufi*. Og Vin var der altid til Overflod, saa Stemningen var stadig stigende Aftenen igennem, til vi sent omsider gik hjem. — Tæt ved i Via di Ripetta bode Baronesse *Rosenkrantz*, f. *Mackenzie*, med sine fire smaa Sønner, hvoraf de ældste, *Gunde* og *Palle* var i 7—8 Aars Alderen. Det var to prægtige Dreng. Jeg læste daglig nogle Timer med dem og hade dem da gerne begge to siddende paa mine Knæ, mens jeg søgte at indvie dem i Brøkgningens og andre difficile Lærdomsfags Mysterier; men det, der morede os alle tre mest, var Anskuelses-Undervisningen i Roms Historie, mens vi travede rundt paa Forum, i Kolosseum eller Termerne. Hvor de da kunde spørge! Om meget mere, end jeg kunde besvare.

Blandt de ugifte Kunstnere var *Pietro Krohn* den eneste, der hade indrettet sig et smukt Hjem. De andre nøjedes gerne med Atelieret til Opholdssted, ogsaa naar de ikke arbejdede, og ikke alle forstod at skaffe sig en hyggelig Krog i det store tomme Rum. Men Krohn maatte ha det smukt omkring sig, hvor han skulde leve og befinde sig vel, en Trang, han beholdt Livet igennem. Han hade et sjældent Arrangementstalent, og hans Samlerlyst forskaffede ham mange smukke og gode Sager, som det var ham en Glæde at ordne og anbringe, saa de tog sig ud. Og af Selskaberne, han lejlighedsvis holdt, bl. a. paa sin Fødselsdag den 23. Januar, gik der længe efter Ry.

Et Hjem, der paa Forhaand vakte Forventning, men blev en Skuffelse, var Fru *Heibergs* i Vinteren 1874—75. Fru Heiberg hade ved Sæsonens Slutning, da det gamle kgl. Teater lukkedes for sidste Gang, ophørt med sin Virksomhed som Sceneinstruktice. For at styrke sit noget svækkede Helbred rejste hun i April til Lausanne og derfra over Chateau d'Oex til Italien. Hun kom til Firenze i September og i Begyndelsen af Oktober til Rom. Allerede i Juni fik Ravnkilde Brev

fra Geheimeraad Krieger med Forespørsel om Boligforholdene i Rom, da Fru Heiberg tænkte paa at tilbringe den kommende Vinter der. Ravnkilde blev ganske betuttet ved det ærefulde Hverv og kom styrkende for at raadføre sig med mig, bl. a. om, hvorledes han i Svarskrivelsen skulde titulere Krieger, der lige var gaaet af som Minister med det Holsteinske Ministerium. Jeg foreslog »Exexcellence«, hvad han syntes var en letfærdig Maade at besvare et alvorligt Spørmaal paa. Der blev vekslet flere Breve med Excellensen, og der blev lejet en Lejlighed, som dog ikke var Fru Heiberg tilpas, hvorfor den kort efter hendes Ankomst ombyttedes med en anden paa Piazza Barberini. Ravnkilde tog i September helt op til Bellaggio ved Como Søen for at gelejde Fruen og hendes tre unge Døtre til Firenze, hvor de blev et Par Uger i det ikke videre hyggelige Pensionat Rodolfo. Ravnkilde kom tilbage, henrykt over at ha rejst sammen med den store Kunstnerinde. Hun fandt til Gengæld »Ravnen yderst elskværdig, naturlig, forstandig og gemytlig i Omgang,« som hun skrev til Krieger. Senere svandt Ravnkilde ind til »den lille, meget lille Ravn«, navnlig da i Forhold til »den store Bjørn«, Bjørnstjerne Bjørnson, der allerede i Firenze hade gjort hende sin Opvartning »med Kone, fem Børn [der var kun fire] og Tjenestepige,« og da hade forekommet hende af et »uroeligt og hovmodigt Væsen«. I Rom blev Forholdet til Bjørnsons meget venskabeligt. »Vi lever paa det intimeste sammen,« skriver hun til Krieger, kort efter sin Ankomst, og saaledes vedblev det at være under hele Opholdet. Bjørnson gjorde hende daglig sin Opvartning, og Fru Bjørnson hjalp hende paa mange Maader. Hvad de var for hende under hendes maanedlange Sygelighed i Rom, har hun med varme Ord erkendt i sine Livserindringer. »Ved deres hyppige Besøg og livlige Tale om alt, hvad der bevægede Tiden ude og hjemme,« bragte de Afveksling ind i hendes »liggende monotone Liv«. »Det æggende lidenskabelige i Bjørnsons Samtaler forøgede vel undertiden den Feber, jeg led af, men det var dog en uundværlig Medicin for at holde min Aand i livlig Bevægelse.«

Fru Heiberg blev modtaget som en Dronning den første Aften, hun kom i Foreningen. Ved hendes Indtrædelse i Salen — det var en Salonaften og der var mange tilstede — gik det til som ved Hove. Man veg tilbage og ordnede sig næsten i Rundkres. Kammerherre

Kiær traadte frem og ønskede Etatsraadinden velkommen, hvorefter han fulgte hende Rækken rundt og foretog Præsentationen. Hun hade venlige Ord eller Smil til enhver, og hun syntes at ta den hele Hyldest som noget selvfølgeligt. Eller var det maaske kun hendes sceniske Evne til at optræde i enhver given Situation, saa hun beherskede den. Vi bøjede os for Hds. Majestæt. Hun var bedaarende trods sine 62 Aar.

I Fru Heibergs Øjne tog Forestillingen sig lidt anderledes ud. Hun skrev den følgende Dag til Krieger: »I Aftes var vi da første Gang i Skandinavisk Forening. I Guder! Hvor der var skident og bundkedeligt og tomt! . . . Vi fandt det alle forfærdeligt, men Ravnens sa, da han fulgte os hjem: »Det var en rigtig hyggelig Aften, ikke sandt?« Vi tav pænt som dannede Mennesker.« Fru Heiberg fik i det hele taget meget lidt ud af sit Romerophold. Hun hade haft »Anelser« om, at hun ikke vilde trives i Italien, og da hun hade været et Par Uger i Rom, begyndte hun at føle sig legemlig syg. I Stedet for at skifte Opholdssted, blev hun i Rom, hendes Befindende forværredes og hendes Sind forbitredes. Hun syntes, der var Giftstoffer i Luften og Gravlugt, Mug, Slim og fugtig Jord alle Vegne. Hun ønskede sig blot vel ude igen af »dette skidne, ækle, stinkende Italien! Aldrig har mine Øjne set modbydeligere Syn end dette Land« osv. Og Skandinaverne i Rom skuffede hende. »Naar jeg,« skriver hun til Krieger, efter at ha forladt Rom, »hade anet, hvori det sjofle skandinaviske Liv i Rom bestod, hvilke latterlige simple Fordringer, der stilles til En om at gøre Selskaber for alle de graadige Ravne, hvorfra de ravede hjem i komplet Drukkenskab, saa man skammede sig over at være i saa slet Selskab, hvorledes alle disse ubetydelige Kunstnere . . . kræver, at man skal besøge deres Atelier og da ligefrem være forpligtet til Bestillinger — en Fordring, som Kunstens Beskytterinde, Fru Sødring efterkom — hade jeg anet alt dette . . . Uagtet alle vidste, at jeg for det meste laa i Sengen i Feber, summede dog al den Sludder og alle disse Fordringer daglig om Ørene paa mig. Jeg tror virkelig, at de fandt det uforskammet, at jeg gav mig af med at være syg og derved dog tildels stansede deres Fordringer til mig« osv.

Disse ubeherskede Angreb og Beskyldninger behøver næppe nogen Gendrivelse. De maa holdes Fruen tilgode, fordi hun var syg og

irritabel og skulde ha nogen Grund til at være misfornøjet. Jeg er mig bevidst, at der hos os alle var den bedste Vilje til kun at være hende til Behag, og at vi gjorde, hvad vi kunde, for at hun og hendes Døtre skulde befinde sig vel mellem os. De tre unge Piger kunde da hellerikke beklage sig over Mangel paa Elskværdighed fra vor Side. De var med paa vore Søndagsudflugter, kom gerne i Foreningen, og vi arrangerede væsenlig paa deres Opfordring baade Dansesammenkomster, Komedie, hvori de optraadte, og Karnevalsløjer. Naar jeg senere i Livet traf nogen af dem, talte vi da ogsaa altid om de glade Dage i Rom. Men Fru Heiberg selv hade nu engang forset sig paa Rom og Opholdet der, hendes Uvilje skulde ha en direkte Genstand, og det blev saa Skandinaverne og Skandinavisk Forening, det kom til at gaa ud over. I Foreningen var hun, foruden den omtalte første Aften, kun to Gange, Mortensaften og Juleaften, og begge Gange blev hun sat til Højbords og hyldet som Æresgæst. Men hendes smaalig skinsyge Natur tilgav os nok ikke, at vi gjorde særlig Fest for Fru Sødring under hendes Ophold i Rom. Fru Heiberg deltog i Festen efter Krohns Opfordring, men kun »formelt og ikke egenlig venskabelig,« som hun skrev til Krieger. Hun beklager sig i Brevene ogsaa over »Sladderen«. Selvfølgelig snakker man i et saa lille Samfund endel om hverandre; men det afhænger da ganske af En selv, hvor megen Sladder man faar serveret; det hade sikkert været hende en let Sag at holde sig den fra Livet, hvis hun vilde; helt uden Interesse for at høre noget — helst ufordelagtigt — om sine kære Landsmænd var hun næppe. Den af Brevudgiverne let tilslørede Fru N. N., der hade sin Gang hos hende, hade en stærk Tilbøjelighed til at gøre sig interessant ved fortrolige Meddelelser om sit intime Forhold til snart sagt Gud og Hvermand i Rom, og hun har nok serveret hende mangen pikant Labskovs af Løgn og Sandhed, og Bjørnson, der ogsaa satte Pris paa Personalkendskab, har heller næppe i hans og Fru Heibergs daglige Underholdninger indskrænket sig til kun at tale om Kunst, Samfundsforhold og sig selv.

Personlig fik jeg meget lidt at gøre med Fru Heiberg. De Par Gange, vi var sammen i Foreningen og paa en Udflugt til Belvedere Trattoriet udenfor Porta S. Pancrazio, vekslede vi vel nok nogle Ord; men det har været om ligegyldige Ting; jeg husker det ikke. Krohn,

der var meget optaget af hende, og et Par andre af Kunstnerne, gjorde hende deres Opvartning, men jeg syntes, der maatte en Opfordring fra hendes Side til, og den fik jeg ikke. Altsaa fulgte jeg ikke deres Eksempel.

Der var dog en Gang, jeg var lige ved at komme indenfor hendes Døre, men kun kom til Gadedøren — heldigvis maaske. Vi hade spist til Middag sammen i Valle Trattoriet endel Damer og Herrer. Det var et muntert Lag. Fru Heibergs Døtre var med. Vi brød omsider op for at fortsætte i Foreningen med Musik og en lille Svingom, men da vi kom ud i den kolde Aftenluft, syntes jeg, jeg følte mig noget hed i Hodet, og da Frk. Sarah H. mente, at de vist maatte gaa lige hjem til Mama, fordi de ikke hade Gadedørsnøglen med, tilbød jeg straks at hente den; jeg tænkte, det vilde være rart at blive lidt længere ude i den friske Luft. Tilbudet blev modtaget. Stille vandrede jeg afsted til Piazza Barberini; men da jeg kom derhen, syntes jeg, at jeg stadig var for uligevægtig til at stedes for den skarptskuende Dames Aasyn. Altsaa gav jeg mig til at spasere rundt om Fontænen midt paa Pladsen, hvor Berninis konkylieblæsende Triton sender sin Vandstraale i Vejret, kølede mig i Støvregnen fra den og satte mig sluttelig lidt til Hvile paa Kanten af Bassinet. Jeg maa være faldet i Blund; ti da jeg atter rejste mig, var der ganske stille rundt om, og da jeg saa paa mit Ur, var Klokken blevet 10, saa der var forløbet næsten et Par Timer. Jeg skyndte mig over til Fru Heibergs Hus, hvor der heldigvis endnu var Lys i hendes Lejlighed, men da jeg var lige ved, aabnedes Gadedøren forneden og et Vindue oppe. Ud af Gadedøren traadte Bjørnson, ud af Vinduet stak Fru Heiberg Hodet; et sidste Godnat udveksledes, saa slog han Kappen over Skulderen og skred afsted, og hun slog Vinduet i. Jeg var glad over, at jeg ikke var løbet lige i Armene paa ham; min Samvittighed var endnu ikke helt ren. Men jeg maatte jo til det engang; altsaa nærmede jeg mig paany Gadedøren. Den var lukket. Jeg ringede. Atter aabnedes Vinduet oppe, og Fru Heibergs Stemme spurgte: »Er det jer, Børn!«

»Nej, det er G. Jeg skulde hente Gadedørsnøglen til Frøknerne. Vi er oppe i Foreningen og danser.«

»Aa, er det Dem. Ja, De maa undskylde, at jeg ikke ber Dem komme op, men det er blevet noget sent.«

»Ja, det er det nok; men kan Etatsraadinden ikke kaste Nøglen ned til mig?«

»Jo, det skal jeg.« — »Tak, det var fortræffeligt.« Og ned kom Nøglen med Paalæg om, at bede de unge Damer ikke komme for sent hjem, og glad var jeg for at være sluppet saa let fra Paraden. — Men da jeg kom op i Foreningen, sad Resterne af Selskabet, de tre Frøkener, Hasselriis og Rosenstand og ventede paa Nøglen for at kunne gaa hjem; de var forlængst færdige med at danse. Og de var ikke overvættes venlige.

Fru Heibergs Fødselsdag den 22. Novbr. fejredes hos Bjørnsons. Jeg var ikke med. Nogle Aftener forinden, da jeg gik fra ham, fulgte han mig paa Vej. Jeg kunde mærke, at han hade noget paa Hjerte, og endelig kom det.

»Ja, nu skal vi jo ha Fru Heiberg til Middag. Vi har desværre saa lidt Plads, og jeg maa jo bede nogle af Kunstnerne — jeg har tænkt Krohn og Hasselriis og Borchs naturligvis, og vi maa jo ogsaa ha en Svensker med, og saa er der Bravo og Mollerup — Krieger har selv anbefalet Mollerup til Fru Heiberg. — Jeg har vejet dig de tyve Gange«

»Det er de nitten for meget,« afbrød jeg ham, »du skal saamænd ingen Undskyldninger gøre!«

»Ja, men vil du ikke komme bagefter?«

»Naa — det synes jeg, vil være lidt underligt.«

»Ja, du skal være velkommen, hvis du vil komme.«

»Ja Tak!« — Men jeg kom ikke.

»Du foretrak nok Fru N. N.s Selskab for Fru Heibergs,« sa han spydig Dagen efter til mig.

Jeg var derefter kun en Gang sammen med Fru Heiberg, nemlig ved Julefesten. Ogsaa da blev hun hyldet. Krohn holdt Tale for hende, og da Hurraerne hade lydt, brusede paa Bjørnsons Forslag en Applaus af Haandklap om hende. Da Bjørnson efter det tidligere omtalte Optrin, hvor han vilde forbyde de unge at danse, harmfuld forlod Festen, fulgte Fru Heiberg med, men de unge Frøkener blev, og Billedhugger Børjeson svingede just den smukke Frk. Sarah forbi den krænkede Digter, da han skred ud af Salen. I sin Omtale af Optrinnet — i Brev til Krieger — billigede Fru Heiberg ikke Bjørnsons

Optræden. »Han kan slet ikke komme bort fra altid at ville dominere, hvor han er; han tror, det er hans Pligt at lede og styre alt og alle.«

Kort efter Nyaar blev Fru Heiberg mere og mere upasselig, og i den sidste Maanedes Tid var hun mest sengeliggende. Den 16. Februar forlod hun Rom og tog til Salerno. Kun hendes tre livlige Døtre efterlod et Savn i Skandinavernes Kres.

Hade vi ikke megen Fornøjelse af Fru Heiberg under hendes Ophold i Rom, fik vi saa meget mere af Fru *Sødring*. Den udmærkede Skuespillerinde, der elskede sit gamle Teater, hvor hun hade virket i 30 Aar, kunde ikke rigtig forson sig med Tanken om at skulle optræde paa det ny, og hun rejste i Stedet for til Italien med sin Mand. Ogsaa hendes Komme imødesaas med Forventning, om der end ikke var saa megen Opstandelse som ved Fru Heibergs. Ingen af os kendte hende personlig, men hendes indtagende, hyggelige Apparition og fordringsløse Optræden, hendes Glæde over at være i Rom og hendes Taknemlighed for hver lille Hjælp og Opmærksomhed gjorde, at Bekendtskab hurtig sluttedes, og at vi gerne samledes om hende og hendes livfulde, velmenende Mand og søgte at gøre dem Opholdet saa behageligt som muligt. Vor Hyldest kulminerede ved en Festmiddag for hende den 18. Novbr., i hvilken der deltog halvhundrede Damer og Herrer, de fleste danske. Fru Heiberg var som sagt tilstede; Bjørnson var derimod ikke med. Festen indleddedes med en Sang af Bredal, hvis første Vers lød:

Lune, du Snillets elskværdige Datter,
dejlige Barn, saa frisk og saa sund,
født uden Smerte og hilset med Latter,
vaagnet til Liv i en lykkelig Stund!
Du, bag hvis smilende Læber er gemt,
blandet saa sødt baade Alvor og Skæmt,
hør vore Bønner og vælg dig et Sæde
her, hvor din Yndling er Dronning i Kvæld,
lad over Festen af Liv og af Glæde
falde en Dug fra dit straalende Væld!

Der udfoldedes megen Veltalenhed ved Bordet. Ingerslev holdt en fortræffelig Tale for Æresgæsten, Krohn talte om det gamle og det ny Teater, Justitsraad Berner, Teaterintendanten, Heibergs og

Fru Heibergs tro Væbner i mangen Ledingsfærd, der var kommet til Rom nærmest vistnok for Fruens Skyld, talte for Fru Heiberg. Selv benyttede jeg den Ret til at faa et Ønske opfyldt, som min tilfældige Plads ved Festbordet mellem to Søstre (Frknr. Winqvist) gav mig, til at ønske, at Fru Sødring ikke vilde gøre Alvor af sin Plan om at forlade det kgl. Teater. Men Fru Sødrings egne, ikke faa Smaataler, der ganske var som hun selv, indtagende elskværdige, fulde af Lune og Skælmeri og dog med en Undertone af Alvor og Betagethed, var dog dem, der paahørtes under den mest lyttende Opmærksomhed og fulgtes af det stærkeste Bifald, og da hun saa endelig, selv revet med af Stemningen og den varme Hyldest, lovede, at hun skulde forsøge at fortsætte sin Virksomhed paa den nye Skueplads, hvor fremmed og uvant den end vilde være hende, hilstes dette Tilsagn med den hjerteligste Jubel. Hun holdt sit Løfte og spillede den følgende Sæson nogle Gange paa den ny Scene; men hun kunde dog ikke rigtig forsonse sig med den, og indgav Ansøgning om Afsked. Hun optraadte sidste Gang den 26. Maj 1875; det var som Geske Klokkers i »Bar-selstuen«.

Fra Villa Barberini.

Den protestantiske Kirkegaard ved Porta S. Paolo.

V.

DEN Tid paa Aarct, hvor Fremmedbesøg var mest velkomment, var de rigtige varme Sommermaaneder. Saa kom der jo ikke mange. I denne stille Tid, hvor de faa, der var tilbage, saa vidt Varmen tillod det, arbejdede hver paa sit til over Middag, mødtes vi gerne hen paa Eftermiddagen for at gaa sammen i Mausoleo-Teatret i Foreningens Gaard eller, hvis der ikke gik noget, vi gad se, for at ta med »Noahs Ark«, Færgeprammen, fra Ripetta-Havnen over Floden til Osterierne og Bocciabanerne ovre i Tiberengen. Det var saa nemt og lige ved. Der blev vi, til vi ikke kunde se at spille længer, saa spiste vi derovre i et Vinløvs-Lysthus med en flakkende romersk Lampe paa Bordet, mens Ildfluerne fløj omkring os og Nattergale hulkede i de tætte Bosketter i Villahaverne ved Floden. Men inden Kl. 10 maatte vi være nede ved Færgestedet for at slippe over Floden med sidste Pram, ellers fik vi en halv Mils Vej at vandre, før vi naade hjem.

I denne stille Tid kunde det saa hælde, at der en Dag kom et Par Trækfugle hjemmefra, Teaterfolk, der benyttede Somren, mens Teatret var lukket, Skolemennesker, der kun kunde rejse i Ferien, eller en ung Kunstner, der hade solgt et Billede paa Foraarsudstillingen og nu gjorde det ganske Europa for Pengene og Rom paa tre Dage. De blev altid modtaget som kærkomne Gæster, der bragte noget nyt og ukendt ind i Kresen, hvor vi efterhaanden kendte hverandre til Kedsomhed.

Et af de fornøjeligste af disse Sommerbesøg var Sangeren *Niels Juel Simonsens* og Komponisten *Gustav Lembckes*. De kom til Rom i de første Dage af August 1874, og skulde være hjemme igen inden Maanedens Udgang for Prøvernes Skyld. Lembcke var som Komponist ude paa det Anckerske eller et andet Legat, og hans gode Ven Simonsen var fulgt med for Selskabs Skyld. Jeg kendte dem begge ganske godt hjemmefra og holdt især meget af Lembcke, der altid var en god Kammerat og hyggelig at være sammen med. Simonsen var allerede da den beundrede Sanger, der krævede Hensyn som saadan, men her, hvor han ikke hade Kongens Nytorvs Brosten under Fødderne, kom hans medfødte Godmodighed og Elskværdighed til sin Ret, og han var ligesom Lembcke glad og taknemlig for alt, hvad man gjorde for ham. Og han sang som en Engel.

De søgte mig straks efter deres Ankomst, og det var en fornøjelig Overraskelse, da Lembcke stak Hodet ind ad Døren og sa: »Er der nogen hjemme? Det er bare os, der vil se, hvordan du lever!«

Da vi noget efter gik over i Salen, og de saa det gamle Flygel, kastede de sig over det. De hade ikke længe været i Nærheden af et Instrument, skønt de hade faaet Musik nok. Lembcke spillede, og Simonsen sang, og Weichselfloden svulmede, og Asra stod ved Brønden og blev bleich und bleicher, og Abel — i Lembckes Ballade »Hertug Abel« — døde, og der Schmied hamrede, og det var ganske, som da vi sidst var sammen hjemme i København og gjorde Musik. Efter det Intermezzo tog vi ud for at spise til Middag i det fri. Jeg kørte med dem gennem de gamle, snævre Gader paa Marsmarken, over Piazza Navona og Farnese til Ponte Sisto med de herlige ægte romerske Udsigter til begge Sider. Nordfra kom den lergule Flod dovent glidende mellem Villa Farnesinas grønne Haveterrasser og morsomme gamle

Huse med møskede Mure og Altaner og andre mærkelige Udbygninger til mere intimt Brug hængende ud over Vandet; mod Syd laa den baadformede Tiber Ø og spejlede sig i Floden med sit Virvar af Mure og Tage paa Baggrund af Aventiner Bjergets rigt bevoksede Skrænter, og over det hele lyste Himlen i al sin blaa Herlighed. Himlen er der stadig, men det meste af den anden Herlighed er forsvundet eller forvandlet, baade Farnesinas Terrasser og de morsomme gamle Huse over Floden. Den indrammes nu af massive Granitmure og asfalterede Avenuer Lungo Tevere med klippede Allétræer og høje femetages Herskabshuse.

Saa kørte vi videre over Broen og op over Monte Gianicolo til et Trattori tæt ved S. Pietro in Montorio. Her laa Rom udbredt for dem, et Hav af graagule Tage, indrammet af Kampagnens blaa-graa Flade og af Bjergene bag, alt belyst af Eftermiddagssolens skarpe gyldne Lys. Vi sad og nød Synet sammen med, hvad Trattoriet ellers hade at byde paa, til Sol gik ned og farvede Toppene rosenrøde paa Monte Gennaro og Monte Morra ovre i Sabinerne, mens Kampagnedisen slørede Bjergenes Fod. — Saa vandrede vi tilbage gennem Byen og endte ved et BIRRARIA paa Piazza Colonna, hvor der var Militærmusik og Salon for Bourgeoisiet. Pyntede Damer sad i Rækker langs Fortovene og fyldte de aabne Vinduer i Husene ovenover, alle viftende sig; det saa ud som Flokke af Sommerfugle, der flagrede rundt om Pladsen. Folk myldrede, Drengene fo'r om med Aftenaviserne: *Capitale! Libertà!* eller med Vifter: *Ventaglii, due soldi!* Statelige Officerer i Uniform konverserede Damerne, og midt under Kurtiseringen kunde det hændes, at en og anden af de skønne fik travlt med at gribe ind under Skørterne for at flytte en Loppe, der stak hende i Læg eller Smalben; men Flirten og Konversationen gik lige ugenert for det.

Næste Dag tog vi vor Middag i en Trattorihave udenfor Porta del Popolo, hvor der i den sene Augustaften var et muntert Folkeliv med Boccia paa Banerne, omvankende Guitar- og Mandolinspillere, dansende Ungdom og Familie-Opdækning paa alle Borde. Da vi paa Hjemvejen kom gennem Porten ind paa Piazza del Popolo, var den dengang saa yndede Sommer-Folkeforlystelse »Blindekatt« (*gatta cieca*) i fuld Gang henne omkring Heliopolis Obelirken med de fire vandspy-

ende Løver. Blindekattene stilledes op i Række ved Løve-Bassinets, forsvarlig bundet for Øjnene, snurredes tre fire Gange rundt og stillede atter med Ansigtet vendt mod Corso. Det gjaldt da om at gaa lige hen til Gaden og ned ad den; men der var ingen, der kom saa langt. Somme gik dristig til; andre stansede snart og gav sig til at lytte efter Vandets Rislen i Fontænerne; men da der foruden dem ved Obeliskens er en paa hver sin Side af Pladsen, forvirres de blot af Lyden. De allerfleste kommer meget hurtig ud af den rigtige Retning, gaar skævt eller slaar hele Bugter, og ikke sjælden ender de, hvor de begyndte, lige ved Springvands-Bassinets. Saa blir de let grundig ud af Tilskuerne, der hele Tiden har fulgt efter dem og ved opmuntrende Tilraab søgt at vildlede eller vejlede dem. Det er en noget barnlig Fornøjelse, men dengang var den meget yndet og dreves altid paa Maaneskinsaftnerne i August. I vore sportsidiotiserede Tider er den gaaet i Glemmebogen; Ungdommen foretrækker at løbe omkaps rundt om Roms Mure eller bokse hinanden i Gulvet i en Arena. Blandt Skandinaverne i Rom har dog Traditionen holdt sig, og endnu i 1910 var jeg sammen med Fru Anna Mantzius (Dr. Karl M.s Mor) og andre glade unge Mennesker til en *gatta cieca* paa Popolo Pladsen; og det var lige saa fornøjeligt den Aften som for 50 Aar siden, da Simonsen og Lembcke var med.

Saa tog de til Neapel og Capri, og da de kom tilbage, fortsatte vi, som vi hade begyndt, i de faa Dage, der var igen. En Dag i Peterskirken, Sixtinske Kapel, Stanzerne og Cortile di Belvedere — de maatte dog se Mesterværkerne — men ellers foretrak vi Villa-Parkerne, hvor der jo ogsaa var herlige Kunstværker og dertil svale Skygger at hvile ud i. Og om Eftermiddagen spiste vi udenfor Porta Pancrazio ved Bymuren i Osteriet Belvedere, hvor man hade Udsigt hen over et Dalføre, midt i hvilket Peterskirken og Vatikanet syntes at ligge med Monte Mario som Baggrund. Det var en hyggelig Knejs med Tage af Majsblade over Bordene og italiensk Sol paa Husets hvide Vægge, med et stort, formklippet Lindetræ, der var Stedets Stolthed, og bredkronede Pinjer, der kiggede op over Bymuren paa den anden Side af Vejen, med kølig Vin, en flink Vært, muntre Borgerfolk og nedenfor Terrassen, hvor vi sad, en Græsmark, hvorfra Høduften bares op til os, saa vi var lige ved at faa Hjemve.

Men den sidste Aften samledes vi i Foreningen med de faa forhaandenværende Skandinaver for at drikke Afskedsbægeret. Den svenske Dr. Vilh. Svedbom var fulgt med Lembcke og Simonsen tilbage fra Capri, hvor de havde truffet hinanden. De var alle tre lige musikinteresserede, Nodeskabet blev gennemløst, og baade Eroica og Appassionata kom for Dagen og blev spillet. Simonsen sang Schumann og Schubert, Hartmann og Weyse. Vinduerne i Salen stod paa vid Gab ud til Gaarden for Aftenkølingens Skyld, og saa vilde Tilfældet, at just som Simonsen var midt i det, strømmede Folk efter Forestillingen ud fra Teatret ovre i Mausoleet. Skøn Sang tar enhver Italiener, og her blev de staaende og lytte; hele Gaarden blev hurtig fuld af Mennesker, og da Sangen var til Ende, gav de sig til at klappe og raabe Bis. Det kunde vi oppe i Salen selvfølgelig ikke staa for, og Simonsen mindst. Han sang saa »Weichselfloden«, »Du gamla, du fria« og andet med Smæld i, og de dernede jubede; men da han saa gav sig til at synge af »Trovatore« og »Traviata«, gik Begejstringen over alle Bredder; de klappede og klappede og raabte Bis-Bis! og til sidst, da de havde faaet at vide, at det var Casino danese deroppe, hvor der blev sunget, raabte de Leve for den danske Sanger, saa Simonsen maatte hen til Vinduet og bukke og hilse. Det var en Ovation, han satte Pris paa, og som vi undte ham, saa elskværdig og villig til at synge for os, som han under hele Opholdet havde været.

Næste Morgen rejste de hjemover. Men naar vi senere mødtes derhjemme, mindedes vi altid Besøget i Rom og dets ejendommelige Afslutning.

Et Sommerbesøg af en anden Art var *Constantin Hansens* fra 7. Maj til 4. Juli 1873. Han var da 68 Aar, og det var henvend tredive Aar, siden han sidst havde været i Rom. Dengang var han efter mer end otte Aars Ophold taget hjem til den store Opgave, som Udsmykningen af Universitetets Forhal sammen med Hilker bød ham. Han havde løst den til alle kunstforstandiges Tilfredshed, men han var aldrig blevet nogen søgt og beundret Kunstner derhjemme. Hans Liv i de tredive Aar var blevet en haard Kamp for Tilværelsen, baade den kunstneriske og den økonomiske, og den havde mærket Manden og

*Tiberen ved Ripetta Havnen
med Færgegrammen over til Vicolo della Barchetta (1875).*

hans Syn paa Livet. Den hade ogsaa bragt hans Ungdomsliv i Rom til at staa i et forklaret Skær. Nu var det lysnet for ham i økonomisk Henseende, og saa længtes han efter at gense sin Ungdoms og første Manddoms lyse Land og faa Sjælen fyldt paany med friske og for hans Kunst frugtbringende Indtryk. Han fik det Anckerske Legat for Aaret og rejste forventningsfuld afsted sammen med sin ældste Datter, den blide og stiltfærdige Frk. *Kristiane*. Han kom til Rom ret medtaget af de uvant lange Jernbaneture, og han hade da alt tilsat noget af Forventningerne. Vejret var i de Majdage mod Sædvane graat og koldt, og det tog paa Humøret. Men værre var det, da Skuffelserne kom ved Gensynet af de gamle Steder og Livet under de nye Forhold. Alt syntes ham forandret og naturligvis til det værre. Det faldt ham ikke ind, at det kunde være ham selv, der var forandret, at han ikke mere følte med Ungdommens Varme og Begejstring. For der var i Virkeligheden ikke nævneværdig Forskel paa Rom og Livet der i 1843 og 1873. Det var to tre Aar, siden Rom var blevet Italiens Hovedstad, men man var endnu ikke begyndt at kalfatre om paa den for at gøre den til en Verdensstad. Den Dag idag, halvhundred Aar efter Forandringen, henligger stadig store Strækninger med Vigner og Villahaver indenfor Murene og det meste af det, der er udenfor, som det laa for hundrede Aar siden, og selv mange af de tætbyggede Kvarterer paa Marsmarken er uforandrede paa det nær, at de er bedre brolagte og bedre belyste. Men Constantin Hansen saa med Mishag paa Forum-Udgravningerne og paa de for al Bevoksning renskrabede Ruiner i Kolosseum; han rystede paa sit gamle Hode og syntes, at det hade været ganske anderledes smukt og malerisk i gamle Dage, hvad han vel nok hade Ret i. Forum var allerede da godt paa Veje til at blive det velordnede Friluftsmuseum for Arkæologer, som det nu er, hvor almindelige Mennesker uden arkæologiske Interesser gaar og keder sig i Solsteget og hurtigst muligt søger bort fra igen. Heller ikke Folkelivet i Gaderne, paa Pladserne og udenfor Portene syntes ham saa muntert og malerisk som før, og hvor var al Naiviteten og Venligheden og Hjælpsomheden overfor de fremmede blevet af — det var Paatrængenhed og Optrækkeri, man kom ud for, hvor man færededes. Det var en Ynk at se ham i de første Dage sidde træt og mismodig inde paa »Artisti« ved en Kop Kaffe uden synderlig Lyst

til at søge Selskab med os andre. Og vi saa dog op til ham med Veneration og vilde gerne hjælpe hans elskværdige Datter, der var rørende i sin Omhu for ham og aldrig veg fra ham. Krohn især var en stor Beundrer af Const. Hansen. Rygtet om hans Komme gav en Aften Anledning til en Diskussion om hans Værd som Kunstner, og Krohn udtalte da, at Freskerne i Universitetsforhallen ikke blot var det ypperste, der var gjort hjemme over den Slags Motiver, men overhodet det bedste i sin Art efter Raffael og Michelangelo; Blochs store Prometheus var ingenting i Sammenligning med Constantin Hansens to Prometheus Billeder paa Bagvæggen i Forhallen. Den varmblodige Krohn var altid noget tilbøjelig til Overdrivelse baade i Beundring og i Ringeagt, naar han kom i Affekt; men ved denne Lejlighed fandt han dog ikke saa lidt Medhold i Kresen.

Vi fik da ogsaa efterhaanden Constantin Hansen med til et og andet, Ekspeditioner til lidt afsides liggende Steder som Villa Mattei, hvor han i sin Tid hade malet sin skønne Studie med Udsigten over Kampagnen til Albanerbjergene, eller udenfor Murene til et Osteri med Udsigt over Kampagnen, som han dog maatte indrømme ikke hade forandret sig i Henseende til Skønhed i Linier og Lufttoner. Mest vellykket var en Aften, en halv Snes Stykker af os: Krohn, Otto Haslund, Bredal, Frkrne. Gotschalk og Tornøe og de to svenske Frkr. Winqvist tilbragte sammen med Constantin Hansens i et Osteri paa Ripa Grande udenfor Porta Portese. Det var hertil Udflugterne i gamle Dage jævnlig var gaaet; det var her, Kronprins Ludvig af Bayern samlede sine Kunstner venner til Frokost i Osteria Angladas og trakterede dem med *frutti di mare* og spansk Vin, saaledes som Franz Catel har afmalet det i sit bekendte Billede (i Nyt Pinakotek i München), hvor man ser Kronprinsen sidde i muntert Samlag med Thorvaldsen og forskellige tyske Malere og Billedhuggere. Billedet er fra 20'erne, men Osteriet med *Spagna vini & diversi stravizii* bevarede sit Ry langt frem i Tiden, og Constantin Hansen hade været der mange Gange i de unge Dage, da ogsaa han var Ridder af Bajocco Ordenen og tog Del i Ponte Molle Møderne. Nu sad han der igen, om just ikke i det gamle Osteri, ti det eksisterede ikke mere, saa dog paa samme Plet og saa over Floden til Monte Aventinos maleriske, rigt bevoksede Skrænter med Kirkerne og Klostrene paa Toppen: Eckersberg har i

sin Tid gjort en Tegning med Motivet, selv hade han haft Lyst til at male det; men det var ikke blevet til noget — »som saa meget andet«, føjede han til med et Suk. Stemningen ved Bordet var i Begyndelsen noget trykket, men efterhaanden oplivede Vinen og Venligheden ham, saa det endte med at blive en ganske stemningsfuld Aften, den smukkeste, syntes han, han endnu hade tilbragt i Rom. Det var den 25. Maj.

En Udflugt til Albanerne, hvor han bl. a. besøgte *Lies* i Rocca di Papa, forsonede ham ogsaa med det ny Liv i Rom; ti hverken de skønne store Villaer i Frascati eller de grimme gamle Huse og stejle skidne Stræder i Rocca saa anderledes ud, end da han sidst saa dem, og Menneskene var lige saa smukke og uforfalsket italienske, Dragterne lige saa brogede og maleriske, som da han i sin Ungdom hade gaaet og set sig glad paa dem. Der var altsaa al Grund til ogsaa nu at være glad, men saa var der det, at han nu maatte nøjes med at se og hverken kunde tegne eller male, for det var der ikke Stunder til. Og det var atter med Savn og med Suk, han kom fra den Tur. Han rejste kort efter til Neapel og Pompeji, hvor han var det meste af Juni, og da han kom tilbage derfra, var han saa rejsetræt, at han nu kun længtes efter at komme hjem. — Den 3. Juli var deres sidste Dag i Rom. Krohn, Bredal, Anton Thiele og jeg, de eneste, der var tilbage i Rom, tog med dem ud til Monte Mario, fra hvis Skrænter de kastede det sidste Blik ud over Tiberdalen og Rom. Derefter spiste vi sammen i Osteria Falcone og skiltes tidlig paa Aftenen. Constantin Hansen vilde ikke til Fontana di Trevi, og Frk. Kristiane vilde ikke forlade sin Far, saa hun fik ikke ofret sin Soldo til Neptun og drukket Trylledrikken, der skulde drage hende tilbage til Rom. Om hun alligevel kom der engang igen, ved jeg ikke.

Der kom i 1874 en Stipendiat til Rom, som ogsaa vakte vor Interesse og Medfølelse, omend paa en anden Maade end Constantin Hansen. Det var den i Tidens Løb baade i Ind- og Udland ret bekendte Orgelkomponist *Joh. Adam Krygell*. Han var da henved 40 Aar, en stor, sværthbygget Mand med tunge, røde Træk og et strittende lyst Haar, med sindige Bevægelser og ikke let at flytte. Han hade gaaet endel

igennem i sin første Ungdom, var begyndt som Spillemand og blev over 30 Aar, inden han kom ind paa Konservatoriet og fik en ordenlig Uddannelse. Hans fænomenale musikalske Evner, særlig som Kontrapunktiker, hade vakt store Forhaabninger, og nu var han altsaa, faa Aar efter, at han hade forladt Konservatoriet, ude at rejse paa det Ankerske Legat. Han var et af de naiveste og med Livets, særlig Rejselivets, Forhold mest ukendte voksne Mandfolk, jeg nogensinde har truffet. Aldrig burde han være sendt ud i Verden uden Ledsagelse, hvis han skulde ha Udbytte af en Rejse. At han overhodet var kommet saa langt som til Rom, var os ubegribeligt. Nu var han der imidlertid, og hans naive Tillid til, at man nok vilde hjælpe ham, gjorde, at vi virkelig tog os meget af ham i de tre Uger, han var der, men, ærlig talt, da jeg hade løst Billet til ham til Firenze og givet ham indtrængende Paalæg om at blive siddende, hvor han sad, og ikke staa ud, før han var i Firenze, hvor den danske Pensionatsvært Rodolfo vilde ta imod ham paa Stationen, var det med en Følelse af Lettelse, at jeg saa Toget køre.

Naar den godmodige Tyksak med megen Besindighed sad og saa paa En og blev ved at se, indtil han enten morede sig over det, man hade sagt, og saa gav sig til at le, idet han trak de lyse Øjenbryn ned og lukkede Øjnene halvt, eller, hvis han undredes, løftede Brynene ganske langsomt midt op paa Panden, mens de vidtaabne Øjne stirrede forbavset, var han kostelig at se paa. Og naar han troskyldig fortalte sine Rejseoplevelser, var han endnu kosteligere at høre paa.

Han kunde ikke et Ord Italiensk, men han var dog sluppet over Milano til Bologna. Han hade da kun nogle faa Franc tilbage, og hans Kreditiv lød paa Rom. Saa gik han rundt for at finde den danske Konsul — »men der var ingen dansk Konsul der i Byen, og ingen forstod heller, hvad jeg sa. Saa kommer jeg forbi tre Herrer, der staar og taler sammen, og det lød ligesom Tysk, og saa gaar jeg hen til dem og siger: Unschuld! Og saa forklarer jeg dem, hvordan det er og viser dem mit Kreditiv, og at jeg ingen Penge kan faa der i Byen. De stod og saa noget paa mig og snakkede indbyrdes en hel Del, og saa siger endelig den ene rigtig venlig: »Ja, vi skal hjælpe Dem; men det er sidst paa Maaneden, saa vi har ikke mange Penge; men her har De 30 Lire; dem kan De komme til Rom for; men saa

maa De ogsaa sende mig dem, saasnart De faar Penge der.« Og saa gav han mig tre Sedler og sit Kort med Adresse paa. Det var en rigtig pæn Mand med Brilller; og han var Professor, det stod paa hans Kort. Saa gik jeg lige til Stationen og købte en Billet til Rom. Jeg gik ind i Ventesalen, hvor Folk sad og ventede paa Toget, og saa satte jeg mig ogsaa og ventede. En Stund efter aabnedes Døren til Perronen og Manden derhenne ævlede en lang Remse. De andre rejste sig og gik ud, og det gjorde jeg saa med, men Manden ved Døren stoppede mig og sa noget, jeg ikke forstod, og vilde ikke la mig komme ud. Jeg prøvede igen, men han vilde stadig ikke. Saa tog jeg min Billet og holdt den op for Øjnene af ham og sa: Valuta! Valuta! jeg mente, at saa vilde jeg ha mine Penge igen; men han trak bare paa Skulderen. Saa gik jeg hen til Buffeten, og Manden dér smilede venlig og sa endel og rakte Haanden ud, saa jeg forstod, at han vilde se Billetten; men da han fik den, saa han paa den, trak ogsaa paa Skulderen, sa noget og saa puttede han den uden videre ned i sin Skuffe. Saa, nu tar de Gud hjælpe mig ogsaa Billetten fra mig, tænkte jeg; men saa gik jeg hen til Billethullet og dunkede paa, for der var lukket, og saa kom der heldigvis En frem, der forstod Tysk, og ham forklarede jeg det hele; han skaffede mig saa Billetten igen og sa mig, at Toget til Florenz og Rom gik først om en Time.«

»Naa, har De saa sendt Pengene tilbage?« spurgte jeg — det var tre-fire Dage efter hans Ankomst. »Nej, for jeg ved ikke, hvordan jeg skal bære mig ad dermed.« — »Ja men, saa er det vist bedst, vi straks faar det besørget, ellers tror jo Deres Professor, at De vil snyde ham.« — »Nej Død og Pine, det maa han da ikke!« — Og saa blev Pengene sendt samme Dag.

Som han ved »valuta« angav, at han vilde ha sine Penge igen, saaledes anvendte han Musiktempo-Betegnelserne, de eneste italienske Ord, han kendte Betydningen af, hvor han mente, de kunde bruges, og han var meget stolt af, at Opvarteren i »Artisti« straks forstod ham, naar han sa: *Café — forte — presto — con fuoco!* hvilket skulde betyde: Bring mig gesvindt en Kop varm, sort Kaffe! Lejlighedsvis kunde han ogsaa faa anbragt baade *troppo* og *diminuendo*, naar han vilde prutte Prisen paa et eller andet ned, eller *piano, molto, crescendo, dolce, piu forte* osv. Naar man forstod, hvad han mente, lyste hans

Ansigt af Glæde, og han var ikke langt fra at synes, at han egenlig klarede sig rigtig godt i det Italienske. Det kneb med at regne, baade paa Dansk og Italiensk, og naar vi langt om længe hade faaet regnet ud, at 5 *sigari scelti* à 7 centesimi kostede 35 centesimi og ikke 45, betalte han dem dog ikke med en 50 centesimi-Seddel, men med to. Han foretrak i det hele altid at betale med en større Seddel og faa Penge igen — det gik saa nemt; om han fik igen, hvad han skulde ha, hade han ikke Begreb om.

Med det Tyske, hvori han trode sig hjemme som en indfødt, gik det galt engang. Den brave Ravnkilde, der gerne vilde vise sin Broder i Kunsten en Venlighed, tilbød at præsentere ham for *Liszt*, der dengang levede i Rom og komponerede Oratorier og anden Kirke-musik.

»De forstaar vel Tysk?« spurgte Ravnkilde. »Ja naturligvis,« svarede Krygell, »jeg taler det ogsaa.« —

Saa gik Ravnkilde til *Liszt* med et Par af Krygells Kompositioner, og Audiensen blev bestemt. Efter Præsentationen sa *Liszt* et Par venlige Ord om Krygells Kompositioner og endte med at spørge: »Har De studeret i Tyskland?« Hvortil Krygell svarede: »Ja, ich habe den ganze Rhein gewesen!« Denne Mundfuld Tysk tog næsten Vejret fra Ravnkilde, der rødmende tog Ordet, mens *Liszt* smilede og Krygell var stum af Betagelse ved at staa overfor den store Mand. Men Audiensen blev af kort Varighed, og Ravnkilde lovede sig selv, at han ikke oftere skulde præsentere Landsmænd for *Liszt* uden først at ha eksamineret dem i tysk Konversation. Men Krygell var meget tilfreds med Mødet.

Hans Sans for al anden Kunst end hans egen var overmaade lidt udviklet. Han imponeredes af Peterskirkenes Størrelse, da han hørte, at Tabernaklet under Kuplen kun var en halv Snes Alen lavere end Rundetaarn, og det, der interesserede ham mest ved det Sixtinske Kapel, var, at Michelangelo hade malet baade Loftet og Endevæggen, for han var jo Billedhugger og ikke Maler. Til Roms Historie og Kultur ned gennem Tiderne kendte han meget lidt, men han hade som Forberedelse til Rejsen læst Bergsøes »Fra Piazza del Popolo«, hvis Troværdighed og Paalidelighed bekræftedes for ham, da han med egne Øjne saa Obeliskens mellem de fire Løver. Han turde der-

for hellerikke vove sig ud i Kampagnen af Frygt for Røvere og Skorpioner, som han hade læst om i Bogen. Han hade ogsaa læst om Katakomberne, og dem vilde han gerne se; men da han hørte, at de var ude i Kampagnen og tilmed under Jorden, blev han betænkelig. Vi fik ham dog en Dag med ud til Calixt-Katakomberne ved Via Appia; men langt kom vi ikke ind i dem, ti for hvert Trin ned i Dybet, voksede hans Frygt for, at der ikke var sikkert dernede i de mørke og snævre Gange, saa vi vendte snart om. Da vi var sluppet levende op igen og spaserede ind over Marken til Cirkus Maxentius, holdt han sig ængstelig lige i Hælene paa os af Frygt for Skorpionerne, skønt vi forsikrede ham, at de ikke saadan løb og legede i Græsset, men altid krøb ind i Mørke og laa under Stene. Pludselig gav han et Vræl fra sig og hoppede om paa det ene Ben, mens han krampagtig klemte om Buksen paa det andet. »Det er nok en Skorpion!« klynkede han. Ved nærmere Eftersyn viste det sig at være en fredsommelig Græshoppe; men alligevel maatte vi hurtigst mulig ud til Landevejen igen, og det blev hans første og sidste Udflugt i Kampagnen.

Hvad Gavn kunde dog et Menneske med en saa begrænset Synskres, hvor dygtig og begavet han end var paa sit særlige Omraade, ha af et Ophold i Rom? Musik hørte han intet af; der var hverken Opera eller Koncerter i de Uger, han var der, og de Skatte af gammel Kirkemusik, der laa omkring i Biblioteker og Arkiver, søgte han ikke, talte han ikke engang om. Han kunde maaske heller ikke læse de gamle Neumetegn og Mensuralnoder. Men hjemme paa Hotelværelset traf jeg ham gerne i Færd med at skrive Noder, og naar vi gik sammen, kunde han pludselig staa stille og se aandsfraværende paa noget, som han dog ikke saa. Da stod han vel og lyttede efter skønne eller sære Harmonier og Toner, der kom og svandt for hans indre Øre.

Konservatoriet derhjemme skulde heller ha sendt ham (med Pakkeposten) til en af de lærdeste Musikprofessorer i Leipzig, der kunde ha taget sig af ham og skaffet ham Musik at høre og studere; for Musik, Musik og atter Musik, det var hans Verden; i den levede han, udenfor den var han en umyndig — et inderlig godt og elskværdigt Menneske, i hvem der ikke var en ond Tanke, men hellerikke meget

Kendskab til den onde Verden, han skulde leve i. Saavidt jeg ved, kom han dog Livet igennem uden at saares synderlig af dens Ondskab. Han døde 1915.

Ogsaa den i sin Tid bekendte Skildrer af sjællandske Bønder *Anton Nielsen* var i de Aar ude at rejse paa det Anckerske Legat. Han fortalte mig, at han som Medsøgere af Legatet hade haft den fynske Bondelyriker *Mads Hansen* (»Vi har sagt det saa tit, og vi ved det saa godt«), *Georg Betzonich*, den patriotiske Humorist og Stabssergent (»Soldaterhistorier«), den naive Romantiker *Jul. Chr. Gerson* og Frk. *Henriette Nielsen* (»Slægtningene«). Det var noget smaat med begavede unge Digttere paa det danske Parnas dengang, saa han hade haft forholdsvis let ved at sejre i Konkurrencen. Han var jo forøvrigt en habil Skribent paa sit Omraade, og hans Skildringer af »Bondeliv« hade, da de fremkom, med Rette vakt Opsigt som ualmindelig »virkelighedstro«. Det var i Realismens Dæmringstid, og man kunde endog se ham stillet sammen med Blicher og op imod Bjørnsons søndagsklædte, sentimentale Arner og Synnøver. Han var altsaa en Fremtoning, man iagttog med Interesse. Men Indtrykket, man fik, var ikke overvældende. Agraren var ham i Kødets baaret og i Klæderne skaaret, og Virksomheden som landlig Pædagog hade yderligere sat sit Præg paa Personen. Han ledede dengang en Folkehøjskole paa Fyn, og han var vant til at udvikle sine Meninger baade om Trosøpømsmaal og Madspømsmaal bredt og i Foredragsform, saa man hade bare at høre efter og la sig belære. Han tilbød ogsaa at læse for os nogle af sine Fortællinger en Aften i Foreningen; men trods Opslag og Opfordringer lykkedes det ikke at samle en Snes Mennesker, hvad han dog tog meget elskværdigt, især da vi bagefter fik en Fiasco Vin paa Bordet og komplimenterede ham som Forfatter, idet vi takkede ham for Oplæsningen. Jeg tror, han fik gjort det ganske Rom med Ruiner og Kirker og Kunstsamlinger og Folkeliv samt de obligate Udflugter i Kampagnen og til Frascati i de sytten Dage, han var der. Han var ogsaa i Støvlerne fra den tidlige Morgen, mødte som første Mand i Artisti-Kafeen og travede derefter rundt, til det blev mørkt. Hans eneste Bekymring var, at alting var saa dyrt, og at han hade

saa daarlig Raad; men naar han søgte de billigste Trattorier og helst spiste alene, var det naturligvis ikke for at spare, men kun for at studere Folkelivet. Forhaabenlig fik han samlet rigeligt Blomsterstøv til sin hjemlige Højskole-Kube; han hade en tyk Tegnebog fuld af Notater, og han fik i hvert Fald paa denne og paa senere Rejser Stof nok til nogle Bind Beretninger om sine Oplevelser.

Paa sytten Dage besøgede Anton Nielsen Rom. Der var dem, der gjorde det paa færre. Det første Spørsmaal, man gerne fik af disse Hastværks-Turister, var: »Hvor mange Dage behøver man for at se Rom?« Mit Svar var da altid: »De kan godt se Rom paa én Dag, men jeg har nu været her saa og saa mange Maaneder, og jeg har ikke set det halve endnu.« — Saa akkorderede de om en Uge eller to og bad mindelig om en Plan for Anvendelsen af de enkelte Dage, hvad de altid fik (dikteret til Notitsbogen), skønt jeg vidste, at den kun vilde blive fulgt den første Dag og opgivet den næste. Men saa hade man jo vist dem den Venlighed.

Det var et broget Selskab disse Uge-Abonnenter, og der var mange kuriøse Størrelser mellem dem. Som f. Eks. den store Hotelejer fra København, der med sin unge Frue var ude paa Rekreations- og Studierejse, hade 4 Dage til Rom, bode paa »Isole Britanniche« ved Piazza del Popolo, det første Stjerne-Hotel i Bådecker, spiste afvekslende hos Nazzari og Spillmann, de dyreste Restauranter, kørte i Høttellets Ekvipage med Fører paa Bukken rundt til alle Seværdigheder, afla en kort Visit og 50 Lire (tredobbelt Takst) i Foreningen, fandt alt i Rom »magesløst«, konverserede interesseret om Hotelforholdene og glemte ikke at anføre, hvor meget de betalte i deres eget Hotel, gjorde en Dags Udflugt til Albani og Nemo (som vi andre kaldte Albano og Nemi) for at se de skønne Søer, som de hade Billeder af hjemme i København, malet af — »ja, hvem er det nu? Kan du ikke huske det, Emma?« — og medbragte derfra, foruden Skuffelse over, at Søerne derude ikke hade været nær saa smukke som paa Billederne hjemme, en »ægte« Albanerindedragt med brogede Silketørklæder og Sølvpil, som Fruen glædede sig til at skulle ha paa ved næste Karneval i Casino.

Der var den lille tykke, naar han var paa egen Haand, joviale og gemytlige Bager med sin majestætiske Gemalinde, der hade ham under sin venstre Vinge, naar de var sammen. Saa saa han nærmest ud, som han fortrød det. Han var en rig Mand og til Aars, og hun var hans anden Kone. De gjorde hvert Foraar en Rejse til Italien, inden de tog deres Sommerresidens paa Strandvejen i Besiddelse. Hun vilde det; for saadan gjorde alle (o: de fine og rige) baade hjemme og i Udlandet. Han brød sig ikke en Døjt derom: »Det er sjette Gang, jeg er her, og nu er jeg sgu ked af det!« sa han — naar hun ikke hørte det, og satte saa en polisk ynkelig Mine op. »Og saa al den Ragelse!« Fruen udvidede nemlig hvert Aar sin Kunstsamling ved Indkøb, saa af en Marmorkamin, saa af et Mosaikbord eller en Alabasterkande og endelig med et Par, helst mindre, Malerier, som de købte af Malerne selv, i hvilken Anledning de afla Besøg omkring i Studierne. Besøgene imødesaas med Forventning og medførte altid Indbydelse til en samlet Kunstnermiddag hos Bedeau kort inden deres Afreise. Fruen var da særlig venlig mod de Malere, der var mellem Aarets udkaarne, hvad Malerikøbet angik. Resultatet af dette kundgjordes først umiddelbart inden Afrejsen, men Malerne hade taget Varsel af Venligheden, saa man vidste gerne, hvem de lykkelige var. Og de mødte ved Afrejsen med Rosenbuketter til Hds. Naade, og Bageren klappede dem mæcenatisk paa Skulderen og haabede — i Fruens Paahør — at de saas igen, naar de nu næste Foraar atter kom til Rom.

Hvilken Modsætning til den beskedne, næsten forsagte Hanskemager fra Pilestræde med sin om muligt endnu mere beskedne, stilfærdige Kone. Han hade arvet sin Bror Urtekræmmeren »De ved, paa Hjørnet af Hyskenstræde,« og saa hade han opgivet Hanskemageriet, overdraget Forretningen til sin mangeaarige, trofaste Svend, men han var stadig interesseret i den, »med Penge, naturligvis«. Han hade købt en Villa paa Frederiksberg, som de skulde flytte ind i, naar de kom hjem; men forinden gjorde de nu denne Rejse til Italien, som de saa tit hade talt om at gøre, naar de fik Raad til det. For de hade jo hørt af saa mange, at her var saa smukt, og det var her jo ogsaa, men det var alligevel noget besværligt, dette med Sproget, og naar man saa ingen kendte, hvor man kom hen! Det kneb for dem

at komme i Lag med andre Landsmænd; de holdt sig beskedent tilbage, og ingen opfordrede dem til at være med, saa de gik mest alene omkring og tilbragte daglig flere Timer i Foreningen med at læse Bladene fra København, der bragte som et Pust hjemmefra. De længtes bare hjem igen begge to. Men den blaa Grotte paa Capri syntes de dog, de maatte se, for den skulde være det mærkeligste af det altsammen! De fik den at se, og da de kom tilbage derfra og var sluppet nogenlunde helskindede ud af Spektaklet og Snyderiet i Neapel og atter sad med Aviserne oppe i Foreningens Stilhed, syntes de, det var ligesom de var kommet hjem igen. Og atter spaserede de om Eftermiddagen paa Monte Pincio og hørte paa Musiken og saa Solen gaa ned ovre bag Peterskirkens Kuppel, og smukkere og smukkere syntes de, der var i Rom, for hver Dag, der gik. Saa at, da de endelig rejste hjem, rigtig hjem, til Villaen paa Frederiksberg og Forretningen i Pilestræde, tog ogsaa de med sig Indtryk og Minder fra Rom, der længe vilde holde Liv i Længselen efter at komme der igen.

En Længsel, som den elskværdige og livlige Godsejer *Eckardt* havde holdt levende som en hellig Ild gennem de 25 Aar, der var gaaet, siden han sidst havde været i Rom. Han havde dengang tænkt sig at gøre sin Bryllupsrejse derned, men var blevet hindret i at rejse baade da og senere. Nu var han her igen, paa sin »Søvbryllupsrejse«, som han kaldte det, skønt der endnu manglede et Par Aar i de fem og tyve; og det smukke Sølvbrudepar lyste af Tilfredshed med Tilværelsen. Han havde sin Dagbog fra den forrige Rejse med sig, og det var ham en Fryd at ta den frem og læse op af den for sin Kone og os andre, naar vi var sammen. Og han syntes, at alt var lige saa dejligt nu som dengang, for han var en lykkelig Mand, der saa lyst paa alt og forelsket paa sin smukke »Sølvbrud«.

En glad og tilfreds Sjæl var ogsaa min Ven, Dekorationsmaleren, der kom midt i Februar for at faa sig et »Lysbad i Sydens Sol og Raffaels Loggier,« mens det hjemme var surt og mørkt og der ingen-ting var at gøre i Faget. Han trillede en Dag ind ad Døren oppe hos Bravo, rundbuget og rundbaget, helt igennem overpolstret, Kinder som Hænder, smilende og henrykt over atter at være i Rom efter fem Aars Forløb og glad over »at træffe Etatsraaden saa ganske uforandret.« »Etatsraaden kan da nok huske mig? De skaffede mig

Audiens hos Paven. — Det var mig med Hunden?« — Etatsraaden saa paa ham og mente nok — »Det er dog en elskværdig gammel Mand!« sa han, da Bravo et Øjeblik forsvandt ind i sit Sovokammer. — Men da han en halv Snes Dage efter besøgte mig i Foræeningen for at sige mig Farvel inden Afrejsen, lød Karakteristiken: »Han er jo en gammel Idiot!« fremsat med mild Forargelse. Han hade overværet en Generalforsamling, hvor Bravo og jeg var skaaret sammen, og nu saa han paa den gamle, som han mente, jeg gjorde. Af lutter Velvilje og absolut ikke af nogen Slags Beregning. Han maatte være i Harmoni og Overensstemmelse med dem, han var sammen med. Ellers befandt han sig ilde. Derfor kom han saa godt ud af det med alle Mennesker og allerbedst med de ældre Damer, som han med Lyst var opvartende Kavalier for og hyggede sig sammen med, og som til Gengæld fandt ham saa »rar«. Hvad han i Virkeligheden ogsaa var. Vor Afsked var inderlig. Begge hans fede Hænder omfattede min magre højre. Det hade været en yndig Tid, han hade været to Gange baade i Loggierne og i Farnesina, og Raffael var dog guddommelig, og man kunde sagtens befinde sig vel i Rom, naar man mødte saa mange rare Mennesker, og jeg hade nu været en af de allerrarreste, og jeg maatte endelig besøge ham, naar jeg kom til København, »Gotersgade 57 lige ved Apoteket — Gud, det er saa nemt at finde, lige ved Apoteket! Farvel, farvel! Og mange Tak!« Og jeg besvarer, saa godt jeg kan, hans venlige Haandtryk og klapper ham paa Ryggen, den fede, og siger: »Ja, jeg skal nok besøge Dem, det skal jeg rigtignok! Farvel, farvel! Og lykkelig Rejse!«

Ja, der kom mange rare og brave Mennesker til Rom, og da de fleste af dem kom med kun en Mindstedel af virkeligt Kendskab til Forholdene, var de overmaade taknemlige for hver Smule Hjælp, man ydede dem. De udfoldede al deres Elskværdighed, og da de paa Forhaand var indstillet til at finde alt vidunderligt, hjalp det dem over mange mindre Skuffelser og Ubehageligheder, saa at de i det store og hele var glade og tilfredse med alt, som det var.

Dog med Undtagelser. Jeg mindes en velstillet og velklædt københavnsk Grosserer med et godt gammelt Navn, der overlegen og blaseret ringeagtede alt, hvad andre fandt interessant, og behagede sig i smagløse »Vittigheder« som at kalde Laterankirken for Latrin-

kirken og Kolosseum for Kloseteum. Der blev hurtig tomt Rum om ham.

Mindre ubehagelig, men dog heller ikke ganske i Samklang med det øvrige Selskab var et Trekløver, der udgjordes af et midaldrende Ægtepar, en velhavende, men tarvelig Provins-Prokurator med Kone, samt en ung teologisk Kandidat, der vistnok rejste med dem som deres Gæst. »Jeg har sgu maattet ud paa den Rejse, enten jeg vilde eller ej,« sa Prokuratoren en af de første Gange, jeg traf ham. »Konen lod mig ikke ha Fred; hun vilde til Rom ligesom Borgermesterens derhjemme. Men hvad! Det kan jo ogsaa være Kommers for en Gangs Skyld. I Berlin var vi en Aften i »Odeon«, det vil sige, Teologen der og jeg. Det var for hans Skyld naturligvis, ikke for min, ha-ha! Saadan et ungt Menneske har godt af at lære Livet at kende i alle dets Foreteelser. Ikke? Naar man skal præke mod Synd og alskens Uterlighed. Hvad? — Hør, hvordan lever de egenlig her i Rom, disse Malere? Og Modellerne? Hvordan er de? Saadan lidt løse paa det — hvad? Satans godt skabte naturligvis — ikke? — Hør, kan man ikke faa en af dem at se? Hvad?« — Ved anden Lejlighed, engang paa Tomandshaand, tog Teologen Afstand fra sine Værtsfolk: »De kan tro, det er ikke morsomt at rejse med dem. De har aldeles ingen Interesse for alt det interessante, de ser, og de mangler fuldstændig alle Forkundskaber. Jeg tror saamænd ikke engang, de kender Navnene paa de romerske Kejsere. Hvad gør det for os andre, som ved Fantasiens Hjælp kan sætte os tilbage i de gamle Tider, at f. Eks. Kolosseum nu ligger som en Ruin, uden Tag, aabent for Vejr og Vind. Jeg stod der inde igaar og saa for mig det hele, som det har set ud i sin Pragt, Bænkeraderne fulde af togaklædte Romere, Vestalinderne i deres Loge. Toget af Gladiatoren, der i Forbimarschen hilser Kejseren med: *Ave imperator! morituri te salutant!*«

»Saa De ogsaa Taget?« spurgte jeg stiltfærdig. — »Taget? Hvad mener De?« — »Ja, De talte jo om Taget, der var borte. Tror De, der har været Tag over Kolosseum? Ligesom over Pantheon maaske? Se rigtig paa Rummet næste Gang. Og paa Gérômes Billede. For det er vel derfra, De har det. Men det er et Solsejl, der er spændt over den solbeskinnede Del af Arenaen.«

Vi snakkede ikke mere om Kolosseums Tag.

Saa var der mere sund Sans og Ærlighed i min store, velnærede Ven, Bogbinderen fra Graabrødretorv. Han gjorde sig ikke til af noget, han ikke forstod sig paa. Han syntes meget bedre om det hjemme i Thorvaldsens Muscum end om alle disse Figurer uden Hode og Hale i Vatikanet; man blev træt, bare af at gaa Salene igennem. Det var nok med én Gang. De lignede jo ogsaa allesammen hinanden. — Det kunde være morsomt at se fremmede Lande og hvordan Folk levede der; men der var da lige saa kønt hjemme og meget hyggeligere. Saadan en Sommeraften, som dem, vi hade haft sammen inde paa Smedelinien ved det lille Vagthus med de mange Borde under Træerne, hvor vi selv hade Madkurven med og dækkede op med Rejer og Laks og Lammesteg og hollandsk Ost og Genever og gml. Carlsberg; med den blanke Kobbermaskine for Enden af Bordet, og senere, naar det blev mørkt under Træerne og den lille Lampe blev tændt og Punchebollen blev afbrændt og vi sang og holdt Taler og der var Nattergale ovre i Voldbuskadset. — — »Ja vist er der kønt ogsaa her, hvor vi nu sidder, med Udsigt over Rom og under Laurbærtræer og med disse Ildfluer og Guitarspil og Vin i Ølglas; men her er jo ikke et ærligt Stykke Rugbrød at faa og saadan et Stykke Saalelæder — skal det kaldes en Bøf! Og la være at tale om Carlsberg, for saa faar jeg Hjemvel!«

Han kom ikke mere til Rom i sit Liv. Men vi mødtes atter paa Smedelinien ved det veldækkede Bord under de grønne Træer, og saa mindedes vi med Fornøjelse de Par Dage, han og hans medrejsende hade »gjort« Rom i.

»Men der var lige varmt nok for mit Korpus,« sa Bogbinderen. Og jeg gav ham Ret.

En Romafarer, der just ikke hørte til de ideelle, skønt det var en Slags ideel Længsel, der drev ham til Rom, maaske i Forbindelse med Lyst til at komme lidt bort fra trange Hjemmekaar, var den skaanske Musikdirektør »Kalorius«, som vi kaldte ham. Han hade før engang været i Rom paa Stipendium for at søge efter Kilder til gammel svensk Kirkemusik. Det fortalte han i det mindste. Nu var han

der igen for at fortsætte Studierne, men naar og hvor han fortsatte dem, blev os altid en Gaade. Han mødte op i Foreningen straks den første Aften, han var kommet, og var ikke langt fra at omfavne os alle i Henrykkelse over atter at være i det »guddomliga Roma«. Han sendte Giacomo efter en Fiascone Vin og betalte ham den med 3 Lire og en flot Henstilling om at beholde, hvad der var for meget. Vinen kostede 4 Lire. Derefter foreslog han »konstnärerne« at drikke Brorskaal med sig, og hans Øjne fyldtes med Taarer. Det var vist nogenlunde ægte altsammen. Men han gjorde alligevel ikke noget rigtig paalideligt Indtryk, og det varede da heller ikke længe, før han var i »en øjeblikkelig Forlegenhed«, som ret hurtig blev vedvarende. Snart var hans Remiser udeblevet, snart hade han glemt sin Portemonnæ, eller han hade kun store Sedler, som man ikke kunde bytte i Kafeen, saa han maatte laane et Par Lire osv. — Vi fik ham hurtig lidt paa Afstand. Men saa kastede han sig over de nysankomne, præsenterede sig, tilbød at gaa med dem i Samlingerne og endte altid med at laane Penge af dem. Han rejste til Neapel sammen med en finsk Rigmand, og naturligvis blev hans Tegnebog med alle hans Penge »stjaalet«, straks efter Ankomsten, saa Finnen maatte forstrække ham med ny Mønt. Da han snart efter kom alene tilbage til Rom — Finnen hade svigtet ham — undgik han os, syntes stærkt reduceret og logerede vist mere end en Nat i Hotel Græsmeyer. Han holdt det gaaende en Stund, men saa kom han i sin Nød og bad mig om Hjælp til at rejse hjem. Jeg skaffede ham Pengene, og han lovede højt og helligt at ta lige hjem. Men ikke destomindre forlød det senere, at han hade efterladt sig en ubetalt Regning i Palestrina. Han mente vel, at han som Gransker af gammel Kirkesmusik ikke kunde komme hjem uden at ha besøgt den store Pierluigis Fødeby. En Landsmand hade mødt ham i Venedig og hjulpet ham ud af »en øjeblikkelig Forlegenhed«, en anden hade hørt, at han laa syg i München, men da han omsider var kommet hjem til Skaane, til sin Kone og sine otte Børn, hvis Flidsattester han fik sendt til Rom og viste frem med Rørelse, var han trods alt saa fuld af Længsel efter Rom, at han sendte mig et langt Brev med Taksigelser til »Vennerne« og vemodig Klage over at »de sköna dager i det guddomliga Roma nu endast var ljufva minnen.«

Det vilde være Synd at kalde Kalorius Plattenslager trods de »øje- blikkelige Forlegenheder«. Han var det ikke. Han var en letsindig Sangviniker, hvem Længslen efter Rom fik til at tro, at han nok skulde klare det, bare han kom dertil. Det gik jo ogsaa. Han slap levende hjem, og det har næppe været længe, inden han hade glemt alle Lidelserne og Ydmygelserne og kun hade de »ljufva minnen« tilbage. (

Plattensager var derimod Grev *Sparre*, alias Sadelmagersvend Sivertsen, der en Dag afleverede sit Grevekort i Konsulatet til Giacomo og umiddelbart efter selv traadte ind i Stuen for at hilse paa Konsulen og høre, om der ikke var Breve til ham. Der var ingen. Bravo følte sig beæret af Visiten og spurte om Grevens Bolig, for at Brevene kunde blive sendt til ham. Han nævnte et første Klasses Hotel, men ytrede, at han næppe blev der, da han ikke var tilfreds med Værelset. Han var den foregaaende Dag kommet fra Bologna, men hans Kuffert hade ikke været med. Om ikke Konsulen kunde hjælpe ham at faa Rede derpaa. Bravo lovede at gøre sit Bedste. To Dage senere var han der igen. Kufferten var endnu ikke kommet, og hans Kreditiv laa desværre i den; men foreløbig hade han rede Penge nok. Samtidig med Greven var den norske fhv. Statsraad Birch-Reichenwald paa Visit. Statsraaden vilde næste Dag til Napoli, og det traf sig saa, at Greven ogsaa hade tænkt sig at rejse dertil den Dag. Altsaa gjorde de hinanden Selskab paa Turen, tog ind paa samme Hotel og afla sammen Visit hos den skandinaviske Konsul Clausen i Vico S. Piliero. Et Par Dage efter rejste Statsraaden videre; Greven blev tilbage. Men Kufferten med Kreditivet var endnu ikke kommet fra Rom. Om ikke Konsul Clausen kunde hjælpe ham at faa Rede derpaa. Clausen lovede ligesom Bravo at gøre sit Bedste og tilbød endog Greven, der jo var en god Bekendt af Statsraaden, at forstrække ham med Kontanter, hvis det blev nødvendigt. Det blev det allerede den følgende Dag; men Greven kunde foreløbig nøjes med 300 Lire. Dem fik han. Atter gik nogle Dage, og saa revnede Ballonen. Fra Politiet kom Forespørgsel til Konsulatet om en dansk Greve, der efterlystes for Hotelbedrageri i et Par Byer i Nord- og Mellemitalien. Nu blev Clausen urolig. Han sendte straks sin Hjelper ved den Slags Sager, en i Napoli bosiddende dansk Møbel-

handler, til Hotellet for at høre til Grevens Befindende. Det var ikke saa godt. Han hade trods gentagne Paamindelser ikke betalt sin Regning. — »Lad mig tale med den Herre,« sa Møbelhandleren. Han blev vist op til Grevens Værelse og kom ind. — »Hvad, er det dig, Sivertsen! Naa, saa du gir Greven! Nej, den gaar ikke!« — Sivertsen, der var »paa Valsen«, hade for nogle Maaneder siden arbejdet hos Møbelhandleren, men vist sig mindre paalidelig og var blevet afskediget. Han hade saa forsøgt sig som Greve, men nu var altsaa den Herlighed forbi. Foreløbig fik han frit Logi i la Vicaria; men Konsul Clausen fik ikke sine 300 Lire.

Lidt i samme Genre, men sikkert hæderligere, i hvert Fald fornøjeligere, var en dansk Malersvend, der ogsaa var paa Valsen og en Dag søgte Konsulatet for at redde sig en Tærepenge. Han var ikke Spor af forlegen og sludrede løs for et godt Ord. Han hade vandret Europa igennem, tildels paa sin Fod og var kommet helt til Konstantinopel. Da han nu var saa langt, syntes han, han ogsaa maatte se det hellige Land og Jerusalem. Sammen med en tysk Kollega sneg han sig som blind Passager ombord i en Damper, der gik til Jafa. Da de dukkede op fra Dybet i Damperen og kun hade nogle faa Mønter i Lommen, der hverken var til det ene eller det andet, fik de Behandling derefter. Tyskeren fik Prygl og blev sat til at lempe Kul, Danskeren slap for Pryglene, men fik anvist Logi og Mad sammen med Grisene, og det var jo ikke saa behageligt at være paa den Kost en hel Uge igennem. Men til Jafa kom de og til Jerusalem ogsaa. Fra Jafa til Alexandria var der jo ikke langt, saa han tog Ægypten med. I Kairo hørte han, at der var en dansk Læge, og saa opsøgte han Dr. Bull, der tog »rigtig venlig« imod ham og sa, at det altid glædede ham at træffe Landsmænd; Dr. Bull præsenterede ham for Maler Lorange: »Kære, sa han, maa jeg præsentere for dig en Broder i Kunst,« og Hr. Lorange hade ogsaa været venlig. Da han hade set Kairo og Pyramiderne, hade Bull givet ham Penge, saa han kunde komme til Alexandria. Hvordan han var kommet fra Alexandria til Brindisi, oplyste han intet om; men det har næppe været i første Klasses Kahyt.

Nu var han vandret fra Brindisi langs Kysten og Banen til Foggia og derfra over til Neapel; sommetider hade han kørt gratis med

Toget, og det hjalp jo. Italien var et dejligt Land at vandre i. Folk var saa venlige, og saa fik man Vin, og man kunde ogsaa faa noget at male; han hade malet et helt Landskab paa Væggen i en Kro undervejs med Klipper og blaa Sø og en Papegøje, som Værten hade i Bur, midt i Landskabet. Ja, saa skulde han jo videre nordpaa. Han hade nu set Rom; Paven fik han ikke at se, men man kunde da leve foruden. Han tænkte at vandre imorgen — — der skulde vel ikke være et lille Bidrag til Rejsen? — Han fik det, spyttede let paa det, som var det Handsel, stak det i Lommen, trykkede en Bule i sin store Kunstnerhat, rakte Haand til Tak og Farvel og gik ud af Døren med en Rytme i Ryggen, som sang det i ham af Stolthed over, saa godt han hade danderet den.

Det var en Mand, der kunde den Kunst at leve for Dagen idag og ikke ha Bekymring for den imorgen.

Ruin i Kampagnen som Beboelseshus.

Vej i Kampagnen. I Baggrunden Albanerne.

VI.

JEG blader videre i mit Romer Album og genser mange gamle og unge Venner fra dengang. De gamle er døde — forlængst; de unge er blevet gamle og godt paa Vej til at følge dem. Men for min Erindring staar de alle lyslevende, som de var, dengang jeg færdedes med dem i Rom, med somme kun Dage, inden vi atter skiltes, med andre Maaneder; med enkelte fortsattes Forholdet Livet igennem, til Alderdom eller Død skilte os. Og Samværet dernede kom til at staa for os som en stemningsfuld Stund, vi mindedes med Glæde, naar vi senere i Livet mødtes.

Tit knytter Erindringen sig til en enkelt Situation. Jeg mindes saaledes en timelang Nattevandring med den ædle *Victor Rydberg* efter en Aften, vi hade været sammen hos *Bjørnson*. Frem og tilbage gik vi fra *Piazza Trinita de'Monti* ovenfor den Spanske Trappe til den store Kumme med det lille rislende Springvand under Stenegene ved *Villa Medici*. Hvergang vi kom dertil, blev vi staaende og saa ud over Rom, der laa nedenfor sovende i Nattens Stilhed, hyllet i et Slør af Taagedis og Maaneglans. Saa fortsatte vi vor Gang og vor Samtale.

Eller rettere Enetale. Ti det var Rydberg, der førte Ordet og med sin bløde, slørede Stemme søgte at sætte mig ind i den Bostrømske Filosofi, der dengang var den eneste saliggørende filosofiske Tro i Sverige. Det lykkedes kun delvis. Jeg hade svært ved at forstaa og faa Interesse for Bostrøms »rationelle Idealisme«, og jeg hade en Følelse af, at den hellerikke interesserede Rydberg i overvældende Grad. Abstrakte Spekulationer var vist overhodet ikke hans Fag. Hans journalistiske Virksomhed og hans omfattende kulturhistoriske Studier og Undersøgelser af Forholdet mellem Teologernes og Biblens Lære om Kristus hade nok givet ham Afsmag derfor; men han var rationel Idealist i Praksis, satte sig de højeste Maal for sin Virken og bedømte Forhold og Fænomener med et af ædel Idealisme præget Syn.

Vi hade den Aften hos Bjørnson snakket om Danmarks Forhold til Tyskland, et Emne, Bjørnson gerne tog op, naar han i de Aar var sammen med Danske. Han hade, sa han, gjort, hvad han formaade, for at faa genoprettet det gode Forhold, hade ogsaa haft en Finger med i Spillet under den tyske Kronprinses Besøg i Kristiania. Men de danske Nationalliberale hade endnu intet lært og endnu intet glempt, var uforsonlige og hade kun Haansord om disse Bestræbelser fra norsk Side. Vilde blot Danmark nu række Haanden til Forlig, kunde Sagen ordnes. Hele Tyskland vilde gi det danske Slesvig tilbage; man var maaske i Øjeblikket nærmere ved at faa Sagen ordnet, end nogen i Danmark anede; det gjaldt kun om ikke at være for rethaverisk og stædig. Jeg modsa ham saa godt, jeg kunde, spurte, om han da virkelig vilde, at Danmark skulde være den, der kom og bad om Forladelse for en Uret, der var begaaet imod det. Jeg betvivlede ogsaa Tysklands gode Vilje til at opfylde Løftet i § 5 for at vinde Danmarks Venskab. Rydberg hade ikke sagt noget videre under Ordvekslingen. Nu paa vor Vandring tog han Spørsmålet op igen. Det var, som om han hade en Fornemmelse af, at han burde ha sagt Bjørnson imod; for han delte ikke hans Mening. Ogsaa han betragtede Bjørnsons Forhaabninger som Fantasterier, der skyldtes hans levende Ønske om at faa Striden bilagt, saa han med god Samvittighed kunde blive god »German«. At das Germanenthum nu stod for Bjørnson som den største Kulturmagt, skyldtes hans Mangel paa virkelig Kendskab til den romanske Kultur baade i Oldtid og Nutid.

Det slesvigske Spørsmaal, mente Rydberg, hade vist bedst af at hvile nu. Det var næppe klogt ved enhver Lejlighed at minde Tyskland om det Tilsagn, der var blevet det paatvunget af en anden Magt, og som det aldrig selv hade givet Danmark, men han kunde godt forstaa, at det var vanskeligt for os Danske at tie derom. Foreløbig var det dog en stor og smuk national Opgave for os at støtte Danskheden i det danske Slesvig. Heri maatte jeg gi ham Ret.

Rydberg var en flittig Mand i Rom som hjemme. Han søgte ikke meget sammen med os andre og færdedes helst alene i Samlinger og Museer, naar han ikke sad inde og arbejdede. Han skrev Artikler til sit Blad »Gøteborg Handels- och Sjöfarts Tidning« baade om gamle Sagn og nye Tilstande i Rom; men det smukkeste Resultat af hans Romerophold var de aandfulde Karaktertegninger af romerske Kejserere, som han udarbejdede efter sin Hjemkomst. Jeg traf ham en Dag i Braccio nuovo i Vatikanet foran den kendte mægtige Imperator Statue af Augustus. Han gjorde mig opmærksom paa, hvorledes det lidt vemodige Alvor, der er i den skønne Byste af den unge Octavian (i Museo Chiaramonti) hade udviklet sig til Haardhed i Blikket og Foragt i Minen hos den c. 45aarige Augustus, hvor han som Imperator staaer overfor Folket. Han skildrede Hovedtrækkene i hans Karakter og gav mig i Tilgift en Udtydning af Figurerne paa hans pragtfulde Brystharnisk. Al hans Lærdom hade ikke svækket hans Evne til at se selv eller udtørret Fantasiens levende Kildevæld hos ham.

En anden Lærd, jeg ogsaa hade Fornøjelse af at færdes med, var Arkæologen, Professor *I. L. Ussing*, der opholdt sig i Rom i Maj 1874. Jeg kunde en Dag byde ham en Lækkerbidsken, han blev glad for. En Artikel om de nyeste Udgravninger i Rom, som jeg hade under Arbejde, førte mig jævnlig ned til Kolosseum, hvor man var i Færd med at grave i Arenaen. Tilfældig var jeg der en Dag, da man fandt en velbevaret Sfinxfigur, rimeligvis et Endestykke fra en Logesranke. Jeg fortalte Ussing derom, og den livlige lille Mumie-Mand, der kunde byde sig al Slags ogsaa legemlig Anstrengelse, var straks i Støvlerne for at faa den nyfødte at se. Vi gik med det samme derhen. Selvfølgelig interesserede Fundet ham som saadan, men dertil kom, at Stilen i Sfinxen var næsten moderne, hverken ægyptisk

eller klassisk; det var et muntert Pigebarn med et underfundigt Smil, der for saa vidt godt kunde kaldes sfinxagtigt. Med Kunst hade Figuren ikke meget at gøre, men den vidnede om den Pragt, hvormed Arenaen hade været udstyret. Iøvrigt var Ussing i den kedelige Dobbelstilling, at han som Arkæolog maatte bifalde Udgravningen og Undersøgelsen af Arenaens Substruktioner, mens han som Lægmand maatte indrømme mig, at Udgravningen med al dens Roderi var en Vandalisme, der ødela Arenaens arkitektoniske Skønhed og gjorde det af med den Stemning, der tidligere altid greb En, naar man kom derind. Han trøstede mig med, at det udgravede nok vilde blive kastet til igen, naar Undersøgelsen var foretaget. Desværre er det ikke sket. Udgravningen virker stadig som et aabent Saar, en Skamfering af Mindesmærket.

Ogsaa *Edvard Brandes* kom til Rom, mens jeg var der, og blev der en Maanedes Tid. Det var i Efteraaret 1873. Han syslede alt da med Planen om et Tidsskrift, som han og *Georg Brandes* skulde udgi sammen. *Vilh. Møllers* »Nyt dansk Maanedsskrift« var ham ikke anseligt nok, og det kæmpede desuden en sidste Kamp for Tilværelsen. Nu vilde han ha et Tidsskrift, der kunde blive den nye Tids, den frie Tankes og frie Forsknings Organ. Der var nok at ta fat paa, og der var forhaabenlig ogsaa Medarbejdere. Litteraturselskabet, vi hade stiftet for et Par Aar siden, hade haft ikke faa Medlemmer, og de var vel ikke faldet fra alle endnu. Han spurte mig, hvad jeg blev længer efter i Rom; jeg maatte jo i de mange Maaneder, jeg allerede hade været der, ha faaet ud af det, hvad der var at faa. Hvad vilde jeg egenlig, hvad var mit Maal, mine Fremtidsplaner. Længtes jeg ikke efter at vise, hvad jeg dude til. Han begreb ikke, eller vilde ikke begribe det, naar jeg sa, at jeg var ganske blottet for Ærgerighed og Magtbegær, at jeg overhodet ikke følte Trang til at gøre mig gældende. Naar Kravet stilledes, og jeg paatog mig noget, søgte jeg at udføre det, saa godt jeg kunde, men jeg manglede Initiativ og ogsaa Tro paa mine Evner. Han saa forbavset paa mig — og jeg har aldrig kendt nogen, der kunde se saa forbavset paa En, især naar man vrøvlede — og Forbavselsen steg, da jeg tilføjede, at det *dolce farniente* Liv, jeg førte her i Rom, syntes mig vidunderligt, og at jeg kunde blive i daarligt Humør, naar jeg tænkte paa, at om saa

og saa lang Tid var det forbi, og at jeg da skulde hjem og ta fat paa, jeg vidste ikke hvad.

Han vidste saa godt, hvad han vilde, og i hvad Retning hans Livsmaal laa, om det end ikke da stod klart for ham, at han for at naa den sociale Indflydelse, han attraade, maatte lægge Vejen om ad Politiken. Hans Interesse for den hjemlige Politik var endnu kun ringe, og hans Sympati for den politiske Opposition, det forenede Venstre, om muligt endnu ringere. Først da han efter sin Hjemkomst kom i Forbindelse med det nystiftede »Morgenblad« og med Hørup, kom der Vækst i den. Og 3. November 1878 var det ham, der ved en af litterære Radikalere improviseret Fest for Bjørnson, som da gæstede København, første Gang efter sin berømte Tale ved Grundtvigs Grav i Sept. 1872, gav Stødet til Alliancen mellem den litterære Hovedstads-Radikalisme og den af det forenede Venstre udsprængte Bergske Gruppe, som deltog i Festen. Dette medførte hans Valg til Folketinget 1880 og hans Indtrædelse i »Morgenbladet«s Redaktion. Men saadanne Muligheder laa dengang langt fra hans Tanke; foreløbig drejede den sig om hans litterære Planer og om Tidsskriftet.

Hans sidste Ord til mig, da vi skiltes, var: »Kom snart hjem. De skal nok faa noget at gøre.«

Jeg kan desværre ikke lade alle dem passere Revy, som jeg i disse Aar i Rom stiftede Bekendtskab eller sluttede Venskab med. De vilde naa Bogstavrækken igennem, fra den støtte, lunerige Arkitekt *Amberg*, Ribe Domkirkes Restaurator og Nicolaj Taarns Bygmester, der 1874 kom til Rom med Akademiets store Guldmedalje i Lommen, og den naturkyndige Samler og udmærkede Forretningsmand og Fader, Apoteker *Alfred Benzon*, der kom 1873 med sine to unge Sønner *Alfred* og *Otto*, som lige var blevet Studenter, og til *Jacob With*, senere i Livet Kontorchef i Københavns Havnevæsen og min Medspiller ved mangen fornøjelig Lhombre, og Landskabsmaleren *Chr. Zacho*, der var for Hjemgaende sammen med en anden af Akademiets Stipendiater, Sømaleren *Chr. Blache*. Der var ogsaa Universitets-Stipendiater: Historikeren *Johs. Steenstrup* og Teologen

Louis Skat Petersen, der begge blev Prof. univers., og Juristen *Niels Lassen*, der blev Justitiarius i Højesteret, og maaske flere. Langvejs fra kom Forfatteren *Johs. Magnussen*, der hade været i Store Nordiskes Tjeneste i Kina, og Astronomen *Carl Pechüle*, der hade observeret Venus Passagen 1874 paa Mauritius og nu paa Hjemvejen genopfriskede gamle Minder fra de otte Aar, han hade tilbragt i Propaganda Kollegiet i Rom, den beskedne, stilfærdige Pechüle, der levede Resten af sit Liv paa Observatoriet i København i en Bolig, der mest af alt mindede om en Celle i et Munkekloster. Paa Vejen til og fra Ægypten gjorde Assurancedirektør *Edv. Hvidt* og Militærlæge *Hother Tolderlund* længere Ophold i Rom. Tolderlund var dengang en kendt Forfatter, som under Mærket »Dr. H.« skrev kønne Smaa- fortællinger og kvikke Rejseskildringer, som ingen mere læser. Han tog gerne Del i vort formløse Osteri-Samliv og fik ogsaa sin ældre, mere tilbageholdne Rejsefælle med til det. De blev saa populære mellem os, at vi gjorde Gilde for dem ved deres Afrejse til Ægypten, hvad de rigelig gengældte, da de kom tilbage. En anden Læge, der hellerikke nøjedes med sin egen Kunst, men dyrkede Malerkunsten ved Siden af, var den senere Overlæge ved Refsnæs Kysthospital *Vilh. Schepelern*, der fandt nære Venner i den Krohnske Kres og sammen med dem tilbragte hyggelige Høstdage i Anticoli. Han nød den sjældne Ære at blive konsulert af Fru Heiberg, der hade faaet den Idé, at hendes Lunger var angrebet, da hun led af Hoste. Han kunde trøste hende med, at der ikke var noget i Vejen i saa Henseende.

Mere eller mindre flygtigt var Samværet ogsaa med adskillige bekendte Svenske og Nordmænd, som den vidtberejste og berømte engelsk-svenske Akvarellist *Egrom Lundgren*, Historiemaleren *Per séus*, Pilotys Elev, der efter sin Hjemkomst til Stockholm 1875 blev en mondæn Portrætmaler i den elegante Stil (Oscar II i Frederiksborg Slots forgyldte Riddersal), og den højst elskværdige og dygtige Malerinde *Agnes Börjesson*, hvis Genrebilleder i Rokokoomgivelser vakte Beundring. — Af Norske mindes jeg især Retshistorikeren *Ebbe Hertzberg*, Skolestyrerne *Jacob Aars* og *Hans Schrøder*, der senere blev Teaterchef, Komponisten *John Selmer*, den tavse, der allerede da var Mester for betydelige Musikværker, og Maleren *Chr. Ross*, der

ogsaa blev en søgt Portrætmaler i den elegante Stil med Silke og Fløjl som Specialitet.

Stor, lys, ung og forventningsfuld kom Maleren *Wilh. Peters* til Rom i Efteraaret 1873, kun 22 Aar gammel, kom med baade kongelig og privat Understøttelse. Man ventede sig meget af ham. Talent hade han, men han var nok for ung og uforberedt til at være ene om sin videre Udvikling. Der kom i hvert Fald ikke dengang noget rigtigt ud af hans Ophold i Rom. Først da han nogle Aar efter gik til Paris, fandt han sin Form og vandt den *mention honorable*, han attraade. Ogsaa et Par norske Forfatterinder traf jeg, Fru *Marie Colban* og Frk. *Elisabeth Schøyen*. Den første var da til Aars, over de 60, og var en forfaren Forfatterinde, den anden kun 21, men mente sig alligevel forfaren; hun introducerede sig med Ordene: »Jeg er hjemme i Norge en kendt Forfatterinde, skal De vite!« Hun hade et fornøjeligt Gamineansigt og lange Berloker i Ørene, var tværsikker i sine Meninger som i sine litterære Fremtidsplaner, morsom at snakke med. Hun *vilde* være Forfatterinde, og hun blev det; af en lang Række Rutine-Romaner, der som Litteratur ligesaa godt kunde være uskrevne, men som vel fandt sine Læsere, siden de stadig formerede sig. Over hende selv kom der et fantastisk Skær, da hun i en fremrykket Alder lod sig adoptere af en gammel italiensk Hertuginde og derefter kaldte sig Fyrstinde d'Este Gonzaga. Mindre kunde ikke gøre det. — Saa var der mere Hold i Fru Colbans Fornemhed og litterære Virksomhed. Med grundigt Kendskab til fransk Sprog, Litteratur og Samfundsforhold slog hun sig 1859 ned i Paris som Korrespondent til norske Blade. Gennem Bekendtskab med Prinsesse Mathilde Bonaparte fik hun Adgang ikke blot til aristokratiske men ogsaa til litterære og politiske Saloner og lærte mange fremragende Personligheder at kende; det kom hendes Korrespondancer til Gode, og hun udviklede sig til en ualmindelig dygtig Forfatterinde i den Litteraturart. Hun var meget anstandsfuld i sin Optræden, maaske lidt nedladende i sin Venlighed, men altid interessant at tale med. Da hun hørte, at jeg vilde rejse hjem over Paris, tilbød hun mig straks Introduktion hos sine Venner der. Hun medgav mig ogsaa sit Kort med Hilsen og Anbefaling til Madame la Marquise de Bloqueville née Prinsesse d'Eckmühl; men da min ydre Apparition, efterat jeg hade vandret

over Alperne i det eneste Sæt Tøj, jeg medbragte, ikke egnede sig til Visit hos Marquiser og fødte Prinsesser, foretrak jeg at gemme Kortet til Erindring om den stilfulde og kloge gamle Dame, jeg havde mødt.

Den bedste af mine norske og svenske Venner i Rom var Dr. *Vilh. Svedbom*, som kom dertil et halvt Aars Tid efter mig. Vi havde alt under mit Ophold i Upsala i Efteraaret 1872 sluttet Venskab og Brorskab, mens vi efter Formiddagens »Slid« og Middagens »blandede Kødret« sad sammen med andre af Universitetets livlige og intelligente Doctores og Docenter omkring Bordet med Kaffen og Punschen i »Gästis« (Gæstgiveriet) eller »Taddis« (Taddei Kafé) og diskuterede Tidens Rørelser og Tilværelsens Problemer og vel ogsaa nu og da et prosaisk Madspørgsmaal. Aanden fra »Gluntarne« hvilede endnu den Gang over Livet i Upsala; man læste lidt, flanerede meget, festede jævnligen, drak Punsch daglig og sang »guddomlig«. Svedbom medbragte ikke blot Minderne fra Upsala, men ogsaa et Pust af Aanden. Og den harmonerede godt med den, der raadede i vor Kres i Rom. Som vi havde siddet i »Gästis«, sad vi nu i »Valle« eller »Thunfisken«; Punschen var ombyttet med den gyldne Frascati Vin, men Problemerne var de samme og Livligheden, hvormed de debatteredes, ogsaa. Svedbom befandt sig til en Begyndelse saare vel i Rom. Han var Æstetiker, Litteratur og Kunst var hans Fag, men systematisk dyrkede han dem ikke. Naar han var blevet i Upsala som titulær Docent, var det, fordi han nu engang havde sine Venner og Kammerater der. Han var velhavende og kunde leve, som han havde Lyst til. Musik interesserede ham mest. Han var musikalsk, men ikke nok, syntes han, til at gøre Musik til sin Livssag. I Rom havde han Lejlighed til at studere »bildende« Kunst, og han benyttede den. Han var stærkt optaget af Museerne, og gennemdannet, som han var, med solide For kundskaber og en fin Sans for Skønhed havde han meget Udbytte deraf. Musik fik han derimod ikke meget af; Musiklivet i Rom var kun i sin Vorden. Maaske kom netop derved Musik mere og mere til at staa for ham som hans dybeste Interesse; under Overmættelsen af al den anden Kunst blev den det egenlige Maal for hans Længsel. Alligevel var han ikke i Stand til at beslutte sig, skyde det andet til Side og kaste sig over Musiken. Saa skulde han jo bort fra Rom og

Italien, og her hade han det i andre Maader godt, og der var endnu meget, han skulde se og kende. Han kunde ikke bestemme sig; det skaffede ham tit Bekymring og triste Timer.

Alt det kendte jeg ogsaa til. Naar jeg tænkte paa, hvor faa af mine Forhaabninger til Opholdet i Rom, der var gaaet i Opfyldelse, og hvor usikker Fremtiden tegnede sig for mig, sank ogsaa mit Humør under Nulpunktet. Jeg hade faaet nogle Smaaskitser fra Rom trykt i »Nær og fjern«, men en lidt større Fortælling kasseret. Det var ikke opmuntrende. Vi snakkede nu og da sammen om vore Forhold, fordi vi trængte til det, men vi indsaa jo nok, at her kunde den ene ikke hjælpe den anden; hver maatte raade sig selv. Saa begyndte det at lysne for mig. Jeg fik fra Redaktør Sohlman i Stockholm Opfordring til at skrive Breve fra Rom til »Aftonbladet«, og med Iver kastede jeg mig over Opgaven, gjorde indgaaende Studier af sociale og politiske Forhold og skrev stofrige Breve, der nærmest forfærdede mig, naar jeg saa, hvor mange og lange Spalter de fyldte paa Tryk. Men de fyldte ogsaa i Lommen, og saa mærkede jeg, hvor fortræffeligt det var at ha en Opgave, som *skulde* løses. Jeg mærkede ogsaa det bestikende i straks at faa trykt og læst, hvad jeg skrev, det, der lokker saa mange ind paa Journalistikens brede Bane og holder dem der; men jeg kunde ikke anbefale Svedbom at følge Eksemplet; det laa ikke for ham at skrive.

I Juli 1874 gjorde vi en Udflugt sammen gennem de Pontinske Sumpe, langs Kysten over Terracina og Gaëta til Napoli og videre derfra over Pompeji til Pæstum, der var Rejsens Maal. Vi skulde den 14. Juli fejre Svedboms Mors Fødselsdag i Poseidon Templet. Det hade han meddelt hende. Vi overnattede i Eboli, Endestationen for Kystbanen dengang, og kørte derfra om Morgenen ud til Pæstum, der ligger tæt ved Havet i en øde Sumpstrækning, hvor kun Hjørde af vildtudseende Bøfler strejfer om, et uendelig trist Landskab, som Blikket flygter bort over til de lave Bjergbølger, der runder Horisonten i Øst, eller ud til Havet i Vest; men naar man langt om længe ude over Sletten øjner Tempelruinerne i Pæstum, der tegner deres Silhouetter mod den disblaa Baggrund af Hav og Himmel, saa ser man kun dem. Af den gammelgræske Kolonistad Poseidonia, der har ligget i Ruiner i over 1000 Aar, er blot enkelte Rester

af Bymuren og de tre Templer tilbage, tre græske Templer, hvoraf det største, Poseidon Templet, i arkitektonisk Skønhed og Fuldkommenhed kun staar tilbage for Templerne paa Akropolis. I Ærefrygt nærmede vi os Helligdommen og blottede Hodet, da vi traadte ind i Skyggen af de mægtige Søjler. Men det var maaske mest for Værsmens Skyld.

Poseidon Templet er det pragtfuldeste Stykke græsk Old-Arkitektur, der findes i Italien. Ingen af de tyve doriske Tempelruiner paa Sicilien kan maale sig med denne i Skønhed og Storhed, selv om enkelte af dem overgaar den i Udstrækning. Vi satte os tavse og betagne mellem Tempelcellens Søjler og saa og saa. Cellens græsgrote Gulv stribedes af Søjlernes dybe Slagskygger, men Søjlerne selv stod gyldne i Solen og løftede sig med Arkitrav og den øvre Tagsøjlerække højt op i den blaa Himmel. Et Syn for Guder. Tavse sad vi i den store Stilhed, der fyldtes af Cicadernes sitrende Sang, som ved sin Ensformighed blot øgede Indtrykket af Stilhed; kun nu og da brødes den af et fjernt Fugleskrig eller af en let raslende Lyd i det tørre Græs, naar et vævert lille Firben smuttede forbi og løb op ad Søjlen og ind i en Revne.

Men efter en Stunds Forløb meldte de materielle Krav om Frokost sig, og saa dækkede vi op vor medbragte Proviant paa et Trin ved Pronaos, hvor der var Skygge, og hvorfra vi hade Udsigt gennem Søjlealleen i Cellen til Havet ude i Horisonten. Da vi hade bragt Poseidon det skyldige Vinoffer, tog vi fat. Maaltidet var efter Stedet og Omstændighederne lukullisk, og Feststemningen steg i os, efterhaanden som den fyldige, røde, syditalienske Vin sank i Fiascoen. Fødselsdagsbarnets Skaal blev drukket, og Svedbom talte som en god Søn om sin gamle Mor. Men da vi efter endt Maaltid hade faaet Cigarerne tændt, kom han med en Meddelelse, han hade gemt til da, og det var, at han nu hade taget sin Beslutning: han vilde gi sig Musiken i Vold, det fik saa bære eller briste; han kom dog ikke udenom den, det vidste han nu. Han hade meddelt sin Mor det, og han trode nok, han hade gjort hende en Glæde dermed; hun hade sikkert mærket, at han gik og ikke rigtig vidste, hvor han skulde vende sig hen. Jeg lykønskede ham af mit ganske Hjerte; jeg vidste af egen Erfaring, hvor svært det var at gaa og ikke vide, hvad man

selv vilde. Og nu nød vi dobbelt Skønheden om os og Tilfredsheden i os. Og saa tog vi Varsel af en lille Hændelse.

Der kom, mens vi sad og hvilede os efter Maaltidet, et Par unge Knægte, og da de saa os, var de der naturligvis straks med deres: »*Un soldo Signoril*!« De fik den og forsvandt, men kort efter lød der hæse Fugleskrig, og da vi saa til, kom de løbende tilbage med noget i Hænderne, mens et Par Fugle kresede skrigende om Hoderne paa dem. De kom grinende hen og spurte, om vi vilde købe en Fugl. Det var en næsten flyvefærdig Falkeunge, der huggede og hvæsedede og søgte at flakse sig løs, mens de gamle Falke stadig fløj skrigende om os. Drengene havde fanget den inde i Templet; det var rimeligvis dens første Udflugt fra Reden, der var endt saa sørgelig. Vi skældte naturligvis Drengene ud, men de grinede bare. Saa løs købte vi Fangen og lod dem bære den hen til Stedet, hvor de havde taget den. Vi fulgte med; de gamle Falke ogsaa, og da Ungen var sluppet løs, slog de ned om den, og alle tre svang sig saa op, og det lykkedes Ungen at naa op paa Arkitraven, hvor den var i Sikkerhed. Men jeg tog Varsel af Falkeungens Flugt og spaade Svedbom, at det vilde gaa ham som den; han havde nu flakset sig flyvefærdig *per aspera* og nu gik det *ad astra*. Og vi tømte de sidste Glas af den fyldige røde paa, at Spaadommen maatte gaa i Opfyldelse.

Det gjorde den. Han brød ikke straks op fra Rom. I de følgende Maaneder rejste han til Sicilien, til Templerne der, til Palermo og Ætna, og Vinteren over blev han i Rom, tildels af Helbredshensyn, men tidlig paa Foraaret 1875 drog han hjem til Sverige. Jeg besøgte ham senere hen paa Somren og tilbragte en Uges Tid i hans skønne Sommerhjem »Lyran« ved Mälaren. Han var da glad og ganske sig selv som i de glade Dage i Upsala og Rom, og han var allerede godt i Gang med Musikstudierne. Det følgende Aar blev han Sekretær ved »Musikaliska Akademien« i Stockholm, Sveriges fornemste Musikinstitution, og da Albert Rubenson døde 1901, blev han Direktør for Akademiet og det dermed forbundne Konservatorie. Han var det kun i tre Aar, saa døde han. Han kom vel aldrig frem i første Række af nyere svenske Komponister, men han vandt sig dog et Navn mellem dem, især ved sine større og mindre Sangkompositioner.

Jeg hade et Par andre, ikke danske Venner i Rom, som jeg med det samme kan fortælle lidt om. De var heller ikke, som Folk er flest.

Det var i Juli—August 1873. Der herskede en afrikansk Varme i Rom. Kun tidlig om Morgenen og hen paa Eftermiddagen og om Aftenen kunde man færdes ude uden at smelte. Tre fire Billedhuggere var de eneste Skandinaver, der var tilbage, alle andre var flygtede. I Kafé »Artisti« sad der en Aften et Par ældre Herrer ved deres Kaffe og saa ud til at være meget trætte. De talte ikke videre til hinanden, men engang, jeg passerede, hørte jeg dog noget, der lød som Svensk. Der hade i nogen Tid ligget et Par Breve i Konsulatet til en Kammerherre v. Döbeln, og jeg stansede da og spurte, om Herrerne var Svenske, og om mulig en af dem var Kammerherre v. Döbeln. »Det är jag!« sa den ene. Han hade et udpræget Kammerherre-Ydre, hvidskægget, hvidhaaret og meget soigneret. Da jeg sa, hvem jeg var, og at der laa Brev til ham i Konsulatet, rejste han sig rank og ret og takkede forbindligst og sa, at han gentagne Gange forgæves hade spurt om Brev paa Posthuset. Jeg tilbød at hente Brevet med det samme — Konsulatet laa lige ved — hvad han ikke vilde ta imod; men da jeg kort efter kom tilbage med det, blev han meget glad, saa længe paa Udskriften og gemte det saa.

»Undskyld,« sa han, »maa jeg præsentere Hr. *Jacoby*.«

Hr. *Jacoby* saa nærmest ud som en Skipper, undersætsig, fir-skaaren med et graat, busket Skæg og vuggende i Hofterne, naar han gik over Gulvet, som en Sømand paa et duvende Dæk.

Det var et ejendommeligt Par. Jeg satte mig hen til dem om Aftenen i »Artisti«, og blev snart der dritte im Bunde. Det var morsomt at iagttage Forholdet mellem dem. Kammerherren var korrekt og formel til det yderste, og »Hr. *Jacoby*«, som Kammerherren altid kaldte ham, jævn og ligetil, uden Fagter i Væsen eller Tale. Kammerherren var sig sin sociale Overlegenhed bevidst, og det kom uvilkaarlig frem i hans Maade at være paa overfor »Hr. *Jacoby*«. Men denne lod, som han ikke mærkede det; kun kunde der nu og da glimte et ganske lille lunt Smil bag Brillerne, men det var borte igen i samme Nu, og han var uforandret den hjælpsomme Ledsager, der fremsatte sin Mening og kom med sine Raad paa saa stilfærdig og

fordringsløs en Maade, at Kammerherren gerne gav ham Ret og gjorde, som han foreslog. De var altid sammen, fulgtes ad Dagen igennem, mødtes om Morgen, gik i Kirker og Samlinger sammen, spiste sammen og sad bagefter i »Artisti«, indtil Jacoby om Aftenen fulgte Kammerherren til hans Hotel.

De havde fundet hinanden i Rom, og deres Bekendtskab var ikke mange Uger gammelt. Kammerherren, der var en Mand ved de halvfjerds, havde i mange Aar forberedt sig til denne Rejse til Rom. Men da han var kommet dertil, begyndte Smaaskuffelserne og Besværlighederne at indfinde sig og Ensomhedsfølelsen at overvælde ham. Han havde ingen Bekendte i Rom og vidste ikke, hvor han skulde træffe Landsmænd. Han blev overmæt af Kunst og overtræt af at trave om; mere og mere længtes han efter at komme hjem igen. Saa sad han en Dag i en Restaurant — den fjerde efter Bådecker, han havde prøvet uden at blive tilfreds. Ved et Bord noget fra sad en Herre og spiste. En Omstrejferhund stod og tiggede hos ham; men han tog ingen Notits af den.

»Kom du heller hen til mig, naar din Herre ikke vil gi dig noget!« sa Kammerherren til Hunden. Det var de første svenske Ord, han i lang Tid havde talt, og Hunden, der forstod alle Sprog, kom hen til ham.

Den fremmede saa op og hen paa ham og sa saa med et Smil: »Det er ikke min Hund!«

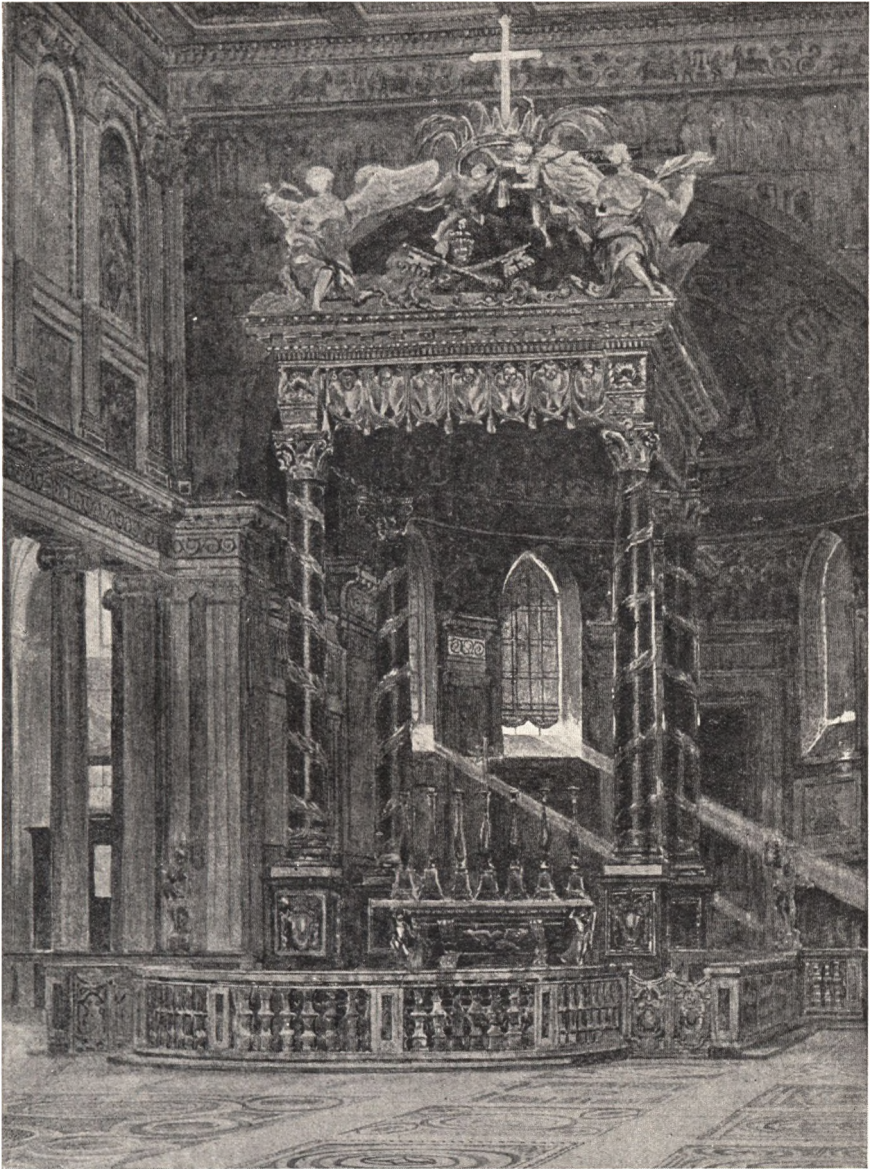
Kammerherren sprang op med et Sæt: »Er Herren Svensk? Undskyld, jeg vilde ikke«

»Det gør ikke noget! — Nej, jeg er ikke Svensk; jeg taler kun lidt Svensk.«

»Herren taler jo udmærket Svensk. Jeg har saadan længtes efter at høre Svensk.«

Saa var det Bekendtskab sluttet, og snart efter var de uadskillelige.

Jacoby, der var en Mand i Begyndelsen af Halvtredserne, skønt han saa meget ældre ud, tog sig af Kammerherren med rørende Omhu. Han kendte Rom ud og ind og la de fortræffeligste Planer for Dagens Anvendelse, saa Kammerherren uden Overanstrengelse fik meget mere ud af den, end da han travede alene om; han glemte Træt-

Hovedalter og Kor i S. Maria Maggiore.

heden og Hjemlængselen og nu, da han hade faaet sine Breve, tænkte han ikke mere paa at rejse imorgen.

Om sine egne Forhold talte Jacoby meget lidt og kun paa Opfordring. Med hans Venskab vandt jeg efterhaanden ogsaa hans Fortrolighed og fik Rede paa Hovedtrækkene i hans Liv. Han var Jøde, født i Berlin af jævntstillede Forældre, hade læst meget som Dreng, især Rejsebeskrivelser og æventyrlige Beretninger fra fjerne Lande, hade faaet en ustyrlig Lyst til selv at se og opleve noget af det, han læste om, og var saa en skøn Dag stukket af hjemmefra og hade taget Hyre som Skibsdreng paa et Skib til Sydamerika. Men da det ikke rigtig laa for ham at kravle i Riggen, var han blevet Koksmat, senere Kok paa et Dampskib og derefter Dampskibs-Restauratør. Da han hade tjent tilstrækkelig som saadan, opgav han Søen og slog sig ned paa Landjorden. Han hade i nogle Aar haft et Konditori i Stockholm, ogsaa en Restaurant i Berlin, og da han var et halvhundred Aar, hade han samlet sig saa meget, at han med sine beskedne Fordringer til Livet kunde leve rigelig af Renterne og leve Livet, som han hade Lyst til. Men hans Lyst hade altid været at læse og at rejse. Og saa vedblev han at rejse. Bøger fandt han overalt.

Som Jøde hade han let ved at leve sig ind i alle Forhold, saa han følte sig næsten lige hjemme i Berlin og i Kairo; han læste alle Kultursprog og talte de fleste. I boglig Kundskab, ogsaa i kulturhistorisk og kunsthistorisk Viden, kunde han ta det op mod de fleste af os. Han hade bot et Par Aar i Rom, da jeg traf ham. Dante og Petrarca, Macchiavelli og Aretino var tilbagelagte Stadier i hans Læsning af italiensk Litteratur; han var ved Tassonis »la secchia rapita« og Parinis »il giorno« og skulde derefter til Goldoni. Den satiriske og humoristiske Samfundsskildring interesserede ham mest; det hang sammen med hans Natur. Han var Menneskekender og Menneskeven; ejede en alsindet Menneskelighed, der gjorde ham forstaaende og altid mild i sin Dom over Folk og deres Forhold. Han saa skarpt og dømte klogt, men var nogen i Nød, var han altid parat til at hjælpe, en Samariternatur, uegennyttig og ganske uden Beregning. Da han saa, at han gjorde en god Gerning ved at ta sig af Kammerherren i hans Forladthed, saa gjorde han det. Gennem

mig blev han bekendt med de unge finske og svenske Billedhuggere, der var Somren over i Rom, og efterhaanden, som de andre fastboende Skandinaver i Efteraarets Løb kom tilbage, sluttede han sig til dem paa en saa fordringsløs Maade, at det aldrig faldt os ind, at han ikke var lige saa god Skandinav som nogen af os andre. Han talte tilmed et rigtig skandinavisk Sprog, hvori Svensk nok var Hovedbestanddelen, men opblandedes med danske eller norske Ord og Vendinger, alt eftersom det var en Dansk eller en Nordmand, han talte med.

Som han hade gaaet og været Goldamme for den gamle Kammerherre og tilsidst endog under et eller andet Paaskud rejste med ham til Firenze, for at han ikke skulde føle sig ene i de Dage, han var der, saaledes gik han mellem os andre og var straks parat, naar nogen bad ham hjælpe sig med et og andet. Men aldrig var han gladere eller hade mere travlt, end naar han skulde besørge Madanretningen ved vore Fester i Foreningen eller paa vore Udflugter i Kampagnen. Han købte da ind de bedste Sager til de billigste Priser, og naar Festdagen kom, satte han den hvide KokkePapirhue paa, trak ud, smøgede Skjortæærmerne op, bandt et stort Køkkenforklæde om sig, og saa satte han Foreningens Køkken med dets primitive Komfur paa den anden Ende og kogte og brasede til Fornøjelse for Agnesina, Giacomos Kone, der ellers regerede enevældig her, men nu villig underkastede sig Jacobys Herrevælde og undredes over hans Trolderier i Kogekunsten.

Men han var ogsaa hjælpsom paa anden Vis. Fik han Færten af, at det kneb med Kontanterne for en eller anden af de yngre Kunstnere, han kunde lide, fandt han altid en skaansom Maade at hjælpe ham paa, og kneb det med Humøret eller Selvtilliden, saa det gik sløjt med Arbejdet, søgte han at muntre vedkommende til at gaa paa igen. Den svenske Billedhugger *Oscar Berg*, der var en velbegavet Kunstner, men en tung Natur, som til Tider lod sig betage af Mismod og Mistillid til egne Evner, skønt han ellers hade Selvfølelse nok som Kunstner, fandt paa et kritisk Tidspunkt, da han var kørt fast i et stort Arbejde, saavidt jeg husker en Gruppe »Pan og Psyke«, han hade arbejdet paa i mange Maaneder, en udmærket Støtte i Jacoby, der daglig indfandt sig i hans Studie, lavede Frokost

til ham, gik og smaasnakkede og spøjte med ham, æltede Ler for ham, gav sig til selv at modellere et mærkværdigt Basrelief og dekorerede Væggene i Studiet med hebraiske, græske og latinske Sentser i Originalsprogene, som han derefter tolkede paa sin tørkomiske Maade til Opmuntring af Bergs nedtrykte Sind. Det lykkedes ham virkelig at holde ham oven Vande, og Berg glemte ham aldrig dette Vennestykke.

Naar han hørte, at en af hans Venner var blevet syg og laa derhjemme, som han bedst kunde, indfandt han sig straks for at se, om han kunde være til nogen Nytte, og tog man glad mod ham, vidste han ikke alt det, han skulde gøre for En.

Paa den Vis tog han sig af den brystsyge Maler *August Lorange*, der tilbragte Vintrene i Kairo og Somrene i Rom, naar det var for varmt i Ægypten.

Det var en Ynk at se den stakkels Lorange i Efteraaret 1874. Næsten uudholdeligt at sidde hos ham, mens det svage Liv gispede og snappede efter Vejret mellem de hyppige Hosteanfald. En Aften fandt jeg ham i et Trattori længe efter Solnedgang, da han skulde være inden Døre. Vi hade kørt en Tur sammen i Kampagnen den foregaaende Dag, og han hade da haft det taalelig godt og været fuld af Planer for sit kommende Arbejde, som han altid var, naar han følte sig lidt bedre. Køreturen hade dog været ham for meget; han var blevet syg om Natten og hade ligget stille paa Ryggen hele Dagen, til han nu var staaet op for at faa noget at spise. Alt hans Haab fra den foregaaende Dag var borte; intet kunde han spise, og i sin Fortvivlelse drak han saa og røg stærke Cigarer og trak en ny Veksel paa sine Kræfter, som de ikke kunde honorere. Han sad og saa paa sine skindmagre, indfaldne Hænder og sammenlignede dem med mine og trøstede sig med, at hans dog ikke var saa meget magrere, og alt som han drak, blussede Haabet paany op, at han snart igen, naar han fik lidt flere Kræfter, kunde ta ordenlig fat.

I disse sidste Maaneder, Lorange var i Rom, kom Jacoby daglig til ham. Og da vi den 3. November var hos ham begge to for at hjælpe ham med at pakke ind til Afrejsen næste Dag, sa han, der sad stille i sin Stol og saa til, at han vilde ønske, han kunde ta

os med til Kairo, for han vilde nok hver Dag komme til at savne os. I Vinterens Løb fik vi et Par smaa Breve fra ham: det gik kun daarlig med at arbejde, og han vilde næppe faa hverken Penge eller Kræfter til at komme over til Rom til Somren.

Saa blev det Foraar, og for flere af os stundede Hjemrejsen til. En Dag kom Jacoby og sa, at han vilde ogsaa rejse, »for nu rejser I jo alle.« — »Hvor vil du saa hen?« — Aa, han hade tænkt Sicilien og — Ægypten. Det var længe siden, han sidst hade været der. — »Saa træffer du vel Lorange?« — »Lorange! Naa—aa, ja, jo, det gør jeg vel! — Hvis han da ikke dør forinden.«

Vi holdt den 15. Marts en smuk og stemningsfuld S sammenskuds- Afskedsfest oppe i Foreningen for Jacoby og Dr. Svedbom, der ogsaa skulde rejse. 40 Herrer og Damer deltog i den, og »Farbror«, som vi kaldte Jacoby, der hade været ivrig med om Festforberedelserne i den Tro, at det var Svedbom, Festen gjaldt, blev ganske betuttet, da han førtes til Højboards sammen med den anden Æresgæst og blev Genstand for hele Selskabets Hyldest.

»Det Puds skal jeg ikke glemme dig!« sa han.

En Maanedes Tid efter fik jeg Brev fra ham fra Kairo. Naturligvis hade han »truffet« Lorange. Jeg vidste jo godt, at det var for hans Skyld, han var rejst dertil. Han blev hos ham Somren over, den hede, ulidelige ægyptiske Sommer.

Da Lorange døde den 11. Oktober, var Jacoby færdig med Ægypten for den Gang. Han kom tilbage til Rom og genvandt snart sin gamle Plads og Popularitet mellem Skandinaverne der. Ednu 10 Aar efter beretter den kendte svenske Forfatter Claës Lundin i sin Rejse- skildring »Bortom Alperna«, hvorledes Skandinaver, der kommer til Rom, altid faar Anvisning paa Hr. Jacoby som den, der ved alt og kan alt og hjælper alle med den største Beredvillighed. »Vi ska' fråga hrr. Jacoby, det är det vanlige, då man vil hafva någon upplysning, något råd, någon handräckning. Och genast varder man tillfreds- stäld.« Lundin fortæller ogsaa om en Ekspedition, et Selskab Skan- dinaver en Dag gjorde til det bekendte jødiske Artiskok-Trattori i Ghetto »Fader Abraham«. Man bragte selv Kød med til Bøfferne, da man ikke hade Tillid til Fader Abrahams gamle Køer. Værtinden vilde imidlertid under ingen Omstændigheder tilberede det med-

bragte Kød, der var slagtet hos Gojim og ikke efter mosaisk Ritus og af Jødeslagteren. Men saa fremtraadte den, der stod for Ekspeditionen og hade købt Kødet — Lundin nævner ham ikke ved Navn, men det var Jacoby — og oplod sin Mund og taledede og sagde:

»Elskværdige Signora! De har fuldstændig Ret, og jeg skulde ikke indvende noget derimod, hvis her ikke forelaa ganske særegne Omstændigheder. De ved, hvad Maimonides siger«

»Mai—mo—nides?« gentog Værtinden og saa forbavset paa ham.

»Ja, just Maimonides, det er Moses Ben-Maimon Ben Joseph, som Araberne kalder Abu-Amran-Musa-ibn-Abdalla, den ædle spanske Israelit, som senere blev Livmedikus i Ægypten, den store Teolog og Retslærd, som levede for syv hundrede Aar siden.«

Værtinden stod maalløs og stirrede paa ham. »Maimonides siger,« fortsatte den lærde Fortaler med megen Alvor, »at hvis en vejfarende kommer og har med sig utilberedt Føde, saa maa den tilberedes af jødiske Hænder, selv om det er Kød, der ikke er slagtet af Guds Folks Slagter. Det er for den menneskelige Barmhertigheds Skyld og for Gæstfrihedens Skyld mod fremmede, der heller vil dø Hungersdøden end ta Føde til sig, der ikke er deres egen. Saadant er Tilfældet her, det indser I nok allerelskværdigste Signora.« —

Det endte med, at den israelitiske rettroende Værtinde bøjede sig for sin lærde Trosfælles Argumenter og befalede Isacco, Kokken, at bistaa Maimonides-Fortolkeren i Tilberedelsen af de ugudelige Bøffer. — Sligt morede den lune Jacoby, og han gjorde jo ikke en Kat Fortræd derved.

I 1881 kom han til København med et tysk Rejseselskab fra Berlin, hvor han hade en Bror, han den Sommer besøgte. Vi var hver Dag sammen, og da han rejste, lovede han at komme snart igen. Men han kom aldrig. Senere fik jeg et Par Breve fra ham, fra Rom; det er nu snart 40 Aar siden, saa han hviler nok forlængst udi Abrahams Skød.

En Vandrer Livet igennem uden blivende Sted var ogsaa den svensk-finske Forfatter *Karl Wetterhoff*, der var i Rom, da jeg kom

dertil, og blev der den meste Tid, jeg var der. Vi havde mange Intereser tilfælles lige fra Kunst og Litteratur til god Vin i godt Selskab, og vi blev hurtig Venner og stod altid sammen, naar vi mødte Arrogance og Overlegenhed hos vore Kunstnervenner under Diskussionerne. De var nemlig ikke utilbøjelige til at tro, at kun de havde Forstand paa Kunst og Ret til at ha en Mening derom, skønt de kunde være ivrige nok for at faa vor Mening at vide, naar det gjaldt deres egne Værker.

Wetterhoff, der var i 40rne, havde ført et ret bevæget Liv. Som ung Student i Helsingfors deltog han i et antirussisk Demonstrationsgilde og satiriserede i en Tale over Magthaverne. Politiet havde en Spion ved Festen, og Wetterhoff og en jævnaldrende Kammerat, Phil. Schantz, der ogsaa havde været kaadmundet, maatte over Hals og Hode flygte til Sverige for ikke at blive deporteret til Sibirien. I Stockholm blev de modtaget med megen Sympati; alle Hjem stod dem aabne, og de blev Sæsonens Løver; de var unge, smukke, havde selskabelige Talenter. Schantz var musikalsk, Wetterhoff var »Digter«. De lod sig indskrive ved Universitetet i Upsala, men de kunde ikke løsrive sig fra det glade Stockholm og vendte tilbage dertil. Schantz dyrkede Musik, komponerede og dirigerede, men døde nogle Aar efter; Wetterhoff slog sig paa Journalistik og blev Medarbejder ved det nystiftede konservative Blad »Nya dagl. Allehanda«. Han skrev interessant og kvikt ogsaa om politiske Sager. I Striden om Ophævelsen af Statholderposten i Norge 1859 indtog han et ultrasvensk Standpunkt, skrev fulminante Artikler om Nordmændenes Utaknemlighed, der fandt stor Tilslutning, og en dramatisk Pamflet om Norsknorskheden, der gjorde Lykke. En anden Række Artikler, som behandlede Sveriges Udenrigspolitik 1863 under den polske Opstand og opfordrede til at søge Forbindelse med Vestmagterne for at komme Polen til Hjælp, vakte saa megen Opsigt, at Udenrigsminister Manderstrøm fandt sig foranlediget til at ta til Genmæle mod dem og stemple dem som det, de utvivlsomt ogsaa var, Kandestøberpolitik.

1864 var Wetterhoff med til at starte »Ny illustr. Tidning« og blev Bladets første Redaktør. Men her svigtede hans Evner eller rettere hans Arbejdsduelighed. Det faste, regelmæssige, ansvarsfulde Pligt-

arbejde laa ikke for Øjebliksmennesket, den litterære Vagabond, der helst lod hver Dag ha nok i sin Plage.

Men hvor var han endnu i sin modne Manddom ung i Sindet, blød og elskværdig. Der var ikke ond Blodsdraabe i ham; hans Sarkasmer bad i deres skæmtende Form og gennem det skælmske Smil, hvormed de afleveredes, ligesom om Forladelse for den Draabe Ondskab, der krydrede dem. Han kunde skrive og skrive godt; men han var helst fri for den Anstrengelse at ta sig sammen dertil. Men tale, det vil sige samtale, debattere, rejse et Tvivlspørsmal og vende og dreje det, det var hans Lyst. Han skulde ha levet i Athen, paa Aristoteles' Tid og som hin Peripatetiker samlet Tilhørere om sig i Lykeion, eller maaske heller i Rom under Kejserne, hvor han som en Mæcenas-Klient kunde ha tilbragt Dagen i Termernes Pragtsale under vekslende Samtale; hvor vilde han ha baaret den hvide Toga flot, stor, bred og fed, som han var, og hvor vilde han ha nydt Tilværelsen og Livet i den evige Stad.

Det gjorde han ogsaa nu, skønt Togaen var en noget luvslidt, men renbørstet Lastingsjakke og Prunksalen et halvmørkt, af Mados og Vindunst ikke just vellugtende Osteri. Men sad han der først med begge Arme paa Bordet, Hatten bag ad Nakken og Fiascoen foran sig, ventende paa sit luculliske Maaltid og spejdende efter, hvem der vilde komme og gøre ham Selskab, saa sad han godt og sad der helst ogsaa længe. Vi hade en storartet Vinknejpe, som vi jævnlig søgte om Aftenen. Vi kaldte den »Thunfisken«, da henkogt Thunfisk var den Ret, der fortrinsvis serveredes der. Knejpen laa paa Piazza di Fontana Trevi ligefor Neptun-Kaskaden og bestod kun af et langt smalt Rum ind i hele Husets Dybde. Til venstre for Indgangsdøren var en Disk, paa hvis Marmorplade der laa til behageligt Udvalg delikat udseende Stykker Thunfisk af denne Middelhavets Kæmpe-makrel, der sædvanlig serveres letsaltet og kogt i Olie. Hvert Stykke har sit særlige Navn og sin særlige Smag, og Apicius Wetterhoff kunde staa længe og overveje, hvilket Stykke han helst skulde vælge. Langs Væggen var et Par Borde med Stole bag; men det Bord, vi altid søgte, stod for Enden af Stuen, og Siddepladsen bag var en Melkasse. Det var den fornemste Plads og den mest søgte til Trods for, at man nu og da maatte op, naar Signora Giuseppina skulde i

Kassen efter Mel eller Maccheroni. Naar Wetterhoff sad der, og han sad der som oftest, for han tog sig storartet ud der og spillede Rollen som Magister bibendi fortræffelig, saa gik Diskursen livlig, og Fiascoen med den vidunderlige, let mousserende, ravgule Frascativin blev tømt og ombyttet mer end en Gang. Dertil hade Knejpen den Egenskab, at det var saa vanskeligt at komme derfra. For hver Gang Døren ud til Pladsen gik op, lød Vandfaldets Brusen derude, som om det skylregnede, og saa længe det regnede, kunde man naturligvis ikke gaa. Saa man kom sjældn afsted, før Luigione, Værten, med et smilende Skuldertræk meddelte os, at nu var Regnen ved at høre op, og nu vilde Giuseppina gerne i Seng. Hvorefter vi gjorde Afregning, ønskede ham og hans Signora *felicissima notte!* og vandrede hver til sit gennem de natstille Gader, hvis vi da ikke blev siddende endnu en Stund paa Kanten af Fontænenens store Bassin og lod Vandets enstonige Brusens dysse Sindet i Ro efter den ivrige Disput og Faldets fine Støvregn køle vore hede Hoder. Men Wetterhoff var gerne den sidste, der naade sin Gadedør.

I Forsommeren 1874 forlod Wetterhoff Rom. Hans Ressourcer var udtømte; han kunde ikke længer holde den gaaende. Vi hade alle villig bistaat ham; men nu kunde heller ikke vi længer. Han maatte hjem og se, hvordan han kunde komme an der. Han hade i den sidste Tid bot (gratis) hos Signora Maria Rosada i Via Purificazione, Skandinavernes Mutter Esselbach i Rom, som man altid tyde til, naar man var i Forlegenhed, og som altid klarede det for En paa den mest uegennyttige Maade. Hun var et brillant Menneske, samme Signora Maria, en statelig Kvinde midt i 30erne, en typisk Romerinde med en vis fornem Ro over Skikkelse og Fremtræden. Hun syntes, hun hade Ansvar for dem, der bode hos hende og ligesom hade givet sig i hendes Varetægt. Hun stoppede og lappede deres Tøj, lavede Mad til dem, hvis de vilde spise hjemme, laante dem Penge, naar det kneb, og passede dem med moderlig Omhu, naar de var syge. Da Vilh. Rosenstand fik Kopper og Carl Neumann hade Tyfus, beholdt hun dem hjemme og plejede dem selv, og for Hasselriis var hun et Forsyn i de mange Aar, han bode hos hende. I hendes lille Hus i den snævre og uanselige Gade, der fører fra Piazza Barberini op mod S. Isidoro var der mange Boliger, saa hun

hade næsten altid Plads til den unge skandinaviske Kunstner, naar han første Gang kom til Rom, og selv om han senere flyttede, fordi Værelset var ham for trangt, blev han dog ved at holde til der, saa til Tider kunde der være et helt lille Selskab af Skandinaver samlet hos hende.

Dette var Tilfældet en Søndag sidst i Maj, Dagen inden Wetterhoffs Afrejse fra Rom. Vi sad rigtig en familie nede i den lille Gaard: Wetterhoff, Albert Price, der ogsaa skulde rejse hjem, »Farbror« Jacoby, Bredal, den svenske Billedhugger Carlson, den tyske Maler Rauch, en stor Original, der søgte endel sammen med os Skandinaver, samt Signora Maria og hendes Børn, to Dreng, to henrivende Smaapiger paa 6—8 Aar, Lisa og Ines, samt et Svøbelsebarn, Familiens Yngste. Signora Maria havde nemlig en Mand. Han rejste, som Tjener, tror jeg, med en eller anden Fyrste og kom kun hjem paa korte Besøg med Aars Mellemlum. Resultatet blev da gerne en Forøgelse af Familien. Han havde ikke større Besvær deraf, for han sørgede kun for sig selv, og Signora Maria tog det med overlegen Ro som noget, der ikke kunde være anderledes. Og saa syntes hun, at saadan et lille Svøbelsebarn var noget af det sødeste, man kunde se. Hvad det ogsaa var.

Der sad vi i den lille, skyggefulde Gaard rigtig i Søndagsstemning, Rauch med Lisa paa sit Knæ og Ines paa en Skammel ved sine Fødder, Signora Maria med den lille hvide Svøbelsebylt i Skødet, Wetterhoff i Skjorteærmer paaskrævs over Stolen med Armene paa dens Ryg osv. Pigen Palmyras smilende Ansigt fulgte med Øjne og Øren inde fra Køkkenets Dunkelhed, hvad der foregik ude i Gaarden. Fra den lille Loggia oppe under Taget og fra Hængekasser under Vinduerne vældede Kaskader af grønne Ranker og brogede Blomster ned over Murene, Klematis, Vildvin og Nastursier. Mellem store Bladplanter og et Purr af Venushaar plaskede Springvældet med sin enstonige stigende og svindende Lyd ned i den store Stenkumme henne ved Væggen; højt oppe, over Loggiaen og den øverste Del af Muren lyste Solen søndaglig og blaaede Skyggerne dybere nede i Gaarden, og over det altsammen hade Roms klare, blaa Himmel trukket en Flig af sin Dug. Rauch fortalte Ines og Lisa Æventyr om Befana og andre gode Feer i lysende Gevandter og om grinagtige

smaa Trolde med Gedekidhorn i Panden og Dusk i Halen; Bredal og Price gav deres Virtuosnumre til bedste, Bredal den summende Flue, Price Ballet-Fingerdansen, og Børnene jublede, Signora Maria smilede og Palmyra inde i Køkkenet skoggerlo; bagefter gik Lisa og Ines rundt og undersøgte Farven i vore Øjne og undredes over, at vi alle hade *occhii turchini*; men da de kom til Wetterhoff, og han tog dem op en paa hvert af sine brede Knæ, og de skulde se paa hans Øjne, saa var de fulde af Taarer, og et Par løb ned over hans tykke Kinder. Og de to glade Smaapiger blev ganske alvorlige ved Synet, og lille Ines spurgte deltagende: »Græder du — men hvorfor græder du?«

Saa brød vi op. Vi hade aftalt med Dr. Svedbom, de finske Billedhuggere Takanen og Stigell og et Par andre at mødes henad Aften i et Osteri paa Højden nord for Villa Papa Giulio udenfor Porta del Popolo, for at drikke Afskedsbægeret med Wetterhoff og Price. Fra Skrænterne af disse maleriske Tufklipper, der nu er indlemmet i den ny Dronning Margherita-Park, hade man dengang en herlig Udsigt over Tiberen, der her gaar nær ind til Via Flaminia, over de vide Tiberenge til Vatikanets borglignende Bygningsmasse og til Monte Mario og de andre Højder deromkring, et Landskab af en sjælden Enkelthed og Storhed i Flader og Linier. Det findes ikke mere. Tiberengen mellem Porta del Popolo og Vatikanet er nu tæt bebygget; udstrakte Kaserneanlæg med en uhyre og øde Eksercerplads har ryddet Vigner og Villaer under Monte Mario, og Vatikanet er ligesom sunket sammen derved. Men dengang laa det alt i sin skønne Naturtilstand, og det gjorde ogsaa Tufklippen, hvor Osteriet hang som en hyggelig Rede paa en Afsats i det gamle Stenbrud. Her samledes vi altsaa en halv Snes Stykker om de bortdragende. Paa en Terrasse længere nede gik Søndagslivet for sig med Bocciaspil og munter Dans efter en Klaverlirekasses sprøde, klingrende Toner. Oppe, hvor vi sad, lød det som et dæmpet Akkompagnement til vor Fest. Der blev holdt Taler og sunget Bellman og Gluntar og midt ind i: den finske Folkevisen »Fjärran han dröjer från grönskande dalar«, som Wetterhoff i sin Tid hade oversat til Svensk, og som i mange Aar var den forelskede Ungdoms Yndlingssang i hele Norden. En kort Stund forvildede vi os ned mellem de dansende og fik en Svingom med, men vi sad snart efter igen oppe om vort eget Bord

og fortsatte Symposiet, alt mens Tusmørket tog til og Ildfluerne sværmede og blinkede med smaa rappe Kast rundt om i Boskettet. Maa-
nen stod højt ude over Engene og dryssede Sølv ned i Tiberen, og
den lune Luft var fuld af Duft og Nattergalesang. Saa døde Munter-
heden paa de nedre Terrasser efterhaanden hen, og den stille Aften-
stemning bredte sig baade over Landskabet og os, saa Sangen hørte
op og Samtalen uvilkaarlig dæmpedes.

Først da Padronen kom og bad os gaa, brød vi op. Men da de
bortdragende dog inden Afrejsen skulde aflevere deres Soldo til
Babbo Nettuno i Fontana di Trevi for at faa Lov til at komme igen,
drog vi did og tog saa det allersidste Glas hos Luigione og Guiseppina
i »Thunfisken«, hvor der jo ogsaa skulde siges Farvel. For sidste
Gang tronede Wetterhoff paa Melkassen som Pius VII paa Thor-
valdsens Mindesmærke i Peterskirken, og Svedbom og Price flan-
kerede som de to Engle, der skuer beundrende op paa ham, mens han
velsigner Menigheden.

Wetterhoff kom ikke mere til Rom. Jeg traf ham et Aars Tid
efter i Stockholm. Da var han ret langt nede baade i Humør og i
Ydre. Jeg fandt ham efter nogen Søgen i en tredie Rangs Kafé. Kog-
naksglasset stod ikke langt fra ham; han syntes ikke særlig glad ved
at se mig, og jeg gik snart igen. Saa et Par Aar efter, i November
1877, stod han en Dag uventet i min Stue i København, i fuld Vigør,
næsten forynget og vel udhalet i alle Henseender. Han var paa Gen-
nemrejse til Paris, til Verdensudstillingen, skulde skrive Korrespon-
dancer til sit Blad i Stockholm, hade Penge paa Lommen og var i
det hele ovenpaa. Det var en Fornøjelse at se ham. Vi spiste sam-
men, og om Aftenen fulgte jeg ham til Stationen.

Atter gik der Aar, en halv Snes og mere, uden at jeg saa ham. Jeg
hørte, han var blevet i Paris, efter at Udstillingen var sluttet, to tre
Aar vistnok, og var da, ligesom i Rom, hjulpet hjem af gode Venner.
I Stockholm huggede han sig saa atter igennem, som han bedst kunde,
skrev i Bladene og var en Tid Konsulent ved Nya teatern, hvor han
fik et kvikt lille Lystspil opført, i hvilket Anna Petterson (Fru Anna
Norrie) debuterede. Det var i 1882. Senere drog han paa Gæsteri,
tilbragte en Sommer hos sin Ven fra Ungdommen Adolf Norden-
skiöld, den berømte Ishavsfarer, derefter et Par Aar i Finland hos

ansete og formuende Slægtninge, skattet og afholdt af alle ved sit vennesæle Væsen, sin Finhed i Tankegang, sin Hensynsfuldhed i Omgang. Saa døde en gammel Onkel og efterlod ham en Arv paa en halv Snes tusind finske Mark, og nu var han ovenpaa. Atter gik Rejsen til Paris og her genoptog han det Liv, han hade ført der før, det fri Bohêmeliv, hvorunder han dyrkede sine litterære og kunstneriske Interesser, færdedes med Skandinaver, fik Dagen til at gaa i Samlingerne, paa Boulevarderne, paa Kunstnerknejperne, arbejdede lidt og drev meget, kort sagt gjorde, hvad han vilde, uden at ha noget, han skulde. Somren 1887 tilbragte han atter i Sverige, var bl. a. i Blekinge hos Billedhugger Hasselberg, »Snöklockan«s berømte Mester, som han var kommet i nært Venskabsforhold til i Paris; men skønt han allerede da følte sig mindre rask, vilde han dog hen paa Efteraaret tilbage til Paris.

Han kom ikke længer end til København. En af de første Dage i November fik jeg en Billet fra ham, hvori han bad mig komme til sig i Leopolds Hotel; han var syg og kunde ikke søge mig. Jeg gik straks derhen og fandt ham i et af det bekendte Hotel garni's lidet hyggelige, lave Mezzaninværelser ud til den triste Gaard. Der sad han i en Gyngestol ved Vinduet halvpaaklædt, svøbt i et Uldtæppe, usoigneret, gusten og oppustet. Han hade ikke Ro paa sig, rejste sig og satte sig, kunde ikke ligge, ikke faa fast Føde ned, hade i flere Dage holdt det gaaende ved Havresuppe, Portvin og Kognak. Det var den rene Elendighed. Lægen, han hade kaldt, hade sagt, at han maatte snarest paa Hospital; det var Bugvattersot. Nu vilde han be mig hjælpe sig dermed.

»Du har jo klaret den for mig før!« sa han med et af sine lyse, skælmske Smil, der kom inderst fra hans Hjerte. — Hen paa Eftermiddagen bragtes han ud til Frederiks Hospital. Han laa paa en Fællesstue efter eget Ønske for ikke at være alene, og han hade altid noget at berette om Lægerne og de andre Patienter. Alle var de saa venlige imod ham, sa han. Jeg saa jo nok, at fremad gik det ikke. Saa den sidste Dag, jeg kom, mødte intet Smil mig. »Nu är det slut!« sa han blot. Og da jeg spurte, hvad det skulde sige, fortalte han, at da Professoren under Stuegangen vilde foreta en Punktur paa ham og kom med Naalen, hade han studset ved Synet af ham og sagt til

Assistenterne: »Jeg tror, vi skal lade Patienten i Ro idag«, og var saa gaet videre. — »Og hvad det betyder, kan jeg vel sige mig selv!« — Jeg hade kun en fattig Trøst, for ogsaa jeg saa Døden sidde paa Sengekanten hos ham. Han rakte mig Haanden, og saa gik ogsaa jeg og lod ham i Ro. Hen paa Eftermiddagen døde han.

Faa Dage efter begravede vi ham ude paa Vestre Kirkegaard. Det var en raakold trist Novemberdag. Foruden Præst, Graver, og hvad der ellers hører til ved den Lejlighed, var kun Albert Price og en tilfældig Kammerat fra Kasino, der var fulgt med ham, Fru Ina Lange og jeg tilstede. Fru Lange la en smuk Lavrbærkrans paa Kisten; det var dens eneste Prydelse.

Jeg hade efter Wetterhoffs Ønske underrettet hans Søster, der var gift med en bekendt Professor i Helsingfors, om, at han laa syg i København; nu meddelte jeg hende hans Død. Jeg fik Brev tilbage overstrømmende af Hengivenhed for Broren: hans Minde skulde bevares; et smukt Gravmæle, en mægtig Sten fra Finland med hans Navn under Lyre og Plekter, hvortil der gaves et Udkast i Brevet, skulde blive sendt, og jeg anmodedes om at faa plantet paa Graven en hvidstammet Birk, Finlands Træ.

Birken blev plantet; Gravmælet kom aldrig. Birken voksede og blev et ualmindelig smukt Træ med rank, hvid Stamme og langt nedhængende Grene. Den staar der endnu, men det er ikke Wetterhoffs Grav, den nu bøjer sig over.

Kolosseum i Maaneskin.

Palatinerbjerget med Küchlers Kloster S. Bonaventura.

VII.

DEN ældste blandt de skandinaviske Kunstnere i Rom var *Albert Küchler* eller *Fra Pietro*, som han kaldtes, efter at han 1851 havde aflagt Løfte som Franciskanermunk. Han var gaaet over til Katolicismen allerede i 1844. Han var da 40 Aar, en moden Mand, der vidste, hvad han gjorde, og ikke en sværmerisk Yngling, der let lod sig henrive. Hans Samliv med de yngre Nazarenere, der sluttede sig til Historiemaleren *Franz v. Rohden*, *Overbecks Discipel*, og som var strenge Katoliker i deres Livsførelse, har sikkert vakt en religiøs Trang hos ham, som han fra Ungdommen af ikke kendte til. De Billeder med religiøse Motiver, han dengang malede, var dels bestilte, dels Besvarelse af Akademiets Guldmedalje-Opgave. Hellerikke under de første ti tolv Aar af sit Ophold i Rom malede han religiøse Billeder, men kun Genrebilleder med Motiver af italiensk Folkeliv, hvad han ganske opgav efter Overgangen til Katolicismen. Som Maler udviklede han sig mere og mere til en blot og bar Efterligner af *Pietro Perugino*, og derved gik hans egen Kunstnerindividualitet tabt. Men som Menneske blev han sig lig Livet igennem, mild og venlig, overbærende i sin Dom, hensynsfuld og fordringsløs.

Jeg hade flere Gange truffet ham hos Bravo, hvor han jævnlig kom op for at faa sig en lille Passiar, og det var fornøjeligt at være sammen med de to gamle Kammerater, der blev helt unge igen og spøgede med hinanden paa den elskværdigste Maade, naar de mindedes deres Oplevelser i Ungdomsaarene. De hade nok begge været ganske glade Gutter dengang. Küchler hade opfordret mig til at besøge sig oppe i S. Bonaventura Klostret paa Palatin; men jeg hade ikke fulgt Opfordringen, nærmest fordi jeg syntes, at han fik Besøg nok af Landsmænd, som han vist ikke kunde ha videre Interesse for. Da min Afrejse fra Rom stundede til, gik jeg dog en Dag op til ham for endnu en Gang at se den elskværdige gamle Mand og sige ham Farvel. I Samtalens Løb spurte jeg ham, om han hade noget imod, at jeg engang, naar jeg kom hjem, skrev om ham i et eller andet Blad derhjemme. Han svarede: »Aa! lad hellere være! — Jeg holder ikke af at læse om mig selv — de hitter paa saa meget — og Folk er altid saa venlige at sende mig det. Vent idetmindste, til jeg er død, saa slipper jeg da for selv at læse det.«

Jeg gjorde, hvad han bad om. —

Man skulde over Forum og hen til Titus' Triumfbue for at komme til den Del af Palatin, Kejserpaladsernes Ruinhøj, hvor S. Bonaventura Klostret laa og stadig ligger. Lige ved Triumfbuen bøjer Klostervejen af op over Højen mellem vældige Mure og Hvælvinger, der engang var Substruktioner for Paladserne oven over. Med blød Haand tar Naturen Vare paa den sunkne Storhed her. Over Revner og Ruiner har den trukket sit friskeste Grønsværstæppe, baldyret med Blomster og Buske. Selv ved Vintertid blomstrer Roser mellem Stenblokkene, og i Gabene af de mørke Hvælvinger hænger Vedbendranker, mens Mos og Bregner titter ud af alle Sprækker. Men her er tyst som blandt Grave.

Vejen løber videre mellem de hvide kalkede Mure af en Vigne og Klosterets Have; i Muren er der smaa Nicher med brogede Basrelieffer af de fjorten Stationer paa Korsets Vej, og for Enden af Vejen staar et stort Trækors, hvorpaa Spydet og Stokken med Eddikesvampen sidder naglet; men Basreliefferne er falmede og fulde af Spindelvæv bag de rustne Gitre, og Korset er faldefærdigt, Spydet er knækket, Hamren og Naglerne mangler. Alt er i Forfald.

Jeg satte mig paa Stentrinet under den sidste Station for at hvile mig lidt efter Opstigningen. Solen varmede herligt, skønt det var i Februar; høje Cypresser inde i Klosterhaven rakte deres alvorlige Toppe op imod den blaa Himmel. Her var godt at være. Al Uro og Larm i Byen dernede var som lukket ude fra dette fredhelligede Sted. En gammel Munk kom langsomt op ad Vejen, standsede nu og da foran Nicherne og korsede sig; venligt hilste han mig i Forbigaaende og gik videre hen mod Indgangsdøren til Klostret. Klokken gav sagte Genlyd inde fra Gangen, Døren aabnedes og lukkedes efter ham.

Atter samme dybe Stilhed, samme velgørende Ro. Jeg lyttede og søgte at lytte den ind i mig; nede i de trange Gader, i det larmende Liv hade jeg saa ofte længtes efter Fred. Her var den — hvem der nu kunde fange den.

»Sig Farvel til Verden; vend Ryggen til alt det forfængelige, som drog og bedrog dig der; gaa Korsets Vej og bliv her, hvor der er Fred og Hvile«, lød det ligesom fra alt rundt om.

Hade jeg været en blød og let paavirkelig Natur, hade jeg gaaet meget igennem i Fortiden og nu set Fremtiden med Frygt imøde, og hade »Korset« for min Bevidsthed staaet ret rejst i Stedet for som her at hælde faldefærdigt, selv en Ruin mellem Ruinerne, saa hade hin Stemning maaske kunnet overvælde ogsaa mig, som den hade overvældet saa mange før og vistnok ogsaa i sin Tid den livsglade og begavede Albert Küchler. —

Ide og Virkelighed svarer ikke altid til hinanden i denne ufuldkomne Verden. Den trivelige Munk, der lukkede Klosterdøren op for mig, hade grumme lidt tilfælles med sin Ordens Ideal S. Bonaventura, der stod i en Niche over Kirkedøren ved Siden af, en langstrakt, mager Figur, i Ekstase, med himmelvendt Blik og Haanden trykket mod Brystet. Om den gode Broder Portner hade prøvet paa at stille sig i sin Skytspatrons Berniniske Attitude, hade han næppe taget sig saa godt ud, som han gjorde nu, da han stod med Hænderne foldede over sin tykke Mave og spærrede mig Vejen, indtil han hade faaet at vide, hvad jeg vilde. Da han hørte Fra Pietros Navn, smilede han og traadte tilbage for at la mig komme ind. Gæster til ham syntes velkomne.

Han vilde selv vise mig Vej. Vi kom fra Gangen ind i et halv- mørkt Rum, hvis Vægge var behængte med større og mindre Olie- malerier, Portrætter af hedengangne Franciskanere. Paa den mørke- brune Egetræsbænk, der gik rundt Væggen, laa hist og her en hvid pergamentbunden Bog lænket til Bænken; men for Øjeblikket syntes Gløderne i Kaminkrogen at ha større Tiltrækningskraft for de tre fire Brødre, der sad her, end de hellige Bøger. Vi gik videre, og det gjorde mig næsten ondt for min tykke Ven, at han skulde byde sine korte Ben og sin korte Aande alle de Gange og Trapper, men selv syntes han meget fornøjet, smaasnakkede og spurgte mig ud om allehaande Sager. Endelig naade vi Fra Pietros Celle — Nr. 1 stod der over Døren — han kiggede derind, men Kùchler var der ikke. Saa maatte han afsted igen for at lede ham op og bad mig vente saa længe.

Han hade hele Tiden talt med dæmpet Stemme, som frygtede han for at forstyrre nogen; nu listede han lydløst bort gennem den lange Gang og forsvandt. Det blev ganske stille. Et Urs langsomme, afmaalte Dikken et Stykke borte forøgede blot Stilheden. I Væggen af den halvmørke Gang sad Celledør ved Celledør; men ingen aab- nedes, intet Menneske kom eller gik.

Var jeg i et Fængsel eller et Sygehus? Stedets Stemning syntes mig at ha noget af begge Dele i sig. — Nej, jeg var i et Kloster. Henne for Enden af Gangen fandtes Vartegnet, Alteret, med den hvide Alterdug, Altertavlen og de brogede Blomsterbuketter. Lyset fra et Vindue faldt stærkt hen derover. I den dunkle Gang trak det uvilkaarlig Blikket til sig; hver Broder, der kom ud af sin Celle, maatte se did; som det var Lyspunktet i Gangen, skulde det være Midtpunktet i hele Livet herinde, Stedet, hvorfra Aanden udgik.

Hvorfor nøjedes jeg ikke med den maleriske Virkning i Afstand, men nærmede mig — sagte for ikke at bryde Stilheden. Da jeg stod derhenne, blev Madonna til et slet malet Marchandiserbillede, gam- melt og plettet, Blomsterne til falmede Tøjblomster, Støv laa paa Alterdugen, Ir sad paa Alterstagerne, Lysvirkningen var borte og Aanden med den. Skuffet søgte Blikket andetsteds hen, til Helgen- billederne paa Væggen, lutter ekstatisk forvredne Skikkelser, uhyg- gelige at se paa, tarvelige Træsnit de fleste. Var det af dem og deres.

Lidelser og Forsagelse, man skulde lære Livets Mening at kende? — Da faldt mit Blik gennem et aabent Vindue ud paa den solfyldte Luft udenfor, paa den klare, blaa Himmel og de mørkegrønne Cyresser — der ude var Livet og Lyset, der ude skulde Freden og Forsoningens søges, der maatte den findes; her inde var den uden Sandhed og uden Sundhed — idetmindste for mig.

Nogen nærmede sig; jeg vendte mig om — det var Fra Pietro. Det Udtryk af stille Tilfredshed og Ro, der var over hans Skikkelse og Ansigt, fristede mig næsten til at kalde min sidste Tanke tilbage.

Han bød mig venlig velkommen.

»Jeg var blot nede for at hente mig lidt Vand,« sa han, idet han viste mig Vandkrukken, han bar i Haanden.

Han lukkede Døren op til sin Celle. Solskin fyldte det lille Rum med Lys og Varme; det gjorde godt at komme derind fra den kolde, halvmørke Gang. De faa Alen, der var fra Væg til Væg, fyldtes næsten af Sengestedet, en lille Bedepult og en Straastol. Et Krucifiks og en stor, bredskygget Straahat hang paa hver sin Væg. Det var alt.

»Her er mit Sovekammer,« sa han, »jeg har nemlig to Værelser. Et kunde saamænd være nok; men de hører nu saadan sammen.«

Et Par Skridt, saa var vi i det andet Værelse. Et Bord, hvorpaa der stod en lille Reol med Bøger, var dets fornemste Møbel. Ved Siden af den opslagne Bog paa Bordet, en gammel Helgenfoliant, laa hans næstbedste Ven, en rigtig hjemlig udseende Merskumspibe, tilrøget og mørkebrun, dog uden Sølvbeslag — selve Piben var allerede for en Tiggermunk en Luksus, der fordrede særlig Tilladelse.

»Det er lidt trangt herinde; men saa har jeg det saa meget friere udenfor — se her!« og han borttog en brun Uldrøje, der hang og soled sig paa en Snor foran Vinduet og skjulte Udsigten.

Over Toppene af et Par høje Palmer med lange, fjerlignende Blade gled Blikket ud over et af disse dejlige Billeder af Rom, Kampagnen og Bjergene, som de syv Højes By er saa rig paa: I Forgrunden Monte Celio og den sydlige ubebyggede Del af Staden, et bølgende grønt Bælte af Klosterhaver, Villaparker og Vigner, der slyngede sig rundt om Palatin; Kirker og Villaer sad som hvide Perler i Bæltet, Stadens gamle Mure med deres krenelerede Taarne og Tinder dannede Søms-

men; videre ud bredte sig Kampagnen, Roms farveskønne, folderige Klædebon, om hvilket de blaanende Bjerge drog Bræmmen. Dette Landskab har en Uendelighed som Havet. Aldrig blir Øjet træt af at se, Sjælen af at søge. Se det om Morgenen, naar lette Taager ligger som et gennemsigtigt Slør over det, om Middagen, naar det skinner i sin fulde gyldne Glans, se det om Aftenen, naar Skyggerne stryger hen derover, mens Bjergene rødmer under Solfaldet, altid er det lige dejligt. Det gør En tavs, mens man betragter det, vemodig, naar man skal bort fra det, fuld af Længsel, naar man er borte og kommer til at mindes det.

»Det kan blive svært nok at skulle herfra,« sa Fra Pietro, »man kunde næsten ønske sig død og begravet forinden.«

»Er det da bestemt, naar Klostret skal rømmes?«

»Endnu ikke, tror jeg, men Turen kommer vel ogsaa nok til os. Vi har belavet os paa det. Naar de kommer, faar de kun de tomme Mure. Nonnerne derovre i Villa Mills var opsagt til 1. Januar, men har faaet et Par Maaneders Henstand. Her skal graves, siger de. — Ja, nu river man Klostre ned for at grave gamle Mure op.«

»Tiderne skifter.«

»Ja, Tiderne skifter rigtignok. Har De hørt det? Man vil holde Vædekampe og spille andre Komedier i Kolosseum under Karnevalet — tænk! — paa et helligt Sted som det!«

Jeg tav; for jeg betragtede ikke Kolosseum som helligt i hans Forstand.

»Men det er denne Frihed, som fører alt det med sig. En egen Frihed, der jager Folk fra Hus og Hjem.«

»Tror De ikke, der blir sørget for dem, der ikke kan sørge for sig selv? Jeg har hørt, at Kapucinerklostret ved Piazza Barberini skal indrettes som Stiftelse for alle de gamle og svagelige. Pension faar de da ogsaa.«

»Pension! Vi Franciskanere faar seks Soldi om Dagen. Jeg kan ikke købe saa meget Brød derfor, at jeg kan spise mig mæt. — Og Stiftelsen! Man kan da ikke putte Benediktinere og Augustinere, Dominikanere og Kapucinere ind i samme Kloster. Det forbyder jo Ordensreglerne.«

»Saa maa Paven suspendere Reglerne.«

»Og om han nu ikke gør det, saa sidder vi gamle der og tvinges af Pligten til et og af Magten til noget andet. — Nej, det er og blir et sørgeligt Virvar det hele, og hvordan skal det ende! — Kom! — føjede han til — har De Lyst til at se mit Studie; det er bedre end at staa og grublisere over Elendigheden.«

Vi fulgtes gennem Gange og op ad Trapper til en anden Fløj af Klostret, over hvis Tag en firkantet Udbygning hævede sig. Den var opført netop til Studie for ham og var som Atelier fortræffeligt. I det store Værelse vendte Vinduer ud til alle fire Verdenhjørner; al Slags Malerlys, baade varmt og koldt, Halv- og Hellys osv. kunde faas, naar det skulde være; der var Plads, der var Ro, kort sagt alt, hvad en Maler kunde ønske sig.

»Ja, alt er, som det skal være, «sa han, »det er kun Billederne, der mangler — de er flyttet bort; saa kan de da ikke ta dem. Nu maa de nøjes med mine gamle Pensler og det tomme Staffeli.«

»Det er da ikke tomt endnu,« sa jeg, idet jeg traadte hen foran et lille Billede, der stod paa det.

»Aa, det der; det kan snart blive færdigt, og saa skal det ogsaa ud af Huset, og noget større begynder jeg ikke mere paa.«

Billedet var et af Küchlers sædvanlige i hans Perugini-Stil. Det forestillede et Barn, Jesusbarnet, rækkende en Lilje til en Helgen. Alt, hvad der kunde siges imod det, var jeg saa ganske paa det rene med, at jeg her ved Siden af ham ikke gad tænke paa det, endsige tale om det; jeg glædede mig over, hvad der maatte tiltale enhver, det smukke, milde Udtryk i den gamle Helgens Aasyn, de lyse Farvers Harmoni og den følelige Kærlighed, hvormed det hele var gjort. I Baggrunden af Billedet løftede sig en Bjergrække. Linier og Farver i Bjergene var det naturligste og bedste i Billedet. Jeg sa ham, hvor godt jeg syntes om dem.

»Ja, dem kan jeg sagtens male; jeg har dem jo her! Nu skal De se.« Han gik hen til et af Vinduerne, lukkede Skodderne op og pegede over paa Sabinerbjergene, der rejste sig derovre bag Kolosseum og den østlige Del af Byen. Saa gik vi Studiet rundt til alle dets fire Vinduer, og fra hvert hade man et nyt og storartet Prospekt af Rom. I Øjeblikket var maaske Udsigten mod Vest den skønneste. Nedenfor sænkede Palatiner-Skrænten sig mellem barokke, frodig over-

grote Ruinblokke; Solen gjorde Græsset transparent, og midt i de lysende Flader drog sig bløde, mørke Skygger efter Ujævnhederne i Terrænet.

Overalt samme udtømmelige Rigdom af Linier og Farver. Og dog levede Küchler og hade levet Aar efter Aar midt i denne Rigdom, uden at den for hans Kunst nu hade andet Resultat end en lille, smukt fortonet Bjerglinie i Baggrunden af et Helgenbillede.

Der var ikke megen Mening i dette. Koldt var der i Fra Pietros Studie. Mangel paa Sympati for hans Virksomhed her gjorde det endnu koldere. De nøgne graa Vægge, det tomme Rum, Ildbækkenet med de udbrændte Trækul, alt hade noget afdødt ved sig — jeg saa med Længsel ned i den solvarme Klosterhave. Der var som Sommer dernede i Modsætning til Vinteren heroppe. Han gættede mine Tanker og spurgte, om vi skulde gaa lidt ned i Solen. — Ja heller end gerne! — Heroppe var vi paa et Gebet, hvor vi ikke samstemmede; hvad han satte højest i sine Billeder, den katolske Aand, hade intet Værd for mig; det krænkede ham vistnok ikke — han opfattede det snarest som en Mangel hos mig. Men derved kom der noget fremmed imellem os, som vi maatte over.

Det var ikke vanskeligt. Vore Tanker mødtes ved det kæreste, vi hade sammen: Fædrelandet. Da vi naade ned i Klosterhaven, var vi midt inde i en Samtale om Danmark, om hans Venner blandt de ældre Kunstnere derhjemme osv. og i alt sporedes en saa urustet gammel Kærlighed, at jeg uvilkaarlig spurgte: »Har De aldrig tænkt paa at ta hjem til Danmark, naar nu Klostret lukkes?«

Et Smil gled over hans Ansigt. »Tænkt paa det, har jeg vel nok. Det er ikke længe, siden en af mine gamle Venner tilbød mig Hus og Hjem hos sig Resten af mine Dage, og han har ikke været den eneste. Men der er saa meget at betænke ved den Sag. Jeg er og blir jo dog kun Franciskanermunk, og hvordan vilde jeg passe ude paa en Herregaard eller midt i det nymodens København.«

»Aa, det gik nok. Alle vilde glæde sig ved at ære Dem og holde af Dem.«

»Tror De det? — Hm! — Jeg saa forleden et Par Smaategninger af Sonne ude fra Dyrehaven. Det var bare i et Brev; men det var,

ligesom jeg kendte dem igen. Jeg fik saadan en Længsel efter at se Dyrehaven. Siden har jeg spekuleret frem og tilbage.«

»Kunde De virkelig ha Lyst til at komme hjem paa Besøg, om kun for en kort Tid, hvis De synes, saa lader det sig jo let gøre. En Tur hen paa Somren, naar det er varmt derhjemme, er jo den simpleste Sag af Verden. Saa kunde De se, hvordan De syntes om at være der, og saa maaske blive der med det samme.«

»Jeg har tænkt paa det ogsaa. Men sæt saa, at det gik mig som Constantin Hansen, der kom herved igen efter saa mange Aars Forløb og saa fandt alt saa forandret, at han bare længtes efter at komme bort herfra?«

»Det risikerer De vel næppe. Han rejste *fra* sit gamle Hjem, men De rejser jo tilbage *til* det.«

»Ja, De har godt ved at snakke. Men saa al den Ulejlighed og det Besvær, jeg vilde gøre, naar jeg gamle Menneske kom derhjem.«

»Tænk heller paa Ulejligheden og Besværet, det vil volde Dem selv. — Har De Mod til det?«

»Aa jo! Det har jeg vel nok. — Hvor længe varer for Resten saadan en Rejse?«

»En otte Dages Tid, naar man tar det lidt mageligt.«

»Naa, saa tar man det mageligt! — Altsaa den ene Søndag her og næste Søndag hjemme — og det tilmed mageligt! Det er en underlig Tanke; der er noget fristende i den.«

»De kan ogsaa komme hjem paa fire Dage, om det gælder.«

»Nej, otte Dage kan være godt nok. Det blir jo dog kun et Øjeblik i Forhold til de tre og fyrretyve Aar, der nu er gaaet, siden jeg rejste ud. — Og hvad koster saa saadan en Rejse?«

»Den kan gøres for firs, højst hundrede Daler.«

»Hm! Firsindstyve Daler! Hvor fik jeg dem fra? En Tiggermunk ejer intet. Og fik jeg dem forærende, burde jeg jo gi dem til dem, der trænger, og ikke selv rejse dem op. — Nej, jeg maa vist heller blive, hvor jeg er.«

Vi hade under vor Samtale spaseret i den egenlige Klosterhave, en lille firkantet Plads omgivet af mandshøje Mure, der hindrede Udsigten. Lave Buksbomhække afdelte Pladsen i regelrette Kvadrater, hver med sin Slags Blomster. Samme Afsluttethed og Regelrethed ude

som inde; her levedes Klosterlivet under aaben Himmel. I Muren sad hist og her Madonna- og Helgenbilleder; Kristtorn skyggede over dem. En lille Vandstraales monotone Plasken var den eneste Lyd — ligesom Urets Dikken oppe i Klostergangen. Omverdenen og al dens Ufred var lukket ude. Alt, hvad man saa til den, var Top- pene af et Par mægtige Ruinmure inde paa Palatin; bedre Billede af Forgængelighed gaves næppe. Tankerne maatte søge indefter til Dybderne i En selv eller opefter til Himlens Højder.

Og dog gik den gamle Munk her og længtes efter de grønne Bøge hjemme ved Sundet.

Følte han pludselig, hvor indelukket her i Virkeligheden var, eller var det for at vise mig ogsaa Klostrets Kaalhave? — Han drejede af og gik hen til en lille Dør i Havemuren.

»Kom, skal De se,« sa han og lukkede Døren op. Det var en ny Udsigt over Kampagnen til Bjergene. — »Det er kønt — ikke?«

Vi gik ned ad nogle Trin til Køkkenhaven, der laa frit paa en lavere Afsats af Skrænten. Jeg spurgte ham om Blomkaalen og Indviasalaten, og hvad der ellers var. Henne i en Krog under et Citron- træ sad tre fire Munke omkring en Kurv med Salat, de var i Færd med at pille. Passiaren gik gemytlig; de hade gjort sig det mageligt; en hade løst op for Kuttene, en anden hade lagt sin Lommeklud over det skallede Hode for Solen, en laa paa Knæ foran Kurven, en anden lænede sig leende mod Muren bagved, mens han tog sig en Pris — det var Motiv for Marstrand eller Bloch; det hade været det engang ogsaa for Kuchler. Nu drejede han brat af, da vi kom i Nærheden. Saa han det morsomme i Gruppen, eller vilde han ikke genere dem? De saa for Resten ret nysgerrig hen efter os. Da vi kom forbi Klostrets Køkken, hvor man var i Færd med at koge, og hvor et Par Spids- hætter spankede om i Røg og Damp, spurgte jeg, om det gik an at gaa derind.

»Nej, lad heller være,« svarede han.

Vi sad tilsidst oppe paa Terrassen, hvor alle, der besøgte Klostret for Udsigtens Skyld, førtes hen. De to store Palmer, jeg hade set fra hans Cellevindue, stod her paa hver sin Side af et Bassin med et lille Springvand. Stolene, vi sad i, var gamle, tilklippede Buksbom- buske. Roser blomstrede omkring os. Fra den nedre Del af Haven

I Køkkenhaven ved Küchlers Kloster S. Bonaventura.

rakte Appelsintræer deres Toppe op over Kanten af Terrassen. Foran os laa Landskabet i det gladeste Solskin. Det var som Sommer midt i Vinteren.

»Her er dog dejligt i Italien,« sa han som til sig selv. — »Gud ved, hvordan det vilde gaa, med at komme herfra?« — —

Han kom aldrig derfra.

Han vedblev at bo i Klostret til sin Død i Februar 1886. Han var da 83 Aar. En Del af Klostret blev taget til andet Brug, men Kùchler og en fire fem gamle Munke fik Bolig i en afsides Fløj og en betydelig større Understøttelse, end han hade gjort Regning paa. Han fik ogsaa nogen Understøttelse hjemmefra, saa han kom ikke til at lide Nød. Han vedblev at sysle med sine Helgenbilleder, saalænge hans svækkede Syn tillod ham det. Tænkte han mon nogensinde paa de unge Aar, da han i 30rne og 40rne med sine italienske Folkelivs-billeder kappedes med Ernst Meyer om Publikums Gunst derhjemme?

En anden gammel dansk Kunstner i Rom var Billedhugger *Holbeck*. Ogsaa han var grot fast dernede. Han var kommet til Rom 1841 og var aldrig siden kommet derfra. Han døde der i Juli 1880.

Han hade allerede længe været *hors de combat*, da jeg traf ham. Aaret forinden hade der hjemme paa Charlottenborg været udstillet et Par Arbejder af ham, en Statuette i Marmor »Bacchus som Barn« og en Bacchant-Statue i Gips, men det var ældre Ting, som var købt til Statens Skulptursamling, vist nærmest for paa en hensynsfuld Maade at hjælpe ham, der da levede i trange Kaar og som Følge af et svækket Syn hade Vanskelighed ved at arbejde. Han hade iøvrigt aldrig været videre virksom. Hans Talent var ringe, og han gav sig ikke i Lag med større Opgaver. Alligevel hade han megen Selvfølelse som Kunstner. Skønt han under sin Uddannelse ved Akademiet hjemme gentagne Gange hade konkurreret forgæves til Akademiets Guldmedalje, søgte han 1845 Professoratet ved Modelskolen, der var blevet ledigt ved Medaljør Christensens Død. Han hade intet hjemsendt i de otte Aar, han hade været borte; men han »vilde føle sig forpligtet til at sende Afstøbninger, dersom Akademiet skulde ønske

det.« Der blev ikke taget Notits af Ansøgningen. Han betragtede sig allerede da som miskendt Talent, og det kom han aldrig fra siden. Det var hans Undskyldning for, at han ikke hade udrettet mere. Han foragtede »Parykbløkkene« i Akademiets Styrelse derhjemme, og han syntes, at Billedhuggere som Bissen (den ældre) og Jerichau var rene Dværge i Forhold til Kæmpen Thorvaldsen. Bissen hade forsimplet Kunsten ved sin Realisme, og Jerichau bestilte jo ingenting.

At Aviser og alt, hvad der hade med »Bladsmørere« at gøre og først og fremmest al Kunstkritik var Genstand for hans Foragt, var selvfølgeligt. Om de yngre skandinaviske Billedhuggere, som nu arbejdede i Rom, Runeberg, Børjeson, Hasselriis o. fl. vilde han ikke udtale sig, men de stod sikkert heller ikke Maal med hans Fordringer til Kunsten; al den øvrige moderne Skulptur, han kendte til, særlig den italienske, var ham det rene Effektjageri, bare Hundekunster i Marmorteknik med Kniplinger og Broderier over Moiréestoffer som i Monteverdes Statue af »Caioliernes Mor« og tilslørede Damer som Montis »Vestalinde«, der trods Kyskhedsløftet var blevet Mor til en utrolig Masse tilslørede Skønheder. End ikke den unge, russiske Billedhugger *Antokolskis* betagende Statue »Kristus for Folket«, der var udstillet 1874 i den da endnu kun lidt kendte Kunstners tarvelige Værksted i Via Purificazione, fandt Naade for hans Dom; den var ham for realistisk og uplastisk i Stillingen; det sjælelige Indhold i den, som greb os andre saa mægtigt, interesserede ham ikke. Skulptur var Formkunst; det var gennem skønne Linier, harmoniske Former og plastiske Stillinger, at Værkets aandelige Indhold skulde skaffe sig Udtryk. Det hade Thorvaldsen vist os. Thorvaldsen var og blev hans Ideal, og han nævnte med Stolthed, at han hade arbejdet under hans personlige Tilsyn i 1841—42, mens Thorvaldsen sidste Gang var i Rom, og at Thorvaldsen hade rost hans Basrelief »Proserpinas Rov«, som han senere hade hugget i Marmor og solgt til en Englænder.

Holbecks Navnkundighed begyndte først ret, da Bergsøes »Fra Piazza del Popolo« udkom i 1866. Bergsøe hade her i Billedhuggeren Kristian, »den gamle af Dage«, givet et overmaade livfuldt, men stærkt flatteret Portræt af ham. Og da han et Par Aar efter figurerede i stor Statelighed som Forgrundsfigur i Ludvig Schous opsigtvækkende Billeder »Romerske Arbejdere transporterer en Kejserstatue gennem

Titusbuen«, blev hans Ry blandt de danske Rejsende som en af Roms Seværdigheder fastslaaet. Men han var ikke saadan at gaa lige til. Han var tilbageholden, kom aldrig i Foreningen og sjælden i Kafé degli Artisti eller i det Osteri, hvor Skandinaverne i Øjeblikket holdt til. Han hade sin egen Beværtning, hvor han spiste; der kunde man søge ham, hvis man vilde ham noget. Den var for Resten typisk nok. Den laa i en Afkrog ved Piazza Mattei i et lille uanseligt Hus. Dens Skilt bestod kun af en Papplade paatrykt: *Marino 6, 7, 8 Soldi*, hvilket vilde sige, at man der kunde faa en Fiaschetto Vin fra Marino til de angivne Priser. Døren, hvorover Plakaten hang, var meget smal, og en lige saa smal og stejl Trappe førte op i Huset. Man løb ikke vild af Dørene deroppe, for der var kun en, og den stod altid aaben ind til »Spisesalen«, et Rum paa otte-ni Alen med to Luger uden Vin-duer ud til Gaden og fire Borde med Bænke langs Væggene. Køkkenet var bag Stuen. De to af Bordene var dækket med Dug, ikke altid ren, det tredje var bart og bestemt for dem, der kun vilde drikke Vin og ikke spise; det fjerde Bord optoges af Blikbeholdere med de forskellige Slags Vin samt Foglietter og Glas. Værten hed Guiseppe og kaldtes Pepe. Han var en kraftig bygget Karl med opsmøgede Skjortærmere og Hue paa Hodet. Han besørgede selv Opvartningen, mens Konen lavede Maden. Stuen var ved de almindelige Spisetider fuld af Gæster, der elskværdig rykkede sammen, naar det kneb med at skaffe Plads. Selskabet var blandet: et Par hvidkalkede Mursvende flankerede en skidensort Kuldrager, nogle Kontorister og Butiksfolk samledes ved et Bord, og ved det bare Bord sad Kampagnuoler med Lædergamacher og de smaa buddingformede Hatte, der er Bøndernes National-Hovedbeklædning. Naar man kom ind, sa man pænt *buon giorno!*, som Pepe og hele det øvrige Selskab besvarede i Kor, hvorefter der skaffedes Plads. Man var *en famille*. Pepe var Ærligheden selv. Han kom ikke Vand i sin Vin, og han regnede aldrig for meget. Hans Mad var god og rigelig og dertil billig; men han holdt ikke af, at man spiste Suppe uden at spise det kogte Kød med; han sa: »Tror I, jeg vil byde jer Suppe af Gulerodstoppe og Skarns-tydeblade. Vil I spise Suppen, maa I ogsaa spise Kødet, ellers kan jeg ikke lave Suppe.« Hvad der jo var nogen Mening i. Altsaa spiste vi Pepes *manzo*, der for Resten var god nok, som Pepe selv.

I denne tarvelige Knejpe var Holbeck højt anset og kaldtes *Signore Professore*, og de, der var i Følge med ham, blev særlig vel betjente. Det kunde ogsaa til Tider være Storfolk som Bjørnson, der en Overgang havde kastet sin Interesse paa Holbeck og i den Tid jævnlig søgte ham hos Pepe og imponerede Stamtægsterne ved sin mægtige Person og myndige Optræden.

Holbeck var yderst beskeden i sine Fordringer til Livet. Han satte en Ære i at komme ud af det med de smaa Midler, han havde til sin Raadighed. Som han var Hæderligheden selv i sin indre Person, var han Pertentligheden i sin ydre, og naar den høje, ranke Mand med det hvide, velplejede Skæg vældende ned over Brystet, med den store, bredskyggede Kunstnerhat, og om Vinteren Romerskappen slaet flot bag over venstre Skulder, promenerede gennem Corso i Strøgtiden eller havde anbragt sig i en smuk hvilende Stilling paa Monte Pincio, saa man uvilkaarlig om efter denne for Stedet og Datiden typiske Kunstnerskikkelse. Og »smukke Frederik«, som vi kaldte ham, nød denne lille Triumf. Han kunde godt lide at sidde sammen med en eller to af os ved en Fiasco, og kunde man saa faa ham til at fortælle om gamle Dage i Rom, om Revolutionen 1848—49, om Garibaldi og Belejringen af Rom eller om Thorvaldsen og Baronesse Stampe under Besøget i Rom 1841—42, da han arbejdede i Thorvaldsens Atelier, svandt Tiden hurtig og Vinen med, mens han sad med Glasset i sin Haand og ustandselig flyttede det frem og tilbage med smukke Haandbevægelser, som man uvilkaarlig fulgte, ogsaa naar Glasset nu og da førtes op til Munden, mens han med venstre Haand strøg Moustacherne til Side.

»Han er en gammel Nar,« sa Bravo, der havde et Horn i Siden paa ham fra dengang, de havde arbejdet sammen med Thorvaldsens Efterladenskaber i Rom. Men Holbeck gjorde en medynksfuld Gæbærde og vendte sig bort, naar nogen roste Bravo i hans Paahør.

Næst Bravo, Kuchler og Billedhugger Holbeck var Pianisten og Komponisten *Niels Ravnkilde* den af Skandinaverne, der havde levet længst i Rom. Han var kommet dertil 1853, da han var 30 Aar, og han havde altsaa nu bot der i over 20 Aar, de fleste af dem i samme

hyggelige Ungkarlejlighed paa en fjerde Sal i Via di Ripetta, hvor et Par ældre Folk tog sig af ham med en Omhu og Hengivenhed, som kunde han ha været deres Søn og en Søn, de var stolt af. Han var ogsaa et Menneske, man fik Hengivenhed for, saa mild og fordringsløs, saa rettænkende og hjælpsom, som han var, ogsaa naar det gjaldt f. Eks. ikke helt sikre »Laan«, der tog et dybt Tag i hans ikke overfyldte Pengekasse. De Udyder, man let blir befængt med, naar man lever længe i saadan et lille Samfund som det skandinaviske i Rom, hade ikke inficeret ham; han hverken førte Sladder eller talte nedsettende om andre, hade tværtimod gerne et forklarende og forsvarende Ord, naar andre gjorde det, og hade han intet, tav han og istemte ikke Angrebet.

Han var kommet til Rom, ikke for sin musikalske Uddannelses Skyld — det var der ingen Lejlighed til der — men for som saa mange andre Kunstnere at faa nye Indtryk og Oplevelser, der kunde bidrage til hans kunstneriske og menneskelige Udvikling. Han kom for et kortere Ophold og blev der hele sit Liv. Uventet viste der sig Mulighed for en betrygget økonomisk Eksistens i Rom, hvad han ikke altid hade kendt til hjemme, og saa bestemte han sig til at blive der. Interessen for tysk Musik var begyndt i Rom og i stærk Udvikling, og Musikere og Musiklærere med Kendskab til de tyske Klassikere, særlig Beethoven, var efterspurgte. Ravnkilde blev introduceret i en musikalsk Kres og fik snart saa mange Elever og godt betalte Timer, som han kunde ønske sig, endog i de rigeste og fornemste romerske Familier. Hans Ry som Lærer var i 70erne vel ikke længer det, som det hade været, men han hade dog Vintersæsonen igennem godt at bestille bl. a. hos tilrejsende engelske Familier. Og han nød vedblivende Anseelse i den italienske Musikverden. Baade Liszt, der dengang levede i Rom, og Sgambati satte megen Pris paa ham som Kollega; Sgambati opførte nu og da Kompositioner af ham ved sine Musikforenings-Koncerter. Senere hen gled han mere og mere over i Ubemærkethed, saa den Statsunderstøttelse, han sent omsider fik hjemmefra, vistnok hjalp godt til at fri ham for Næringsssorger i hans sidste Leveaar, da Eleverne kun var faa eller ingen. Han fortjente den; ti han vedblev Livet igennem at være en redebond Raadgiver og Hjælper for sine skandinaviske Landsmænd.

Den lille, spinkle, lidt indtørrede Mand med de fine Træk, de milde Øjne og det lyse, krusede Fuldskæg, altid sirlig klædt, var en velset Gæst i Foreningen paa Salonaftenerne. Han udeblev næsten aldrig. Det var ham en Slags Borgerpligt, syntes han, som gammel Romafarer at mødes med de ny. Han var venlig mod alle, ikke mindst mod de ældre ugifte Damer, der undertiden kunde føle sig lidt tilovers. Han satte sig altid til at spille, naar Stilheden i Stuen truede med at blive trykkende, spillede Mendelsohn og Schumann, Gade og Hartmann, sjældnere Liszt og vist aldrig Chopin; ogsaa sine egne Klaverstykker, der ved deres stilfærdige, romantisk elegiske Præg mindede meget om ham selv; men han glemte altid at angi, hvad han vilde spille, hvis det var noget af hans eget. Naar han saa hørte, at Konversationen var ved at komme i Gang igen, gik han over til et eller andet let lille Tema, som han varierede sagtere og langsommere, indtil det ligesom døde hen af sig selv. Saa rejste han sig fra Flygelet, saa ubemærket som muligt, og gled hen til en af de nærmeste Grupper uden at afvente det obligate Bifald.

Til Hverdag kom han ikke meget i Foreningen. Han fik sin danske Avis hjem til sig, og her i hans venlige, af Sol og mange Blomster fyldte Stue tog han gerne mod Besøg, naar han ikke netop hade Hjemme-Elever. Ellers kunde man dengang træffe ham om Aftenen i Kaféen ved Hotel Orient, hvor han gerne sad i sin egen Krog («Ravn-krogen») ved en *mezzo caldo* (Kognacstoddy) og altid var oplagt til en Passiar eller en Diskussion om musikalske Spørgsmaal. Wagner og hans Operaer, der dengang endnu ikke var naaet til Rom, var et yndet Tema. Han var et Vanemenneske, der helst førte et ganske regelmæssigt Liv, levede den ene Hverdag som den anden og om Søndagen gjorde en Udflugt enten til Frascati eller til et bestemt Trattori udenfor Porta Pia. Han paastod engang, at hans Ideal af Tilværelse var at ligge paa en Skrænt i Villa Borghese med sine Aviser og en Fogliette Frascativin; men det er utænkeligt, at han nogensinde vilde ha gjort dette Ideal til Virkelighed, selv om han hade kunnet. Han søgte sjælden os andre paa vor Vinknejspe, men var altid med, naar nogle faa Musikmennesker samledes i Foreningen for at gøre Musik ved det gamle Flygel.

Det gamle Flygel trængte haardt til at faa en Afløser, og Ravn-

kilde tog Initiativet til ved en Penge-Indsamling hjemme at skaffe Foreningen et nyt. Det lykkedes ham, men gav Anledning til det vistnok eneste alvorlige Sammenstød, han nogensinde havde med Bravo. Bravo forlangte nemlig, at Pengene som Foreningen tilhørende skulde være i hans Værge, uagtet han intet havde haft med Indsamlingen at gøre. Da brugte Ravnkilde lige saa uærbødige Ord om den gamle, som Bjørnson ved en anden, før omtalt Lejlighed. Og han beholdt selv Pengene.

Hvor megen Pris vi satte paa Ravnkilde, tog vi Anledning til at vise ham, da han holdt Fødselsdag den 24. Febr. 1875. Der var hidtil aldrig gjort nogen Stads af ham, og vi arrangerede da en Festaften til hans Ære. Billedhuggerne Børjeson og Runeberg stillede deres tre store Studier til Raadighed. De hel- og halvfærdige Grupper og Statuer i Gibs og Marmor blev flyttet ind til Væggene, og Laurbærtræer anbragt mellem dem; i det største Studie stilledes Bordene i Hestekoform, og midt i Hestekoens opførtes en Trofæ af Marmor og Gibs, prydet med Planter og Musikinstrumenter og med Ravnkildes Navn og Aarstal i gylden Skrift. Ved Trofæens Fod laa en mægtig Vin-Amfora, hvoraf Vinen tappedes i de langhalsede Foglietter, efterhaanden som de under Maaltidet tømtes. Bordene bugnede af Blomster og Frugtopsatser mellem skinnende romerske Stanglamper og forgyldte Gibs-Kandelabre, og ned fra Loftet hang Lysekroner af samme hjemmelavede Slags. Det var altsammen saare festligt. Dr. Vilh. Svedbom havde ladet sit Klaver flytte derhen og modtog Hædersgæsten med en til Lejligheden komponeret eller maaske kun improviseret *Marcia trionfale pomposa*, da han førtes til sin Plads ved Festbordet og den traditionelle Vedbendkrans anbragtes om hans noget tyndhaarede Isse. Ogsaa vi andre halvhundrede Delta-gere, Damer og Herrer, paasatte os Vedbendkranse, hvorefter Symposiet begyndte. Nu og da mellem Talerne satte Svedbom sig til Klaveret og spillede et af Ravnkildes melodiose Klaverstykker, eller Børjeson rejste sig og sang med sin herlige Baryton en af hans Sange. Den beskedne Ravnkilde var overvældet. Det blev et helt Æventyr i hans stiltfærdige Hverdagsliv. Meget mod sin Vilje maatte han holde en Takketale, og saa viste det sig, vistnok til hans egen Forundring, at han var Situationen voksen og med Lethed fandt Udtryk

og Form for sine Tanker og Stemninger. Den Opdagelse bidrog sit til, at han efter Bravos Død det følgende Aar beredvillig paatog sig Hvervet som Skandinavisk Forenings Formand og de dermed følgende Repræsentations-Pligter. Hvervet røgtede han til sin Død, i Novbr. 1890, med samme Samvittighedsfuldhed som alt andet, han paatog sig.

Han hade engang i sin Ungdom som Motto-Mærke paa en Konkurrence-Komposition sat Ordene: »Maatte disse simple Toner finde Genklang.« Det Motto kunde sættes over hele hans musikalske Produktion som over hele hans Liv og Virken. I al deres Beskedenhed var de det smukkeste Udtryk for den Sjælsfinhed, der var ham egen. Og de fandt Genklang hos enhver, der lærte ham at kende i Rom.

Den sidste i Rækken af de gamle Romafarere var den norske Billedhugger *Christopher Borch*. Han var fem-seks Aar yngre end Holbeck og hans polære Modsætning. Mens Holbeck sad i sit lille Kammer og saa paa sine ledige smukke Hænder, hade Borch sine i fuld Virksomhed med Hammer og Mejsel for at eftergaa en eller anden af de Statuer, som den italienske Marmorario hade grovhugget i det rummelige Atelier, hvor der gerne var flere Folk i Arbejde, og hvor Borch færdedes mellem dem, vejledende og bedømmende, i den lange, hvide Kittel og med en sort Silkekalot paa det graa Hode, hvorved han skilte sig fra Medarbejderne, der bar den traditionelle Papir-Garderhue. Han modtog gerne Besøg i Atelieret, helst dog af købelystne Englændere. I de fire Aar, han hade været i Rom, da jeg kom dertil, hade han oparbejdet en rigtig god »Forretning«, og han var meget stolt af, at en Rothschild, en af de ægte fra London, var mellem hans Kunder.

Han hade alle Dage været en flittig og stræbsom Mand. Han begyndte som Snedker, la sig efter Træornamentik paa sin Vandring som Svend i Tyskland, lærte saa Billedhuggeri i fem Aar i Bissens Atelier og paatog sig derefter alt til Faget henhørende hjemme i Kristiania. Han fik 1852 et lille Statsstipendium, giftede sig og drog til Rom, hvor han forblev i to Aar; derefter tilbage til København og Kristiania, hvor han som en af de faa eksisterende norske Billed-

huggere fik ikke saa lidt at gøre. Hans paa sin Vis mærkeligste Værk i disse Aar var de store Granitløver foran Stortingsbygningen, til hvis Grovhugning han fik Lov at benytte Straffefanger i Fæstningen. Han blev derved en Slags Lærer for Fangerne, og Staten paa-skønnede denne hans Virksomhed som Lærer ved at give ham en Aarsrente i hans Alderdom.

Under sine fleraarige Ophold i København kom han i Forbindelse med grundtvigianske Krese og blev stærkt paavirket af deres Livs-syn og Virkeform. Han beundrede Højskolerne, og hade han ikke været Billedhugger, var han nok blevet Højskoleforstander. Det docerende laa for ham, Autodidakten, og han elskede at fremføre sine Meninger i Foredragsform med mange brede Ord. Jeg traf ham i Rom under hans Kulmination som Kunstner. I de otte Aar han denne Gang var der, fra 1869—1877, fuldførte han en Snes Statuer foruden Byster og Basrelieffer. Der var smukke Ting imellem som »David«, »Sulamith«, »Jephtas Datter« o. a., hvis bibelske Betegnelser kastede et Uskylds Skær over Figurerens hedenske Skønhed. Folk beundrede dem, og Rigfolk købte dem. Det gav Anseelse og Selvsikkerhed.

Fru *Borch* var endel yngre end sin Mand, der hade formet hende baade ind- og udvendig i grundtvigiansk Stil, noget i Retning af en Constantin Hansensk Ydun med Pandebaand i det lyse, glatstrøgne Haar og Bæltespænde med Slangeornamenter. Hun skulde være glad Kristen og sang Ingemannske Morgen- og Aftensange til eget Akkompagnement, men barnløs, som hun var, savnede hun noget, der rigtig kunde fylde hendes Liv; hun var tit tungsindig, gik drømmende om og kedede sig vistnok lidt til Hverdag.

Borchs og Lies bode Somren 1873 i den tyske Maler Hoffmanns rummelige Gaard oppe i Rocca di Papa, den maleriske Bjergby, der hænger som en Rede øverst oppe paa Yderkanten af det gamle udbrændte Krater i Albanerbjergene, som kaldes »Hannibals Lejrplads« (*campo di Annibale*). Jeg besøgte gentagne Gange i Somrens Løb Familierne deroppe. Hvor de staar lyse og mindeklare for mig, disse Besøg. Som en Søndag i Juli, hvor jeg tog med Toget til Frascati og spaserede op til Rocca di Papa. Vejret var straalende, men det var varmt, meget varmt. Det fik jeg at føle, da jeg, i Stedet for at

følge den slagne Landevej, der slog nogle store Bugter, gav mig til at skyde Genvej over en Dalsænkning og kom ind paa Fodstier mellem Vin- og Majsmarker, hvor der ikke var Spor af Luftning, kun stegende Sol nede i den smalle Rende. Rocca di Papa laa stadig lige for oppe paa Skrænten i samme irriterende Nærhed, mens Stierne kryssede til højre og venstre uden nogensinde at gaa ret paa. End ikke det at komme ind i Skyggen af nogle Træer hjalp; ogsaa der stod Luften stille, dirrende af Varme. Endelig gik det op ad Bakke, og skønt Hjertet bankede i Livet og Tungen klæbede til Ganen som Klæderne til Kroppen, var det dog en trøstende Tanke, at jeg snart var deroppe. Og alt Besvær var glemt, da jeg omsider sad i den yndigste Træk fra aabne Vinduer og Døre i Lies kølige Spisestue ved en Bøf med Spejlæg og med en Flaske Rocca-Rødvin foran mig.

Huset, hvor de bode, laa i den øverste Udkant af Byen paa en Skrænt med fri Udsigt ned over Bjergets Skraaning, der var bevokset med Oliven- og Kastanietræer, og videre ud over Kampagnen til Rom, Middelhavet i Vest og Bjergene i Nord oppe ved Bracciano-Søen. I den stærke Varmedis forsvandt Rom næsten, og Havet anedes kun ved Solens Glitren paa Vandet. Alt dette var herligt, men lige saa herligt var det at sidde i et Familieskød, eller rettere i to, at se til højre og møde Fru Borchs lykkelige Smil over at være ude paa Landet, som hun elskede, og ikke inde i Rom — at se til venstre og faa et venligt Nik af den altid flittige Fru Lie, der sad ved sit Sytøj, og se lige ud, hvor Lie og Borch strakte sig magelig i hver sin Ligestol og holdt Siesta, mens Lies Børn tumlede ind og ud af Dørene i Jubel og Lystighed. Det var nordisk Familieliv i sydlandske Omgivelser.

Saa længe Varmen varede ved, sad vi i Skyggen af Huset, hvor det luftede lidt, passiarede om forskelligt baade hjemmefra og fra Rom, spiste Jordbær og drak kølig Vin, men ved Sekstiden brød vi op og gav os paa Vej til Albanersøen, hvor vi vilde spise til Aften. Ad skønne Skovveje gik vi paa Skraaningene af Monte Cavo hen til det ensomt liggende Palazzuola-Kloster. Vi naade frem, just som Solen gik ned i Havet bag Kampagnen og lueforgyldte Himlen, mens Skrænterne paa den modsatte Side af Søen laa mørkt fortonede i de blødeste blaa Farver. Vi lejrede os i Græsset og nød Synet af Sol-

nedgangen, og da den var forbi, begyndte den anden mere materielle, men ikke mindre paaskønnede Nydelse af den medbragte Oksetunge, Salat og Rocca-Vin. Under den blev Skyggerne dybere og dybere og Maanen, som stod højt paa Himlen, klarere og klarere. Fuglene tav, Naturen slumrede ind, ikke et Vindpust rørte sig, ikke en Lyd hørtes; en enlig Flagermus strøg lydløst forbi; Duften fra Skov og Mark flød om os. Og mens vi laa og blev stille i al denne Stilhed, kom en gammel Munk inde fra den dunkle Skovvej ud i Maanelyset, standse og studsede, som vidste han ikke, om det var Mennesker, han saa her, hvor der ellers aldrig kom noget Menneske; men da vi hilste ham Godaften, nærmede han sig, og da vi talte til ham, kom han helt hen og la sig ned paa Knæ hos os for bedre at kunne høre og forstaa, hvad vi sa. Jeg ser ham endnu, som han laa der, med Maanelyset som en Glorie om Isse og Profil; han passede ind i Billedet og Stemningen ligesom det forfaldne, gamle Kloster, og den mægtige Cypres, der tæt ved rakte sin mørke Top op i den maanelyse Luft, som den evige Freds skønne Sindbillede.

Saa brød vi op og gik tilbage ad andre Skovstier, hvor Maanestraalerne og Ildfluerne blinkede omkaps mellem Trærne, men da Fru Borch med sin lille, rentklingende Sopran gav sig til at nynne og saa til at synge »Flyv Fugl, flyv!« blev vi atter tavse, og vore Hjerter fyldtes af en sælsom Længsel efter de stille, lyse Nætter derhjemme.

Jeg mindes en anden Søndag ude i Rocca di Papa, som endte noget anderledes. Det var i September. Vejen fra Frascati derop gik denne Gang let; det var Graavejr, og jeg skød ingen Genvej. Modtagelsen var hjertelig som altid baade hos Lies og hos Borchs. De var ikke just overrendt af Gæster. Om Eftermiddagen gik vi en Tur til Campo di Annibale, der er jordfyldt i Modsætning til de andre vandfyldte Kratere, Nemi- og Albano-Søerne. Det var i Oldtiden en Lejrplads, selv om det aldrig var Hannibals. Naar Senatet nægtede Feltherrerne Tilladelse til at holde Triumftog nede i Rom, foranstaltede de selv saadanne her oppe ad den endnu eksisterende, med store Basaltkvadre brolagte *via triumphalis* op til Juppiter-Templet paa Toppen af Bjerget (Monte Cavo). Vi fulgte Vejen et Stykke, men gik ikke helt op; i Graavejret vilde Udsigten deroppe fra næppe lønne Anstrengelsen. Det var ogsaa blevet noget lummert.

Da vi kom hjem, fordrev vi Tiden efter Aftensmaaltidet ved Høj- læsning af Goldschmidts nylig udkomne »Avromche Nattergal«, og under Samtalen om Goldschmidt gled vi — tildels imod mit Ønske — over til at diskutere Jøderne og endte selvfølgelig med »Brandes«. En udfordrende Udtalelse af Borch maatte ha Svar, og inden vi saa os for, var Borch og jeg i Totterne paa hinanden. Lie laa i sin Stol og lo, og vilde ikke udtale sig, da han, som han sa, ikke hade læst tilstrækkeligt af Brandes; han var dengang endnu ret konservativ i hele sit Livssyn og tænkte ikke paa »at sætte Problemer under Debat« i sin digteriske Virksomhed. I Øjeblikket morede han sig kun over »Hanekampen«. Fru Borch beundrede sin Mands strømmende Veltalenhed, og Fru Lie rystede misbilligende paa Hodet, naar jeg saa hen paa hende efter et eller andet kraftigt Udfald, der ikke var i helt parlamentariske Vendinger. Men da jeg fik Borch til at bekende, at han slet ikke hade læst noget af Brandes og kun kendte ham fra det, Ploug og Rosenberg hade skrevet om ham i »Fædrelandet«, hvad der var ham »mer end nok«, saa hade jeg ham og skulde lige til at gøre det af med ham — da jog der et rigtigt JehovahsLyn gennem Stuen, og lige efter bragede et Tordenskrald ned over os, saa hele Huset rystede og Ruderne klirrede. Lie sprang op med et Død og Pine! Fru Lie tog sig til Hjertet, og Borch og jeg tabte begge Mælet og stod og glode adspredt paa hinanden. Diskussionen var brat afsluttet med dette kraftige Punktum.

Uvejret var kommet op, uden at vi hade mærket det, og blev nu hængende omkring Toppen af Bjerget. Et Uvejr af den anden Verd: Lyn i Lyn, saa Luften ude som inde ikke var mørk ti Sekunder ad Gangen, Regn i Storstrømme og Tordenskrald paa Tordenskrald under en uophørlig rullende Rumlen. Vi satte os stille ned. Fru Lie gik ind for at se til Børnene, Fru Borch krøb smaaklynkende sammen i et Sofahjørne, Lie strøg Kalotten af ligesom i Respekt for Vorherres Vrede, og Borch og jeg tændte vore Cigarer ved samme Voks- tændstik og var atter gode Venner. Der kom ingen Samtale mere igang, og da Uvejret noget efter syntes at sagtne, greb vi det som Anledning til at sige Godnat og gaa hver til sit. Men næppe hade jeg lagt mig, før et nyt Uvejr kom over os, om muligt endnu stærkere end det forrige. Sengen bølgede under mig, syntes jeg, og skønt

Skodderne var tæt tillukkede, laa Stuen omtrent hele Tiden fuldt oplyst af Lynenes hvide Lys. Det var rædselsfuldt. Tilsidst sløvedes jeg saadan af den evindelige Tordenrullen, at jeg faldt hen i Smaablund, men nu og da vækkedes jeg til Bevidsthed, og engang, da hele Værelset flammede i et sitrende rødt Lys, fo'r jeg ud af Sengen og hen og slog Skodderne op i den Tro, at Huset brændte, og at jeg maatte se at komme ud. Men udenfor laa blot hele Himlen og alle Omgivelserne krampagtig sitrende af de uophørlige Lyn. Saa kravlede jeg i Seng igen, lukkede Øjenskodderne fast i og faldt i Søvn.

Da jeg hen paa Morgenstunden vaagnede, var alt lydløst stille. Atter sprang jeg ud af Sengen og hen og slog Skodderne op. Hvilket Syn! Hele det milevide Landskab: Kampagnen med Rom i sin Midte, Havet mod Vest, Bjergene mod Nord og Øst, de skovfrodige, bølgende Bakker nedenfor, alt laa i den skønneste, friskeste Morgenstemning. Ikke en Sky paa Himlen. Langt borte over Bjergene hang endnu nogle hvidgraa Dotter, ellers var Himlen saa blaa og Luften saa frisk og septemberklar, at man næsten kunde skelne Bygninger i det 3—4 Mil fjerne Rom; ikke en Vind rørte sig, Røgen fra Husene steg lodret i Vejret — hvilken vidunderlig Fred ovenpaa det store Oprør!

Cave i Sabinerne.

Bassin i Villa d'Este. Tivoli.

VIII.

DE betydeligste af den halve Snes skandinaviske Billedhuggere, der i disse Aar arbejdede i Rom, var *Walter Runeberg* og *John Børjeson*. De bør nævnes sammen og med dem *Vilhelm Bissen*, ti disse tre hade ikke blot Aarmaal tilfælles, men de repræsenterede samme Trin i Billedhuggerkunstens Udvikling i Norden, og deres Livsbaner hade saa mange Berøringspunkter, at de ogsaa personlig kom til at staa hinanden nær. I København, i Rom og i Paris levede og arbejdede de sammen. Runeberg fik sin Uddannelse i gamle Bissens Atelier, i Rom hade Runeberg og Børjeson Atelier Side om Side; det blev senere ogsaa Tilfældet i Paris, og naar en af de andre opholdt sig i København, laante han altid Hus hos Vilh. Bissen i det Bissenske Atelier i Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal og bode til Tider ogsaa i Bissens Privatlejlighed i Vester Voldgade. De arbejdede paa den Maade i mange Aar saa at sige under hverandres Opsyn.

Selvfølgelig fik dette Betydning for deres Udvikling, gav dem noget beslægtet i deres Kunst. Hvad Bissen og Runeberg hade fra gamle Bissen, den klassisk paavirkede Realisme, hade Børjeson til en vis Grad fra Fogelberg; det modificeredes i Aarenes Løb af deres forskellige Individualiteter, men det var Grundlaget hos dem alle tre.

Paavirkningen fra den nyere franske Renæssance blev den forløsende Magt i deres Kunstudvikling og gjorde dem til de, i hvert Fald i Norden, betydelige Kunstnere, som de er.

Børjeson var vel den af dem, der hade mest umiddelbar Kunstner-natur i sig. Uden det vilde han næppe være naat saa vidt, som han gjorde; ti Livet laa fra først af ikke saa let banet for ham som for de andre, der begge voksede op i udmærkede Hjem under rigt begavede Fædres Paavirkning. *Børjeson* maatte kæmpe sig frem paa egen Haand fra Barnsben af, og han var over 30 Aar, inden det dagedes for ham. Han var Præstesøn, født i Halland den 30. December 1835, og kun fem Aar, da Faren døde. Hans Mor flyttede til Gøteborg, hvor hun levede i smaa Kaar. Da han var konfirmeret, sendtes han til Søs, men efter et Par Rejser hade han faaet nok af det Liv. Saa satte hans Formynder ham i Skrædderlære, men den rendte han fra ligesom Tordenskjold efter at ha banket Mesters Søn med Mesters Alen, og han kom ikke hjem, før Moren hade lovet ham, at han skulde blive fri for at være Skrædder. Han kom saa i Guldsmedelære. Da var det en Sommerdag 1854, at Fogelbergs Statue af Gustav Adolf blev afsløret paa Torvet i Gøteborg. Fogelberg, der efter et mangeaarigt Ophold i Rom var kommet tilbage til Sverige, overværede Afsløringen og var Genstand for megen Hyldest. *Børjeson* var blandt Tilskuerne, og da Dækket faldt fra den skinnende Broncestatue, blev han saa grebet af det hele Optrin, at det gik igennem ham: Du maa blive Billedhugger! —

Men for at blive det, maatte han til Akademiet i Stockholm. Der gik fire Aar, inden han fik sit Ønske opfyldt, og det var hans Mester, Guldsmed Larson, der hjalp ham did og trolig understøttede ham i de første Aar. Saa kunde Larson ikke mere. Der stod nu *Børjeson* uden Midler og vidste ikke sine levende Raad. Han søgte da Ansættelse ved Stjernstrøms Teater og debuterede nogen Tid efter som Farinelli. Hans smukke Baryton gjorde Opsigt; den maatte foreløbig skaffe ham Eksistensmidlerne. Men mens han sang om Aftenen, modelerede han om Dagen, og saaledes holdt han det gaaende i tre Aar; saa gik det ikke længer, og mistvivlende om sin Fremtid tog han tilbage til Gøteborg. Her levede han, som han bedst kunde, modelerede ogsaa og udstillede engang i Børssalen en Gruppe over et nordisk

Emne »Heimer og Asløg«. Lorenz Dietrichson, som saa den, fik saa megen Interesse for Kunstneren, at han rettede en Opfordring gennem Handels- och Sjøfartstidn. til de rige Gøteborg-Grossererere om at støtte dette lovende Talent. Det hjalp. Faa Dage efter var der samlet et saa stort Beløb, at det sikrede Børjeson Ophold i Rom i tre Aar, og det varede ikke mange Uger, inden han var paa Vej til den evige Stad.

Han kom dertil med hele sin Viljekraft anspændt og med Sangvinikerens Tro paa, at nu hade han endelig fanget Lykken. Han kom med Hodet fuldt af Forestillinger om den »nordiske« Kunsts Herlighed, som den hade faaet Udtryk særlig i Fogelbergs Arbejder; nu skulde han selv til at tage fat og fortsætte, hvor Mesteren hade sluppet.

Det gik vel ikke saa glat, som han hade ventet, men det gik dog. Hans frejdige Natur bar ham gennem den Modløshed, som de fleste unge Billedhuggere gribes af i deres første Romertid, overvældede, som de er, af al den Kunstens Rigdom og Herlighed, som de paa engang kommer til at staa overfor. Hans lyse Sind og vennesele Væsen skaffede ham Venner, og han sang sig ind i Hjerterne med sine Schumanns Lieder og svenske Folkesange. Hans bedste Venner blev dog *Bissen* og *Runeberg*, der da begge var i Rom. Bissen rejste Aaret efter, men med Runeberg fortsattes Samlivet, til denne i Foraaret 1875 drog hjem. Men næste Aar mødtes de igen i Paris. Da var Romerstadiet i deres Udvikling passeret.

De nordiske Guder i Fogelberg-Stil blev det ikke til noget med. Børjesons første Arbejde i Rom var en nøgen mandlig Figur »Keglespilleren«, til en vis Grad efter antike Forbilleder, men moderne individualiseret og fuld af Liv og Bevægelse. Den blev hugget i Marmor og skænkedes af en Gøteborg Rigmænd til Museet der. Større Opsigt vakte »Sjöjungfruarna«, to nøgne kvindelige Figurer, der i Grupperingen minder lidt om Jerichaus badende Piger, men i Stemning er ganske forskellig derfra. Gruppen gjorde Lykke, skaffede Børjeson Kunstakademiets store Rejsestipendium og bestiltes i Marmor af Dronningen af Würtemberg. Langt yndefuldere var hans »sovende Psyche«, hvortil en tilfældig Stilling af hans Model en Dag gav ham Motivet. Den købtes af Godsejer Neergaard, Gyldenholm. I Børjesons og Runebergs store Fællesværksted stod disse Arbejder foruden en-

kelte mindre bl. a. »Krabbefangeren«, en lille Dreng, der griber efter en kravlende Krabbe, i Gibsmødder, mens italienske Marmorhuggere var i Lag med at overføre dem i Marmor. Side om Side med dem stod Arbejder af Runeberg, bl. a. Grupperne »Apollon og Marsyas«, »Psyche og Ørnen«, en »sovende Amor« og Relieffet »Kleobis og Bitton«.

Runeberg var Finlands første finskfødte Billedhugger. Sjöstrand var Svensker. Da Runeberg var blevet Student, rejste han til København for at uddanne sig som Billedhugger. Efter Læreaarene 1858—62 i Bissens Atelier gik han til Rom, hvad de fleste af Bissens mange Elever gjorde. Runeberg blev der et Par Aar; saa rejste han hjem og giftede sig, kom tilbage og levede atter nogle virksomme og lykkelige Aar i Rom. Men saa kom Sorgen. Under en Epidemi mistede Runebergs begge deres Børn, og det tog saadan paa dem, at de maatte bort. De rejste, men det varede ikke længe, saa kom de tilbage. Det var alligevel der, de hørte til. Han og hans kloge, karakterstærke Hustru holdt sammen baade i Medgang og Modgang; de supplerede udmærket hinanden; hun kunde staa imod, naar han var for blød og eftergivende. De var fornøjelige at være sammen med baade paa Totremandshaand og i større Lag; hendes livlige, vagtsomme Øjne og hendes tværsikre Paastande, der fremførtes i det for os andre morsomt lydende finske Stødtone=Maal, satte altid Liv i Samlaget.

Ogsaa Børjeson var lykkelig gift. Han hade fundet sin Hustru i Rom. Den nydelige unge Frk. Bartholin tilbragte Vinteren 1871—72 i Rom sammen med Godsejer Ingerslev og hans Frue født Aagaard fra Iselingen. Børjeson sang og Frk. Vite akkompagnerede ham, og de blev snart enige om, at det vilde de blive ved med Livet igennem. I Foraaret 1873 rejste Børjeson til Danmark for at holde Bryllup, og den 24. Maj fejrede Bravo, Krohn, Otto Haslund, Bredal og jeg Bryllupsdagen hos Signora Rosa oppe paa Aventin med Vin, Salat og haardkogte Æg, som Bravo gav til Børjesons Ære.

Børjeson hade nemlig vundet sig en Plads i den gamles Hjerte, skønt deres første Møde just ikke hade været videre vellykket. Da Børjeson i sin Tid kom til Rom, selvfølgelig uden at kunne et Ord Italiensk, var han faldet ind paa det nærmeste Hotel, der var et af de dyreste. Da han ikke kunde gøre sig forstaaelig, hade Hotellet

sendt Bud til Konsulen, og denne indfandt sig i den Tro, at det var en fornem Herre, han skulde gøre sin Opvartning. I Stedet for fandt han i det elegante Hotelværelse og tilmed i Sengen en Ungersvend, der saa ud til Allehaande og kun ønskede at klares ud af Elegancen og ind i en Hybel, der passede bedre for ham og hans Pung. Der laa et Hus. Bravo skældte og smældte og sa »Gut-Satan!« men det endte dog med, at han tog sig af den vildfarne, der bare lo og saa elskværdig ud og aldeles ikke syntes at ha ond Samvittighed. Saa meget Kunstnerblod var der endnu i den gamle Herre, at han kunde gouter en Formløshed, han maaske selv kunde ha gjort sig skyldig i, da han var ung Kunstner. Da saa tilmed Børjeson reusserede, fik det store Stipendium og solgte sine »Havfruer« til en Dronning, sad han fast i Bravos Gunst og mistede den end ikke, da han i sin Konflikt med Bravo holdt med mig.

Fru Vite Børjeson passede udmærket til sin Mand. Hun var ung og køn og glad og kunde være med til at la fem være lige. Det var en Fest at komme i deres hyggelige og smukke lille Hjem, hvor Frihed og Glæde over Samværet altid sad med til Bords, og hvor Vinen skænkedes op i nogle store Krystalpokaler, der hade tilhørt Frederik VII og altsaa forlangte at tømmes, hver Gang man drak af dem, hvad der just ikke dæmpede Humøret eller gjorde Meningsudvekslingerne mere besindige. Men naar Fru Vite satte sig til Klaveret, og John gav sig til at synge, hvad han altid var rede til — saa glemte vi gerne alt andet, for det var saa kønt, saa ægte og saa hjemligt. Der var en Terrazza (aaften Flade) i Taget af Huset, hvor de bode, og naar det var en lun Aften med Maaneskin, endte vi gerne deroppe og kunde blive siddende der længe og smaasnakke eller, naar en hade sin Guitar med eller en Mandolin, sidde og lytte til de fint klingende Akkorder og den dæmpede Sang, der lød saa kønt i den store Stilhed. Pokalerne hade vi med, men nu nippede vi kun til dem.

Det var ogsaa en Fornøjelse at besøge de to Billedhuggere i deres Studier. Der var Liv og Virksomhed i det store Fællesværksted, hvor deres Arbejder stod om hinanden og var under Behandling af Marmorhuggerne. I den sprøde, klingrende Lyd af Hammer og Mejsel mod Marmoret blandede sig nu og da snart en Sangstrofe af en Verdisk Opera, snart en Fløjtesolo af en Virtuoso i denne Genre; ti musi-

kalske var alle disse elskværdige Italienerne og Halvkunstnere, og de sekunderede med Lethed hverandre, naar en begyndte. Den kønne og belevne *Bracony*, der senere slog sig ned som Billedhugger i København og var gift med en dansk Dame, var en af dem. De havde tit en rentud forbløffende Rutine i Marmorbehandlingen og var i Stand til at lave de mærkeligste Ting i Marmor som Kniplinger, Kæder, ja endog fritstaaende Blomster. Paa hver sin Side af Fællesværkstedet havde de to Mestres deres Særstudier, hvor de kunde mødes med deres Muse og arbejde i Fred og Ensomhed. Børjeson syslede i de Aar med et stort Arbejde, Udkast til et Mindesmærke for Sten Sture den ældre: Befrieren holdt til Hest mellem sine nærmeste Værkfæller og løftede Sveriges Banner højt over sit Hode; omkring Fodstykket var Repræsentanter for det svenske Folk anbragt i livfulde Grupper. Skitsen, der var i ret stor Maalestok og detaljeret behandlet, gjorde et udmærket Indtryk, men den kom aldrig ud over dette Stadium. Det lykkedes ikke at skaffe de fornødne Midler til Udførelsen. Børjeson tog saa en kraftig og forstandig Beslutning, forlod Rom og gik til Paris, hvor den moderne Billedhuggerkunst havde sit ypperste Værksted. Her blev han i tre-fire Aar og udførte bl. a. »Den fangne Viking« og »Svømmeren«, hans mest populære Værk.

1879 bosatte Børjeson sig i Stockholm, og 1882 blev han Professor ved Kunstakademiet. Aaret forinden havde han faaet overdraget at udføre et Mindesmærke over Geijer til Pladsen foran den ny Universitetsbygning i Upsala. Det blev afsløret i Oktober 1888. Broncestatuen af Digteren er anbragt paa en høj Sokkel. Ved Soklens Fod sidder en kvindelig Figur, der ligesom i Tanker lader Haanden glide hen over Strengene paa en Harpe ved hendes Fod. Figuren kaldes »Geijers Tanke«. Tænkeren selv staar deroppe, som han gerne stod i levende Live med skilte Ben, Hænderne paa Ryggen, det skarpe Blik søgende udefter, mens Tankerne rastløs arbejder bag den smukke Pande.

Geijer»Monumentet repræsenterer paa en karakteristisk Maade de to Retninger i Børjesons Kunst, den realistiske ved selve Statuen, den idealistiske ved »Geijers Tanke«. Børjeson har ikke gjort nogen yndefuldere Figur end denne unge Kvinde, der drømmende lytter efter den flygtende Lyd af Strengene, hun nys berørte. Den er som et

Udslag af den Følelsens Romantik, der formede hans Liv og satte sit Mærke paa hans Kunst.

»Tanken« er Fru Vite Børjeson i hendes Romeraar, i hendes fagreste Ungdom.

Den virksomste og mest betydende blandt de danske Billedhuggere i Rom i disse Aar var *Louis Hasselriis*. De andre var Carl Hartmann, Cathinka Kondrup, Nicolai Schmidt og Johs. Hoffmann.

Hartmann kom til Rom som Rekonvalescent uden Lyst til at ta noget større Arbejde for. Han elskede Rom fra tidligere Ophold og vilde kun se at genvinde sit Helbred der. Han fik dog modeleret og vistnok ogsaa hugget i Marmor en Portrætbuste af sin Hustru, der var med ham. — Den sympatiske og godmodige Frk. *Kondrup* benyttede sit fleraarige Ophold til yderligere at uddanne sig i sin Specialitet, Kaméskæring, der hade fortrinlige Udøvere dengang i Rom. Hun skar flere meget smukke Stykker, og modelerede nogle Statuetter, der ligesom Kaméerne vidnede om megen kunstnerisk Finfølelse og Formsans. Hendes meget yndede og udbredte Statuette af »En lille Dreng, der trækker sin Strømpe af« kom dog vist først til Verden efter hendes Hjemkomst. — Ogsaa *Nicolai Schmidts* i sin Tid meget populære Smaafigurer af Amoriner og Ole Lukøjer er skabte herhjemme, selv om Idéen til Amorinerne er undfanget i Rom ved Synet af antike Stukdekorationer. Hans Hovedarbejde i Rom var en Portrætstatue af Kùchler, der først efter mange Betænkeligheder indvilligede i at staa Model, men levende interesserede sig for Arbejdet, efterhaanden som det skred frem og ikke mindst, da Statuen blev hugget i Marmor. Schmidt, der kom til Rom 1874 med Akademiets lille Guldmedalje for sin bekendte i forskellige Størrelser reproducerede Figur Polyfem, der kaster Sten efter Odysseus' Skib, gik efter sin Hjemkomst over i det praktiske Liv, blev Terrakottafabrikant og tjente sig en lille Formue paa sine Amoriner, som han lod flyve ud over den ganske Verden. — Slet saa entreprenant var *Johs. Hoffmann* ikke. Han fik Akademiets store Rejsestipendium, og man ventede sig endel af ham. Men han skuffede Forventningerne. Det var, som han blev magtstjaalet af al den store Kunst, han saa i

Rom. Han nøjedes længe med kun at se og kunde ikke beslutte sig til selv at prøve paa at gøre noget. Først efter flere Aars Forløb naade han at faa sin kønne lille Statue af »den forladte Psyche«, som nu findes i Kunstmuscet, modeleret og hugget i Marmor, og atter efter længere Tid et Par andre mindre Ting; men da han blev dansk Konsul i Rom, opgav han nok al videre kunstnerisk Virksomhed.

Hasselriis tog mere energisk fat, da han 1869 kom til Rom efter at ha faaet Akademiets lille Guldmedalje og Rejsestipendium. Han bode hos Signora Maria i via Purificazione og fandt sig hurtig til Rette i de romerske Forhold. Han lejede et lille Atelier i Nærheden, og i disse beskedne Forhold levede og arbejdede han veltilfreds i en Række Aar, indtil Signora Maria oprettede et Pensionat i et mere fashionabelt Kvarter. Det faldt ikke i hans Smag, og saa indrettede han sig anden Bolig og levede en garçon, til han næsten 70 Aar gammel efter en Sygdom, der tog stærkt paa ham, rejste hjem for at ende sine Dage hjemme. De blev ikke mange. Han døde i Maj 1912.

Et Aars Tid forinden besøgte jeg ham sidste Gang i Rom. Han bode da i via Margutta, Ateliergaden bag via Babuino under Monte Pincio. Det var et ret stort Studie, lyst og venligt, hvoraf en mindre Del var skilt fra ved Portierer og benyttedes som Opholdsværelse. Udstyrelsen var tarvelig, kun de nødvendigeste Møbler, men i sirlig Orden og pyntelig med blomstrende Nerier og Hængeplanter i gamle Lerkrukker mellem Afstøbninger af hans ældre og nyere Sager. Midt paa Gulvet stod det Arbejde, han for Tiden syslede med: en Gruppe i Gibsafstøbning, forestillende den østerrigske Kejserinde Elisabeth staaende i Tanker foran hans Heine-Statue, denne Statue der hade spillet en saa mærkelig Rolle i hans Kunstnerliv.

I de første Aar af sit Romerophold hade han modeleret en smuk nøgen Mandsfigur, en Diskoskaster, i hvilken antik Formskønhed og moderne Naturalisme heldig forenedes. Men det var ikke den ideale Menneskefigur, der interesserede ham mest; han foretrak den individuelle, af Karakter og Livsvirksomhed særprægede Personlighed; han vilde være Portræt-Billedhugger. Han ansaa sig for en god Iagttagger og Menneskekender, og han hade ogsaa Skepsis og Skarpblik nok til at være det; men dermed var det jo ikke gjort. Den umiddel-

bare Evne til Portrætering hade han ikke; Ligheden i hans Byster og Portrætrelicieffer efter levende Model er ikke stor. Hvis han følte det selv — indrømme det vilde han nødig — vakte det dog kun hans Vilje til at overvinde Vanskelighederne og ikke hans Tvivl om, at han saa og opfattede rigtig. Overfor de store afdøde, som han kun kendte af deres Gerninger og Værker, vaagnede denne Tvivl selvfølgelig aldrig. De stod for ham som Legemliggørelser af deres aandelig særprægede Personlighed, og om »Vorten paa Næsen« saa kom med eller ej, var ham ligegyldigt.

Han hade i sin tidligste Ungdom gjort en Statuette af Johs. Ewald, der var blevet rost og købt til Kunstsamlingen i Kristiania. Efter Diskoskasteren, der var hans Offer paa Antikens Alter, modelerede han i Rom en Heine-Statue i Legemsstørrelse og en mindre Statue af Bellman. Diskoskasteren og Heine-Statuen sendte han til Verdensudstillingen i Wien 1873 og fik Udstillingsmedaljen for dem. Han mente selv, at det var Heine, der hade skaffet ham den; for andre stod Diskoskasteren, der nu findes i Marmor i Kunstmuseet, som det bedste af de to Arbejder.

Han hade fremstillet Heine siddende i Sygedragt, med et Tæppe bredt over Benene, med sænket Hode og Hænderne i Skødet, holdende i den ene Haand den tragiske Maske, i den anden den komiske, en noget naiv Maade at antyde de skiftende Stemninger i Heines Digtning. Statuen gav et kønt og sympatisk Billede af den syge og forsagende Digter, men var dette Prinsesse Ilse's Ridder, Intermezzos Digter, den uforfærdede tyske Aristophanes, Preusser-Ørnens kaade Bespotter? Hade denne Heine nogensinde kunnet true: »Du hässlicher Vogel, wirst du einst — mir in die Hände fallen — so rupfe ich dir die Federn aus — und hacke dir ab die Krallen.«

Maaske fik Hasselriis ved vore Bemærkninger en Fornemmelse af, at helt fyldestgørende som Heine-Mindesmærke var Statuen ikke. Da den kom tilbage fra Wien blev den stillet hen, og hans Interesse samlede sig nu om Bellman-Statuen, som han lod hugges i Marmor og sendte hjem til Charlottenborg-Udstillingen 1874. Det gjaldt om den som om Heine, at den kun gav et ensidigt Billede af den paagældende og ikke var videre dyb i sin Opfattelse. Bellman er fremstillet som den lærkeglade Visesanger, der sidder flot tilbagelænet i sin Stol

med Luten i Arm og Næsen i Sky, men »vemodsdraget öfver pannan« ser man intet til, og Moll-Akkorden i »Ack du min moder« lyder ikke fra den Lut. Statuen, der er i halv Legemsstørrelse, var smukt behandlet i Marmoret og gjorde Lykke, da den udstilledes paa Charlottenborg. Den blev senere indlemmet i Kunstmuseets Samling. Dette bestyrkede Hasselriis i Troen paa, at hans kunstneriske Kald laa paa Portrætstatuens Omraade.

Saa indtraf den store Begivenhed i Hasselriis' Kunstnerliv. En skön Dag stod en ældre, elegant Herre i Atelieret, præsenterede sig som Kammerherre, Hofmarskal eller lignende, og bad om at faa en Heine-Statue at se, der hade været udstillet i Wien. Hasselriis fik Statuen bakeset frem fra Krogen, hvor den stod, og Støvet børstet af den. Kammerherren saa paa den, sa nogle pæne Ord om den og forsvandt. Nogen Tid efter kom han igen med en Dame, der angaves at være Grevinde N. N., og som syntes at være meget fornem efter Maaden, hun blev behandlet paa. Statuen blev atter taget i Øjesyn, der blev spurgt om Prisen i Marmor og om, hvor lang Tid det vilde ta at faa den udført; men der blev ikke truffet nogen Overenskomst; han skulde høre nærmere. Nu gik der mange forventningsfulde Dage, der blev til baade Uger og Maaneder, saa Hasselriis næsten helt opgav Haabet. Men saa kom endelig en Bestilling in optima forma og tilmed en Anvisning paa en Del af den forlangte Sum. Det blev en Festdag for Hasselriis, der just ikke svømmede i Guld. Stadig var det Kammerherren, der stod som Køber; først da Statuen var næsten færdig til Aflevering, fik Hasselriis officielt at vide, at den egenlige Køber var den østerrigske Kejserinde Elisabeth, og at Statuen skulde sendes til hendes pragtfulde nybyggede Villa »Achilleion« paa Korfu.

Hasselriis hade nok haft en Anelse om, hvem Køberen var, men Stedet, hvor Heine skulde anbringes, overgik hans dristigste Forventninger. Paa en Skrænt i Villaparken ud mod Havet hade Kejserinden ladet opføre et lille Tempel for sin Yndlingsdigter, en sirlig Kuppelbygning af hvidt Marmor, hvis Kuppel bæres af seks jøniske Søjler og krones af en vinget Genius. Marmortrapper fører op ad Skrænten og mellem sølvgraa Oliventræer og mørkegrønne Cypresser løfter Templet sig paa en statueprydet Marmorsokkel. Midt under Kuplen sad Heine og saa drømmende ud over Havet »das Land

192

der Griechen mit der Seele suchend«. Hasselriis hade, vistnok efter Bestillerens Ønske, i denne ny Udgave fjernet Maskerne og løftet Heines Hode.

Men Heine fik ikke Lov til at sidde der længe.

Da Kejsrerinde Elisabeth var blevet myrdet i Sept. 1898 i Genf, kom Achilleion i Kejsrer Wilhelms Besiddelse, og noget af det første, denne Heine-Hader foretog sig, var at fjerne Statuen af den frække Gudsforlægter og Preussenfresser fra det til hans Minde indviede Sted. Hasselriis gjorde, hvad han kunde, for at redde Statuen fra Ødelæggelse, og det lykkedes ham at faa Heines Forlægger Hoffmann & Campe til at erhverve den. Den blev opstillet ved Forlæggets Forretningsbygning i Hamborg, Heines Fødeby.

Naar noget gik Hasselriis imod, æggede det blot hans Modstandslyst. Var Heine Statuen fjernet fra Achilleion, vilde han sætte ham et nyt Mindesmærke, og det skulde være i Kejsrerinde Elisabeths egen By Wien, den tyske Stad, der laa udenfor den tyske Kejsers Magtomraade. Og han vilde ogsaa paa anden Maade værne Mindet om den store Lyriker, der var saa forkættet i sit eget Land, at der end ikke var rejst ham en Mindesten i hele Landet. Et Forsøg, der var gjort i Düsseldorf, havde Kejsrer forpurret. I Paris laa Heines Grav paa Montmartre Kirkegaarden forglemt og forsømt. Hans Landsmænd gjorde intet for at værne om den. Saa tog Hasselriis sig af den. Han gjorde Udkast til et Gravmæle: Heines Byste paa en Sokkel med Attributer, og udbad sig Kirkegaards-Autoriteternes Tilladelse til at anbringe Mindesmærket paa Graven. Men Autoriteterne kunde ikke gi Tilladelsen uden Familiens Samtykke. Saa opsøgte Hasselriis Heines Familie i Hamborg. Der var en svagelig gammel Fru, som ikke kunde ta imod ham, men henviste ham til en Søn eller anden Slægtning. Han var Officer og hade som saadan mange Betænkeligheder, men omsider gav han dog efter for Hasselriises ihærdige Henstillinger og skaffede den gamle Dames Underskrift paa Erklæringen om, at Familien intet hade imod Anbringelsen af Mindesmærket paa Graven. Det blev saa opsat der. Hasselriis afholdt vist selv en Del af Omkostningerne.

Mindesmærket i Wien lykkedes det ham derimod ikke at faa gennemført. Han rejste til Wien, søgte kendte og højtstaaende

Mænd, fik dem til at interessere sig for Sagen; der afholdtes Møder, nedsattes Udvalg osv. Hasselriis fortalte senere meget morsomt om alle Besværlighederne, han hade haft, og om de flammende Taler, fulde af Indignation over Achilleion-Statuens Behandling, han hade holdt paa sit meget mangelfulde Tysk. Han rejste fra Wien med de bedste Forventninger; men da det kom til Stykket, strandede det hele paa, at man ikke kunde skaffe de fornødne Pengemidler og rimeligvis heller ikke den fornødne Interesse for den fremmede Billedhuggers Projekt. Men med den ham egne Sejhed og Tilbøjelighed til *never give up*, hvad han engang hade begyndt paa, blev han hængende ved Idéen, og rimeligvis var det den, der hade taget Form i Gruppen af Kejserinden foran Heine-Statuen i Achilleion, som stod i hans Atelier, da jeg sidste Gang besøgte ham i Rom.

Der var noget trist ved at se ham gaa der og pusle om dette Arbejde, der var mærket af Alderdom og Svækkelse, naivt i Komposition, usikkert og overfladisk i Behandlingen, og det var ikke let at svare paa hans gentagne Spørgsmaal om, hvad jeg syntes om det. Jeg saa jo, at han hade udstridt som Kunstner, og at Værket aldrig vilde naa videre. Men jeg sa nogle venlige Ord om det, og mild og sagtmodig, som han var blevet efter Sygdommen, glædede det ham øjensynlig. Jeg maatte følge med hen i Hotel Londres elegante Te-stue paa Piazza di Spagna; han vilde absolut gi Te. Vinens Tid var forbi for ham. Der sad vi saa og talte om gamle Dage og opfriskede gamle Minder, og det blev sidste Gang, vi saas i Rom.

Hasselriis var ikke nogen stor Kunstner, selv om han helst arbejdede med store Planer. Atter og atter forsøgte han sig i Portrætstatuen og det store Monument; men det lykkedes ham ikke at frembringe noget særlig godt i nogen af disse Kunstarter. Hans Danmarks-Monument blev en Fiasko, og hans H. C. Andersen Statue i Odense er kun stor ved sin overnaturlige Størrelse. Hans Mindesmærker for Amerikas Opdagelse, for Slaget i Køgebugt, Schleppegrell og Shakespeare naade ikke ud over Skitsen og Udformning af Enkeltheder. De fortjente det heller ikke. Om man har gjort hans Minde nogen Tjeneste ved at forstørre hans Søren Kierkegaard Statuette til Legemsstørrelse er vel tvivlsomt.

Jeg fik undertiden en Fornemmelse af, at det, der interesserede

Hasselriis mest ved disse Projekter, var Arbejdet paa at gennemføre dem som Foretagender. Den kunstneriske Udførelse kom ligesom i andet Plan, skønt der var anvendt Spekulation nok paa at gøre Monumenterne saa indholdsrige og dybsindige som muligt. Han gennemførte Danmarks Monumentet, skønt han hade saa mægtig en Modstander som Etatsraad Meldahl at kæmpe med, men det blev ogsaa hans eneste Triumf ved den Lejlighed. Var han ikke blevet syg, hade han ogsaa nok faaet Shakespeare Monumentet rejst i Helsingør. Han arbejdede ihærdigt for det, holdt Borgermøder i Byen, fik Udvalg nedsat og hade, saavidt jeg ved, sikret sig Dronning Alexandras moralske og pekuniære Støtte. Og naar man talte med ham om hans mærkelige Monument for Amerikas Opdagelse, hvor Kolumbus staar ved Skibets Ror og Kristus ved hans Side visende ham Vej over Havet, var han vis paa, at det nok skulde lykkes ham at faa det rejst i Amerika, naar han blot blev rask nok til selv at ta derover. Men han kom aldrig derover.

Vort Samliv i Rom var noget ujævnt i sit Forløb; undertiden var vi meget gode Venner, undertiden mindre gode. Han var egenraadig, vilde ogsaa helst være eneraadig, og det kunde jo føre til Sammenstød. Han var et godt og hurtigt Hode og en passioneret Debattør. Det var morsomt at høre ham fortælle om sine Oplevelser, ikke mindst om sine Kontroverser og Kampe for at føre en Sag igennem; mindre morsomt var det at disputere med ham; han var tit hasarderet i sine Paastande, og hade han taget Standpunkt, hang han iglefast ved det og var ikke til at rive derfra. Han kunde ogsaa blive saa dybsindig, at man hade svært ved at følge med. Han hade forspist sig i Søren Kierkegaard, men ikke fordøjet ham; han var blevet Paradoxsmager og hade faaet den Vane altid at afslutte sine paradoksale Paastande med et »Ikke sandt?«, som man straks maatte protestere imod, ellers tog han sig det til Indtægt som en Indrømmelse. Trods sin Egenraadighed vilde han dog gerne tækkes dem, han levede sammen med, og han viste dem det tit paa en elskværdig Maade, f. Eks. ved smaa Opmærksomheder uden særlig Anledning, Foræring af Sager, man hade syntes om, Indbydelse til en Køretur ud i Kampagnen, Servering af en ekstragod Dessert, som Opvarteren i Trattoriet bragte En uden at maatte sige, fra hvem den kom

o. lgn. Det var Udslag af en Elskværdighed, der vistnok var hans inderste Væsen. En god Ven var han ogsaa, vistnok noget vanskelig at komme i intimt Venskabsforhold til, men var man det engang, saa holdt han lige saa fast paa sine Venner som paa sine Meninger.

Vilhelm Rosenstand var den ældste af de »unge« skandinaviske Malere i Rom, ogsaa den af dem, der hade levet der længst. Han hade været der i den rigtige Pavetid og med ved Stadens Indtagelse den 20. Sept. 1870. Livsfarligt hade det ikke været. Da først Brechen var skudt i Bymuren ved Porta Pia, besørgedes Resten paa et Par Timer. Der blev ikke skudt mange Skud i Gaderne, men den gamle Krigsmand, der hade kæmpet ved Dannevirke og Dybbøl, hade dog følt Blodet rulle raskere gennem sine Aarer, da han atter lugtede Krudtet. For os senere tilkomne gav det ham ligesom Autoritet. Dertil bidrog ogsaa, at han holdt sig noget for sig selv. Han spiste kun engang imellem med os andre paa de billige Trattorier, foretrak »Genio« og »Carlino« og kunde lejlighedsvis træffes hos »Bédeau«, hvor Bravo og Velhaverne blandt de skandinaviske Rejsende gerne dinede. Naar han ikke arbejdede, foretrak han ogsaa at sidde hjemme og læse, fremfor at spille Boccia eller trave ud i Kampagnen, og han tilbragte hellere sin Aften i Teatro Valle end i Valle Knejpen, hvor vi andre sad. Derimod var han gerne med paa Salonaftnerne i Foreningen, konverserede Damerne, fortalte morsomt og citerede Holberg for et godt Ord. Han hade Lune og let ved at samle Tilhørere, der villig lo med, naar han lo for. Han tjente godt, hade Orden i sine Pengesager og behøvede ikke at betænke sig, naar han fik Lyst til at gøre en Afstikker til Wien og Venedig eller vilde tilbringe nogle Sommermaaneder paa Capri. Men han befandt sig bedst i Rom, hvor han havde slaet Rod og var ved at gro fast.

Da han i Somren 1873 hade været i Wien og set Verdensudstillingen — han hade ligesom Hasselriis faaet en Udstillingsmedalje — kom han tilbage i September og var i høj Grad opfyldt af, hvad han hade set, særlig af fransk Kunst. Man burde ta til Paris og arbejde der, mente han; Paris var dog Midtpunktet for Tidens Kunstliv; i Rom vegeterede man kun og var ikke med i Udviklin-

gen. Men han kunde alligevel ikke rive sig løs fra Rom og opgi det behagelige Liv, han førte der. Der gik endnu seks syv Aar, inden han brød op og tog til Paris, og skønt Opholdet her fik stor Betydning for hans kunstneriske Udvikling, vedblev dog Aarene i Rom at staa for ham som de betydningsfuldeste og lykkeligste i hans Liv.

De lykkeligste? Ja, for ham som for saa mange af os, naar vi senere i Livet under andre og helt forskellige Forhold saa tilbage paa dem, og de laa badede i Mindernes Sol og alle Skygger var svundne. Mens vi levede dernede, var det ikke lutter Lykke alt sammen. Naar Arbejdet ikke gik, som det skulde, eller naar man trods alt følte sig ene i den fremmede By og syntes, at man ikke hade hjemme der og heller ikke hade noget Hjem der, saa var Livet ikke lysteligt. Den Slags Stemninger kendte ogsaa Rosenstand, trods hans i Almindelighed gode og ligelige Humør. Ogsaa han kunde til Tider faa Mistvivl om sit Arbejdes Værd. Han hade ikke Geniets ukuelige Selvbevidsthed. Han var overhodet ikke noget Geni, kun et hæderligt Talent. Den hellige Ild i ham slog aldrig op mod Himlen i mægtige Flammer, men brændte jævnt og rolig med smaa muntre Blus. Han hade sin Force i Udkastet, Skitsen. Med en Pen eller Blyant i sin Haand kunde han sidde og snakke og skødesløst henkaste de fornøjeligste Ting paa Papiret, og med Penselen kunde han rask og behændigt sætte de flotteste Skitser op: Enkeltfigurer eller Scener og Situationer, han hade set, fulde af Lune, brede og friske i Penselføring og Farve. Han mindede i saa Henseende om sin store Lærer Vilh. Marstrand, i hvis Spor han gerne vilde gaa, og som han ogsaa følte sig aandelig beslægtet med gennem Arten af sit Lune og sit Syn paa Liv og Mennesker. Men naar han vilde bruge Skitsen til Billede og begyndte at arbejde med Model for at gøre Studier dertil, gik Improvisationens Friskhed let i Løbet, og hvad der da tabtes, erstattedes ikke altid af den tekniske Dygtighed, hvormed Arbejdet udførtes. Det kunde han godt selv faa en Fornemmelse af, og skønt det ogsaa undertiden hade været hans store Forbilledes Lod i hans kunstneriske Virksomhed, la det dog en Dæmper paa hans Glæde ved Arbejdet og hans Tilfredshed med Livet i Almindelighed.

Der var en anden Ting, som ogsaa for Rosenstand kastede Skygge over det »lykkelige« Liv i Rom. Det var Ensomhedsfølelsen. Han var

et Hjemmemenneske med Trang til Familieliv, til at ha nogen at leve med og for. Det kom han tit tilbage til.

Vi sad en Dag i hans Atelier; det var i Efteraaret 1874. Han malede paa et mellemstort Billede: »Jægere i et Osteri i Kampagnen«. Gods-ejer Scavenius fra Klintholm havde bestilt det efter en Skitse. Rosenstand var ikke tilfreds med Billedet; men det skulde jo gøres; han hade taget mod Bestillingen.

»Man kommer sgu ingen Vegne med den Slags,« sa han. »Det er jo ikke andet end Haandværk. Det kan Venzel Tornøe gøre lige saa godt. Men jeg kan jo aldrig ta en ordenlig Beslutning og gennemføre den. Jeg skulde naturligvis til Paris; men jeg blir nok hængende her i dette forbandede Hul, til jeg er grot helt fast. Jeg ender som Holbeck den anden.«

»Du skulde gifte dig, Rosenstand.«

»Hvadfornoget? Vil du fikserer mig din Slyngel? Har du taget Tjeneste hos Madam Kirsten Giftekniv og vil for en Diskretion skaffe mig en brav Kone? — Gifte mig!«

»Ja, og ta til Paris!«

»Og hvem er saa din Magdelone? Er det Fru M. du vil gifte mig med?«

»Naa — du har da altsaa selv tænkt derpaa.«

»Tænkt! Ja hvad! Man gifter sig sgu i Tankerne med hvert Kvindfolk, man træffer paa og synes om; men derfor er det jo ikke sagt, at det blir til noget.«

Det blev ikke til noget. Fru M., en velhavende Enke midt i Trediverne, som tilbragte Vinteren i Rom, hade maaske ikke haft noget derimod; hun og Rosenstand færdedes endel sammen og fandt Behag i hinandens Selskab; men Rosenstand kunde heller ikke her ta en Beslutning. En skøn Dag rejste saa Damen hjem igen til sin Hund, sine Fugle, sine Blomster og sin gamle Laurine, som hade været hendes væsenligste Selskab i de Par Aar, hun hade været Enke. Hun glædede sig til at komme tilbage til dem; det var alligevel i det Milieu, hun hørte hjemme.

Dengang blev Rosenstand ikke gift og kom heller ikke til Paris. Men han naade begge Dele senere.

Vi mødtes engang mange Aar efter ved en Middag hos fælles

Venner hjemme i København. Da var han nylig blevet gift, og han var stolt af sin kønne og livlige Kone.

»Kan du huske, da du vilde gifte mig med Fru M. nede i Rom?« sa han. »Det var da godt, det ikke blev til noget dengang; for saa var det ikke blevet til noget nu. Jeg har det storartet, kan du tro.«

Og det hade han. Opholdet i Paris 1880—81 hade ligesom bragt Fornyse i hans Kunst og givet ham Mod til større Opgaver. 1882 hade han faaet Udstillingsmedaljen hjemme for »Mor og Søn ved Pousse-caféen«, 1887 var han blevet Medlem af Akademiet, og han var saaledes godt inde paa de anerkendte Kunstneres Vej til Ros og Magt. Og nu var han tilmed blevet gift (i April 1889). Fru Clara blev en ny Ungdomskilde i den allerede noget aldrende Kavalers Liv. Tidligere hade han nok kunnet lide at gi Partiet som Don Juan, eller i hvert Fald faa Vennerne til at tro, at han gjorde det. Han hade altid paaskønnende Tilhørere blandt Damerne, der fandt Behag i hans djærve Væsen, kvikke Svar og lunerige Omtale af deres Medmennesker. Han sang ogsaa med Sentiment baade »Ich grolle nicht« og »Wenn ich in deine Augen seh'«. Synderlig farlig for deres Hjertefred var han dog næppe, men det morede ham at gi Partiet. Da det rygtedes, at han skulde giftes, og en Ven spurgte ham om, naar og hvor Vielsen skulde foregaa, svarede han: »Det faar sgu ingen at vide. Tror du, jeg vil gaa til Alteret, omringet af Elviraer?«

Da han blev gift, var han i Færd med at male det store Væg billede i Universitetets Festsal af Studenterne, der rykker ud til Angreb under Københavns Belejring 1659. Han hade ved Konkurrencen sejret over Zahrtmann, hvad han var ikke lidt stolt af. Han kom ogsaa til at male det andet manglende Billede i Salen: Holberg overværer en Prøve paa Erasmus Montanus, og han nød saaledes den Ære at faa Plads jævnsides Vilh. Marstrand og Carl Bloch. I Monumentalitet kan hans Billeder vel nok ta det op med Blochs, men hvor staar baade hans og Blochs tilbage for Mesteren Marstrands storstilede og festlige Billede af Universitetets Indvielse i Frue Kirke.

Rosenstand naade næsten de 77 Aar inden han døde 1915. De sidste Aar af hans Liv var lidet lykkelige. Han mistede sin Hustru 1910, og han tog sig hendes Død meget nær. Men nu og da kunde dog

Minderne fra gamle Dage, og ikke mindst de fra Rom, kalde Lunet og Latteren paany til Live, og saa kom der et Skær af Ungdom over den gamle Herre.

Pietro Krohn traf jeg første Gang i Dresden i Efteraaret 1871. Han var paa Vej til Holland, og jeg i Lag med at følge Bredal paa Vej til Rom. Den selskabelig anlagte Krohn hade allerede begyndt at føle sig ene i den vide Verden — det var en Ugestid, siden han hade forladt København — og han sluttede sig til os. Det var højst fornøjeligt at færdes med ham. Han var livlig og meget rask og afgørende i sine Meninger og Domme. Han vilde til München og se »Hollænderne« der, inden han tog til Holland, og han fulgte derfor med os syd paa. Den ellers meget talende Krohn blev under Rejsen med en Gang tavs og alvorlig, svarede adspredt, og ved en Mellestation, hvor vi gjorde et længere Ophold, steg han ud og vandrede frem og tilbage borte fra os andre. Da han atter sad i Kupeen, sa han smilende: »Jeg tar med til Italien; jeg skal jo dog engang dertil, saa jeg kan lige saa godt gøre det med det samme.« Vi var ved at gaa bagover. — »Ja, saadan er jeg. Det er dumt, naar Mennesker ikke kan ta en rask Beslutning, men gaar og har Kvalme af bare Betæneligheder.«

Vi var et Par Dage i München, og den ene Aften skulde »Die Walküre« opføres for første Gang. Vi hade med Besvær faaet Pladser højt oppe i Galleriet, og jeg maa bekende, at Musikken, hvor betagende den end var straks, i Længden virkede søvndyssende paa mig, træt som jeg var efter at ha travet om den hele Dag; men jeg holdt ud, ti det hed sig, at Brünnhilde og Valkyrierne skulde ride paa virkelige Heste inde paa Scenen, og det maatte jeg da se. Det blev en Skuffelse. Brünnhilde kom kun trækkende ind med en skikkelig gammel Krikke, og Valkyrieridtet besørgedes af Papfigurer. Krohn var saa betaget af Musikken, sa han næste Morgen, at han ikke hade sovet hele Natten, og nu vilde han blive efter i München for at høre en anden af Wagners Operaer, der skulde gaa om et Par Dage; ellers vilde han blot bagefter fortryde det. — Saadan var han dengang: et Øjebliksmenneske, der hurtigt optoges af en Stemning, en Idé, for snart efter at lade den fare for en ny Stemning, et nyt Indfald.

De gamle Cypresser i Villa d'Este. Tivoli.

Jeg traf ham igen halvandet Aar efter, da jeg kom til Rom. Han hade ikke forandret sig, var stadig det samme urolige, impulsive Menneske, hvis Tanker jog fra det ene til det andet. Han staa endnu for mig, som han var Morgenen efter min Ankomst, da han kom op til Bredal paa Vej til Kafeen. Først skulde han ha at vide, hvordan Nat-ten var gaaet, om jeg hade kunnet sove, og, vistnok inden han hade faaet Svar derpaa, vendte han sig til Bredal: »Aa — jeg er i det elendigste Humør — uf! Her er væmmeligt! Jeg vilde ønske, jeg var langt herfra. Gid jeg var død! Jeg kan slet ikke arbejde; jeg har haft fire Modeller i de tre sidste Dage, og nu har jeg krasset det hele ud igen. Jeg ved ikke, hvad det skal blive til. — Jeg tror, jeg tar til Sicilien en af Dagene. Tænk, jeg har faaet to ny Bestillinger; Folk er, ligesom de er tossede. — Har du hørt, at Fru Jerichau er skilt fra sin Mand? Det er ved Gud sandt! — Jeg maa ogsaa til Wien i Sommer til Udstillingen, og saa kan jeg ta Norditalien med det samme. Jeg maa bort; det er ikke til at holde ud her længer. Uf, nej!« osv. —

Paa den Vis var det ofte, naar man mødte ham. Hans Ansigt var under saadan et Udbrud i den mest komiske Skiften mellem Smil og dyb Fortvivelse med tilhørende Panderynken; rastløs vandrede han frem og tilbage, og stod han et Øjeblik stille og faldt i Tanker, tog han op til den lille Fip og trak i den, ganske som Krøyer har fremstillet ham i det udmærkede Pastelportræt fra 1887. Det var mest paa Overfladen alt sammen; hade man først vænnet sig dertil, la man ikke videre Vægt paa det; det var nu hans Façon. Jeg optog den, naar han begyndte i den Dur, og overbød ham i Lamentationer, og saa smilede han med dette smukke Smil, der gjorde ham uimodstaelig. Han var i høj Grad indtagende uden i mindste Maade at lægge an derpaa. Han kunde endog være stødende formløs, selv overfor sociale Overmænd; for han lod sig i sin Optræden kun bestemme af sin rent umiddelbare Medvilje eller Modvilje. Han mødte alle fremmede med en naturlig, noget nyfigen Venlighed og Fortrolighed, saa de straks syntes godt om ham. Alle ældre Damer elskede ham, og vi, hans jævnaldrende, holdt af ham. Han var ogsaa altid en god og hjælpsom Kammerat; hans Pung var lige saa let at aabne som hans Hjerte, og for sine nærmeste Venner ofrede han uden Betænkelighed Hensynet til sig selv. Da Maleren Otto Haslund og hans unge Kone

i Efteraaret 1876 blev heftig angrebet af Tyfus, passede Krohn dem Dag og Nat Uger igennem, til de var over Faren, og da Harald Jerichau laa dødssyg i Marts 1878, plejede Krohn ham, vaagede hos ham og gjorde alt muligt for ham, skønt han selv var midt i Forberedelserne til sin Afrejse fra Rom. Der var næppe nogen af os andre, der hade gjort ham det efter.

Som han var ujævn og springende i sin Tale, var han det i sin Livsførelse, idetmindste mens han var i Rom. Han kunde faa Anfald af Arbejdstrang, og slide i det Dagen igennem, saa længe han kunde se; saa først gik han ud for at faa noget at spise. Men saa en Dag var han overtræt, blev mismodig, syntes, at alt, hvad han hade gjort, var skidt, og saa kunde det godt falde ham ind at slette det meste ud og stille Billedet hen, opgi det, for, naar han atter var faldet til Ro, at ta det frem igen og begynde forfra. Saaledes gik det med et ret stort Billede »Børn leger Begravelse«, som han arbejdede paa baade 1873 og 74. Han slettede ustandselig ud og malede om, og jeg syntes næsten, det blev ringere for hver Gang. Han gjorde engang op, at han i Løbet af Vinteren 1873—74 hade betalt Gecco, en Purk paa 6—8 Aar, 240 Lire for at staa Model, og med et Suk føjede han til, at han vel næppe selv vilde faa saa meget tilovers for sit Arbejde, naar han engang blev færdig. Han blev omsider færdig og sendte Billedet hjem. Det var, saavidt jeg husker, bestilt af Godsejer Scaevinius (Klintholm), der under sit Ophold i Rom bestilte eller købte Billeder næsten hos alle de danske Malere. Det udstilledes paa Charlottenborg i Foraaret 1875 og vakte endel Opsigt. Men Arbejdet paa det, som iøvrigt ogsaa Billedet selv, da han sendte det bort, tilfredsstillede ham saa lidt, at han mere og mere tænkte paa og talte om helt at opgi Malerkunsten. Og tilsidst gjorde han Alvor af det. Han malede endnu kun en tre fire Billeder, et Par af dem var Bestillinger fra tidligere Tid, saa holdt han op. I Eftersommeren 1877 rejste han i Norditalien, drev kunsthistoriske Studier og kopierede en Mængde Initialer i Koralbøger fra det 12. til det 16. Aarh., vistnok efter Opfordring af Kunstakademiet. Han forlod Rom i Marts 1878 og tog over Paris hjem. I Paris ordnede han den danske Kunstafdeling i Verdensudstillingen.

Livet i Rom hade i Virkeligheden snarere hemmet end fremmet

hans Udvikling som Maler. Men hjemme fik han Anvendelse for sit Talent. Han blev Kostymetegner og Økonomi-Inspektør ved det kgl. Teater, senere tillige Opera-Instruktør, Virksomheder, der passede udmærket for hans Natur ved de vekslende Opgaver, der skulde løses hurtigt og gav liden Tid til Betænkning. Han fik ogsaa der Anvendelse for sit sjældne Arrangementstalent og sin fine Farvesans. Da han første Gang viste Prøver derpaa ved Iscenesættelsen af »Aïda«, var det, som noget ganske nyt holdt sit Indtog paa Teatret.

Da Kunstindustrimuseet blev oprettet 1893, blev Krohn dets Direktør, og som saadan har han vel gjort sin betydningsfuldeste Gerning. Han var utrættelig i sit Arbejde for Museet, baade for at øge dets Samlinger og vække Interesse for dem i Publikum, bl. a. ved at arrangere Særudstillinger, hvortil han samlede Genstande sammen rundt omkring fra; han holdt ogsaa Foredrag og Forevisninger i Museet. Hans virksomme Natur lod ham aldrig i Ro; var han færdig med et, maatte han forberede noget andet. Mens han var i Italien, studerede han ivrig Kunsthistorie, læste meget og saa meget, maaske noget flygtigt, saa han ikke altid var ganske sikker i sin Viden, selv om han fremsatte sin Dom og sine Meninger med afgørende Sikkerhed. Kunde man paavise, at han tog fejl, indrømmede han det med et Skuldertræk og et af sine indtagende Smil, der sa saa meget som: Schwam d'rüber! Og saa gik han videre i Teksten. Han skrev ogsaa, mens han var i Italien, ikke blot mer og mindre vidløftige Notitser — hans Haandbøger var fulde af saadanne — men Artikler til Blade hjemme, endog om politiske og sociale Forhold. Jeg husker en Serie om »Aarsagerne til Røveruvæsenet i Italien«, der var saa fuld af Røverhistorier, at vi spurgte, om han vilde konkurrere med Bergsøe og skrive en ny »Fra Piazza del Popolo«.

Rastløs, arbejdsivrig og stærkt optaget af det, han i Øjeblikket hade kastet sig over, levede han Livet til sin Død. Jeg besøgte ham nogle Uger forinden; han var da ret haabløst syg, men han laa alligevel omgivet af Bøger, Plancheværker, Fotografier og Manuskriptblade, i Færd med at forberede et Foredrag, han vilde holde, naar han atter kom op. Han vidste nok, at han var meget syg; men han vilde ikke gi den Tanke Rum, at han kunde dø. Der var ikke Plads til den mel-

lem alle de Tanker, Arbejdet indgav ham; han hade ikke Brug for den. Kun Livet, det levende Liv, interesserede ham. Og saa døde han al- ligevel kort efter, den 15. Oktober 1905.

Var Krohn ivrig, rastløs og betynget af mere eller mindre overflødige Bekymringer, var hans Pylades, Maleren *Otto Haslund*, til Gengæld jævn, sindig og tilfreds med Tilværelsen som den faldt. Hade han Bekymringer, var de mest af diætetisk Art; men var der ikke noget i Vejen med Maven, og sad han ellers godt, hvor han sad, og hade faaet tændt sin gamle Pibe med Porcellænshode, Svampedaase og forbydt Kernespid, i Italien ganske ukendte Pibe-Ingredienser, skulde der meget til at bringe ham ud af Sindsligevægt. Rime- ligvis var det just denne Modsætning i Temperament, der gjorde, at Krohn holdt saa meget af Haslund. Men for Resten holdt vi alle meget af »gamle Ole«, som vi allerede dengang kaldte ham, skønt »unge Ole« først kom til Verden tre fire Aar efter. Ti gamle Ole var den personificerede Hjertensgodhed og Hensynsfuldhed; han saa altid mildt og overbærende paa sine Medmennesker, og der skulde meget til, inden han om en eller anden sa: ham er der vist ikke noget ved.

Trods sit udpræget danske Naturel befandt han sig udmærket i Italien. I de fem seks Aar, han var der, maatte han jævnlig rejse hjem, dels paa Grund af Familieforhold, dels for at forlove sig, og sidste Gang for at holde Bryllup; men han kom altid lige henrykt tilbage, ikke mindst sidste Gang, da han bragte sin unge Kone med. Det var under dette Ophold, at de begge blev heftig angrebet af Tyfus, og at Krohn saa opofrende plejede dem. Da han derefter rejste hjem, i Maj 1877, gik der omtrent tredive Aar, inden han gensaa Rom. Men han frydede sig ogsaa da ved Gensynet og fandt ikke, som Constantin Hansen i sin Tid, at alt var forandret og til det værre. Han hade sin Ungdoms Kærlighed til Stedet i Behold, og den blussede op paany, da han atter var der. Og med Sorg i Sinde rejste han for sidste Gang derfra.

Det var ikke blot Naturens Skønhed og Fylde, der betog ham, ogsaa Menneskene kom han til at holde af, ikke at tale om Dyrene.

Med sin aabne, lidet sammensatte Karakter hade han, hvad ogsaa hans Kunst viser, særlig Sympati for og Forstaaelse af Børn og gamle Folk, hos hvem Umiddelbarhed og Tillidsfuldhed tit faar saa kønne Udtryk. Da disse Karaktertræk er ejendommelige ogsaa for Italienerne af Folket, fik han tilovers for dem, glædede sig over deres Elskværdighed og undskyldte deres Tilbøjelighed til Smaasnyderier overfor fremmede og til andre lignende Unoder, der er i en kuriøs Modstrid med deres store Hjælpsomhed og Uegennyttighed. Det eneste, han ikke kunde tilgi dem, var deres Mishandling af Dyr, for han elskede Dyrene og hade samme fine Sans for de elementære Følelser hos disse umælende Medskabninger, som for dem hos de mælende. Han sluttede formelig Venskab med et Æselsføl oppe i Anticoli Corrado, hvor han tilbragte nogle Sommermaaneder. Naar han viste sig paa Torvet, hvor han en Tid sad og malede, kom Føllet galoperende hen til ham for at indbyde ham til Leg og gjorde de morsomste Kaprioler for at lokke ham; men naar det ikke lykkedes, og han satte sig til at male, stillede Føllet sig bag ham og stak Hodet frem over hans Skulder for bedre at kunne se og kritisere, hvad han lavede, eller ogsaa nappede det ham i Straahatten, der syntes det mere værd end det, han sad og malede. Foruden Føllet hade han gerne et Dusin dejlige skidne Unger om sig, der ogsaa var kunstinteresse-rede. Men det generede ham ikke; han snakkede med dem paa sit malabariske Italiensk og satte Farveklatter paa Føllets Snude til deres store Glæde. Han blev ogsaa hurtig Ven med hele Byen, lige fra Ærkepræsten, hos hvem han bode sammen med den øvrige lille Koloni af Skandinaver, til Svinehyrden, der Morgen og Aften drev ud og hjem med hele Byens Svinebesætning.

Haslund var ganske flittig under sine Romerophold. Jeg mindes ikke, at han hade eget Atelier. Han malede meget ude og holdt ellers til hos Krohn, der beredvillig stillede sit Studie til hans Raadighed. Der var en vis selvbevidst Paalidelighed i hans Arbejdsmaade. Han kendte sine Evner og led ikke af Anfægtelser med Hensyn til deres Anvendelse. Han kunde godt, uden at faa Samvittighedsnag, la være at bestille noget, hvis han en Dag eller to følte sig mindre oplagt. Saa gik han et Svip hen i et Museum for at se paa Mesterværker, eller han drev om og saa paa Natur og Mennesker og paa

Dyrene, og altid fandt han noget, der interesserede ham, eller oplevede noget, som han berettede paa sin hyggelige, medfølelse Maade. I Aarenes Løb fik han ikke lidt gjort dernede baade af Malerier og Tegninger. Han var en af sit Slægtleds ypperste Tegnere, i sin Stil mindende om Lundbye, der ogsaa var hans Forbillede paa Landskabsmaleriets Omraade. Han holdt i det hele Traditionen fra den gode gamle Tid, Lundbyes, Købkes og Roeds Tid, i Hævd og Ære. Hans største Billede fra disse Aar var det i 1875 udstillede »Abbater, der ryger i Smug«, hvis elskværdige Lune i Karakteristiken af de unge Syndere gjorde det meget populært. Men ogsaa hans Billeder fra Ischia og Anticoli med Staffage af Dyr eller over Arkitekturmotiver, paaskønnedes som god dansk Kunst, selv om Motiverne var italienske.

En Kunstnertype af en anden Art var Maleren *Albert Price*. I Samlivet med os andre var han en god og til Tider meget fornøjelig Kammerat. Naar han var i godt Humør og gav sig til at agere, brugte sit Efterlignelsestalent til at gi en eller anden af de proeminente Romerrejsende, som for Tiden optraadte i Foreningen, eller parodiære kendte Skuespillere hjemme, var han fuld af sprudlende Lune og uimodstaaelig. Men det gode Humør var ikke altid oppe i ham. Han var ujævn, hade sine tunge Timer, der godt kunde blive til baade Dage og Uger. Det var, naar Arbejdet med at male ikke vilde gaa, og Tvivlen kom op i ham, om han nu ogsaa var kommet paa den rigtige Hylde. Selvfølgelig kunde han male. Han hade jo gaaet paa Akademiet og malet hos Marstrand og var blevet rost, og nu var han i Rom som alle andre flinke Malere for at vise, hvad han dude til; men hvad enten det nu var Mangel paa Energi eller voksende Mistillid til sit Talents Omfang, Interessen for Arbejdet svækkedes, det jævne, støtte Arbejde, der fordrer Udholdenhed, selv om Resultatet er ringe og tit maa gøres om, trættede ham; Uoplagthed fik Raaderum, flere og flere blev Dagene, hvor han ikke rørte Pensel og Palet, men læste, besøgte Kammeraterne, blev siddende og passiare paa Kafeen eller foretog Ekskursioner til Museer og ud i Kampagnen med rejsende Romafarere, der gerne vilde være sammen med den livlige, stedkendte Kunstner.

Paa saadanne Dage gik han og tumlede med Tanken, om han ikke heller skulde følge Traditionen i Familien og sine ældre Søskendes Eksempel og gaa til Teatret. Som Søn af James Price den yngre og Rosetta Price, de udmærkede Fremstillere af Kassander og Columbine i de Cettiske Pantomimer paa Vesterbros Morskabsteater, hade han Skuespillerblod i sig; af hans Søskende var den ældste Bror Balletdanser ved Hofoperaen i Wien, Søsteren Amalie hade været Casinos fejrede Primadonna, og Carl var Skuespiller ved det kgl. Teater. Scenen var altsaa Slægtens naturlige Virkested, og selv hade Albert Price jo ikke blot sit Efterlignelses- og Parodieringstalent, men naar han læste Skuespil — og Skuespil og Æventyr var hans kæreste Læsninger — stod altid Figurerne saa levende for ham, at han syntes, han med Lethed maatte kunne gengi dem.

Han var kommet til Rom i Efteraaret 1871, efter at ha opholdt sig en Tid hos Broren i Wien. I Rom traf han bl. a. Krohn, Holger Roed, Hans Friis og Bredal, og de fem slog sig sammen og tilbragte jævnlig Aftnerne hos hverandre. Underholdningen bestod da bl. a. i Højlæsning. Paa Forslag af Price læste man Skuespil saaledes, at man fordelte Rollerne og læste hver sin. I »Genboerne« hade Price en af de første Aftner Løjtnant v. Buddinges Rolle og imponerede de andre ved sin Gengivelse af den Mantziusske Figur. Det blev derefter hans Bravurnummer, naar han gav sit Bidrag til Underholdningen ved vore Sammenkomster. Men det Bifald, han da altid høstede, var næppe til Fremme for hans Maler-Interesser, og Skuespilleriet blev mere og mere et Fatamorgana, der lokkede ham.

Han hade, saavidt jeg husker, i Efteraaret 1873 faaet Bestilling paa et større Billede, hvortil han hade gjort en god Skitse, forestillende en Gruppe pragtfuldt klædte pavelige Dignitarer i livligt Samvær. Han begyndte at gøre Studier til det og fik det anlagt, men fuldført blev det aldrig. Han undskyldte sig med, at det kostede saa meget i Modelpenge, at han ikke kunde overkomme det; men det var vel nok saa meget Energi og Selvtillid, det skortede ham paa. Tilsidst opgav han det og besluttede at rejse hjem. Det var i Forsomren 1874. Jeg ved ikke, om han naade helt hjem, eller om han blev hos sin Bror i Wien; inden Aaret var omme, var han atter i Italien, dog ikke i Rom. Han slog sig ned paa forskellige Steder,

i Venedig, paa Capri, i Napoli. Rimeligvis blev Kampen for Udkommet haardere og haardere, og det bidrog vel til, at han omsider gjorde Alvor af det, opgav Maleriet og søgte til Teatret. Der var saa meget i en Skuespillers Liv og Virksomhed, som tiltalte og fristede ham: de mange vekslende og forskelligartede Opgaver, Arbejdet i Fællesskab med andre, det hurtigere og hyppigere Resultat af Arbejdet og, hvad der nok ogsaa tiltalte ham: Arbejdet honoreredes baade lettere og bedre. Han længtes efter at blive fri for de evige økonomiske Sorger; ti selv om han til Hverdag var ganske beskeden i sine Forordringer og godt kunde sætte Tæring efter Næring, var der dog i hans aabne, selskabelig anlagte Natur en Trang til at nyde Livet og være med, hvor det gik lidt muntert og festligt til; i Skuespillernes Verden var der ganske anderledes Fællesskab baade i Alvor og Gammen, i Arbejde og Omgang end i Malernes, saa ogsaa det fristede ham. Og saa brød han op, forlod Italien og sit gamle Fag og meldte sig til Tjeneste i det ny. Den 22. Okt. 1877 debuterede han paa Odense Teater som Løjtnant v. Buddinge.

I henved 40 Aar tjente han trofast Thalia, den meste Tid ved Templet i Aarhus. En stor Skuespiller blev han vel ikke, men en brugelig Kraft, der ved sin Intelligens og Dannelse altid fik noget ud af sine Opgaver. Han var desuden en god Kammerat og hjælpsom overfor de yngre, der søgte hans Raad og Vejledning, saa han savnedes i Kresen af Kammeraterne — ligesom i sin Tid i Rom — da han omsider forlod Scenen.

Jeg mødte ham kort efter en Sommerdag i Helsingør. Jeg havde ikke set ham i mange Aar, og i dem var han blevet en hvidhaaret og hvidskægget pertentlig gammel Herre; men Øjnene var stadig unge, og hans Latter havde bevaret sin friske, muntre Klang. Han glædede sig ved sit Otium; nu vilde han atter ta fat paa Maleriet. Han havde nok aldrig helt glemt Genstanden for sin Ungdoms Kærlighed, selv om der ikke dengang var kommet noget ud af Forbindelsen. Nu fyldte den paany hans Tid og Tanker og bidrog til at gøre ham tilfreds med Tilværelsen. Og hvad kan man forlange mere, naar man nærmer sig de firs.

En Kunstner, der straks vandt min Sympati og inden længe mit Venskab, var Landskabsmaleren *Godfred Christensen*, der som Akademi-Stipendiat kom til Rom i September 1873. Han stod da som den dygtigste i den Kreds af yngre Landskabsmalere, der samledes om Kyhn og havde Atelier foran paa Gamle Kongevej. Han havde allerede som 16aars Dreng i 1862 Billeder paa Charlottenborg-Udstillingen, og i de følgende Aar fik han gentagne Gange Legater og »Opmuntringspræmier«. Nu var han paa Pilgrimsfærden til Rom med Akademiets toaarige Rejsestipendium. Han blev vel modtaget. Dagen efter hans Ankomst havde vi ham med — Rosenstand, Hasselriis, Thiele og Helsted — i Fiskerestauranten i Pescheria og traktede ham med Rokkefinne- og Blæksprutte-Suppe; han skulde indvies i Roms kulinariske Mysterier. Han slugte uforfærdet den rædselsfulde Ret og bestod Prøven. Et Par Dage efter, da han havde taget et rask Rundskue af Rom og nærmeste Omegn, kørte han med Veturten over til Tivoli i Sabinerne for at komme de lokkende Bjerge paa nærmere Hold og se, om han kunde faa noget gjort derovre, inden Efteraaret satte ind med Regn og Styggevejr. Bredal laa derovre og malede i Villa d'Este; men det var ikke noget for Christensen; der var for indelukket; han foretrak de vide Udsyn over Kampagnen med Bjergene som Baggrund. Han vendte derfor snart tilbage til Rom og strejfede omkring, især *fuori le mura*. Han malede endel Skitser og Studier — dengang malede man »Skitser« til senere Brug i Atelieret, hvor de rigtige Billeder skulde gøres — men han anvendte kun et Par af dem til et større Billede fra Via Nomentana ude ad Casale dei Pazzi med en Pinjegruppe og vid Udsigt over Kampagnen til Sabinerne. Det var et smukt Billede, stort i sit Motiv, sikkert i sin Behandling, og det blev beundret af os alle i Rom. Den bekendte norske Rigmand Thom. Heftye købte det; det gik til Kristiania. Somren 1874 tilbragte Christensen en Maanedstid paa Capri, hvor han malede Studier, navnlig af Klippe- og Kystpartier med Udsigt over Golfen til Bjergene bag, og om Vinteren gjorde han et Par Capri-Billeder af dem, der sammen med et Kampagnebillede fra Porta Furba og det ovennævnte store Billede fra Via Nomentana udstilledes i Foraaret 1875. Da var han ogsaa selv hjemme igen. Han var kaldt hjem til sin Fars Dødsleje.

Han kom ikke tilbage til Rom hverken da eller senere, og han betragtede aldrig sine Billeder fra Italien og i det hele Opholdet der som noget, der hade haft større Betydning for hans kunstneriske Udvikling, hvor godt han iøvrigt ellers hade befundet sig i Rom. Han var paa Rejsen blevet betaget af Bjerglandskaberne i Schweiz og Tyrol med deres stærkere Farver, mere storladne Linier og ejendommelige Lysvirkninger. De maleriske Udsyn over stille Søer til store Bjergmasser tog ham mere end de i Former og Farver blidere og blødere italienske Landskaber, hvis Skønhed han selvfølgelig saa og erkendte, men som alligevel ikke rigtig interesserede ham. De var ham for tamme.

I Stedet for at ta tilbage til Italien gik han som andre af hans jævnaldrende, Zacho, Groth o. fl. til Paris for at se fransk Malerkunst paa selve Stedet, særlig Landskabsmaleriet. Den Rejse fik anderledes Betydning for ham. Den lærte ham, at god Kunst har sin Livsnerve i et personligt Syn og en personlig Udtrykksmaade og ikke i en skolemæssig tillært Opfattelse og Teknik. Han hade i Aarnes Løb arbejdet sig temmelig bort fra den smaalige Redegørelse for Enkeltheder, der var blevet ham foreholdt som det første og bedste Grundlag for al Teknik; han hade mere og mere givet efter for sin Lyst til at se bredt og stort paa helst store Motiver, men helt frigjort var han endnu ikke. Nu saa han i Paris et frodigt moderne Landskabsmaleri, hvis Udøvere indbyrdes var vidt forskellige, Naturalister som Rousseau, Daubigny, Dupré, en Romantiker som Corot, Impressionister som Monet og Sisley, vældig dygtige alle og særprægede baade i Valg af Motiver, i Syn paa Naturen, i Maalemaade, ja næsten i Farvevalg; fælles for dem alle var Bestræbelsen for i Billedet at faa Lys og Luft og alt det, der gir Naturen Liv, og Helhed og Storhed i Stemning; selv et lille Billede kunde derved blive et stort Kunstværk. Hver Maler gjorde det paa sin Maner; der var ikke to af dem, der lignede hinanden. Af dem lærte han, at hvad det gjaldt om, var at se selv og male, som det laa bedst for Ens Haandelag.

Der modnedes han. Han blev dristigere i sin Teknik, kraftigere i sin Kolorit; der var ikke det, han længer var bange for at prøve. Da næppe nogen Maler herhjemme — det var i Slutningen af 70erne

— vovede at sætte et Spatelstrøg i et Billede, gjorde han til de gamles Forfærdelse et Billede med Paletkniven alene uden et eneste Penselstrøg. Hans store Billede fra Pyrenæerne 1879 var Resultatet af hans Læreaar i Frankrig. Da han derefter kom hjem, fordybede han sig i sit Fædrelands Natur og egenartede landskabelige Skønhed og blev en Elsker og Fremstiller af den som faa. Hans Billeder fra Mariager Fjord 1880 og fra Laven Bugt over Jul Sø til Himmelbjergtet indledede en lang Række danske Landskabsbilleder med Motiver af den forskelligste Art. Men Studierne fra Italien laa i hans Tegneskab og blev aldrig benyttet; de repræsenterede et tilbagelagt Stadium, hvor kønne de end var. Han kunde ikke faa sig til at arbejde efter dem; hvad han nu skulde gøre, maatte han ha levende for Øje.

Et Udbytte, der blev af den største Betydning for ham, hade han dog af sit Ophold i Rom. Under det lærte han Skuespillerinden, Fru *Sødring* og hendes Mand personlig at kende, og i deres Hus i København mødte han efter sin Hjemkomst deres Datter *Johanne*, der blev hans Hustru.

Vi holdt alle meget af Godfred Christensen. Han var saa lige til og let omgængelig, kendte ikke til Kunstner-Hovmod og led ikke af Kunstner-Katzenjammer; dertil var han for dygtig og for sikker i sin Dygtighed. Han var altid den samme, medfølelse, naar man trængte til Opmuntring, hjælpsom, naar man behøvede hans Hjælp. — Jeg har nævnet de store, dekorative Vægbilleder, han maalede til Julefesterne i Skandinavisk Forening. Han gav ogsaa andre Bidrag til Underholdningen ved vore Sammenkomster. Han spillede bl. a. fortræffelig Guitar, sang og fløjtede dertil. Han var ikke saa lidt af en Romantiker, en Lyriker med et Anstrøg af Tungsind, der kom særlig frem i hans Musik; de følsomme Stemninger laa for ham, men han undsaa sig ligesom for at gi sig hen til dem, og saa kunde han midt i Spillet bryde af med en skurrende Dissonans eller en parodisk Overdrivelse, der slog Stemningen i Stykker. Det var som en Mefisto pludselig stak sit Fjæs frem og vrængede ad hele Betagelsen; men det var kun en Maske, han brugte som Figenblad for sin Sjæls Blufærdighed. Naar man saa skældte: Du er dog et Asen! lo han en lille undskyldende Latter, gjorde et Par præluderende Greb i Guitarens

Streng, lyttede nye stemningsfulde Harmonier ud af Instrumentet og var snart igen langt inde i Romantikens lønlige Land.

Vi mødtes igen efter vor Hjemkomst og holdt sammen gennem mange Aar. Saa begyndte Uoverensstemmelse i vort Syn paa Livet i Almindelighed og paa de hjemlige sociale og politiske Forhold, lidt ogsaa paa de kunstneriske, at gøre sig gældende, saa at det ligesom blev til mindre Glæde for os at træffes; vi maatte jo stadig gaa af Vejen for hinanden, hvis vi ikke skulde støde sammen. Aldrig kom der et uvenligt Ord os imellem; men vi hade nok begge en Fornemelse af, at det kun var, fordi vi ikke vilde det. Længere og længere Tid gik der mellem hver Gang, vi søgte hinanden, og tilsidst saas vi aldrig mere; rimeligvis syntes vi begge, at det var den andens Skyld.

Ja, saadan er Livet.

Et Par Malere, som hørte med til den faste Stok af Skandinaver i Rom i disse Aar, men som stod mig fjernere, var *Axel Helsted* og *Anton Thiele*.

Der var noget blygt og beskedent tilbageholdende, næsten ungpigeligt i Helsteds Væsen, ogsaa i hans fine Ansigtstræk og Teint. Han var sikkert gerne sammen med os andre, men han var mest tavs Tilhører ved vore tit ivrige og udfordrende Debatter om Kunst eller sociale Forhold. Han var dog en aarvaagen Iagttagere, og paa Tomandshaand kunde han komme med slaaende Bemærkninger om baade Mennesker og Meninger, der viste, at han hade sit sikre Standpunkt, selv om han ikke ved hver Lejlighed gav det tilkende. Han var allerede 1869, kun 25 Aar gammel og dog udlært Akademiker, taget til Paris, hvor han søgte den dengang højt beundrede Bonnats Malerskole; men da Begivenhederne i 1870 fordrev ham fra Paris, gik han efter et kort Besøg i London til Rom, hvor han som de andre unge Malere paa egen Haand maatte ta sig frem i sin Kunst. Af Bonnatsk Paavirkning, hans brede Pensel og kraftige Kolorit, var der ikke meget at spore hos Helsted, og foreløbig nøjedes han ogsaa med de smaa italienske Genremotiver, som Tilfældet bød ham. Han færdedes endel omkring, opholdt sig maanedsvis paa Capri og Ischia, forlovede sig med en ung, dansk Dame, Frk. Emilie Wulff — af

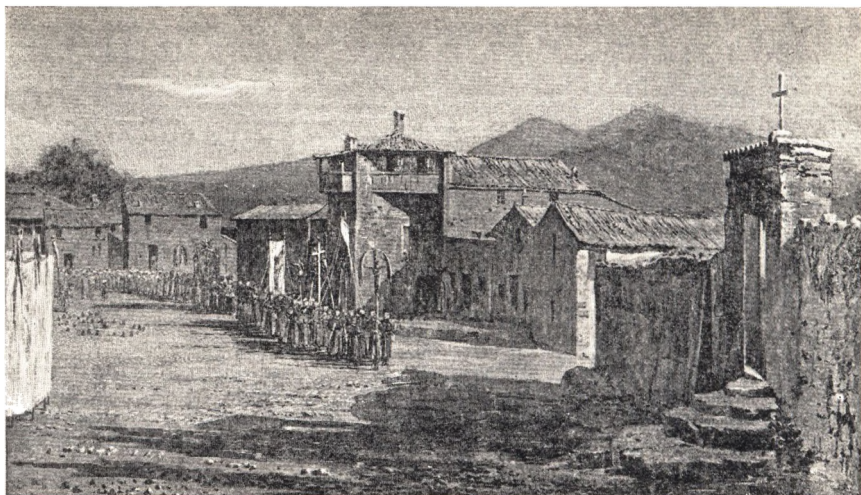
Vodrofflund-Wulfferne — der var paa Rejse i Italien med sin Mor og Helsteds Søster, og faldt først til Ro i Italien, efter at han i 1874 hade været hjemme og giftet sig og var kommet tilbage til Rom. — Med det bekendte Billede »Fra Villa Borghese«, hvor en Præst og en lille Abbate sidder hver med sin Bog for at læse, men den lille Drengs Opmærksomhed optages af et vævert Firben, indledes en Række Genrebilleder, flere med smaa Abbater, der næsten gjorde samme Lykke som i sin Tid Blochs Munkebilleder. En halv Snes Aar tilbragte Helsted i Italien, inden han vendte tilbage og tog fast Bo i sit Hjemland, utvivlsomt lykkelige Aar i mange Henseender, men om de hade synderlig Betydning for hans kunstneriske Udvikling, turde være tvivlsomt; sit virkelige Gennembrud fik han først efter Hjemkomsten.

Ogsaa *Anton Thiele* tjente sin næsten halve Snes Aar i Rom for Rachel og maatte nøjes med Lea. Han kom aldrig frem i Rækken af de Malere, der blev lagt særlig Mærke til. Og dog var han en velbegavet Kunstner, ogsaa flittig og ihærdig. Han førte det mest regelmæssige Liv, man kunde tænke sig, var en af de første om Morgenen i Kafé Artisti og gik, saasnart han hade drukket sin Kaffe, til Atelieret, hvor han arbejdede, til han hen paa Eftermiddagen gik over i »Sparekassen«, vort Fællestrattori, naar der var Ebbe i vor egen Kasse. Der indtog han sit frugale Hovedmaaltid og blev gerne siddende en Stund efter, men han nød sjælden noget ekstra og brød altid tidlig op for at gaa hjem til sig selv. Skønt han var af den velstaaende Instrumentmagerfamilie paa Købmagergade og sikkert ikke behøvede at spare, var han meget nøjsom i hele sin Levemaade. Det skyldtes vistnok nærmest Ønsket om helt at sørge for sig selv og ikke være nogen, end ikke sine nærmeste, noget forbunden. »Det skal man da ikke kunne sige om mig, at jeg svanser for Folk,« kunde han sige med en saadan Selvfølelse, at man næsten imponeredes, men denne Selvfølelse var iblandet en god Portion Bitterhed over formentlig Miskendelse. Han hade i sin Tid opgivet at gaa paa Akademiet og søgt anden Levevej, men var saa atter kommet tilbage til Maleriet, som det eneste, han hade rigtig Interesse for. Dog ogsaa her var han usikker over, hvad han skulde vælge. Han malede mest Landskab og Arkitektur, men hans Attraa var nok at blive Figurmaler.

Han holdt ikke af, at man kom ubuden og besøgte ham. Døren aabnedes kun paa Klem, Paletten, Malerstokken og hans ene Øje saas i Aabningen, og som oftest fik man en Undskyldning for, at han ikke kunde ta imod En. Han malede i lange Tider paa en Aphrodite anadyomene, hvortil han brugte nøgen Model, og saa var selvfølgelig al Adgang forbudt, men da Billedet aldrig blev færdigt, begyndte man at tvivle om dets Eksistens, og saa blev det en Talemaade, naar man ikke vilde forstyrres, at man malede paa Aphrodite, ligesom Landskabsmalerne »maler Luft«, naar de vil være i Fred. Aphrodite kom aldrig for Dagens Lys, blev i hvert Fald aldrig udstillet; derimod hjemsendte han senere en Narcissus og i Aarenes Løb ikke faa kønne omend ikke betydelige Figurbilleder med smaa Genremotiver som »En Nonne sætter Blomster i en Vase«, »Ung Pige med en Rose« o. lgn. Et smukt og stemningsfuldt Billede af en Gruppe unge Kvinder paa en Altan, der, saavidt jeg mindes, kaldtes »Henad Aften«, var vistnok det største af disse Figurbilleder fra Romertiden. Efter sin Hjemkomst i 1880 og navnlig efter at han i 90erne hade slaaet sig ned paa Refsnæs, hvor der i disse Aar samledes en hel lille Koloni af ældre og yngre Malere, bl. a. de mærkelige »Ny Hellenere«, opgav Thiele vist helt Figurmaleriet og fordybede sig i Egnens storslaaede og maleriske Natur, som han blev en beundrende og fint opfattende Skildrer af.

Genazzano i Sabinerne.

Torvet i Anticoli Corrado i Sabinerne.

IX

DEN af alle Kunstnerne og Skandinaverne i Rom, der stod mig nærmest, var Maleren *Niels Bredal*. Vi var blevet Venner i vor grønne Ungdom og holdt trolig sammen siden. Vi havde adskil- ligt tilfælles i Karakter og Interesser, og efterhaanden blev vi ogsaa fælles om vore Glæder og Sorger. Indtil han rejste ud i Efteraaret 1871, da jeg fulgte ham til Venedig paa Vejen til Rom, havde der Aar igennem næppe været nogen Dag, naar vi begge var i København, hvor vi ikke havde været sammen, og mange Gange fulgtes vi paa Smaarejser og Strejfture; vi havde saaledes 1867 i tre Sommermaaneder gennemvandret det søndenfjeldske Norge. Trods Fællesskab i Karakter og Interesser var vi dog vidt forskellige i vore Anskuelse om mange Ting, saa vort venskabelige Forhold blev jævnlig sat paa Prøve, men som han engang i Rom skrev til mig:

Vistnok har det ofte hændt os,
vi i Ilterhed har vendt os
for at drage hver sin Vej.
Dog om der var nok saa megen
Strid, vi enedes om Vejen,
skilles vilde vi jo ej.

Saadan gik det ogsaa i Rom. I Kammeraternes Omdømme hørte vi sammen som Krohn og Otto Haslund, Runeberg og Børjeson; hvor den ene var, maatte den anden med. Vi delte ogsaa her ondt og godt, røg engang imellem sammen, men glemte det straks igen og stivede altid hinanden af, naar Mistvivl og Modgang mindskede vor Glæde over at være i Rom og være sammen der.

Ti det gik naturligtvis Bredal som saa mange andre, der rejste til Rom med overdrevne Forventninger — ogsaa han blev skuffet. Han følte snart, at det ikke vilde gaa lettere for ham at blive til noget rigtigt der end hjemme, men hans sunde, rolige Natur bragte ham hurtigt til at indse, at det, det gjaldt om, baade her og der, var at ta ordenlig fat — var der nogen Evne, fik den da nok sin Udvikling. Og saa arbejdede han støt Aar efter Aar, og kom der nu og da Anfægtelser, klemte han bare paa med dobbelt Energi. Hans sjældne Pligtfølelse hjalp ham.

Han blev i Italien en halv Snes Aar, mest fordi han syntes, at der var bedre og roligere Forhold for ham at arbejde under end hjemme. Hans Specialitet var Arkitekturmaleri, særlig Exteriører, og hvor fandtes de saa maleriske og morsomme som her. Han hade dem lige udenfor sit Vindue, hvor Tagene skød sig op mellem hinanden mod den blaa Luft, mens Solen legede Skjul med Skyggerne i Krogene, og han hade dem tæt udenfor sin Dør: Monte Pincio med Udsigten til Peterskirken, Piazza Barberini med Tritonfontænen, længere borte Maria Maggiore, Lateranet, Forum, Kejserpaladserne og paa den anden Side af Tiberen Gianicolohøjden med S. Onofrio Klostret, og rundt om Rom Kampagnen med Ruiner, Vandledninger og de fjerne Bjerge. Og fandtes der bedre Sted til Sommerophold end ovre i disse Bjerge, i Tivoli med den storslaaede Villa d'Este og Hadrians tungsindige Villaruiner, eller i Bjergbyerne Rocca di Papa og Anticoli Corrado med de stejle snævre Gader og maleriske Skrænter.

Fra alle disse Steder har han malet Billeder. Han holdt af de smaa Motiver, kunde forelske sig i et Træ ved en Mur, et Skyggespil over en Villavæg, og saa malede han det uden at tænke paa, om nu ogsaa andre dødelige vilde se alt det deri, som han saa. Hans Billeder blev derfor tit oversete; men den, der har Sans for ærlig og

ægte Kunst, vil, naar han ser nøjere til, ofte finde mere deraf i et af Bredals Smaabilleder af en Stump Søjlekapitel med en Aloc eller en Fontæne i et Hjørne end i andres store Billeder med pragtfulde Motiver. Det eneste Forsøg af den Art, han gjorde, et stort Billede af Villa d'Este, som han tildels malede inde efter Studier, lykkedes ikke. Han maatte ha Tingene for Øje for at kunne gøre dem, og de måtte nødvendig være altfor omfattende.

Det blev ogsaa i Rom, at han fandt sit egenlige Felt, Akvarellen. Den dyrkedes dengang meget lidt af danske Malere og var som oftest kun en Slags farvelagte Tegninger. Arkitekten og Tegn læreren C. V. Nielsen udstillede aarlig Akvareller paa Charlottenborg; men de egnede sig kun lidt til at vække Interesse for denne fine Kunststart. I Udlandet var den mere i Mode, og de fremmede Kunstnere i Rom, navnlig Spanierne, hade naaet virtuosmæssig Dygtighed deri. Bredal saa deres Akvareller hos Kunsthandlerne og paa de internationale Udstillinger og fik Lyst til at prøve. Der var noget i Vandfarvernes Finhed, som tiltrak ham. Saa tog han fat, og det lykkedes over Forventning; den Sikkerhed, hvormed han tegnede, var ham til stor Hjælp. De andre Malere opmuntrede ham; de saa, at han her hade fundet noget, der laa særlig for ham.

Fra nu af malede han næsten udelukkende Akvareller, og han naade snart en ikke ringe Dygtighed. De første, han sendte hjem i 1877, med Motiver fra Küchlers Kloster, og navnlig en Samling paa en halv Snes Stykker, der udstilledes i 1879, vakte saa megen Opsigt, at de paa Charlottenborg anvistes Plads i de almindelige Malerisale, mens Akvareller ellers altid var blevet anbragt i det afsides Værelse, der paa det gamle Charlottenborg var helliget »Tegninger, Aquareller, Lithographier m. m.« og hvor kun faa Mennesker forvildede sig ind. Der var senere Tale om, at han skulde ansættes ved Akademiet som Lærer i Akvarelmaling, men inden det gik i Orden, døde han i Foraaret 1888. Han hade efter sin Hjemkomst i nogle Aar haft Elever i Tegning og Akvarelmaling; blandt dem var *Soya Jensen* den dygtigste, og efter Bredals Død fik han den Lærerspost, Bredal skulde haft. Eleven hade saa ganske optaget Læreren Teknik, at deres Akvareller længe næsten ikke var til at skelne fra hinanden.

Bredal var afholdt af alle, han kom i Berøring med. Han var en god Kammerat og en trofast Ven. Hans jævne, ærlige Væsen vakte Tillid og Fortrolighed, hans Fordringsløshed og Nøjsomhed gjorde, at han altid fandt sig tilrette i de givne Forhold. Han var hyggelig og fornøjelig i Samvær, hade Lune, saa han kunde faa selv Thiele til at smile anerkendende, var altid parat til en Spøg og en stiv Disputator, naar »Problemerne« sattes under Debat. Han hade ogsaa forskellige selskabelige Talenter, sang Bellman og kunde alle Versene, skrev morsomme Lejlighedsdigte og gode Festsange og konkurrerede ved Gilder i Foreningen baade med Peter Faber (»Landsoldaten«) og Erik Bøgh og kom ikke tilkort; ja, han skrev endog efter Hjemkomsten paa Opfordring en Kantate til Kunstakademiets Aarsfest.

Vort Samliv i Rom blev, som det hade været i København. Vi mødtes daglig, naar der ikke kom Forhindringer, og spiste vor tarvelige Middag sammen i »Sparekassen« eller et andet billigt Trattori. Syntes vi, at vi trængte til lidt ekstragodt, gik vi ikke til Bédeau eller Spillmann, men købte selv ind til Middagen: et Par forsvarlige Stykker Lammesteg lige fra Spiddet, der var i bestandig Omdrejning over Ilden i Baggrunden af Stegeriet, eller et halvt Dusin Smaafugle — *lodole*, Lærker, kaldtes de alle — der blev strøget af Spiddet sammen med de mellemsiddende Brødsiver, der hade indsuget Saften. Vi fik det indsvøbt i tykt, graat Papir, gik saa til en *pizzicheria* og fik nogle Skiver Skinke, friskkærnet Smør og Gorgonzola Ost, saa til en tysk Bager, der bagte veritable smaa, mørke Rugbrød, saa til Grønthandlersken, hvor vi udsøgte os et Par skøre, friske Salathoder og Frugt til Dessert, og sluttelig med hele Ladningen hen til vor gode kendte Vinknejpe, hvor der blev dækket op med ren Serviet paa Bordet og bragt os Vin, haardkogte Æg til Salaten og, naar Tiden var dertil, glohede, ristede Kastanier fra Ovnens udenfor paa Gaden. Hvor saadan et Maaltid kunde smage! Men det tog Tid baade at bestille og at nyde, og det kostede ogsaa noget mere end den *zuppa* eller *minestra*, *arrosto* eller *costeletta*, vi ellers til daglig nøjedes med.

Det kunde ogsaa hænde, naar jeg vidste, at Bredal sad hele Dagen oppe paa Palatin eller et andet stille Sted og kun hade et Par Kiks at holde Livet vedlige med Dagen igennem, at jeg da fouragerede lidt godt og opsøgte ham. Saa nød vi de gode Sager sammen, og naar

han atter hade faaet Piben tændt, læste jeg et og andet for ham eller sad selv og arbejdede, mens vi nu og da snakkede lidt sammen og ellers sad med en rar Fornemmelse af at være i godt Selskab. Vi tilbragte ogsaa mangen Aften alene hjemme hos mig, hvor der var hyggeligst, skiftedes til at læse højt og ryge, og kom mer end en god Bog igennem paa den Maade.

En af vore bedste Fornøjelser var at gaa sammen i Teatret. Vi var lige interesserede af god Skuespilkunst, og saa var det en fortræffelig Sprogøvelse, langt morsommere end at sidde og studere Sauers Konversations-Grammatik. Teaterforholdene i Rom som i det øvrige Italien var dengang ret ejendommelige. Der fandtes ingen Teatre med fast Personale, hverken for Operaens eller Skuespillets Vedkommende. Teatrene ejedes af Kommunen eller af Privatmand og udlejedes for to tre Maaneder ad Gangen til Trupper, der under en Impresarios Forretningsledelse rejste fra Sted til Sted med et meget begrænset Repertoire. Naar det var udspillet i en By, flyttede man til den næste. Den enkelte Trup var derved saa sammenspillet og Repertoiret saa gennemløbet, at Truppens Præstationer tit naade en kunstnerisk Sikkerhed, der imponerede.

Det fornemste Teater i Rom var »Apollo Teatret« ved S. Angelo Broen. Her opførtes kun Operaer og Balletter af første Klasses Trupper. Sæsonen begyndte 2den Juledag og varede til Fastelavn (*stagione di Carnevale*). Det var forholdsvis dyrt, og man skulde møde i Dress, saa der kom vi ikke mange Gange. Det var paa samme Gang Teater og Selskabssalon for »*the upperten*«. Adelen, de fornemme og rige samt Diplomatiets Logerne; hver Familie havde sin lukkede Logebaas, og her tog man imod Visiter af Venner og Bekendte fra de andre Loger, ikke blot i Mellemakterne, men ogsaa under Forestillingen, der begyndte sent og varede til henimod Midnat. Da den samme Opera med den samme Ballet mellem Akterne opførtes Aften efter Aften, brød man sig kun om Bravurnumrene og om Balletten, der altid hade alle Kikkerter rettede paa sig. Apollo Teatret eksisterer ikke mere; det blev nedrevet ved Reguleringen af Tiberfloden. — Af ganske folkeligt Tilsnit baade i Publikum og Priser var Sommer-Operahuset »Politeama Romana« ved Tiberen ovre i Trastevere. Det var i Cirkusstil, opført mest af Stolper og Brædder, overtrukket med

oljemalet Lærred, ret stort og meget luftigt; alligevel svedte man umanerlig, naar man sad derinde en Sommereftermiddag og lyttede til Sangen fra den primitive Scene, der nærmest mindede om en Sangerindetribune i en Varieté. Men det var god Musik og Sang, næsten altid Verdi, sjældnere Rossini, en enkelt Gang »Huguenotterne«. Og det var et musikinteresseret Publikum, som kom der, en stor Del lige ind fra Gaden med Hatten paa og Cigaretten i Munden; men hvor var de med, alle; i dobbelt Forstand med, forsaavidt som det godt kunde hænde, at de gav sig til at synge eller i hvert Fald nynne med, naar *il trovatore* knaldede sine Arier ud imod dem; og naar han var færdig, kvitterede de med øredøvende Jubel og Bisraab, til han gentog Bravurnumret, helst et Par Gange. Men Gud hjælpe ham, hvis han sang ved Siden af, eller hvis Stemmeklang og Foredrag ikke behagede; Hyssen »*fuori*«-Raab, Piben, Trampen, og hvis han ikke hørte op og forsvandt, Appelsinskaller, sammenkrammede Aviser, eller hvad andet, man kunde overkomme, lige op i Synet paa Synderen. Det var et muntert Sted, og det kostede kun en halv eller hel Lire at være der. — Mere kultiveret og noget dyrere var det lille, hyggelige »Metastasio«, hvor mindre Operaer og Syngestykker opførtes, fortrinsvis Rossini, Donizetti og andre Italienerne. Her hade Mellemsstandsfolk deres Loger og Sammenkomster, mens de lyttede til »Barberen«, »*l'elisire d'amore*« eller »Lucrezia Borgia«.

Af Skuespilhusene var »Argentina« det største. Det tilhørte Kommunen og var helliget »Melpomene, Euterpe og Terpsichore«, som der stod over Indgangen; men Muserne hade nok Engagement andetsteds; ti Teatret stod lukket i de Aar, jeg var i Rom. Til Gengæld spillede der i det nærliggende, mindre »Teatro Valle« alle tre Sæsoner — Efteraar, Vinter og Foraar — af skiftende Trupper, og her kom Muserne tit paa Besøg. Et Par Gange optraadte Md. Ristori ved Velgørenhedsforestillinger i Scener af Legouvés »*Medéa*« og af »*Lady Macbeth*«, og i Foraaret 1875 gav Ernesto Rossi de fleste af sine Shakespeare-Roller her for en begejstret Tilskuerkres. Vi saa ham som Lear, Othello og Hamlet og blev stærkt betaget af hans til de mindste Enkeltheder udpenslede Virkelighedsgengivelse, der paa sine Steder kunde falde os for Brystet ved sin krasse Brutalitet, men som Italienerne gouterede.

Italienerne har langt mere Sans for det dramatisk bevægede, der faar Udtryk gennem Mimik og Gestikulation, end vi Nordboere. Livlige og letbevægelige, som de er, potenseres straks enhver Sindsstemning og gir sig kraftig tilkende baade i Ord og Lader. I et Øjeblik stiger Sorg til Fortvivlelse, Glæde til Henrykkelse, og hver Muskel i Ansigtet, ja Arme og Ben sættes i Bevægelse derved. En Italiensers Mimik er enestaaende; selv de simpleste Ting siges under Gestikulation; Tallene tre, fire nævnes ikke, uden at det tilsvarende Antal Fingre rækkes i Vejret, og udveksler to deres forskellige Meninger om en Sag, sker det tit med saa mange Fagter, at man tror, de er ved at ryge i Totterne paa hinanden. Denne umiddelbare og ureflekterede Livlighed er et elskværdigt Træk i Folkekarakteren. Men ved Siden af den er der en god Portion bevidst Beregning. En Italiener forstiller sig med Lethed; det er tit vanskeligt at afgøre, naar han er ærlig, og naar han ikke mener, hvad han siger; men Apparencen som ærlig er altid gennemført. Ikke for intet har Italien gennem Aarhundreder ligget under Fremmedherredømme. Tyskere, Franskmand, Spaniere har afløst hinanden, for ej at tale om Longobarder, Goter osv. i gamle Dage; endnu den Dag i Dag oversvømmes Landet af Rejsende, som de indfødte staar fremmede og beregnende overfor. Det har lært dem Forstillelsens Kunst og gjort dem til gode Komedianter.

At denne Begavelse har faaet Udslag i Skuespilkunst, er ganske forstaaeligt, og Kunsten er da ogsaa blevet dyrket med Iver ned gennem Tiderne. Man har spillet verdslige Komedier i Italien fra Slutningen af det 15. Aarhundrede, da Humanisterne begyndte at opføre Plautus og Terents, først paa Latin saa paa Italiensk; det gav Stødet til Fremkomsten af en original italiensk Komedi digtning. Den udviklede sig som i de andre store Kulturlande, men fik desuden en Særart i de meget yndede folkelige, delvis improviserede Maskekomedier (*commedia dell'arte*), der under vekslende Former har holdt sig lige til vore Dage. De har ikke været uden Betydning for Udviklingen af italiensk Skuespilkunst i realistisk Retning. Ti trods den stærke Gestikulation og forcerede Stemmebrug i de store Scener, der kan falde os Nordboere for Brystet, er italiensk Skuespilkunst realistisk. Endog i retoriske Dramer paa Vers som Alfieris, kan Skuespilleren eliminere Rytmen under Bestræbelsen for at tale naturlig.

Han følger Hamlets evig gyldige Anvisning til Skuespillerne: *suit the action to the word, the word to the action with the special observance that you o'erstep not the modesty of nature*. Han bevæger sig lige saa naturlig og ubevidst paa Scenen som til daglig i sin egen Stue. En fransk Skuespiller siger maaske sin Replik med større Elegance og pointerer finere; men han er selvbevidst, har sit Publikum in mente og naar sjælden den enkle Naturlighed i jævn Dagligtale eller den troværdige Inderlighed i Udtryk for dybere Følelse, som den dygtige italienske Skuespiller ejer som en Naturgave. Italieneren er aldrig opstyltet eller svulstig i Deklamation som en Tysker. Han gaar snarere for vidt i modsat Retning, omskriver f. Eks. Shakespeares Vers i rytmeløs Prosa for at faa en naturlig Replik, som han kan sige paa helt naturlig Maade. Og i den mimiske Udarbejdelse af Repliken har han sin Styrke. Naar Rossi spillede Othello eller Kong Lear, kunde man gennem hans Mimik følge Indholdet af Replikerne, selv om man kun forstod det halve af, hvad han sa.

Selve Stykket, Komedien, faar derfor kun sekundær Betydning; man tar tiltakke med tarvelige Skuespil, blot de gir Lejlighed til godt Spil. Det var Tilfældet dengang; maaske den senere realistiske Bevægelse i italiensk Litteratur har forandret det. Det meste af de italienske Skuespil, der dengang opførtes: Giacomettis historiske Karakterdramer, hvoraf Ristori spillede et Par i København 1879—80, Paolo Ferraris, Gherardi del Testas, Muratoris og Torellis Komedier, Lystspil og Farcer var ret almindeligt Teaterskrædderi, og jævnlig gaves sentimentale Folkekomedier og historiske Rabalderdramer, som var slemme. Det var altid en Lise at faa et ordenligt Stykke af Dumas fils, Sardou eller Scribe, der spilledes med megen Verve. Ogsaa »Kæbale und Liebe« gjorde sig i italiensk Behandling. Men naar Shakespeare gaves, græd Muserne. Det kunde endda gaa, naar det var »Stjernekomedie« med en Rossi eller Salvini i Hovedrollen, skønt Teksten som oftest kun var et Udpluk af de Scener, der gav »Stjernen« særlig Lejlighed til at brillere, men naar en jævn god Trup hade ham under Behandling, var det mindre opbyggeligt at være tilstede. I »Romeo og Julie« f. Eks. var Versene omskrevne i Prosa — »To af de skønneste blandt Himlens Stjerner fik andet Ærinde« osv. i skær Prosa! — og Slutningen var »forbedret« ved at Julie vaagnede op i

Gravkamret, inden Romeo var død, hvad der gav Anledning til en ny larmoyant Elskovs- og Dødsduet. Tilskuerne henflød i Taarer og jublede i Henrykkelse. De vilde ha Scenen om igen, og de fik den.

Denne Forestilling gik dog ikke for sig i Valle Teatret, hvor Publikum gennemgaaende var ret teaterkultiveret, men i den mere folkelige Anstalt »anfiteatro Correa«, dengang ubetinget det ejendommeligste Teater i Rom. Det var et Sommerteater. Naar »Valle« efter Foraarsæsonen lukkede i, lukkede »Correa« op. Teatret var indrettet i Ruinen af Kejser Augusts Mausoleum, som dannede Bagsiden af Gaarden ved Palazzo Correa, hvor Skandinavisk Forening havde Lokale. Ruinens øverste Del var for et hundred Aar siden af Ejerens, Markens af Correa, omdannet til Cirkus. Det var en cirkelrund, gruset Plads, omgivet af Murværk paa en Snes Alens Højde med amfiteatraliske Siddepladser forned, derover Loger og øverst et Staagalleri med Jerngelænder. Alt under aaben Himmel. Teatret op- tog et Segment paa omtrent en Sjettedel af Rundkresen. Paa Arenaen foran Scenen stod en Snes Rækker af de smaa romerske Træstole med Straasæder; det var »Parkettet« til 1 Lire pr. Stol; bagved var »Staaarterret« til 50 Centimer (for Soldater kun 20 Cent.), og samme Priser betaltes for Loger og Amfiteater. Til Logerne tyde man hen, naar der kom en Plaskregn under Forestillingen; ellers stod de som oftest tomme.

Selve Teatret tog sig noget fjællebodsagtigt ud. Façaden havde ganske vist kanelerede Marmorpillere med joniske Kapitæler og Nicher med Broncestatuer af Muserne; men Marmorpillerne var ligesom Muserne revnede paalangs, for de var kun malede paa Bræddevæggen og stegtes Dagen igennem i Solskinnet. Den sceniske Indretning var højst beskedent. Et tarvelig malet Bagtæppe angav Stedet; Sidekulisser anvendtes ikke, udover en enkelt med en Dør eller et Vindue fremme ved Prosceniet, som man kunde gaa eller kigge ud af, naar det fordredes. Ellers dækkedes Siderne af hængende Kulisse- draperier, mellem hvilke man havde frit Indblik i Teaterinteriøret med Bjælker, Sparrer, staaende og siddende Grupper af halvt og helt paaklædte Skuespillere og Børn. Hvad der manglede i Scenens Ud- styrelse, søgte man at bøde paa ved Skuespillernes, og navnlig Skue- spillerindernes Dragter, der altid var ovenud elegante. Scenefor-

Stadsporten i Anticoli Corrado.

andringerne skete ikke med den ønskeligste Lethed. Shakespeare, der stiller store Fordringer i saa Henseende, fik derfor sine Akters Antal forøget i det uendelige. »Hamlet« blev en Tragedie udi tolv Akter. At man spillede en Del af Stykket ved højlys Dag — Forestillingerne var gerne fra Kl. $\frac{1}{2}$ 6—9 — generede jo ikke, naar Handlingen foregik om Dagen; men mindre heldigt var det, naar man skulde gi Aften eller Natscener. Aften kunde man endda faa antydet ved at sætte et Par tændte Lys paa Bordet; men Nat, Nat med romantisk Maaneskin f. Eks. som den, hvor Romeo springer over Muren ind i Capulettis Have; dér maatte man appellere til Tilskuernes gode Vilje. En Gang hver Aften blev man imod sin gode Vilje med Vold revet ud af Illusionen. Der var i Teatrets nærmeste Nabo-
skab ikke mindre end tre Kirker, og de gav sig gerne til at ringe med Ave Maria-Klokkerne midt i en spændende Situation. Som man aandeløst sad og stirrede og lyttede efter Ordene oppe paa Scenen, begyndte en af Klokkerne: Bim, Bim, Bimbim! og straks efter kom Ding-Dang! Ding-Dang! fra de andre. Først hyssede Publikum; man vilde ikke forstyrres. Men Klokkerne lod sig heller ikke forstyrre og blev bare ved. Det var ikke til at komme udenom, og saa opgaves Ævred. Skuespillerne vendte sig med et venligt Smil og en undskyldende Gebærde ud mod Publikum og gav sig til at tale sammen eller spasere op og ned ad Gulvet; Damerne rettede paa deres Dragter, og Komikeren, hvis der var en saadan paa Scenen, prøvede paa at være vittig. Folk lo, og i god Forstaaelse afventede man det sidste Bim, hvorpaa man tog fat igen, hvor man slap; og snart efter var man atter inde i Situationen baade oppe paa Scenen og nede paa Tilskuerpladsen.

Dette lille Ekstraoptrin gentog sig Aften efter Aften og gjorde Forholdet mellem Skuespillere og Tilskuere ligesom mere fortroligt. I Mellemakterne, naar Musiken spillede, kom Skuespillerne ned mellem Folk og snakkede med deres Bekendte; man rejste sig, spaserede omkring i Arenaen, fik sig en *limonata* eller anden *bibite* ved Kafeen nede i en af Mausoleets underjordiske Gange, eller man tændte sig en Cigaret og gav sig til at kigge i den medbragte Avis; men naar Teaterklokken ringede, var man hurtig igen paa Plads og lutter Øjne og Øren. Mens man saa sad der, blev Himlen blegere og blegere, efter-

som Solen sank, derpaa mørkere og mørkere, eftersom Natten steg; Stjernerne tændtes oppe paa Himlen, Lygterne nede paa Arenaen, og i det flakkende Lys af de fritbrændende Gasflammer, i den lune Luft, under den dybe, stjernetindrende Himmel, mellem de høje, dunkle Mure, med den oplyste Scene foran og de anspændt lyttende Ansigter rundt om, følte man sig i et Milieu, lige saa ejendommelig sydlandsk som den Selskabssalon, hvortil Piazza Colonna forvandledes hver Aften, naar Borbergarden musicerede og Herrer og Damer flanererede, konverserede og koketterede, sorgløst nydende, hvad Nuet bød dem.

Men kom man saa tilfældig til at tænke paa det, der i Tidernes Løb var foregaaet paa dette Sted, her i denne Bygning, der var opført til Hvilested for Støvet af Roms store Kejsere, senere var omdannet til Fæstning, belejret og forsvaret af Roms storadelige Slægter, Orsinier og Colonnaer, og nu reduceret til Cirkus og Sommerteater for Roms smaaborgerlige Qvitter — saa fik man en forstemmende Følelse af Livets Omskiftelser og al Tings Forkrænkelighed. Og saa maatte man se at trøste sig med Prækerens Ord: en levende Hund er mere værd end en død Løve.

En død Løve kunde man ikke kalde Rom i Begyndelsen af 70erne, omend Livet dér endnu ikke hade Spor af det Storstadspræg, det har faaet i Løbet af de sidste ti-tyve Aar. Rom var stadig »Pavens Rom«, skønt Paven sad »fangen« i Vatikanet og Præsterne forsagt sneg sig langs Husenes Mure; men det Tryk, der hade hvilet over Rom i den Snes Aar, Franskmændene hade holdt Staden besat for at »beskytte« Paven mod Piemonteserne, var nu borte, og Romerne var atter det fri, stolte Folk, *populus Romanus*, der satte en Ære i at kaldes Romere og for Resten tog Livet paa sin egen overlegne Maade, det vil sige, gjorde sig det saa let og festligt, som der var Anledning og Lejlighed til. Og det var der nok af. Der forløb ikke mange Uger uden Fest af en eller anden Slags: Kirkefest, Nationalfest, Folketsfest eller Fester, der baade var det ene og det andet, Fester inde i Byen og Fester *fuori le mura*, ikke at tale om Helgenfesterne og Markederne ovre i Bjergbyerne, der var en broget Blanding af Pro-

cessioner med Monstransen, Hestevæddeløb, Blomsterkorso, Talloteri paa Torvet, Markedsgøgl og som Afslutning knaldende Fyrværkeri.

Det var ikke let at ha Rede paa. Man vidste aldrig, naar det var Helligdag. Det kunde hænde, at man gik til sit Arbejde i den Tro, at det var Hverdag, og saa var det Helligdag. Kirkeklokkerne ringede, Haandværkerne i Portene og de mod Gaden aabne Værksteder arbejdede ikke, Boder og Butiker var lukkede, og pyntede Folk stod i Grupper paa Gaden og kedede sig. Var det den lokale Helgen, der fejredes, var kun Kirken, som bar hans Navn, smykket ud og indvendig og Helligdagsstemningen begrænset til det paagældende Kvarter, men paa en af de store aimindelige Helligdage var hele Byen i Søndagsstemning, og Dagen deltes saa mellem Kirkegang og anden Andagt om Formiddagen, og Udflugter i stiveste Puds og helst til Vogns om Eftermiddagen med Afslutning i et eller andet Trattori om Aftenen. Naar den Stemning laa i Luften, blev ogsaa vi vantro Nordboere grebet af den og syntes, at heller ikke vi burde bestille noget, og selv om vi ikke mødte til Messen om Formiddagen, mødte vi dog gerne mandsstærke til Munterheden om Aftenen.

De store kirkelige Festsksespil, i hvilke Hs. Hellighed Paven tidligere selv optraadte, var indstillede siden Sept. 1870. Pio Nono blev ikke mere paa Corpus Domini Dag baaret Peterspladsen rundt i den store Procession, hvor han laa knælende foran et Alter, det vil sige, sad magelig med et Par forlørne Ben stikkende bagud, og løftede Monstransen med Hostien op for det rundt om knælende Folk. Han kørte heller ikke mere paa S. Hans Dag i Guldkaret med stor Eskorte til Laterankirken, hvor han, efter Højmessens, fra Loggien over Forhallen lyste Velsignelse over den tætpakkede Menneskemasse nede paa Pladsen og bagefter lod Sølvpenge og Afladssedler regne ned over den. Alt det var forbi. Nu samledes paa de store Helligdage kun Kardinaler og Biskopper i Højkorene og overværede Messen, der ledsagedes af herlig, gammel Kirkemusik for Orgel, Blæse- og Strygeinstrumenter og med Sangpartier for Cappella Giulia med de mærkelige Kastratsopraner. Det var f. Eks. Tilfældet paa Aftenen forinden Peter og Pauls Dagen (29. Juni). Saa holdtes en stor Vesperandagt i Peterskirkens festlig smykkede Kor; men først, naar den var forbi

228

og Kirkens Døre lukkede, kom Paven fra Vatikanet ned i Kirken, fulgt af hele sin Hofstat for at knæle og bede ved S. Peters Grav.

Som Erstatning for disse aflyste Kirkefester havde Romerne faaet nogle verdslige Nationalfester, Breschefesten den 20. Sept. til Minde om Roms Indtagelse 1870 og Grundlovsfesten den første Søndag i Juni. Breschefesten var i 70erne endnu ikke populær; det var kun de liberale og radikale Foreninger, der fejrede den med Flagtog til Breschen ved Porta Pia. Til Gengæld var hele Rom paa Benene ved Konstitutionsfesten, der fejredes ved Galaparader af Tropperne om Formiddagen og et Kæmpefyrværkeri fra Castel S. Angelo om Aftenen. Det var en Slags Vederlag for den store Illumination af Peterskirkens Façade og Kuppel paa Paaskedags Aften, der ogsaa var op hørt efter 1870. Fyrværkeriet, Girandolen, begyndte og endte med Raketbuketter. Det hed sig, at der var 4000 Raketter i hver Buket, og mange var der, selvom der maaske ikke var saa mange. I mindst 10—15 Sekunder sprøjtede den vældige Ildfontæne uophørlig sine Straaler til Vejs, og naar de højt deroppe sprang med et Knald, slyngedes Myriader af farveskønne Stjerner og Skyer af Guldstøv ud i det mørke Himmelrum. Mellem de to store Raketbuketter afbrændtes det øvrige kunstfærdig sammenstillede Fyrværkeri med mægtige Sole, Straalepyramider og brogede Ildornamenter; det endte med, at den store Bygnings Konturer stod optrukket i Straaleild under et minutlangt Bombardement med Tusinder af springende Stjernebomber og Raketter, hvis Røg oplystes af bengalske Flammer, saa det tilsidst saa ud, som om det hele stod i Brand. Det var et pragtfuldt Skue og et vældigt Knalderi, og Folket jublede.

Der kunde berettes meget om andre Folkefester, hvoraf flere hade deres Oprindelse helt tilbage i den antike Tid og stadig bevarede endel af deres gamle Form; men det blev let for meget af det gode, og maaske ogsaa af det samme; ti til en vis Grad lignede de jo hverandre. Den største af dem alle, *Karnevalet*, hvor man en Uge igenem eller længer under løssluppen Lystighed sa »Farvel til Kødets« i de paafølgende 40 Dage, var dog saa ejendommelig, at den fortjener nærmere Omtale; saa meget mere, som den efter Sigende i vore Dage er reduceret til ret raa Konfettikampe i Korso og tarvelige Maske-

baller i et Par af de store Teatre, hvor Folk gaar ind fra Gaden maskerede og umaskerede og danser, som de har Lyst til.

For 50 Aar siden var Karnevalet en Folkefest for hele Rom. Stadsstyrelsen nedsatte en Festkomité og stillede en betydelig Sum til Raadighed. 1874 lød Programmet paa Festligheder i Anledning af de høje Gude- og Majestæters Saturns og Ceres' Besøg hos Roms folkelige Skytspatron og Behersker, Kong Pasquino*). Festlighederne indledes med Saturns og Ceres' Indtog i Rom. De kom sejlene med deres Hof og Følge paa Drageskibe ned ad Tiberen, gik i Land ude ved Ponte molle, besteg her pragtfulde Triumfvogne og kørte ad Via Flaminia til Porta del Popolo, hvor Pasquino holdt paa en fire Alen høj Papelefant, omgivet af sit Hof. Efter Modtagelsen drog man i stort Optog over Popolo-Pladsen og ned gennem Korso, og hermed var Karnevalet aabnet; udklædte og forvandlede Skikkelser skød lige frem op i Togets Spor, og med det samme begyndte Konfettikampen.

Skandinaverne tog gerne livlig Del i Karnevalet. Det var ikke let at sidde inde, naar der var saa meget op at gaa ude. Som oftest sluttede vi os sammen nogle Stykker og gik paa Livet løs, kastede os ind i Konfettikampen om Dagen, sværmede om Aftenen paa Piazza Navona, dansede i Teatrenes *veglioni* og endte i de menneskefyldte Vinknejper, hvor Livet først ebbede ud langt hen paa Natten. En og anden Gang arrangerede man Optog. Naar Fru Jerichau var i Rom, tog hun gerne Initiativet. Det pragtfuldeste af Skandinavernes Karnevalstog var vistnok det i 1880, som bl. a. ogsaa Krøyer var med til at ordne. Det bestod af et Par Vogne med Grupper af burnus- og turbanklædte Arabere og tilslørede Araberinder mellem viftebladede Dværgpalmer under et veritabelt højt Dadelpalmetræ. Der var ogsaa et Selskab af Herrer og Damer i brogede norske Bondedragter, der til en Spillemands Violin dansede Springdans med alle dens mærkelige Kaprioler. Det gjorde stor Opsigt og vakte megen Jubel.

*) Pasquino er det arms og benløse Brudstykke af en Menelaos Statue (af den bekendte antike Gruppe »Menelaos slæber Patrokles' Lig ud af Kampen«), der stadig staar paa Hjørnet af Palazzo Braschi tæt ved Piazza Navona. Den har i de sidste 3—400 Aar været Talsmand for de spottelystne Romere, der anbragte deres Sarkasmer over det bestaaende Regimente eller mærkbare Tidsfænomener som Opslag paa Statuen.

Oppe i Foreningen holdt vi gerne i Karnevalstiden en eller anden Aften vort eget Karneval, mødte udklædt og maskeret og gøglede en Stund med god Vilje. Men naar Maskerne var »faldet«, og det varede ikke længe, for det var en varm Fornøjelse at ha dem paa, søgte vi ud til en større Skueplads, hvor Livet omkring kunde stumulere Humøret, naar det begyndte at dale. Vi var alligevel for faa til i Længden kun at agere for hverandre.

En egen Morskab, der altid rev En med, naar man først begyndte, var Konfettikampen i Korso. Den var indskrænket til to tre Eftermiddagstimer og holdtes under et diskret Tilsyn af Politiet, der hade besat alle Gadehjørner for at regulere Færdslen og være ved Haanden, hvis det krævedes. Midten af Gaden var forbeholdt Fodgængere ligesom Fortovene. Vognene kørte i Skridtgang fremefter paa den ene Side af Gaden, tilbage paa den anden; ingen maatte bryde ud af Rækken og køre tværs over Gaden. Konfettisælgere vandrede om med deres Kurve og Vægtskaale og solgte de hagstore Gipskugler i Pundevis; andre solgte Bonbons og Sukkerkugler i Silkepapir, der var udklippet i en lang Serpentinehale, som flagrede efter, naar Kuglen kastedes; atter andre solgte Buketter af Roser, Kamelier, Heliotroper, Violer, som var anbragt paa lange Stænger, saa de kunde rækkes op til Balkonerne. Ved 3-Tiden paa Hverdage red en Politikavalkade fra Piazza del Popolo ned gennem Korso; det var Tegnet til, at Konfettikampen maatte begynde. Snart efter var Karnevalet i fuld Gang. Musikkorps spillede paa Piazza Colonna og paa Pladserne foran Kirkerne S. Carlo og S. Marcello; i dette Stykke af Korso var Trængselen størst og Menneskemylret vanskeligt at komme igennem. De fleste var udklædte og maskerede, om ikke andet hade de kulørte Shirtingsbluser over deres Tøj. Ellers var det en broget Blanding af Pulcineller og Pierroter, sorte Troldmænd og røde Djævle, Klowner og Doktorer, ja selv spanske Patere med opkrammede Hatte og tykke Tiggermunke fandtes der, skønt de nok egenlig var forbudt. De kvindelige Deltagere var i Nationaldragter, lyse Dominoer, Soubrette- eller Pierrettedragter, mange i den takkelige sorte, højhalsede Educantekjole med en lille Charlotte Corday-Kappe og et hvidt Smækforklæde. Det var ikke altid let at slutte fra Dragten til Kønnen; alle var maskerede og de fleste

bevæbnede med Konfettikurve. De gøglede med hverandre for et godt Ord og talte gerne i en høj Falsettone, saa det var umuligt at afgøre, om det var en Herre eller Dame, man hade for sig. Smaa, lystbehandskede Hænder trykkede ganske ugenert Ens egne, klappe En paa Kinden eller nappede En i Skægget; var man selv i Dragt og maskeret, kunde man til Gengæld lægge Armen om Livet paa vedkommende og danse afsted med hende, hvis man da ikke forinden fik en Haandfuld Konfetti i Synet og et muntert: Paa Gensyn! idet hun smuttede bort. Undertiden kunde det blive til smaa Konfetti-Tvekampe, der dog gerne endte lige saa pludselig, som de begyndte; ti længe holdt man ikke ved med det samme; det gjaldt kun om at komme videre, videre til noget andet, noget nyt. Det var Tanken i hele Karnevalstumlen.

Paa begge Sider af Mylret i Midten af Gaden defilerede Vognene i Skridtgang langs Fortovene, der var tæt besat af stillestaaende Tilskuere, som sjælden vovede sig ud i Kampen. Oppe over dem langs Husfaçaderne var Balkoner og Vinduer rigt dekoreret med Tæpper, Flag, Blomster og Damer, de fleste unge, smukke og ovenud opsatte paa at komme i Kamp med Maskerne og Vognene nede i Gaden. Man vilde kun kæmpe — lige meget med hvem — kæmpe, det vil sige, dænge hinanden til med Konfetti, Gipsstøv og Mel. Der var akkurat Smerte nok ved at rammes af en Haandfuld Konfetti, til at man blev irriteret og fik Lyst til at slaa igen. Drille, hidse og saare uden at skade var Pointet i hele Karnevalsfornejelsen, i Konfettikampen som i det Frisprog, man hade Lov at føre. Det gjaldt om at passe Stregen, men det var lettere, end det skulde synes; ti i den overgivne Stemning, hvori alle var, tog man det ikke saa nøje; man maatte blot ikke tabe Humøret eller misforstaa Situationen. Jeg saa en Dag en blaseret Udlænding køre ene i en Droske midt i den tætteste Stimmel; han syntes ganske uinteresseret af det hele. Inden han vidste af det, sad en Polichinel ved Siden af ham. Forbitret rejste han sig og smed den ubudne Gæst ud af Vognen, saa han tumlede hen ad Gaden og faldt. Øjeblikkelig lød Raabet rundt omkring: Kan De ikke taale Spøg? Hvad vil De saa her? *Via di qui!* og saa overdænedes han med Konfetti, gamle Buketter o. lign. Han slog ud med sin Stok efter de nærmeste, men derover blev man blot mere ops-

232

bragt, trængte truende ind paa Vognen, og hade der ikke været en Sidegade lige ved, hvor Kusken skyndsomst drejede ind, mens Politibetjentene paa Hjørnet stoppede Mængden i at følge efter, var det sikkert gaaet ham ildt.

Et Øjebliksbillede af Korsoen under en Konfettikamp: Fra begge Sider ind mod Midten af Billedet de perspektivisk forsvindende Husrækker med deres brogede Flag og tæppebehængte Balkoner og for Enden af den lange, snorlige Gade Taarnet paa Kapitol. Kun den øverste Del af Husene paa Østsiden af Gaden ligger i Sol, og de brungule Mure, grønne Jalousier og rødhvidgrønne Flag lyser i Solen; foroven den stille, blaa Himmel, forneden et Mylr af brogede Skikkelser og over det bølgende Hav af Hoder Køretøjer med kostymerede Kuske og Tjenere, Vimpler og Buketstænger; den nærmeste Vogn bærer en hvid, slankbygget Baad, der svømmer i et Hav af Konfetti. Otte hvidklædte Matroser staar hver ved sin Tofte med Øsekar i Haanden og sender Ladninger af Konfetti op mod Balkonerne, der svarer igen. Det er som Batterier, der løsner Skud efter Skud mod hinanden, og Støvet blir hængende i Luften som Krudtskyer, der slører Baggrunden. Og op fra de mylrende Masser stiger en brusende Larm og blir ogsaa ligesom hængende i Luften, en Blanding af Musik, Raab, Latter, skingrende Fanfarer, Piskesmæld og alskens Spektakel, som glade Mennesker finder Fornøjelse i at frembringe.

Enkelte Dage var Konfettikampen indstillet. Der skuldes holdes Optog, og der maatte under og efter dem kun kastes med Buketter og Bonbons. Optogene var af mange Slags, ikke alle lige morsomme eller smagfulde. Der var saaledes en Barselkvinde i Lag med at føde, omgivet af Læger med kolossale Instrumenter, Ammer med Svøb og Bleer og en bekymret *marito cornuto*, som Amanten drillede. »Pavens Hær« defilerede forbi med Generaler, hvis Distinktioner og Ordner var Franskbrød og Smaakager, med Kavalleri paa pjuuskede Æsler, Artilleri førende en stor Papkanon, Feltlæger med Kæmpesklystersprøjter og et Kompagni Præster med Bønnebøger. Der var ogsaa smukke Grupper, f. Eks. af de fire Aarstider, og komiske Enkeltfigurer: Don Quixote med Sancho Pansa, en fire Alen høj Englænder i tærnet Habit, med lange, graa Whiskers og en rød Mur-

ray-Rejsebog under Armen, grotesk udklædte Styltegængere, en Samling Kæmpepattebørn i snævert Svøb med deres uhyre Ammer, og andre lignende Overdrivelser. Vi Skandinaver havde ikke denne Gang anstrengt os, men et andet Aar tog den utrættelige Fru Jerichau sig for at arrangere noget og fik af sine skandinaviske Landsmænd lavet en Gruppe, forestillende de fri Kunster, der blev beundret under Passagen gennem Korso og fik Præmie. — Paa Blomsterkorso-Dagene var der altid mange smukke og kostbare Dragter baade i Vognene og mellem Fodgængerne, og under Blomsterkastningen florerede Ridderligheden; tusinde Komplimenter til Ungdom og Skønhed fløj med Buketterne op til Balkonerne. Det regnede med Sukkerkugler og Bonbons, og Damerne paa Balkonerne havde smaa Tridseværker, hvor med de hejsede Smaating ned til deres opvartende Kavalerer under Tilskuernes spottende Jubel og Gadedrengenes frække Forsøg paa at komme Kavalererne i Forkøbet. Legen og Gækkeriet havde den Dag et helt andet og elskværdigere Præg end under de tit noget brutale Konfettikampe.

Om Aftenen var der Maskebal paa Piazza Navona, *festival strepitosamente magico* kaldtes det i Pasquinos Festprogram, og sandelig, det var baade festligt, fortryllende og larmende. Den skønne Plads, Domitians gamle Stadium, ved sin Form den ejendommeligste af alle Roms skønne Pladser, var forvandlet til en af Prinsesse Sheherzads Æventyrsale, hvor ingen Sultan Shariar vilde kunne sove. Husene rundt om Pladsen var illuminerede, foran Kirkerne flammede Offerskaale, Gaslygterne var forvandlede til Kandelabre med hundrede smaa Flammer, og fra Obelirken i Berninis store Fontæne med de fire Flodguder var Festons med hvide og røde Ballonlamper spændt ud til alle Sider. Over det altsammen hvælvede Himlen sit smukke stjernebesaate Dække. Tusinder af Skikkelser i brogede Dragter trængte sig om hverandre. Musikken brusede hen over dem, og hvor den tabte sig i den almindelige Larm, klang Tamburin og Kastagnetter fra smaa Krese, hvor Saltarelloen gik. Der var for os Nordboere noget saa betagende i al denne Skønhed og i denne ubundne festlige Glæde, en hel Befolkning gav sig hen til, at vi straks stod tavse og blot saa og saa og først lidt efter lidt lod os rive med af Lystigheden. Ved Midnatstid sluttede Ballet og Illumi-

nationen ophørte, men længe efter fortsattes Livet i de omliggende Trattorier og helt hen paa Morgenstunden gennemstrejfedes Gaderne af Smaabander med Guitarer og Mandoliner i Spidsen, og der var ikke Antydning af nogen Slags Udskejelser.

Skønnere end alt andet under Karnevalet var dog *la festa de' moccoletti*, hvormed de glade Dage afsluttedes. Det var den sidste Aften i Mørkningen. Konfettikampen var ophørt. Man drev smaat op og ned ad Korso, vadede i tommetykt Gipsstøv, lugtede og indaandede Mel som i en Mølle. Larmen var stilnet af med Kampen, men Folk blev; Mængden var tættere end nogensinde og Vognenes Rækker ubrudt. Man ventede. Saa pludselig tændtes et lille Lys oppe paa en Balkon. *Ecco il moccolo!* lød det fra hundrede Stemmer, og i samme Nu var ti, tyve, tusind, titusind Lys tændt rundt omkring, oppe paa Balkonerne, rundt om i Vinduerne, nede paa Gaden, i Vognene og midt ude i Menneskemylret. Det var som en Regn af Stjerner, der pludselig dalede ned i det snævre Gaderum eller som en umaadelig Sværm af vævre Ildfluer, der kom flyvende og med deres smaa rappe Kast dansede op og ned, frem og tilbage, rundt om Vinduer og Balkoner, mellem Vognene, flimrende og blinkende i Tusmørket, kastende flakkende Lysskær hen langs Husfacaderne og over det Hav af oprakte, glade Menneskeansigter, der bølgede frem og tilbage nede i Gaden. Kulørte Blus tændtes nu og da i Taarnet paa Kapitol og ved Obelirken paa Piazza del Popolo og jog deres skarpe Lys ned gennem Korso, og endnu finere og skønnere syntes Ildfluedansen, naar det atter blev mørkt. Det var en ny Tusind og en Nats Fest. Larmen var atter brudt løs og voksede paany til et fortissime, Finalens sidste. *Senza moccolo! Smorzate i moccoletti!* lød det fra tusinde Stemmer nede i Gaden. *Senza moccolo!* svarede der fra Vogne, Vinduer og Balkoner. Hver, der kunde, tændte sit Lys og holdt det foran sig, raabende *senza moccolo!* til den, der intet hade, eller hvis Lys var slukket. Hver, der kunde, slukkede sin Nabos Lys, mens han værgede sit eget. Mange var bevæbnede med lange Kannarør baade til Angreb og Forsvar; nogle Rør var forsynet med Klude paa Enden og var udmærkede Lysslukkere, paa andre var Lysene anbragt, saa man kunde holde dem højt til Vejrs. Rør laa i Rækker ud fra Balkonerne og dannede hele

Fangnet for Angrebene nede fra; kunde ogsaa i en Fart smækkes ned over en passerende Vogn og slukke alle Lysene i den. Fra Gaden søgte man at slukke Lysene i Vognene og paa Balkonerne, fra Vognene Lysene paa Gaden og paa Balkonerne — imellem Fodgængerne som mellem Vognene og Balkonerne indbyrdes førtes Kampen, ja i selve Vognene og paa Balkonerne kæmpedes der; det var en Kamp af alle mod alle. Man angreb og forsvarede sig samtidig, og enten det lykkedes eller ej, skreg man: *Senza moccolo!* Man angreb den, man selv nylig hade forsvaret mod en andens Angreb — man var lige ved at slukke sit eget Lys og raabe *senza moccolo!* til sig selv. Det var umuligt ikke at blive revet med af denne alle betagende Deliration.

Saa hændte der midt i Lystigheden noget, der brød den. Over Piazza Colonna kom dragende ind i Korso et halvthundrede rødskjortede Garibaldister i sluttet Trup under et vajende italiensk Flag og med et Musikkorps, der spillede Garibaldimarschen, mens Rødskjorterne sang dertil. Taktfast marscherede de frem gennem Gaden op mod Piazza del Popolo. Mængden aabnede Vej for dem, Moccolo-Legen stansede og Senza Moccolo-Raabene blev til stormende Leveraab for Italien, mens alle de tusinde Lys svingedes hilsende imod dem. Man istemte Sangen og fulgte efter; tættere og tættere blev Trængselen, stærkere og stærkere rungede Sangen gennem Gaden. Hvor Toget var passeret, tog man atter fat paa Moccolo-Legen; men det var, som dette Pust fra større og stærkere Følelser, der var strøget hen over Masserne, hade betaget dem Lysten til at lege videre. Den dithyrambiske Stemning var ovre. Snart efter lød Signalskuddene, der indledede det store Fyrværkeri paa Piazza del Popolo, hvormed Karnevalet afsluttedes, og mens de ildsprudende Raketter fo'r tilvejs og spredte Tusinder af Stjerner oppe i den mørke Himmel, døde de sidste smaa uskyldige Moccolo-Ildfluer nede i den mørke Gade.

Og saa var Karnevalet forbi og Fasten inde.

Fasten varede i 40 Dage; men vi Kættene fra Norden mærkede ikke meget til den. I Trattorierne serveredes som sædvanlig, og i Pizzicherierne var der ingen Mangel paa Fødevarer. De rettroende Romere led just heller ikke Nød under Fasten. De maatte spise Æg,

Fisk, Mælk, Smør m. m. og hvad der kunde komme ind under Begrebet Fisk var utroligt — Østers og Hummer f. Eks. De hade ogsaa midt i Fasten en af deres fedeste Dage i hele Aaret, S. Josephs Dag den 19. Marts. Den var nemlig ogsaa Friggitorernes Dag, Oliekogernes, der lavede de berømte *S. Giuseppe fritelle*, en Slags Klejner eller flydende Æbleskiver. De rejste deres Boder paa Gadehjørner og Pladser, navnlig i Kvarteret omkring S. Giuseppe Kirken i Capo le case og ovre i Borgo-Gaderne mellem Castel S. Angelo og Peterspladsen. Boderne var festlig smykket med store grønne Grene og hele smaa nyudsprungne Træer og med røde og hvide Draperier ligesom den beskedne lille Kirke, den beskedne Helgen og Stefader maatte nøjes med. Bag den hviddugede Disk med store blankskurede Tinfade stod de sydende Oliekedler, hvoraf *il friggitore* i fin hvid Kokkedragt fiskede Klejnerne op og stablede dem paa Fadene, raabende *Ecco le belle, ma belle fritelle!* og straalende over hele sit fedtglinsende Ansigt. Folk trængtes om Boderne; de huggede i sig paa Stedet, spiste omkaps, snakkede og lo og fyldte Lommer og Tørklæder med de fidede Fritelle for at ta dem med hjem og spise videre undervejs. Navnlig om Aftenen, naar de store flammende Olie-lamper ved Boderne var tændt og kastede deres flakkende røde Skæren over Scenen, var det et højst fornøjeligt Syn. Lirekasser spillede, og ambulante Sælgere af alslags Kram raabte med deres Varer; det var et helt Marked.

Efter Fasten kom Paasken. De tre sidste Dage i Fasten, Skærtorsdag, Langfredag og Lørdag hade hver sit Program. Skærtorsdag foretoges om Formiddagen Valfarter til Hovedkirkerne, hvor man i Sørgestemning, Damerne med lange, tætte Sørgeslør, samledes om og knælede foran de nydelige Dukkehaver med Golgatakors og Jesu Gravrotte, der var arrangeret i Kirkernes Sidekapeller. Om Eftermiddagen valfartede de fornemme og paveligsindede Herskaber pr. Ekvipage med florumvundne Lygter og Sørgelibrier til Peterspladsen, hvor man kørte rundt paa Pladsen, som ellers oppe paa Monte Pincio for derved at vise Fangen i Vatikanet sin Hyldest. Langfredag var der Procession til S. Croce in Gerusalemme, hvor man holdt stille Andagt uden Messe og Musik. Lysene paa Altret var slukkede; Dødsstilhed herskede i hele det store Rum,

der var fyldt af Mennesker. Det var meget gribende. Paaskelørdag, den sidste Dag i den lange Faste, vendte man atter sin Hu til denne Verdens Fornødenheder. Først foretoges den store Hovedrengøring, den eneste i hele Aaret, og derefter begav man sig ud for at købe ind til Paaskemaaltidet næste Dag, Opstandelsedagen, da man endelig igen hade Lov til at spise Kød og anden ordenlig Mad. Overalt i Byen, men navnlig i Campo Marzios snævre Gader var der et mylrende Liv. Alle Fedevarens og Delikatessebutiker var pynsede paa det pragtfuldeste, lavet om til Løvhytter med mange Blomster, mest af kulørt Papir, med Stabler af Skinker omkring lækre, helstegte, rosenomvundne Smaagrise, og mellem Guirlander af Smaapølser en dejlig Madonna med smaa Lys omkring. Handelen gik strygende. Paaskemorgen stod saa de gode Sager smukt ordnede paa Familiens Bord, og Familiens store og smaa Medlemmer gik og beskuede dem, men man rørte dem ikke, forinden Sognepræsten i Ornat hade været der med sin Medhjælper og Vievandskost og bestænket og velsignet Maden og Huset og ønsket Familien en glædelig Paaske. Naar Præsten saa var gaaet, satte man sig til Bords med en 6 Ugers Længsel efter de gode Sager og spiste, saa man ikke behøvede mere hverken den Dag eller den næste.

Fra Anticoli Corrado.

Aqvilasletten i Abruzzerne.

X.

NAAR der kom Vaar i Luften, begyndte Udlængslerne at indfinde sig. Foreløbig stjal man et Par Formiddagstimer fra sit Arbejde for at gøre et lille Trip rundt i Villa Borghese eller i Parken ved en af de andre Villaer: Medici, Ludovisi, Doria Pamfili eller i Torlonias stilfulde Villa Albani udenfor Porta Salaria; den var endnu dengang tilgængelig for Folk. Og man kom hjem opfyldt af Skønheden i disse store Haver med deres duftende Viol- og brogede Anemonetæpper over Plæner og Enge, af Storheden i Borgheses alvorlige Stenege Alleer med de dybe Skygger, af Sommerstemningen i den sagte Susen af Doria Pamfils gamle Pinier, Duft fra de solhede Buksbomhække i Villa Medici og de lønlige Kluk af Nattergale fra Ludovisis tætte Bosketter. Men hade man været ude i Villa Albanis sirlige Parkanlæg med de lange snorlige Gange, hvorfra man saa vidt ud over Kampagnen til de blaa Bjerge, bragte man med sig hjem en Længsel efter at komme rigtig derud i den vidtaabne Kampagne og over til Bjergene, der laa derovre lokkende som et lukket Land, man hade Lyst til at trænge ind i. Saa blev Timerne, man tog sig fri, til halve eller hele Dage, hvor man strej-

fede om mellem Vejene ude i Kampagnen, afsøgte Gravmælerne langs Via Appia, gik til Tre Fontane Klostret med de malariagustne Munke eller til Egerias kølige Grotte og Lund, og saa endte man gerne henad Aften i et landligt Osteria con cucina, hvor man hvilede ud, inden man med et Suk atter begav sig paa Hjemvejen til de snævre Gader. Men naar et Arbejde var vel endt, eller man var kørt træet i det og trængte til at komme bort fra det, saa blev Udflugten til flere Dages Ture, og Maalet for dem var da Byerne og Villaerne ovre i Bjergene. Det var mest Gaature; Napolibanen kresede langt uden om Albanerne, og til Byerne ovre i Sabinerne maatte man ta Vetturen eller bruge sine Ben.

Bredal og jeg holdt af at gøre disse Udflugter sammen. Vi gik godt i Spænd, kunde baade tale og tie sammen og holdt lige godt ud, baade naar det stod paa Savn og Strabadser, og naar det gjaldt om at ta for sig af Retterne; og vi oplevede altid mærkelige Ting. Paa den længste af disse Udflugter, der varede et Par Uger i Maj-Juni 1874, gjorde vi et Slag gennem Sabinerne og Abruzzerne over til Adriaterhavet og halvvejs ned ad Napoli til og kom til Byer og Egne, hvor ingen Skandinav i Mands Minde hade sat sin Fod.

Det var noget af en »Bedrift«, forsaavidt som Landet, vi skulde igennem, hade Ord for paa sine Steder at være befængt med baade Røvere og Ulve. Nogle af Røverne var foreløbig gjort uskadelige, idet et Dusin Stykker kort forinden ved Assiseretten i Aqvila var blevet idømt adskillige Aars Tugthus; til at holde os Ulvene fra Livet hade vi Bredals store grønne Paraply, som ingen Ulv, der ikke var meget sulten, vilde staa for, naar den blev slaet op.

Alligevel kom vi engang i en noget farefuld Situation, og det var Røverne, der foranledigede den.

Vi kørte en Morgenstund gennem en Egn i det gamle napolitanske Land, der endnu ikke ansaas for helt sikker, og vi havde derfor »Bedækning« med i Form af to Karabinierer i fuld Rustning, en paa Bukken og en inde i Vognen. Om de var kommet for tidlig op, eller om de ansaa det hele Postyr for overflødigt, ved jeg ikke, men det varede ikke længe, saa sov de begge sødelig, rimeligvis stolende paa, at hvis Røverne skulde vise sig, fik de det nok at vide.

Men mens de sov, holdt de fast om Karabinen, der stod mellem deres Knæ, og naar Vognen under den raske Kørsel rullede som en Baad i Bølger, pegede hvert Øjeblik Piben af Bøssen lige ind i Ansigtet paa os, hvilket fremkaldte en mindre behagelig Fornemelse af Usikkerhed for Liv og Lemmer. Vi var derfor ganske glade, da vi ved Vejs Ende sa Farvel til vor kongelige Bedækning.

Det var vort Maal at komme Monte Gran Sasso d'Italia, den mægtigste Bjergknode i Apenninerne, nærmere ind paa Livet. Fra Rom saa vi daglig over paa de skønne, mandige Sabinerbjerge, bag hvilke Landet bølger ind efter med stedse højere Toppe, indtil de kulminerer i Gran Sasso og Monte Majella. Imellem Bjergbølgerne er der større og mindre Sænkninger, enkelte brede Dale ellers mest Kløfter, der gennemstrømmes af Smaafloder, som snor sig i mange Krumninger ud til Havet i Øst eller Vest. I Dalførerne ligger de større Byer, og paa Højder langs Kløfterne de smaa Bjergbyer, hvis Bondebefolkning har samlet sig om en Kirke, en Borg eller et Feudalpalads. I dette af Skandinaver ganske ukendte Alpeland vilde vi ind; vi hade længe nok gaaet i Rom og drømt om dets Herligheder; men vi var aldrig naat længer end til Kanten af det, til Tivoli, Palestrina og Olevano og fra Tivoli langs Teverone ind til Anticoli Corrado og Subiaco.

Vi tog en Dag sidst i Maj 1874 med Banen op til Terni i Umbrien for at begynde med det berømte Vandfald *Cascade delle Marmore*. Vi hade i Norge set saa mange pragtfulde Fossefald, at vi vidste, hvordan saadan et skulde se ud, og dette var jo Italiens største og skønneste. Vi blev ikke skuffede. Selv om det i Faldhøjde og Omgivelsernes Storslaethed ikke kunde maale sig med Rjukan eller Skjeggedalsfossen, overgik det dem i Faldets Formskønhed og det frodige og maleriske Landskab, der indrammer det. Det dannes af Velinofloden, der kommer langt inde fra i Apenninerne, gennemstrømmer Højdeplateauet med Rieti Sletten og styrter ud over Plateauets Rand ned i den et Par Hundrede Meter dybere liggende Nera, en Biflod til Tiberen.

Der er en Mils Vej fra Terni By til Vandfaldet. Nu kører man derud med Jernbane eller med Sporvogn; dengang maatte man gaa. Vejen gik den sidste halve Mil ind gennem en malerisk Kløft, i

hvis Bund Nera tumlede afsted over Stok og Sten med den døvende Larm, vi kendte saa godt fra Elvene i Norge. Etsteds bøjede Vejen af fra Floden og dens Brusen, og saa bares Lyden fra selve Faldet som dumpe Drøn hen til os, og over et Klippfremspring saa vi Taager stige op og flyde ud i den klare Luft. Da vi kom omkring Fremspringet, stod vi lige ved Faldet, der sendte sine klamme Aandedrust ind i Ansigtet paa os, saa vi uvilkaarlig veg tilbage og maatte summe os lidt, inden vi atter vovede os frem. Men Synet drog os. Den mægtige Vandmasse styrtede i Skum ned fra c. 60 Meters Højde med en saadan Larm og Vælde, at alle Ens Sanser lammedes. Man blev staaende og bare saa, hypnotiseret af denne ustanselig nedadglidende, vældige Vandmasse, og man ænsede ikke, at man var ved at blive gennemblødt af Skumstænkene som af en sivende Regn. En tjenstvillig Sjæl løste os ud af Fortryllelsen ved at tilbyde for en halv Lire at føre os til et Sted, hvor man saa Faldet endnu bedre, for dette var kun den nederste Del. Han førte os op ad en Sti og ud paa et Klippfremspring, hvor en naturelskende Pave engang har ladet opføre en lille Stenpavillon, hvorfra man ser ned over hele Faldet. Der staaer man kun en halvhundred Alen fra de styrte Vandmasser; tæt udenfor Brystværnet bryder Skrænten brat af og gaar lodret ned, hundrede Meter eller mere. Floden kommer glidende blank og grønklar som Fjeldvand i en stor bred Strøm over Plateauets Rand; men endnu inden Vandet er naaet en Snes Alen ned, er det blevet til en snehvid Skumlavine med udsprængte Smaastraler, der daler yndefuldt ned som fine Skumraketter. Fra det larmende Dyb, hvori Lavinen forsvinder, jages uopmærksomt tæt Taager højt op i Luften og bæres af Vindtrækket vidt ud over Omgivelserne. Saa langt, som de naar frem, overtrækkes alt, Blade og Grene, Mos og Stene, med fine gullige Kalkpartikler, der, naar de stivner, blir haarde som Sten. Overalt i Faldets Nærhed kan man plukke de skønneste Forsteninger af Mos, Bregner og Blomster.

Det er betagende at staa nedenfor Faldet og se det komme væltende mod sig; endnu mere betagende er det at staa deroppe og se det komme glidende ud over Randen og styrte, ustanselig styrte fremefter og nedefter i en Uendelighed; man faar tilsidst en svim-

lende Lyst til at bøje sig udover og følge med ned i det dundrende dampende Dyb.

Ogsaa i det italienske Fossefald sidder der en Nøk og spiller sine Lokketoner.

Vi brød op fra den øredøvende Duren og det nervepirrende Naturskuespil og vandrede i en velgørende Stilhed videre ind over Højsletten langs den fredelige Flod, der efter nogle Kilometer blev til en fredelig Sø, ved hvis Bred en fredelig Landsby Piediluco med hvide Smaahuse og venlige Mennesker fristede os til at blive Natsten over. — Det var den rene Idyl. Paesen, Byen og Jorden vidt omkring, tilhørte en Baron Pianciani, der gav sig af med Silkeavl, hvorfor Morbærtræerne allerede var afbladede til Riskoste. Agerbruget dreves paa gammeldags Vis; Markerne pløjedes med Træplov og Studeforspand ligesom i Cincinnati Dage, og Fiskeriet skete fra Baade, der lignede store Dejtrug og vrikkedes frem med et Redskab som en Ormestampe, en rund Brik paa Enden af en Stang. Vi trakteredes med Fisk fra Søen, Svampe fra Skoven og sur Vin fra Stedet. Kafeen, der ellers kun var aaben om Morgen og om Middagen, blev for vor Skyld lukket op om Aftenen, og Præsten i den lille Kirke, hvor vi kom ind under Aftengudstjenesten, gjorde sig færdig i en Fart og kom hen for at konversere os. Vi bød ham paa Kaffe, og da vi skiltes, anbefalede han os at ro over til en Bakke paa den anden Side af Søen og prøve et Ekko, der var Stedets store Mærkværdighed. Det gjorde vi, og det var virkelig et mærkværdigt Ekko. Det kunde tælle til tyve baade paa Dansk og Italiensk og kunde raabe: Længe leve gamle Danmark og alle dem derhjemme! Men da vi vilde ha det til at sige, hvad Præsten i Væsel hedder, svarede det kun tilbage: Ja, hvad hedder Præsten i Væsel? Det vilde end ikke paa Dansk drive Gæk med en Præst, hvad der ellers er god Spas i Italien.

Næste Morgen gik vi til Rieti. Da vi kom frem gennem et skovklædt Højdedrag, der begrænser Rieti Sletten mod Nord, laa denne »Sabinernes Perle« for os omgivet til alle Sider af lave Bjerge, blaaende duftige i Syd og Vest, svære og skarpt belyste af Solen i Øst, og over dem fjernt borte et Par Snetoppe, skinnende hvide mod den blaa Luft. Sletten selv laa som en stor grøn Urtehave med

et Par blaa og blinkende Smaasøer, der saa ud, som var det Stumper af Himlen der var dumpet ned i det grønne. Da vi kom derved, viste Haven sig at være milevide Majs- og Hvedemarker, gennemtrukket med Rækker af stynede Elmetræer, mellem hvis kandelaberformede Kroner nyudsprungne Vinranker hang i dobbelte Guirlander. Vi stoppede undervejs ved en Bygning, over hvis Port en vinkende grøn Gren angav, at der var Vin at faa. Det var Rester af en Baroktids-Bygning, der nok oprindelig hade haft anden Bestemmelse end at være Landevejskro. Den var i Palæstil med udmærkede Forhold, et elegant Tag og Kalkstensforsiringer, men Forfald kiggede ned fra Taget og ud af de gabende Vindueshuller. Da Værten hade bragt os Vin, satte han sig paa en Stol i Nærheden og gav sig til at stirre ufravendt paa os. Han svarede kun med Enstavelser og først, da vi hade budt ham af hans egen Vin og af vore Cigarer, blev han mere meddelsom. Han vilde saa gerne ha Rede paa, hvor vi var fra, og om vi regeredes af Vittorio Emanuele eller hørte Østerrig til. At der kunde gives andre Lande, syntes han at betvivle. Jo, tidligere havde der været Paven og *il regno* (det napolitanske), men nu hade Vittorio Emanuele taget det hele og holdt Paven i Fangenskab. Han syntes ikke om det nye Regimente; han maatte betale tre Gange saa høje Skatter som før, og alting var dyrere. Han hade to Sønner, der var Soldater; det var ogsaa en ny Indretning og til hvad Gavn. Nu kunde de jo ikke hjælpe ham med Arbejdet, og hvad skulde han saa med dem. Det var den bare Elendighed altsammen; det sa da ogsaa Præsten.

Men udenfor lyste Solen over al Frodigheden og Elendigheden i dette af gode Guder velsignede, men af daarlige Magthavere saa længe mishandlede Land.

Sent paa Eftermiddagen naade vi *Rieti*. Byen var omgivet af gamle, forfaldne Bymure, men saa ellers aaben og venlig ud. Hade vi Dagen igennem kun mødt faa vejfarende, fik vi paa det sidste Stykke Følgeskab nok. Det var Landarbejdere, der vendte hjem fra Markerne, hvor de hade tilbragt Dagen, fra Sol stod op. De kom i Flokke med Kvinder og Børn og bepakkede Æsler; Mændene sad magelig bag paa Æslerne, Kvinderne traskede ved Siden af med et Barn ved Haanden og en Bør paa Hodet eller bundet fast paa

Ryggen; det var Arbejdets Fordeling her. Ved Byporten var der Trængsel under Accise-Eftersynet, og i Hovedgaden Liv og Røre. Ved Bordstaderne og i Butikerne med Fødevarer, Grønsager, syden- de Olie-Fritti og lignende Delikatesser trængtes de hjemvendende Arbejdere, mens Skomagerne, Snekerne og andre Haandværkere, der Dagen igennem hade syt og høvlet og hamret ude paa Fortovet, pak- kede sammen og trak ind i Husene. Æslerne blev aflæstet, fik et Rap over Ryggen og maatte saa selv finde hjem, mens deres Her- skab besørgede Indkøb og gjorde en Afstikker ind i Kirken for knælende at afbøde Dagens Synder; men Æslerne luntede hen om Torvet for at ta sig en »Drink« ved Fontænen, inden de gik hjem. Vi saa saadan en gammel Herre, rygbrudt og halt komme humpende; den forsøgte at nippe af Græsset, der voksede mellem Stenene, men opgav det, rimeligvis af Mangel paa Fortænder, fandt et Par Kaal- blade og aad dem, stavrede saa op ad Trinene til Vandkummen, drak længe, vendte sig forsigtig og kom ned igen, gik saa hen til et Træ, gnubbede sig forsvarlig op ad det, først paa den ene Side, saa paa den anden, stod derefter lidt og tænkte sig om og humpede saa hen til sin Smøge, hvor den forsvandt. Mange af de udslidte gamle Land- arbejderes Liv var vist ikke stort bedre.

Efterhaanden som det skumrede, tændtes Olielamper og Lys paa Bordstaderne og inde i Stuerne. Alt derinde foregik for aaben Scene. Ude samledes Mænd i Klynger ved Kafeerne, Piger og Koner gik med Kobberkonkaer i Haanden eller paa Hodet til og fra Fontænen, en Bande Drengte tændte Baal paa Pladsen og dansede med vilde Hyl om det, Æsler skrød, de handlende skændtes, og gennem al Støjen lød den sprøde Klimpren fra en Klaverlirekasse henne i Ga- den. Den lokkede Folk til; for det var ikke nogen Dusin-Lirekasse, men en hellig Kasse. Der var anbragt paa den et Madonnabillede, omgivet af smaa Lys, *la madonna da Rimini*, om hvis undergørende Evner de mange større og mindre Sølvhjerter og andre Votivgaver, der hang tæt paa Billedets brede Ramme, nøksom vidnede. I smaa Stykker Papir hade den hellige Liremand et lille Blyaftryk af den hellige Jomfrus Billede samt et lille Stykke Voks af hendes velsig- nede Lys, og enhver, der bar denne Amulet, blev efter Mandens Sigende helbredet for sin Sygdom og skærmet mod al Fare og

Ulykke, hvad enten han var hjemme eller paa Rejse. Hver Amulet kostede kun 1 Soldo. — »Man kan da sagtens probere,« sa han, »en Soldo gør da ingen fattigere.« Forretningen gik strygende. Alle, der hade en Soldo tilovers, købte, og de, der ingen hade, misundte de andre. Vi, der var paa Rejse, syntes, det var et billigt Værn mod alskens Farer, Røvere og Ulve, og vi ofrede vore Soldi. Og det være vidnet, at vi paa hele Rejsen hverken mødte Ulve eller Røvere, ej heller ellers kom noget til.

Amuletten gemte jeg i mange Aar. Saa var der En, jeg gerne vilde skærme mod alt ondt, og jeg lod da det lille Blybillede indfatte i Guld og hængte det om hendes Hals, og der hænger det endnu.

Rieti var sikkert en By med Fremtid; det gjorde den Indtryk af i højere Grad end de andre Byer, vi kom til. Den hade endog et Par Fabriksskorstene, et sjældent Syn i Mellem- og Syditalien; dengang idetmindste. De hørte til en Roesukkerfabrik, der for Resten stod stille af Mangel paa Roer, som man endnu ikke dyrkede i tilstrækkelig Mængde; men det kom nok, mente man. — Skønt Byen hade været Umbrers og Sabineres Hovedstad i Oldtiden, var de eneste Levninger fra hine fjerne Dage en ynkelig medtaget næseløs Toga-statue, som Byens Ungdom hade overmalet, og en Samling Tavlebrudstykker med Indskrifter i Raadhuset. Derimod hade de senere Kulturperioder, Middelalderen, Renæssancen og Baroktiden, efterladt Ting, der trods megen Mishandling bevarede deres Adelsmærke i de banale borgerlige Nutidsomgivelser. Der var især et stateligt Bygningskompleks fra den senere Middelalder: Domkirken, Bispegaarden og et romansk Klokketaarn, forbundet med Kirken ved en højthælvvet aaben Buegang. Domkirken hade en smuk, rigt forsiret romansk Façadeportal og indvendig en mærkelig Buehvælving og udmærkede Forhold i Højde og Bredde; men de smagløst dekorerede Altre med paaklædte Madonna-Dukker og vældige Buketter af brogede Tøjblomster under Glaskupler var fæle.

Fra Pladsen foran Kirken saa man gennem den aabne Portikus over Tagene i den lavere Del af Byen til nære Bjerghøjder med en romantisk Kløft, hvor et gammelt Kloster gemte sine hvide Bygninger mellem grønne Træer; ved Solnedgang, naar Buegangen med Pil-

ler og Hvælvinger laa i Skygge og Kløften med Klostret skarpt be-
lyst af de sidste gyldne Solstraaler, var her skønt.

Fra Rieti gik vor Vej videre over Byerne Aquila, Sulmona, Castel di Sangro og Isernia til Cajanello-Stationen paa Banen Rom-Napoli. Hver By ligger i sin Floddal, og Forbindelsen mellem dem gik dengang op over de mellemliggende Højderygge. Nu forbindes de af en Bane, der følger Floderne i Dalene og borer sig Tunnelvej gennem de skillende Højder; men da vi færdedes der, var blot en Stump Tværbane fra Sulmona ud til Adriaterhavet i Drift. Vi var derfor henvist til at benytte Vetturerne (Dagvogne) eller Apostlenes Heste. Vore Dagsrejser var gerne paa 50—60 Kilometer, hvoraf vi kørte de halve og gik Resten. Vore Medrejsende kunde aldrig forstaa, at vi gad gaa, naar vi kunde komme til at køre, og til Tider kunde vi heller ikke selv forstaa det, navnlig naar vi efter nogle Timers Marsch gennemsvedte, med hamrende Hjerter og Tungen klæbende i Ganen, i det blændende Solskin slæbte os møjsommeligt op ad støvhvide Veje, hvor Varmen stod og dirrede mellem solhedede Klippevægge og Bakk skrænter. Men kom vi saa op paa Højderne mellem Dalene, hvor Luften var lettere, og hvor der nu og da strøg et kølende Vindpust ned fra Sneen oppe i Bjergene, saa rettede vi os. Og naar vi kom frem til, hvor Vejen atter gik nedefter, og uventet aabnede Udsigt over det ny Dalføre, vi skulde igennem, og som nu laa der under os i al sin Skønhed, indrammet af Bjergenes disblaa Bølger med snehvide Toppe oppe i den dybblaa Himmel, var, i hvert Fald for en Stund, Trætheden glemt. Men den kom igen, naar vi var naaet ned i Dalen og stod nedenfor den Bakke, paa hvis Top Byen altid var anbragt, ikke just for Udsigtens Skyld, men for at kunne befæstes og forsvares; og saa bandte vi.

Aquila, Abruzzernes Hovedstad, ligger paa en saadan 2—300 Meters Højde med et mægtigt gammelt Kastel paa Toppen. Byen hade nu 14—15,000 Indbyggere ligesom Rieti, men den hade nok haft flere, da Karl af Anjou, Despoten i Neapel, c. 1280 beordrede de omliggende Byers Befolkning at flytte til Aquila og indrette sig der, saa de kunde forsvare Byen. Selv om Sagnet overdriver, naar

det fortæller, at der dengang var 99 Kirker, 99 Paladser og 99 Fontæner, saa maa der dog ha været mange; der er den Dag i Dag langt flere end i nogen anden italiensk By af samme Størrelse. At endel af Kirkerne, der er i en romansk-gotisk Blandingstil, er bygget af Indflytterne fra de omliggende Smaabyer, viser deres Navne: Sta. Maria di Paganica, S. Pietro di Coppico, Sta. Giusta di Bazzano, og at det har været en rig Feudaladel, der har opført Paladserne, viser deres Størrelse og Udstyrelse. Velmagtsdagene maa ha strakt sig langt ind i det 16. Aarh., S. Bernardino Kirkens pragtfulde Façade og flere af Paladserne er fra Midten af dette Aarhundrede. Senere er det gaaet svært tilbage for Byen; den fyldte, da vi var der, næppe nok Halvdelen af Pladsen indenfor Bymuren.

Det er ret trist at vandre omkring i saadanne mindre italienske Byer og se, hvor meget af det, der engang gav dem Præg og Skønhed, nu ligger i Forfald, i Lag med at gaa helt tilgrunde. Maaske der dengang har været lige saa megen Armod og Elendighed som nu, lige saa mange snævre og smudsige Gyder, fulde af usle Stenrønner, men der rejste sig da op over Armoden de pragtfulde, vel vedligeholdte Paladser og Kirker som Vidnesbyrd om, at de, der hade Magten, ogsaa hade Lyst og Evne til at leve Livet og Sans for alt, hvad der var stort og skønt. I Tidernes Løb har Forfald og Fattigdom bredet sig som en fortærende Svamp over det hele; de pragtfulde Kirker er udvendig vandaliserede, indvendig smagløst smykkede; og mange af Paladserne huser kun Fattigfolk. Det Lag af Befolkningen, der er ovenpaa nu, den velhavende Borgerstand, synes ganske at mangle Sans for de gamle Sager eller Lyst til at gøre noget for at bevare dem.

Det fik vi i hvert Fald Indtryk af, naar vi vandrede om i Aquilas Gader: Paladserne var i Hovedgaderne helt fortrængte af moderne borgerlige Huse eller ombyggede og afpassede efter Nutidens Fordringer. Buegangene forneden og Loggierne foroven var tilmurede; store ny Vinduer hugget ud tværs igennem Gesimser og Ornamentter, Stavværket brudt ud af de skønne gamle, venetiansk gotiske Vinduer og et firkantet Rudevindue anbragt midt i Resterne. I de fattigste Gader laa flere af de udvendig bedst bevarede Paladser. Der var rige Rester af fordums Herlighed; Façaderne hade beholdt

Gade i Aqila.

deres store, prægtige Vinduer, de gamle Tage skød vidt ud og bares af Bjælker med smukt udskaarne Hoder; i Gaardene var der Buegange og Loggier og nydelige Fontæner. Men det var trist at komme ind i Husene. Beboerne, lutter Smaafolk, kiggede ud af Vinduerne eller ned fra Loggierne, naar vi stod og saa op ad Huset, og gjorde vi Mine til at gaa ind, løb Børnene i Forvejen og meldte: *un signore!* Man lukkede op overalt, hvor vi ønskede at se ind, men selv at give Anvisning paa, hvor der var noget at se, kunde de ikke; de begreb overhodet ikke, hvad det var, vi vilde se. I mange Rum viste Lofterne og den øverste Del af Væggene, der, hvor Menneskehænder ikke kunde naa op, Rester af fordums Pragt: skønne Renæssance-Gesimser, Kassettelofter med Farve og Forgyldning, Brudstykker af Vaabenmærker over Kaminerne, skønne stavfyldte Vinduesbuer og Karme; men Røg og Snavs hade lagt sin sørgelige Patina over det alt sammen. Et Sengested, et Bord, nogle Straastole, en Høvlebænk eller andet Værkstedsmateriale, Potter, Krukker og Fattigmands Husgeraad udgjorde Bohavet, et tarveligt koloreret Helgenbillede Vægprydelsen. Kvalm Luft og ilde Lugt tog Vejret fra En, saa det var en Lettelse at komme ud paa Loggien, hvor Væggene vel ogsaa var sprukne og Søjlerne i Brud, men hvor der dog var Sol og frisk Luft, og hvor Fattigmandsblomsterne, de store purpurrøde Nelliker, hang i lange Ranker ned ad Murene.

Mere fornøjeligt var det at strejfe omkring og se paa Folkelivet, f. Eks. Søndag Eftermiddag i »Strøgtimerne« inden Solnedgang. Da spillede Musiken paa Piazza Grande, og der var en Sværm af pyntede Mennesker paa Pladsen og i Corso Vittorio Emanuele. Det store, fortræffelige Musikkorps gav populær Musik tilbedste, og naar de kendte Verdiske Toner lød, nynnede hele Forsamlingen med. Tæt om Tribunen stod Bønder i Klynge, Mændene med Trøjen over venstre Skulder og Skjortelinningen vidt aaben for den ranke Hals, Kvinderne med mørkeblaat Kjoleliv, broget Forklæde og fladt hvidt Hovedlin over det blaasorte Haar. Rundt om Pladsen og op og ned ad Korso, hvor Byens yngre og ældre Herrer sad og spillede Kort udenfor Kafeerne, flanererede Byens unge Damer med langt nedfaldende Hovedslør, viftende sig, leende og snakkende som store Børn i straalende Humør. I deres sorte Øjne spillede muntre

Smil, som de gavmildt strøde ud over onde og gode, saa ogsaa vi fik vor Del deraf.

Om Aftenen gik vi i Teatret. Det var stort og meget forgyldt indvendig, nylig opført og stod Byen i 1 Mill. Lire. Samtidig med Indvielsen, hvortil der forskreves et Balletkorps, som blev modtaget med store Festligheder, var flere Millioner af Assistenshusets Midler udlaant til Byens Befolkning; rimeligvis anvendte den en stor Del af dem til at gaa i Teatret for. Især naar der gaves Balletter. »Welche Unsittlichkeit!« sa en tysk Dr. fil. yderst indigneret. »Das Volk ist ja ganz unetisch, ganz korrumpiert.« Vi saa ikke saa entrüstet paa Sagerne. Disse glade, naive og ganske naturlige Mennesker gav næppe deres Centesimi ud for at se paa trikotklædte Danserindeben; de vilde kun opleve noget æventyrligt, fryde sig ved Synet af noget festligt, lytte til Musikken, nynne med, le og juble. Og det gjorde de, saa det kunde forslaa.

Et af de smukkeste Steder i Aqvila var Pladsen ved S. Bernardino-Kirken. Den ligger ovenover en Skrænt, og ned ad Skrænten fører et bredt Trappeanlæg til en lavere Del af Byen. Naar man stod dernede og saa op, rejste Kirkens smukke og rene Renæssancefaçade sig i Fortsættelse af Trappen op imod Luften. Baade Façade og Trappe er af Marmor, der i Løbet af tre-fire Aarhundreder har faaet den skønneste matgyldne Farve, skønnere endog end Farven i Orvieto Domkirkens berømte Façade. Men oppe fra Pladsen foran Kirken ser man ud over Byen og Aternoflodens Dal til Bjergene, der drager sig bortover i stedse højere og højere Bølger, indtil de tilsidst rejser sig i Gran Sassos og Monte Majellas mægtige hvide Toppe. Om Somren ligger disse Toppe tit indhyllede i Skyer, som skyldes Fordampning af Sneen i den stærke Sol; men da vi stod og saa over paa dem en tidlig Junidag, laa de klare og faste i Formerne, og det var et festligt Syn for et dansk Øje.

Der var meget andet i Aqvila, det var værd at se paa. Der var de kønne smaa Kirker med Trætag og romansk gotiske Façader i hvide og røde Stenskitter, som Indflytterne under Karl af Anjou hade opført til Minde om deres gamle Hjembyer; der var de tiloversblevne af de »99« Fontæner, bl. a. en ejendommelig firesidet med 99 Straaler paa de tre Sider og en gotisk Gavnl paa den fjerde, og der

var det gamle Kastel med de tunge runde Hjørnetaarne og pragtfulde Udsigter over Byen og Aternodalen.

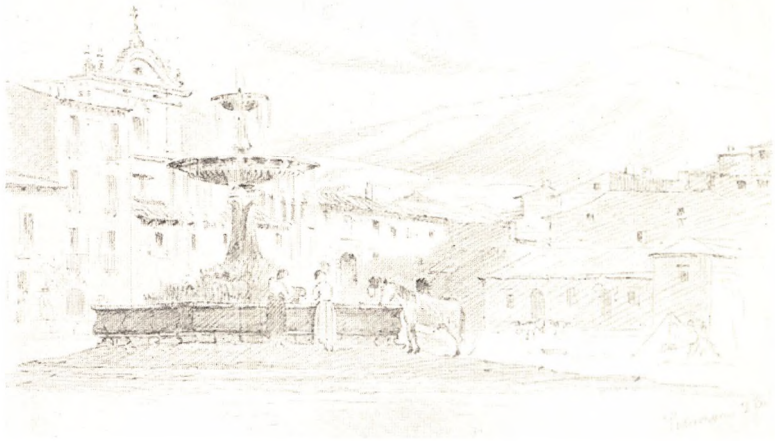
Men vi maatte videre gennem den 30 Kilometer brede Dal og op over den næste Højderyg, der skiller Aqvilas Floddal fra Sulmonas. Fra Pashøjden ved Popoli saa vi for sidste Gang Gran Sasso løfte sin korte kraftige Næsehornstop over det snehvide Alpeland i Nord, saa gik Vejen nedover til den lille Popoli By, der ligger, hvor Aternofloden fra Aqvilasletten forener sig med Giziofloden fra Sulmonasletten og under Navn af Pescara løber ned mod Adriaterhavet og flyder ud ved Byen Pescara. Hele Egnen omkring Popoli hade under Foraarstøbrudet været oversvømmet, og Mærkerne efter Ødelæggelsen var endnu synlige overalt. Selv laa Byen paa en Banke med en Borg i Ruiner paa Toppen, men med en god Locanda paa Torvet, hvor vi stillede vor Sult og Tørst ved nogle fortræffelige Bækforeller (*trote*), som vi gav rigelig Vin at svømme i. Og saa kørte vi med Banen til Sulmona.

Sulmona var ikke meget forskellig fra de andre Byer, hverken i Størrelse eller Udseende. Den hade ogsaa sine forfaldne Paladser og ufærdige Kirker med smukke romansk-gotiske Portaler i Renæssance eller Barokfaçader og ellers med raa Ydermure, der ventede paa Beklædning. Ogsaa her husede flere af de smukke gamle Paladser Smaafolk og Fattigdom, og Kirkerne var smudsige indvendig og barbarisk pyntede med broget Tapetpapier. Af et stort sammenhængende Kirke- og Klosteranlæg stod kun Kirkens Hovedportal tilbage, Resten var styrtet sammen under Jordskælv eller aldrig opført; Klostergaarden var omdannet til Bazar med Boder i de tilmurede Gange. Agsaa i Sulmona var Terrænforholdene ujævne, saa der aabnede sig morsomme Perspektiver i Gaderne og over Husene og altid med blaa Bjerge som Baggrund. Ved Enden af Hovedgaden skraanede Jordsmonet ned under Buerne af en mægtig, muret Vandledning. Bag den var Byens Hovedtorv, der med de mange gamle Krinkekrogshuse, en køn, af Træer overskygget Fontæne og den mærkelige Vandledning tog sig højst malerisk ud.

Torvet var Midtpunkt for Livet i Byen, navnlig om Morgenen og op ad Formiddagen. Et Mylr af Mennesker færdedes mellem Grønthandlerskernes Stader og købslog med mange Ord og store Armbevægelser om de herlige Sager, der laa udbredt under skyggende Solsejl og Kæmpeparaplyer. Der var de store voksgule Cipolliløg, der er saa skønne at se paa, saa velsmagende at spise — naar man har faaet Smag for dem — og saa ubehagelige at lugte bag efter; der var lækre, skøre Salater, Latuga og Indivia, Asparges og Gobbi, Broccoli og Finocchii — saftfulde Kirsebær og Jordbær i Kurve og de alt andet overstraalende røde Pomidori (Tomater) — hvilken Overflod og hvilke utrolig billige Priser! Og rundt om Pladsen paa Fortovet langs de gamle Huse, hvis der da ellers fandtes Fortov, arbejdede Haandværkerne: Snedkeren ved sin Høvlebænk, Sadelmageren med sine Sadler eller Madrasser, Skomageren ved sit Bord — han hade en Rose bag Øret — og Kobbersmedene, hvoraf der var mange, bankede paa deres Kedler, saa det gav Genlyd over hele Pladsen. Paa Dørtrinene ind til Husene sad gamle rynkede Morliller og fangede Lopper eller løskede et Barnebarn, eller de nussede om med Haandtenen under Armen, snakkende og skældende men hele Tiden spindende, en og anden med en Buksetrold ved Skørtet eller en rigtig firbenet Smaagris i Hælene. Men oppe om den aabne, murede Vandledning flaksede Duerne og tog sig Bad; og henne ved Fontænen i Skyggen af de store Piletræer stod Grønthandlerskernes Æsler og stak blundende Hoderne sammen, mens en tam Ravn hoppede om paa Ryggen af dem for at se, om der skulde vise sig noget. Og oppe i den højblaa Himmel stod store hvide Sommerskyer og kastede langsomt glidende Skyggepletter ned paa Bjergene rundt om.

Henad Middag stilnede Livet af, og mellem Kl. 1—3 sov Sulmona. Saa var alt lukket, Døre, Skodder, Boder og Butiker. Haandværkerne tog deres Siesta inde, Gadearbejderne og Bønderne laa i Klynger paa Skyggesiden af Kirkerne og de Grønthandlersker, der ikke hade pakket sammen, gjorde sig det magelig i Solsejlets Skygge, lukkede Øjnene i og Særken op og sov trygt og godt. Ja selv den tamme Ravn sad og nikkede paa Ryggen af det gamle Æsel.

Det var et gyseligt »Hotel«, vi var sluppet ind i. Maden var slem, Værelset værre, og den store Dobbelseng allerværst, for den var vi

Fontæne i Sulmona.

ikke ene om, det mærkede vi i Nattens Løb. Saa prøvede vi Byens anden Locanda, men den var i samme Stil. Jeg ser endnu den sværtbyggede Værtindes fyldige Barm bag det brandgule Tørklæde og den aabne Særk og de dinglende brede Guld-Ørenringe, idet hun bøjer sig fremover for at indfange en generende Loppe nede etsteds, inden hun rejser sig for at føre os til den ventende Salon, og jeg hører hendes hæse »*Væ qua!*« (*vieni qui!*), idet hun skyder i Slæberne. Bekvemmelighederne var ikke bedre end dem, vi hade forladt, men der var ikke flere Hoteller at vælge imellem. I vor Raadvildhed stansede vi en Officer paa Gaden, sa, hvem vi var, og spurte, om han ikke kunde raade os i vor Nød. Meget elskværdig svarede han, at bedre Logi var næppe til at faa, naar det kun var for nogle Dage, men hvis vi vilde komme til den og den Tid der og der, hvor Officererne spiste, skulde vi i hvert Fald faa ordenlig Mad. Det gjorde vi og blev venlig modtaget af ham, saa vi hade baade Gavn og Glæde af Bekendtskabet i de Dage, vi var i Sulmona, og da Bredal en følgende Sommer tog dertil igen for at male, fornyedes Bekendtskabet.

Bredal vilde gerne tegne et og andet, bl. a. en prægtig gammel Rusticaport; han hade en Faible for Porte med Gennemkig. Mens han var optaget heraf, gjorde jeg en Afstikker ud til Pescara ved

Vandledning ved Torvet i Sulmona.

Adriaterhavet. Jeg længtes efter Hav og Strand og Søluft; i over Aar og Dag hade jeg blot et Par Gange, naar jeg var ovre i Bjergene, set Middelhavet glitre som en smal Stribe langt ude i Vest. Af Abruzzer-Banen var kun Stykket fra Sulmona til Pescara i Drift. Det tog 3—4 Timer at komme derud. Fra Popoli fulgte Banen Pescara-floden, til en Begyndelse gennem Tunneler og vilde Kløfter mellem Gran Sasso og Monte Majella, hvis hvide Ryg nu og da saas oppe over Skarene; derefter mellem lavere og lavere Bjergbakker og sluttelig ud over det flade, frodige Kystland mellem Olivenlunde, Kornmarker og Vigner med Vinstokkene i lange Rækker. Bjergene rejste sig bagved til begge Sider som vældige Vægge, Gran Sasso mod Nord, Majella mod Syd. Navnlig Gran Sasso var ufortrøden til at skifte Skikkelse; herfra viste den sig som en mørk pyramidalsk Masse med forreven vild Top, som den løftede op i den lyse Luft i Nord. Aftenstjernen stod lige over den, da Skumringen faldt paa; i Olivenlundene blinkede Sværme af Ildfluer; mørkere og mørkere blev det ud over Markerne, men Himlen lyste endnu foroven. En frisk Vind kom til os ude fra Havet; jeg aandede den ind af fulde Lunger, og snart efter var vi fremme ved Pescara Station.

Jeg søgte straks mod Stranden, vejrende den kendte Saltvands-

lugt; men jeg kom ikke saa vidt; jeg standsedes pludselig af en Skildvagt, der raabte mig an i et Sprog, jeg ikke forstod, og fældede Bajonet, da jeg nærmede mig for at forhandle med ham i Minde- lighed. Saa opgav jeg yderligere Fremtrængen og vendte lidt sluk- oret tilbage til Hotellet, hvor jeg fik at vide, at det var Bagnoet, det endnu ikke afskaffede Slaveri, paa hvis Omraade jeg var kommet ind. Da det næste Morgen begyndte at dæmre, var jeg hurtig i Klæ- derne og atter afsted ned til Stranden, og denne Gang naade jeg uan- tastet frem gennem det bløde Sand og ud paa den faste, rene Forstrand, der bredte sig vidt hen til begge Sider, saa langt Øjet rakte. Det var just, som Solen skulde til at stige op derude i Øst, hyllet i sit gyldne Morgengevant. Uden nogen Krusning over de blidt aandende Dønninger laa Havet blankt og spejlede Himlens Perlemorsglans. Ikke en Lyd hørtes uden Vandets Rislen i Strand- kanten. Saa kiggede Solen op over Synsranden og slog sin Guldbro hen over Fladen, og i samme Nu var det, som Naturen vaagnede af sit Blund. Der gled et Sus gennem Luften, en Krusning hen over Vandet, saa Guldbroen glitrede og brast; og inde fra Land hørtes et Par Fuglefløjt. Men straks efter var den store Stilhed der igen. Fred paa Jorden og i Himlen! — Jeg vendte mig og saa tilbage. Et flortyndt Taageslør laa hen over det milebrede, indefter bølgende Kystland, og bagom dette blundende Morgenland løftede sig som et Drømmesyn den hele Række Apenniner fra Monte Sibellini i Nord til Monte Matese i Syd, snehvide-rosenrøde, lysende i alle Morgen- gryets Farver, fra det sarteste Hvide til den reneste Rosa. Det var ikke til at faa Blikket fra, før det var blegnet bort under den stigende Sols Straaler.

Men jeg gemte det skønne Syn i min Sjæl og glemte det aldrig, og da jeg, næsten 40 Aar efter, for sidste Gang rejste fra Rom, la jeg Hjemvejen om ad Pescara, for endnu en Gang at se det. Og jeg saa det. Og dets Skønhed betog mig lige saa stærkt, som i de unge Aar.

Porta di Napoli i Sulmona.

Vi kørte en Aften henimod Solnedgang fra Sulmona med Veturten op til Landsbyen *Rocca Valloscura* i det næste Højdedrag, vi skulde over. Derfra vilde vi gaa over *Piano di cinque miglia* ned til Castel di Sangro i Sangrodalen. Den 5 Fjerdingsvejs Slette skulde være den ødeste af alle Højsletterne i Abruzzerne. Vore Medpassagerer i Postvognen kunde som sædvanlig ikke begribe, at vi vilde gaa, hvor vi kunde køre, og en Syndicus fra en af Smaabyerne fortalte Røverhistorier fra Calabrien og mente, at Egnen heromkring ogsaa hade sine Fribyttere. Med en misbilligende Hovedrysten ønskede han os *buon viaggio!* da vi steg ud. Det blæste raakoldt heroppe i Kløften; mørkt og skummelt var der — Stedet svarede til sit Navn — og vi maatte vente, til Vognen var kørt, inden vi fik en Dreng til at følge os hen til Hr. Bettolinis *eccellente allogiamento*, som Vetturinen hade anbefalet os. Vi maatte staa en Stund og hamre paa Døren, inden der oppe fra Mørket lød det kendte *chi è?* og derefter atter en Stund, inden Hr. Bettolini i bar Skjorte lukkede os ind. Ude var det Tusmørke, inde i Gangen Bælgmørke. Bredals sidste Vokstændstik vilde ikke brænde, og først efter megen Rømmen og Stønnen bekendte Hr. Bettolini, at han oppe hade en Æske med fine Vokstændstikker, som han hade købt igaar, men han huskede ikke, hvor han hade gemt den, og han foreslog os derfor at gaa op i Mørke; naar han gik foran og talte Trinene, kunde vi nok finde op. Altsaa famlede vi os frem, mens han gentagende forsikrede os om Logiets og særlig Sengens Fortræffelighed. Da vi var kommet ind i Værelset med den ganske fortræffelige Seng, rodede han lidt om og sa saa Godnat.

»Ja, men Tændstikkerne! Hvor er Tændstikkerne?«

Om vi ikke kunde gaa i Seng i Mørke.

»Nej gu' om vi kan! Kom nu bare med dem!«

Atter Stønnen og Rømmen og Famlen rundt, og saa kom han med Æsken og strøg med et dybt Suk en Tændstik. En lille Olie-lampe blev tændt, atter priste han Sengen, sa Godnat og forsvandt, men lidt efter kom han ilsomt tilbage efter Tændstikæsken, som han hade glemmt. Han turde ikke la den forblive i vor Varetægt.

Det var ikke noget første Klasses Hotel, Hr. Bettolinis. Vi maatte ogsaa her dele Sengestedet, som vi var Venner til og holde os

varme, som vi bedst kunde. Det var en hundekold Nat, og Blæsten peb og tudede om Huset, en Lyd, vi ikke hade hørt, siden vi var hjemme i vort kære Fædreland. Men ude etsteds hulkede en Nattergal, saa helt uden Romantik var Natten ikke. Hellerikke helt uden Væggetøj.

Næste Morgen bragte Hr. B. os — dog først efter gentagne Anmodninger — hvad han hade af Vaskeremedier; et irret Barberbækken og Bunden af en Terrin; dertil en Krukke med Vand. Han bistod os ved Toilettet, spurgte og fortalte og rømmede sig uopmærksomt, og da jeg hade vasket mig i Terrinen, spurgte han, om jeg var færdig, hvorefter han vaskede sig i det samme Vand. Han skulde nemlig i Pudsens, da det var Corpus domini-Dag, og der skulde være Fest med Procession i Paesen. Som en af Stedets Honoratiores skulde han gaa med i Processionen. Han hade været Sekretær hos Syndicus i gamle Dage og var *uomo educato*, lod han os vide; men under det ny Regimente vilde han ikke tjene. Da han hade sin Garderobe i vor Stue, klædte han sig til Festen i vort Paasyn, iførte sig en tidligere afbenyttet Flipskjorte, en gul Vest og en noget luvslidt, sort Skødefrakke; tilsidst fremtog han med synlig Stolthed Pragtstykket, en blankbørstet høj Hat; Foderalet hade Plads paa Bordet ved Siden af et Par Bøger i Pergamentbind, en Snustobaksdaase med et tarveligt Miniaturbillede (af en Principessa »*bel fatto*«) og Sca-tolaen med Vokstændstikkerne.

Vi kunde ikke faa noget at spise hos Hr. Bettolini, men da han uden Prutten fra vor Side hade faaet sine 2 Lire for Logiet, blev han overmaade forekommende og tilbød at følge os til Kafeen og skaffe os noget af det udmærkede Brød, der var kommet den foregaaende Dag fra Sulmona. Da han hørte, at Bredal var Maler, oplyste han os om, at Rafaello var en *illustrissimo pittore italiano*, og spurgte, om der ikke hade været Arbejde at faa i Sulmona, *la gran citta*, og saa spillede han Mund og Øjne beundrende op ved Tanken paa den gode Vin, det gode Brød og det gode Kød, man kunde faa der til rimelig Pris. Kafeen var et Hul med en gammel Heks, der saa ud til at spaa i sit eget Kaffegrums. Hun kom selv Sukker i Kopperne og rørte rundt; ti der fandtes kun én Ske, og den vilde hun ikke gi fra sig. Det udmærkede Brød var der ikke mere af. Hr. Bettolini gjorde os

den Ære at drikke en Kop Kaffe for vor Regning, beklagede, at vi ikke vilde blive og overvære Processionen og var lige ved at kysse os paa Kinden ved Afskeden, saa stor en Ære og Glæde hade det været ham, at vi hade gæstet hans Hus.

Vi gik videre op gennem Kløften mod en bidende kold Vind og naade Plateauet med 5 Miglia-Sletten, der til begge Sider indrammedes af Bjergskrænter, som Sneen laa langt ned over, paa sine Steder næsten ned til, hvor vi gik. Om Vinteren skulde den til Tider ikke være til at passere for Sne. Nu stod der Bøge- og Birkekrat i Udspring mellem Snepletterne, og Bunden laa som en stenet Græsmark til begge Sider af Vejen. Der var meget øde og intet Fugleliv; kun en Ørn eller anden stor Rovfugl kresede højt oppe i Luften, og en enlig Hjejle, der nok var kommet ud af Trækket, lod nu og da sit klagende Skrig lyde; men der var en rig Flora af Anemoner, Lærkesporer, Stemorsblomster og Pinseliljer. Vi mødte i lang Tid ingen; saa kom i det fjerne et Par Ryttere. Det viste sig at være to Karabinierer, som mellem sig hade en haandlænket Forbryder, der maatte gaa eller løbe, eftersom det behagede Rytterne. Saadan skulde han befordres de mange Mil helt op til Aqvila. »Man kan da ikke sætte en *accoltellatore* og Morder ind i Vettura til hæderlige Mennesker,« svarede man os i Karabinierers-Vagthuset, det eneste Hus paa hele Sletten, som vi kort efter passerede. I Nærheden af Vagthuset myldrede en Faarelejr med Hundreder af Faar og Geder. Hyrderne med deres Heste og Hunde var lejrede om et Baal; Faarene stod tæt pakkede i en Fold af udspændt Garn. Malkningen var just tilendebragt, og vi fik herlig nymalket Gedemælk at drikke, hvad vi nok kunde trænge til, da vi gik paa Heksens Morgenkaffe uden Brød til. Lejren var ved at bryde op for at drage længere ind i Bjergene, hvor Hyrderne Somren igennem lever Sæterliv og laver Ost.

Hade vi til en Begyndelse haft det køligt heroppe i Højden, fik vi det til Gengæld varmt nok, da vi var kommet over Sletten og Højdeplateauet og gik ned gennem en Hulvej til det næste Dalføre og Byen *Castel di Sangro*. Luften stod ganske stille, Vejen gik lige i Syd, der var ikke Skygge skabt, Varmen straaled imod os som fra en aaben Ovndør. Det var forfærdeligt. Man snappede efter Vejret og løftede sig uvilkaarlig paa Taa for at naa op i et lidt køligere

Luftlag. Endelig naade vi da ned, og saa laa naturligvis *Castel di Sangro* oppe paa en Bakke, som Vejen vandt sig op ad i lange Sving. Saa bandede vi rent ugudelig. Kanonslag, Bøsseskud, Klokkeringning lød ned til os deroppe fra; det var Corpus domini-Processionen, der gik for sig; den kom vi altsaa ikke med til. Det gjorde hellerikke Byens Grise; for vi holdt samtidig vort Indtog gennem Byens mægtige Port, og Grisene, der var indfødte og hade Borgerret i Byen, vilde ikke la os fremmede komme først ind.

Det er ellers venlige Medskabninger, disse italienske Grise, vidt forskellige fra vore egne skidengule, lavbugede, overfedede Doven-
dyr, der knap gider humme sig for et Spark. De graasorte Italienerne er magre, højbenede og noget rundryggede. De minder meget om Lopper i Holdning og Hastighed. Det er livlige Dyr. De er intelligente, har Familiefølelse og forstaar at værdsætte deres Medmensker. Naar Byens Svinehyrde om Morgenen tuder dem sammen, kommer de galoperende fra alle Sider, samler sig pænt i Flok og snuser Godmorgen til hinanden. Er Grisen Familiens Yndlingsbarn, og det er den som oftest, maa Madmor selv følge den til Samlingsstedet; den holder hende da i Kjolen som et andet Barn eller gaar lige i Hælene paa hende, og den maa ha en alvorlig Formaning om at blive hos de andre Grise og følge med dem ud i Marken, ellers render den efter hende, naar hun vender sig og gaar. Men om Eftermiddagen, naar de kommer tilbage og nærmer sig Byporten, sætter de livligste sig i Galop, for hurtigst mulig at komme hjem til Familiens Skød og Ædetruget, og det er et lystigt Syn at se en saadan Gris galopere op ad en høj Stentrappe til Husdøren, og, hvis den er lukket, stille sig paa Bagbenene og ruske i Laasen og gi sig til at hyle i vilden Sky, til der kommer nogen og lukker op.

Da vi var sluppet vel ind i Byen med Grisene, søgte ogsaa vi til Ædetruget. Byens eneste »Hotel« viste sig at være en højst primitiv Anstalt, hvis Værtinde beklagede, at vi kom, just som Maaltidet var forbi. Da jeg tilbød selv at lave nogen Mad, sa hun, at jeg nok forstod at spise og maaske ogsaa at betale Maden, men lave den vilde hun dog helst selv. Nu kunde vi gaa ud i Byen og se paa Stasen, saa skulde vi nok faa noget, naar vi kom tilbage. Det gjorde vi. Hele Korsoen var smykket med grønne Grene langs Husene og brogede

Tæpper og Draperier ud af Vinduer og ned fra Balkoner. Ogsaa her var der fornemme, gamle Paladser med aabne Loggier, men Beboerne, der laa i Vinduerne, saa alt andet end fornemme ud. Bredal gav sig til at tegne en saadan smuk, gammel Façade, men var nær kommet galt afsted. En rynket Morlille, der laa deroppe i et Vindue, begyndte pludselig at skælde ham ud og true ad os og raabe: *aiuto! aiuto!* Folk samlede sig om os og gestikulerede og snakkede, indtil endelig et fornuftigt Menneske forklarede os, at den gamle Dame trode, at naar nogen tegnede hende af og tog Billedet med, tog han ogsaa hendes Sjæl, og saa maatte hun dø. Bredal, der ikke hade tænkt paa at ta Livet af nogen, rev resolut Bladet, han hade tegnet paa, ud af Skitsebogen og lod en Dreng løbe op med det til hende. Det gjorde os populære i Byen, saa, da vi senere hen paa Eftermiddagen sad udenfor Kafeen, kom et Musikkorps, der bestod af Byens musikalske Ungdom, og som hade spillet under Processionen og foran Sindacos Bolig, hen og spillede for i *forestieri gentiluomini*. Det var samme Melodi, de hele Tiden spillede, saa det gik jo med Præcision. Vi bad dem til Gengæld drikke et Glas Vin med os, hvad de gjorde, hvorefter de paany smældede Honnørmarschen ud til Ære for os. Endnu om Aftenen, da Glædesbaalet tændtes midt paa Torvet og Luerne slog højt op mod den mørke Himmel, hørtes gennem Drengenes Jubel den samme Melodi atter og atter i en Uendelighed.

Ud paa Natten kørte vi med Diligencen fra Castel di Sangro til Isernia. Maanen var kommet op, og i Krattet langs Floden slog Natsergalene. Hist og her var der inde paa Markerne tændt Baal, hvor Faarehjordene var drevet sammen for Natten; saa begyndte Terrænet at stige og bølge, og snart efter var vi inde i et nyt Bjerglandskab. Vi naade Højden, just som Solen skød sine første Straaler op bag om Monte Pagano i Øst og bragte Snetoppene paa de omliggende Bjerge til at rødme. Det var et Pragtsyn, men at holde stille en Stund for at nyde det, vilde Kusken ikke indlade sig paa. »*Oibbo!* Hvad skulde det være godt for?« Og saa knaldede han med Pisken, udstødte sine mærkelige Gutturallyd, og i strygende Fart gik det ned ad Bakke, og sjælden fandt han det nødvendigt at sætte Hjulbremsen paa.

Hen paa Morgenstunden naade vi *Isernia*. Vognen satte os af ved Byporten. Pettorossis Locanda kunde vi let finde, sa Kusken, den laa midt i Gaden, og der var kun den samme Gade i Byen. Det var rigtigt. Byen laa nemlig paa et smalt Næs, der strakte sig ud i Voltornodalen; overalt fra Hovedgaden saa man gennem korte Sidesmøger lige ud i Luften og over til de omgivende Bjerge. Signor Pettorossi stod i Døren til sin Locanda og modtog os med en stor *gesto*, der stillede ham selv og hele hans Hus til vor Raadighed. Han var en typisk Syditaliener, undersætsig og sortsmudset med iltre Bevælgelser og en levende Mimik. Han var iført Fløjlsjakke, halvskinden Skjorte med stor Brystnaal, rødt Skærf og Knæbukser. Han hade tre store Signetringe paa venstre Haand og sorte Negle paa begge. Mens vi nød vort Morgenmaaltid, gav han os en kort Oversigt over sin Livshistorie. Det foranledigedes ved, at vi, mens vi ventede paa Maden, betragtede et Billede, der hang paa Væggen. Det forestillede General Cialdini, og under det var i Glas og Ramme anbragt et Telegram fra Generalen til Pettorossi. Det maatte vi jo ha Rede paa. —

Jo, det var fra 1860, fra den store Revolution i *Isernia*. Hade vi ikke hørt om den? Det var, da *il gran' eroe* Garibaldi og *il re* Vittorio Emanuele hade fordrevet Kong Bomba fra Napoli og lagt hans Land ind under Riget; det vilde Bourbonisterne og Præsterne i *Isernia* ikke være med til. De lukkede Byens Porte og overfaldt dem, de hade mistænkt for at sympatisere med »Piemonteserne«. Pettorossi, der var Republikaner, undslap med Nød og næppe den iserniske Vesper ved i Tide at flygte ud af Byen. Da saa General Cialdini kom med sine Soldater for at gøre Ende paa Optøjerne, stillede Pettorossi sig til hans Disposition, og fra den Tid stammede Generalens Telegram, som Pettorossi pegede paa med Stolthed, som om det var Generalens egenhændige Skrivelse, og ikke en almindelig Telegramblanket. — Iøvrigt var Hr. Pettorossi ikke tilfreds med Tilværelsen. Han syntes ikke, han hade faaet den Paaskønnelse for sine Bedrifter dengang, som han fortjente; det var nok, fordi han ligesom sin Helt Garibaldi var Republikaner og ikke kongeligsindet. Men for Fædrelandet var han parat til at ofre *alt* — og med en stor Armbevægelse knuste han en formodet Taare i sit højre Øje. Han blev paa sin Post; men hans Liv i *Isernia* var ikke misundelsesvær-

digt. Ganske vist, Officererne i Byen — ti der var siden 1860 stadig Garnison — spiste hos ham; han opvartede dem selv, og hans Kone lavede Maden til dem, udmærket Mad! Fattigfolk forgudede ham; ti han hjalp, hvor han kunde; men Præsterne og de rige ønskede kun ondt over ham. De hade givet hans prægtige, store Ørn Gift; nu hade han kun en Ugle. Siden Oprøret gik han ikke ud, naar det var mørkt, og han hade da altid sin Dør aflaaet. Nej, Livet var ikke værd at leve osv.

Vi søgte at sprede det triste Indtryk, vor Vært hade gjort paa os, ved at gaa ud og se os om i Byen. Og det lykkedes. Der var Liv i den lange, skyggefulde Gade, og det var næsten udelukkende Kvindfolk, man saa. De gamle sad paa Dørtrinene eller i Grupper paa Fortovet og helt ned i Sidesmøgerne, hvor der hang Hø til Tørre paa Stænger mellem Husene og var luftige *luogi commodi*. Alle hade de Haandtene under Armen; aldrig hade vi set saa mange Haandtene i Gang. De unge flokkedes Dagen igennem om Fontænen, kom og gik med deres Kobberkonkaer eller blev hængende for at sladre. Fontænen var smuk og egenartet. Kummen var trugformet, saa ud som Underdelen af en ualmindelig stor, antik Sarkofag. Over den løftede sig en Arkade i romansk Stil med Søjler og Buer, og fra Arkitraven over Buerne faldt lange Blomsterranker ned omkring de fire fem Udløbsrør, hvorfra Vandet rislede ud i Kummen. Men Kvinderne ved Fontænen var endnu smukkere; det var de skønneste, vi hade set i Italien. De var alle af samme Type: smalt, ovalt Ansigt med lige (græsk) Pande og Næselinie, kraftigt Underansigt og dejlige Øjne; de var velvoksne og førte sig med den Elegance i Holdning og Bevægelser, som det, at bære Byrder paa Hodet, altid medfører. Det var Athene Lemnia-Typen i Kød og Blod. Og det var, som de godt selv vidste, hvor smukke de var. Deres Dragt var pyntelig: et lavt, mørkeblaat Liv med broget udsyete Skulderbaand over den hvide folderige Særk, hvis langtopslidsede Ærmer under Arbejdet var heftet om paa Ryggen; det korte, foldede Hovedlin var rigt besat med Kniplinger og fæstet til en lille rød Nakkehue med store gyldne Naale.

Under vor Slentren om i Gaden — Sidesmøgerne vogtede vi os vel for at betræde — traf vi paa et Par gode gamle Kirkeportaler og en mægtig, middelalderlig Portbygning, og som eneste Levninger

fra Oldtiden og Samniterbyen Æsernia Rester af de gamle Kyklop-
mure og et Par hovedløse Togastatuer. Etsteds i Gaden sad Knip-
lerskerne samlede og drev den lokale Industri i selskabelig For-
søning. De fleste var halvgamle Matroner og afblegede Skønheder.
Mundene gik lige saa livlig paa dem som Fingrene, og de holdt godt
Øje med, hvad der passerede i Gaden. Vi lod os naturligvis ind-
fange, besaa deres Kniplinger og spurgte, hvad de kostede. Den
første, vi spurgte, nævnte en ublu Pris, og da vi saa sa, om hun
troede, vi var *stupidi Inglesi*, der aldrig hade set en Knipling før,
gav hele Selskabet sig til at le, og saa var Bekendtskabet sluttet. De
vilde alle gerne sælge; kun en sa, at hun solgte ikke; men det var
ogsaa Postmesterens Kone.

Tilfældig la jeg Mærke til en af Kniplerskerne, der i sit Ydre
skilte sig fra de andre, ikke i Dragten, men i Typen; hendes Ansigt
var rundt, Haaret graasprængt lyst og Øjnene graa. — »Hun der ser
ganske nordisk ud,« sa jeg paa Dansk til Bredal, mens vi stod og
betragtede hendes Naboerskes Sager. — »Ja, det gør hun,« svarede
han. Hun saa med et hurtigt Blik op paa os, næsten som om hun
hade forstaaet, hvad vi sa; men straks efter bøjede hun sig atter
over sit Arbejde. Vi kiggede ogsaa lidt paa det, hun sad med, veks-
lede nogle Ord om det paa Dansk, og spurgte, om hun ikke hade
mere færdigt. »*No signore!*« svarede hun uden at se op. Vi gik videre,
men da jeg straks efter tilfældig vendte mig om, sad hun med Hæn-
derne i Skødet og saa efter os; hurtig gav hun sig igen til at kniple.

Efter Middagen, da vi i den stille Time sad sammen udenfor
Locandaen med vor livstrætte Vært, der, som han sa, saa godt som
aldrig spiste andet end Brød og Ost og aldrig drak Vin, hvad der
dog ikke afholdt ham fra, paa vor Opfordring, at hjælpe os med at
tømme vor Fiasco, maatte vi, til Gengæld for hans Betroelser om
Formiddagen, meddele ham lidt om vore Forhold. Da han hørte, at
vi var fra Danimarca, blev han meget interesseret og kaldte sin
Kone, Donna Maria, ud for at fortælle hende, at vi var »*Dinesi*«
fra »*Dinamarca*«, som han kaldte det, og at vi altsaa var Donna
Elisas Landsmænd. — Hvem Donna Elisa var? — Jo, hun var en
meget agtværdig Kone, en Enke, som bode der i Byen og passede
Ærkepræstens Hus. — Hvordan hun var kommet til Isernia? — Ja,

det var længe siden, længe inden Revolutionen. Hun hade været gift med en Sadelmager; men han var død. De hade en Søn, og ham hade Præsten taget sig af; han holdt ham inde i Rom paa Præsteseminariet. Der var nogen, der sa, at det var Præstens Søn, og at det var derfor, han tog sig af ham; men det trode Pettorossi ikke, for Donna Elisa var en overmaade agtværdig Kone. — Vi spurgte om, hvordan hun saa ud, og Pettorossi mente, at det nok var hende, vi hade set sidde sammen med de andre Kniplersker, for hun var meget dygtig til at kniple. Han syntes, vi skulde besøge hende; hun vilde nok blive glad ved at træffe Landsmænd.

Han fulgte os saa med det samme hen til Donna Elisas Hus. Hun var ikke hjemme, men paa Tilbagevejen saa vi hende i Afstand komme imod os. Da hun opdagede os, var det, som vilde hun undgaa os, men Pettorossi kaldte paa hende, og saa maatte hun jo standse. Hun hade Blodet oppe i Kinderne og var synlig nervøs. Der var ikke Smil i hendes Ansigt, da hun saa paa os. Vi tiltalte hende paa Dansk og sa, at da vi hade hørt, at hun var dansk, vilde vi gerne hilse paa hende.

Hun svarede kun: *Tante grazie, signori!*

Da vi spurgte, om hun hade glemst at tale Dansk, svarede hun paa Dansk stammende, mens det sitrede om hendes Mund og hun saa ned: »Jeg har ikke talt Dansk i mange Aar. Jeg kan ikke tale Dansk mere.«

»Hvor længe har De da været i Italien?«

»*Piu di venti anni!*«

»Har De ikke Slægt hjemme i Danmark?«

»Jeg ved ikke; jeg har ikke hørt fra dem i mange Aar.«

»Og ikke skrevet?«

»Jo, *piu volte; ma ne mai rispostal!*«

»Længes De aldrig efter Danmark?«

»Længes! Nej, jeg længes ikke! *Non voglio! Il mio figlio è Italiano, e la sua patria è anche la mia!*«

Hvad var det for en Tragedie, der laa bag denne Menneskeskæbne? Vi vilde ikke spørge. Det blev lidt pinlig forhørsagtigt.

»Saa skal vi ikke ta Hilsener med?«

»Jeg har ingen at sende Hilsener til.«

Vi gik tavse fra hende. Da vi var kommet en Snes Skridt bort, vendte jeg mig om. Hun stod paa samme Sted og saa efter os, men da jeg vendte mig, drejede hun sig bort og gik videre. — Hvad var det for Minder, der for et Øjeblik hade faaet Magt og maaske kaldt en død Længsel til Live igen, og hvor længe vilde det nu vare, inden hun atter fik Ro i sit Sind? Vi burde vist ikke ha opsøgt hende.

Næste Morgen tidlig kørte vi videre med Diligencen gennem Volturnodalen til Cajanello Stationen paa Rom-Napoli-Banen.

Det var paa denne Morgentur, vi kørte under »Bedækning« af de trygt sovende Karabinierer. Vi bedede undervejs i den idylliske lille By *Venafro*, hvor vi sad paa Byens Torv i Skyggen af et herligt stort Accasietræ og sammen med vore Beskyttere drak herlig Vin i Paa-syn af et Udvalg af Byens Befolkning, der var mødt frem for at over-være Vettorens Ankomst og Afgang; det syntes at være Dagens Hovedbegivenhed. At Bredal gav sig til at tegne Pladsen og Træet, vakte Sensation, og venlige Mennesker kom hen og spurgte, om de ikke maatte faa Lov at se Tegningen. Det var før Postkortenes Tid.

Torvet i Venafro.

Et Hjørne af Villa Barberini. Palestrina.

XI.

GREGOROVIVS, Roms bekendte tyske Historiograf og Æresborger, skrev engang i 1860erne om Rom: Efter Revolutionen 1848—49 er Rom blevet endnu mere stille end nogensinde før. Al Glæde og Livslyst er borte. Overklassen holder sig tilbage, Almuen lever som under et Tryk. Sjældnere og sjældnere blir Folkefesterne, Karnevalet sløjer af, og selv de muntre Oktoberfester, der lokkede Skarer udenfor Portene til Osterierne, hvor man drak Vin og dansede Saltarello, er næsten ophørt. Rom er som en Civilisationens Ruin, hvor kun Processioner af Munke og Præster drager om under Klokkeklang og Salmesang. Alt Liv synes at udgaa fra Kurien, Kardinalerne, Præsterne, Munkene. Folket forholder sig passivt, rører sig ikke, arbejder ikke, ser kun til, som ved en Kirkehøjtid i S. Peter, hvor Pave og Kardinaler grupperer sig i hvilende Stillinger som i et stort Tableau.

Efter 20. September 1870 var det blevet anderledes. Rom, det romerske Samfund, laa ikke længer i Dvale; det var vaagnet, nyt Liv begyndte at spire i den døde Jordbund, af den udlevede Civilisations Ruin skød en ny Bygning op med moderne Civilisations Præg, Rom beredte sig til at blive Italiens Hovedstad, Sydens Berlin og

Paris. De ny Magthavere hade taget Staden i Besiddelse, de gamle hade — tilsyneladende — trukket sig tilbage til Vatikanet og holdt sig her indesluttet som i en Fæstning; »Fængsel« blev det kaldt, og for at vække den uvidende Almues Medlidenhed og faa den til at »ofre« klækkelig til Udfrielsen, blev der omkring i de ærkekatolske Egne i Syd og Mellemeuropa udsprede Billeder af Paven, der laa lænket bag Gitter, hvis Laas og Slaa var stemplet med det piemontesiske Kongemærke, og for at det skulde forstaas bogstavelig, blev der solgt Stumper af Straaet, han laa paa.

Nyaarsaften 1870 kom Victor Emanuel første Gang til Rom i Anledning af en mægtig Tiber-Oversvømmelse, der hade anrettet megen Skade, hvad de klerikale selvfølgelig udlagde som en Himlens Hjemsøgelse af den frafaldne Stad. Nogle Uger efter kom han igen med sin Dronning paa et kort Besøg, men først 2. Juli 1871 holdt han sit officielle Indtog og tog Bolig i den tidligere Paveresidens Kvirinalet. Regeringen og Ministerierne var forinden flyttet fra Firenze til Rom, og den 27. November aabnede Kongen den første Rigsdag for det samlede Kongerige Italien i det til Parlamentsbygning omdannede pavelige Indenrigs og Politis-Kollegium paa Monte Citorio bag Piazza Colonna. Dermed var Cavours Program fra 1861: et samlet Kongerige Italien med Rom som Hovedstad gennemført.

Det gjaldt nu om ogsaa i Praksis at gøre Rom til Hovedstaden, først og fremmest om at skaffe Plads til de Tusinder, der strømmede til. Der laa store, ubeboede, af Vigner og Villahaver optagne Strækninger indenfor Murene baade i den sydlige og østlige Del af Staden, næsten Halvdelen af hele dens Omraade, og det var da naturligt, at man begyndte at bygge her, hvor tilmed Jernbanen fra Nord og Mellemitalien var ført ind og Hovedstationen laa. I Løbet af to tre Aar voksede et helt nyt Kvarter op paa Viminal mellem Diocletians Termer ved Banegaarden og Kirken Maria Maggiore, og samtidig planeredes og kloakeredes der paa Esquilin mellem Maria Maggiore, Porta S. Lorenzo og Laterankirken. Inden jeg forlod Rom, i Maj 1875, var det mægtige, men klodsede Finansministerium ved Via venti Settembre omtrent færdigt og Krigsministeriet ved samme Gade paabegyndt, og bag dem bredte sig et nyt Rom med snorlige

Gader, der kryssedes i rette Vinkler, med lange, ensformige Perspektiver mellem ensformige, høje Huse i den mest banale Kaserne-stil. De sortblaa Skygger paa den ene Gadeside og det gnistrende Sollys hen over den andens graagule Puzzolanvægge med de brune og grønne Vinduesskodder, var det eneste, der gav Gaden et syd-landsk Præg. Selv Gadelivet mistede næsten sit Særpræg i disse Omgivelser.

Kom man fra dette ny Rom ned i det gamle paa Marsmarken og langs Tiberen, mærkede man ogsaa der den ny Tid, omend paa en anden Maade. Der blev ryddet op i Snavset, Fattigdommen, Forfaldet, og hvad andet der af den Slags hade præget Livet i det pave-lige Rom — ogsaa Usikkerheden. De tætbyggede Kvarterer med deres Mylr af vildsomme Gader fik foreløbig Lov at ligge urørt, mens man drøftede Planer om at lufte ud i dem ved Gennemskæ-ringer à la Hausmann, ved Regulering af Tiberen, ved Nedrivninger og Ombygninger; men man holdt Hovedrengøring. Det brogede, ugenerte Familie- og Værkstedsliv ude paa aaben Gade, der gav Malerne mange morsomme Motiver, blev, i hvert Fald for Hoved-gadernes Vedkommende, trængt tilbage ind i Husene og Gaardene, Vasketøjsnorene tværs over Gaden blev skaaret over, og al An-bringelse af Køkkenaffald og Uhumskheder udenfor Husene for-budt. Batailloner af Gadefejere med det stolte Romamærke S. P. Q. R. (Senatus Populusque Romanus) baade paa deres Huer og deres Skarnkarrer, var i Virksomhed fra aarle Morgen. Gader blev brudt op, Kloakforholdene ordnede, og Gaderne atter udmærket brolagt, Hovedgaderne hver Dag overskyttet; Vand hade man jo nok af. For Orden og offentlig Sikkerhed sørgede mandsstærke Korps: Guardia municipale og Guardia di publica sicurezza, Bypolitiet, hvortil yderligere kom de statelige Gendarmer eller Karabinierer i blaasort, rødbrændt Uniform og med den trekantede Hat paatværs, Stats-politiet, der to og to sammen stadig gør deres Runder tilfods eller tilhest gennem alle Gader i Byerne og ad alle Veje ude paa Landet hele Italien over.

Ogsaa det mylrende Handelsliv paa aaben Gade fra Stader og Vogne blev ordnet og sat under Tilsyn. Særlig paa Pladsen foran Pantheon og i Gaderne vest herfor hen til Piazza Navona og paa

selve denne Plads var der i de første Aar efter 1870 fra tidlig Morgen til langt over Middag en Tummel og Trængsel som paa et stort Marked. Slagtere, Frugthandlere, Grønhandlere, Høsekræmmere, Spækhøkere o. a. hade deres Udsalg fra Borde og Vogne med Solsejl eller kæmpestore Paraplyer over; de bredte sig i hele Gaden og langt ind paa Pladsen, saa der kun var en ganske smal Gangsti imellem, og her trængtes Kunderne under øredøvende Pludren og Sludren og Støj og Spektakel. — Alt det blev omordnet. I Husenes Stueetager indrettedes Butiker; de handlende fik anvist bestemte Stuepladser, hvor de ikke generede den almene Færdsel, og den ejendommelige Navona Plads med Berninis pragtfulde Fontæner, der tog sig saa malerisk ud i Solskinnet med den brogede Staffage af Dyr og Mennesker, Frugtvogne, Salathobe, og midt i Mylret et Par Kalescher med Mirakeldoktorer og trompetblæsende Udraabere, blev ryddet, smukt flisebelagt, forsynet med Marmorbænke og mægtige Gaskandelabre og gjort til Fests- og Samlingsplads for Kvarteret. Det var maaske til Gavn for Stedets dekorative Skønhed, men det gik ud over dets Ejendommelighed.

Det ny Regimente hade selvfølgelig medført en mægtig Forandring ogsaa i mange indre og sociale Forhold, ikke mindst i Præsteskabets Stilling. Rom gjorde ikke mere Indtryk af at være en »Civilisationens Ruin«, som kun oplivedes af Munkeprocessioner og Kirkeklokkeklang. Man mødte ganske vist stadig i Rom flere Præster, Abbater og præsteklædte Seminarieelever, Munke og nonneklædte Lægsøstre end i nogen anden katolsk By, men mens de tidligere gererede sig som Stadens Herrer, hvad de ogsaa var, listede de nu stilfærdig afsted og søgte at gøre sig saa lidt bemærkede som muligt. De stadselige Optog, naar Paven i forgyldt Glaskaret næsten daglig gjorde sin Køretur gennem Gaderne og udenfor Portene, eskorteret af behjelmede Hestgardister, var indstillet; Paven kom overhodet ikke udenfor Vatikanet, end ikke ind i Peterskirken. I Korsotiden paa Monte Pincio færdedes ikke mere Monsignorer og Eminencer tilvogns og tilfods i deres røde og violette Dragter, fulgt af spraglede Tjenere med Haarbukler og Knæbukser. Naar de nu kørte ud, søgte de afsides Veje og sad tilbagelænet i de lukkede Karosser med sortklædt Kusk og Tjener paa Bukken. Og kun lejlighedsvis, ved rigtig

rettroendes Begravelser, kunde man se Processioner af brunkoftede, bønnemumlende Tiggermunke med brændende Vokskærter, der fulgte Baaren gennem Gaderne og hurtigst mulig skyndte sig afsted, naar de kryssede en befærdet Hovedgade. Derimod kørte daglig den skønne Kronprinsesse Margherita sin Korsotur i en Ekvipage, der lignede alle andre Herskabskøretøjer, og hun hilstes, ikke med Knæfald som Paven, men med loyal Ærbødighed og Beundring, der ogsaa blev hendes lille, mutte Søn, den nuværende Konge, til Del, naar han med sin Albanerinde-Amme kørte ned ad Strøget. Smaa, raske Bersaglierer med Hanefjerduskene i de rundpuldede Hatte marscherede i Stormskridt gennem Gaderne efter de højtloftede Horns skingrende Toner, flotte Officerer tog Opstilling langs Korso-Forstovet for at ta de forbi kørende Damer i Øjesyn, politiserende Deputerede fulgtes paa Vej til Kamret, diskuterende Forretningsfolk samledes foran Postkontoret paa Piazza Colonna, der tjente som midlertidig Børs, og Avisdrene sprang Gade op, Gade ned og raabte »Libertà«, »Popolo Romano« og andre lignende Ord, som man tidligere næppe nok turde hviske. Og mens Kirkeklokkerne ved Solnedgang ringede deres Ave Maria ud over Stad og Land — *mentre il giorno pianger che si muore* — lød den italienske Nationalsang fra Borgergårdens Musikkorps oppe paa Monte Pincio.

Ja vist hade en ny Tid holdt sit Indtog i Rom.

Maaske gik Begejstringen for denne ny Tid ikke saa dybt eller var saa almindelig, som man straks var tilbøjelig til at tro. En reaktionær Understrøm gjorde sig ret kraftig gældende. Der stod nok med gylden Skrift paa den store Marmortavle oppe paa Kapitolium, at ved Folkeafstemningen den 2. Oktober 1870 hade 40 785 romerske Borgere stemt for Roms Indlemmelse i Kongeriget Italien, og kun 46 stemt imod; men der stod ikke, at de 40 785 ikke engang var Halvdelen af den stemmeberettigede mandlige Befolkning, og heller ikke, at hele Afstemningen kun hade været et Paradenummer paa Programmet for Festlighederne i Anledning af Stadens Besættelse af »Piemonteserne«, nærmest en Humbugs-forestilling, der ikke fortjente at foreviges i Marmor. Var den gjort om igen i 1873—74, var Udfaldet blevet et andet; ti nu hade Modstanderne, de reaktionære og paveligsindede, haft Tid til at organisere sig og paavirke Mas-

serne, der sukkede under Byrden af Skatter og Afgifter og forhøjede Priser paa alle Livsfornødenheder, saa de 46 Nejstemmer nu maaske var blevet til lige saa mange Tusinder.

Der stod i Rom to skarpt udprægede Partier overfor hinanden: et italiensk nationalt og et pavelig klerikalt. De nationale holdt paa det nu fuldførte Italiens Helhed og Enhed fra Alperne til Sydspidsen af Sicilien trods alle Uligheder i Dialekter, Livsforhold og Karaktertræk i de forskellige Landsdele. De anerkendte ingen Kirkestat mere, ingen suveræn Pavestat; men de var vedblivende gode Katolikere, der i Forholdet til Kirken hævdede Cavours Program: *libera chiesa in libero stato*, det er: Kirken skal ha Ret til at styre sine egne indre Anliggender, men iøvrigt være Statens Love undergivet. De paveligsindede højede sig nok udadtil for den ny Tingenes Tilstand; men i deres Hjerter haabede de paa en Omvæltning i Europas politiske Forhold, der kunde medføre Genoprettelsen af Kirkestaten og Pavens verdslige Magt. De citerede ogsaa Cavour, men fortolkede hans »fri Kirke« som en suveræn Kirke, en selvstændig Stat i Staten; de vilde ikke nøjes med den ganske vidtgaaende Selvbestemmelsesret, som Staten ved Garantiloven havde indrømmet Paven og Pavedømmet, hvorved endog Vatikanets Omraade gjordes til en suveræn Enklave.*)

Roms Befolkning var delt mellem de to Partier. Til de nationale hørte foruden hele den civile og militære Embedsstand, hvoraf mange var kommet andetsteds fra, den store Del af Borgerklassen, de selvstændig forretningsdrivende, en mindre Del af Adelen og endelig de Arbejdere, der havde været med i Kampene om Rom, og for hvem Garibaldi var Nationalhelgen. De paveligsindede bestod først og fremmest af alt, hvad der bar Præstekjole

*) Garantiloven af 13. Maj 1871 gav Pavestolen fuld Uafhængighed i al kirkelig Myndighed og Paven Ukrænkelighed og suveræne Rettigheder, sikrede ham Vatikanet og Lateranet som fri og urørlig Ejendom og en Aarspenge af $3\frac{1}{4}$ Mill. Lire. — Men Pave Pius vilde ikke anerkende Garantiloven, og da Regeringen udstrakte det øvrige Italiens Love, bl. a. om Klostrenes Lukning og Inddragelse af deres Gods, til at gælde ogsaa i Kirkestaten og Rom, lyste Paven 1873 Band over dem, der havde vedtaget Klosterloven, lige som han tidligere havde lyst Band over Deltagerne i Roms Indtagelse og Inddragelse i Riget.

og Munkekutte eller hade anden Forbindelse med Vatikanet, dernæst af de gamle adelige og rige Familier, der som fødte Optimater var Modstandere af Populares og desuden paa en eller anden Maade var knyttet til Pavedømmet, f. Eks. ved at Medlemmer af dem stod i Kirkens Tjeneste, endvidere af Familier af Borgerklassen, hvis kvindelige Medlemmer var under Præsteindflydelse, og endelig af den fattige Almue, for hvem Brødet var blevet dyrere og Livsforholdene vanskeligere under det ny Regimente.

De to Partier bekæmpede hinanden af et godt Hjerte. Sammenstød og Trakasserier hørte til Dagens Orden.

Særlig Opstandelse i den klerikale Lejr vakte den saakaldte Profanation af Kolosseum. Arenaen hade fra Midten af det 18de Aarhundrede været indviet til en Slags Mindekirke for de Martyrer, hvis Blod her var udgydt. Midt i Arenaen stod et stort Jernkors, som de andægtige kyssede med samme Inderlighed som den berømte Taa paa S. Peter ude i Peterskirken, og rundt langs Amfiteatrets Skranke var der indbygget fjorten Altre, paa hvis Trin de andægtige knælede og bad. Lige inden Fasten 1874, da der som sædvanlig skulde holdes Fastepreakener og Processioner i Kolosseum, fik Direktøren for de arkæologiske Undersøgelser Rosa Ruinen overladt til at foretage Udgravninger i. Han tog straks fat paa Arbejdet og lod Altrene nedrive. Den klerikale Presse »Voce della Verità« og »Unita cattolica« opløftede et Ramaskrig af Indignation. Der foranstaltedes Demonstrationer. Adelige Damer kom i deres Ekvipager og vandrede i Procession anført af Præster rundt til de endnu ikke nedrevne Altre, knælede og bad højlydt Himlen forbarme sig over de ugudelige, der forgreb sig paa de indviede Steder. I Begyndelsen tog Ordenspolitiet sig ikke deraf; men da man gik videre i Demonstrationerne, søgte at paavirke Arbejderne og nægtede at lyste Opsynsmændenes Paabud, forbødes Processionerne, og et Par ulydige Demonstranter anholdtes. Det var Olive i Ilden. Nu samledes man i Kolosseum for i Optog at drage derfra til den hellige Trappe ved Lateranpladsen og bede der.

Jeg blev en Dag Vidne til en saadan Scene. Tre fire elegante, sørgeklædte Damer kom ind paa Arenaen, hvor der var samlet endel Mennesker, derimellem flere Præster. De opfordrede med høj Røst

Folk til at følge med til Scala santa. En civilklædt Herre gik hen til en af Damerne og bad hende i Stedet for at følge med til Politikamret; han hade søgt hende om Formiddagen, men hun hade nægtet sig hjemme. Hun vendte ham Ryggen uden at svare, og kridhvid i Ansigtet og med dirrende Røst raabte hun: »Lad os gaa til Scala santa og bede for disse ulykkelige!« En Snes finere og simplere klædte Kvinder samt Præsterne sluttede straks Trop og begyndte at drage afsted under Salmesang, men saa traadte Civilherren i Vejen for dem og opfordrede paany Damen til at følge med. »Ja, efter Bønnen!« svarede hun. »Ja, efter Bønnen!« raabte de andre. — »Nej, nu straks!« sa Betjenten. — »Med hvad Ret kommer De her? Vil De forbyde mig at bede?« skreg hun hysterisk. »Vis mig Deres Ordre!« — Ganske rolig knappede han sin Frakke op og viste hende sit grønshvidsrøde Ordensskærf. »Haha!« lo hun. »Hvad er det for Farver? Dem lystre jeg ikke! Er det en Ordre? — Saa kunde jo lige saa godt hun der« — hun pegede paa en Dame, hvis Hat var pyntet med grønne, hvide og røde Blomster — forlange, at jeg skulde følge hende!« og hun vendte sig for at gaa videre. Da traadte en Municipalgardeofficer i Uniform til og sa: »Er Fruen da saa god at følge med mig!« — Hun gjorde atter Indvendinger; men nu begyndte Folk omkring, der var opbragt over, at hun hade haanet Nationalfarverne, at raabe: »Afsted med hende! Arrester hende!«

»Saa vil vi alle arresteres! Vi følger alle med!« raabte nogle af de andre Demonstranter. — »Ja, værsgo!« svarede Officeren, hvorpaa Toget atter satte sig i Bevægelse med Officeren i Spidsen. Men inden det naade ud gennem Arkaden, var der kun en tre fire Stykker tilbage; Resten, derimellem Præsterne, var faldet fra; de ønskede nok ikke at lægge Golgatavejen om ad Politikamret.

Saa hørte Demonstrationerne i Kolosseum op; men i Stedet for anbragtes store Opslag paa alle Kirkedøre med Opfordring til de troende at samles i Kirkerne paa visse Dage for i Fællesskab gennem Bøn at hente Kraft til at udholde den Forfølgelse, de ugudelige lod Kirken blive tildel. Og Demonstrationerne fortsattes. I Juni, et Par Maaneder efter Kolosseumshistorien, paa Aarsdagen for Pio Nonos Valg til Pave, var der stor Tilstrømning til Peterskirken. Rygtet gik, at Paven den Dag vilde overvære Aftenmessen i Kir-

ken. Han kom ogsaa med et stort Følge og tog Plads i det lukkede Galleri over Indgangen, hvor man dog kunde skimte hans hvidklædte Skikkelse bag Ruderne. Efter Messen gik han tilbage ind i Vatikanet, og Folk strømmede fra Kirken ud paa Pladsen, hvor der alt var fuldt af Mennesker. Der lød Leveraab for Paven op mod Vatikanets Vinduer, og saa traadte Pio Nono hen til et aabenstaaende Vindue og hilste med Haanden ned til Mængden. Det var første Gang, han viste sig offentlig efter Roms Indtagelse. Et vældigt *Evviva il papa re!* lød op imod ham, og han smilede og vinkede til Genhilsen. Men det blev en kort Fornøjelse. Politiet kom mandstærk tilstede, brød ind og anholdt nogle af de værste Skraalere af det oprørske Ord »*il papa re*«, og da der derved opstod Tumult og Slagsmaal, rykkede et Kompagni Bersaglierer fra en nærliggende Kaserne under Trommehvirvler ind paa Pladsen, ryddede den og besatte alle Indgange. Naturligvis himlede de klerikale Blade op i den Anledning: »Og saa vil man sige, at Paven ikke er Fange! Han kan ikke engang vise sig ved et af sine Vinduer uden at risikere, at hans Venner kastes i Fængsel af dem, der har tilrevet sig Magten.«

En Uges Tid efter var det Peter- og Paulsdagen den 28. Juni, hvor der gerne er stor Valfart til Peterskirken. Selvfølgelig blev den særlig stor denne Gang, men Myndighederne havde truffet Foranstaltninger for straks at kunne skride ind, hvis Demonstrationerne for »*il papa re*« skulde gentage sig. Et Kompagni Bersaglierer stod i Kolonnaden ikke halvhundrede Alen fra Portone di bronzo, Hovedindgangen til Vatikanet, hvor de spraglede, partisanbevæbnede Schweizergardister holder Vagt, og ovre paa den anden Side af Pladsen var flere Kompagnier Fodfolk opmarscheret; desuden var der Hundreder af Politibetjente og Gendarmer spredt over hele Pladsen, ligesom en Mængde Soldater i Uniform hade faaet Ordre til at gaa i Kirke den Dag. Paven viste sig ikke, og hellerikke hørtes der Leveraab for ham; men han modtog »Martyrerne« fra den forrige Demonstration i Audiens, og Mulkterne, de var idømt, betalte af den pavelige Kasse.

I det politiske Liv tog de Klerikale ingen Del, i det mindste ikke aabenlyst eller som Parti. Paa en Forespørgsel, som en Deputation stillede til Paven om, hvorvidt troende Katoliker kunde la sig vælge

til Deputeretkamret, svarede han: »For det første er Valget ikke frit, og for det andet skal der aflægges Ed. Men denne Ed skal aflægges her i Rom for selve Kristi Statholders Aasyn. Og Eden gaar ud paa, at den sværgende skal være de saakaldte Statens Love hørig og lydige, det vil sige skal godkende Udplyndringen af Kirken, Vanhelligelsen af indviede Steder, den religionsløse Undervisning, og hvad de saakaldte Fremskridtets Mænd ellers finder paa af samme Slags — det usleste Fremskridt, de usleste Mænd, der ikke fortjener at bistaas af hæderlige Mennesker. Derfor kan jeg ikke tilraade nogen at ta Sæde i denne Forsamling.«

Der fandtes altsaa intet klerikalt Parti i Deputeretkamret, men Præsterne og de klerikale tog som i det øvrige Land ivrig Del i det politiske Liv og søgte, hvor de kunde, at gøre deres Indflydelse gældende. Da de Nationale stod for Styret og de var Kleresiets og den verdslige Pavemagts Modstandere, gjaldt det først og fremmest om at vække og vedligeholde Utilfredsheden med det bestaaende; og det var ikke vanskeligt, især da ikke i Rom, hvor Livsforholdene hade forværret sig for den store Masse af Befolkningen under det ny Regimente.

Det nationale Parti hade trods sine forskellige Afskygninger staaet samlet om det store nationale Formaal, Italiens Genforening til et Rige med Rom som Hovedstad. Da det var naaet, begyndte Forskellen i Anskuelse om Rigets Styrelse og Udviklingens Ledelse at gøre sig gældende. Modsætningen mellem konservative og liberale skærpedes, der dannedes Partier, og Partierne spaltede sig i Grupper her som alle andre Steder. Af de to store politiske Partier Højre (Consorteria) og Venstre stod Højre for Styret og hade Majoriteten i Deputeretkamret. Valgretten til dette Kammer var begrænset til dem, der betalte mindst 40 Lire — i de fattigste Egne 20 Lire — i personlig Skat og kunde læse og skrive. Da der mange Steder, navnlig i Syditalien, var 60—80 pCt. Analfabeter, indskrænkedes Vælgerkorpset til de besiddende, der for største Delen var konservative. Alligevel mønstrede Oppositionen en ret stor Minoritet i Deputeretkamret. Folket hade ikke for intet gennem saa mange Generationer levet i en permanent Oppositionstrang; den var gaaet det i Blodet. Forskellen mellem de to Partiers politiske Program

mer var iøvrigt ikke stor. Dog hade Venstre en Udvidelse af Valgretten som Hovedpunkt paa sit; det ventede derigennem en betydelig Forøgelse af sine Mandater, saa at det kunde faa den attraaede Majoritet i Kamret og derefter overtage Regeringen. Ligesom Højre var delt i en højkonservativ og en moderat Gruppe, var Venstre delt i en mere og en mindre radikal Gruppe; den første var nærmest syditaliensk, den anden norditaliensk. Til Oppositionen sluttede sig en lille Gruppe Republikanere. Var deres Tal i Kamret end ikke stort, hade de dog mange Meningsfæller ude over hele Landet, ikke mindst i Byernes Borgerstand blandt Mændene, der som unge hade været med i Mazzinis revolutionære Konspirationer eller senere med Marini i den venetianske Republik og med Garibaldi i den romerske 1848—49. Gennemgaaende var de loyale Borgere; royale Republikanere kunde man kalde dem; ti de var først og fremmest Italianere. »Italien over alt!« var deres Løsen. Selv den uforsonlige Idealist Mazzini hade i 1847 skrevet til Kongen af Sardinien Carl Albert: Foren Italien, vort fælles Fædreland, og slut i Deres Favn 24 Millioner Italianere, Deres Brødre! Og den landsforviste Garibaldi tilbød samme Carl Albert, hvis Højesteret hade dømt ham til Døden, sin Hjælp, tjente hans Søn Victor Emanuel som General i 1859 og førte Aaret efter de Tusinde til Sicilien under Feltraabet: »Italien og Victor Emanuell!« Republikanerne holdt nok paa Republiken som Ideal, men foreløbig tog de Kongedømmet som Virkelighed. Men de bevarede deres republikanske Foreninger og Sammenkomster, der paa italiensk Vis var hemmelige, saadan som man var vant til det fra Fremmedherredømmets Tid.

I Foraaret 1873 hade det moderate Højre overtaget Regeringen. Nu skulde det forsøge at løse de store Opgaver: bringe Balance i Budgettet uden Paalæg af nye Skatter, bryde de klerikales Opsætsighed mod de vedtagne kirkelige Love og faa Ende paa Lovløsheden omkring i Landet, hvor den grasserede under forskellige Former som Maffia paa Sicilien, Camorra i Mellemitalien eller som hemmelige statsfjendtlige Foreninger af uforsonlige Republikanere og internationale Socialister. Men Minghettis Ministerium kom ikke et Skridt videre i saa Henseende end dets Forgænger, det højkonservative Lanza-Sellas, og Utilfredsheden med dets Ledelse var den

samme. I de fjorten Aar, Højre-Konsortiet havde været ved Magten, hade det »ikke regeret, men ruineret Italien«, paastod Venstre, der i Deputeretkamret forgæves søgte at kvæle Regeringen ved systematisk Opposition og en Uendelighed af fraserige Taler.

I Foraaret 1874 var Minghetti paa Nippet til at blive styrtet ved en Afstemning i Deputeretkamret. For at skaffe sig en sikrere Majoritet besluttede han saa at opløse Kamret og udskrive nye Valg. For at vise sin Energi og Fasthed i Styrelsen, benyttede han et ganske planløst Revolteforsøg af nogle internationale Socialister til at slaa ned paa »alle Fjender af den bestaaende Statsordning«. Man hade just faaet fat paa en Bande »Knivstikkere« (*accoltellatori*), der i flere Aar hade terroriseret Egnen mellem Bologna og Ravenna (Romagna), da en Skare Socialister, et Par Hundrede i Følge, Natten mellem den 7. og 8. August fra Imola drog mod Bologna for at bemægtige sig denne By. Det var mest unge subsistensløse Fyre — Krigskassen beløb sig nok ikke til mange Lire — og en Snes Karabinierer var tilstrækkelig til at splitte »Hæren« og indfange en Del af Revolutionsmændene; men et stortalende Manifest til Internationales samtidige Kongres i Bryssel, som Myndighederne hade faaet fat i, berettede om en vidtforgrenet revolutionær Organisation over hele Italien, som blot ventede paa Ordre fra Internationale for at rejse sig i Oprør, og nu mente man, at Toget mod Bologna var Begyndelsen af denne Rejsning. Da man saa fik at vide, at Republikanere samtidig hade en hemmelig Sammenkomst i Villa Ruffi ved Rimini, en Kystby ved Adriaterhavet nogle Mil syd for Ravenna, gav Regeringen i sin Frygt for, at Republikanerne skulde slutte sig til Socialistrevolverne, Ordre til at arrestere Deltagerne i Villa Ruffi-Sammenkomsten. 28 Mænd anholdtes og førtes, lænkede to og to sammen til Fængslet i Perugia. Der var bekendte og højt ansete Mænd imellem som Aurelio Saffo, en af Roms Triumvirer i 1849, Federigo Commandini, der hade siddet 12 Aar i Pagliano-Fængslet under Pavevældet, Grev Marini, Dr. Ravagli o. fl.

Arrestationen vakte megen Opsigt og Formen for den megen Indignation. Profester fremkom ikke blot i Oppositionens Presse, men ogsaa i moderate Højreorganer. Med Rette betegnedes Fremgangsmaaden som en, der mindede om Østerrigernes Voldsherred-

dømme i Norditalien; den var ganske forkastelig i en Nutidsstat som Kongeriget Italien. De fleste af de arresterede løslodes efter kort Tids Forløb, men Fadæsen var begaaet, og Oppositionen gjorde et stort Nummer ud af den.

I September opløstes Deputeretkamret og nyt Valg udskreves til Begyndelsen af November. Landet kastedes ind i hele den Bevægelse, Forberedelserne til et nyt Valg medfører. Begge Partier anstrengte sig af yderste Evne, Valgmøder og Valgbanketter holdtes over hele Landet. Ved en Valgbanket i Milano opstod Tanken om at faa *Garibaldi* ind i det ny Deputeretkammer. Den gamle, 67aarige General havde siden sit mislykkede Forsøg paa at erobre Rom i Efteraaret 1867 levet i Stilhedovre paa sin Ø Caprera, kun med en kort Afbrydelse, da han efter Sedan-Katastrofen tilbød Gambetta Hjælp og med sin Friskare kæmpede i Omegnen af Dijon. Nu og da hade han givet sin Utilfredshed med Sagernes Gang og Regeringens Styrelse tilkende i aabne Breve til Vælgere, Venner og Medborgere. Da Valget udskreves, sendte han dem et nyt, hvori det bl. a. hed: »Hvad hindrer Italien i at blive stort, lykkeligt og agtet? — Sløvheden, Immoraliteten, Uenigheden! Hvad har styrtet Landet i denne Afgrund? — Den Omstændighed, at Regeringen ikke er et Princip, men et Parti. Derfra stammer Korrupsionen i Pressen, i Valgkresene, i Kamrene, i Regeringen, ved Domstolene, blandt Embedsmændene. Derfra stammer de tærende Skatter, Folkets Fattigdom, Tilintetgørelsen af den personlige Sikkerhed og disse Domme af Slaver uden Skygge af Retfærdighed. Bort med dem alle, der er blevet os paanødte og nu ligesom Myrer i Bikuben slæber Vokset og Honningen bort og blot efterlader Skærn og Støv Hvad haaber I af dem? Ligevægt i Finanserne, Forsvar af Landet, Lighed for Loven? Taaber er I! Ser I da ikke, at de tapre og uforfædede og offervillige fængsles som Forbrydere, skønt deres Liv har været Opofrelse og Forsagelse for Fædrelandets Skyld«

Opositionsmændene fra Norditalien Cairolì, Ferrari, Mazzolini o. fl. sendte ham en Takskrivelse for Opraabet til Vælgerne og udtalte, at hans Plads nu var i Deputeretkamret, hans Pligt at møde der. Han skulde være Enhedsmærket for den samlede Opposition i Kampen mod Consorteria. Efter nogen Tøven svarede han Ja, og

Obelisken paa Piazza S. Trinità de' Monti.

ved det i November afholdte Valg, valgtes han i to af Roms Krese. Han vilde være blevet valgt i hvilken som helst Kres i Italien, hvor han var blevet opstillet. Thi der var ingen mere populær Mand i Landet, navnlig da i de lavere Klasser. For dem stod han omgivet af Sagnets mest romantiske Skær; de trode paa ham som Befrier fra alt, hvad der kunde kaldes *miseria*.

Denne beundrende Hengivenhed hade nylig manifesteret sig paa den smukkeste Maade. Garibaldi var, ikke ved egen Skyld, men ved mislykkede Spekulationer af hans Sønner, som han hade kautioneret for, kommet i trykkende Pengeforlegenhed. En rig Amerikaner, der havde opsøgt ham paa hans ensomme Ø, hade faaet Nys derom og hade beredvillig hjulpet ham. Da det blev bekendt, vakte det Sorg og Harme i hele Landet, og fra alle Kanter sendtes der ham Penge, enkelte Lire fra fattige Arbejdere, større Summer fra Arbejderforeninger. Smaa Kommuner i Landets afsides Egne doterede ham Livrente paa 100 Lire, de store Stæder vedtog at skænke ham hele Formuer, og straks i Begyndelsen af den ny Session indbragtes der i Deputeretkamret Lovforslag om en Pension paa 50,000 Lire og en Hædersgave paa 1 Mill., som uden Modstand fra nogen Side vedtoges. Jo, Modstand kom der dog, men det var fra ham selv. Han afslog i en Skrivelse, der offentliggjordes, at modtage en saadan Understøttelse gennem en Regering, som han ansaa for »skyldig i Landets Nødstilstand, og som han ikke vilde være Tak skyldig«; da han tillige sendte Arbejderne og deres Foreninger deres Bidrag tilbage, fordi han »vilde betragte det som en Forbrydelse at ta de fattiges Penge«, og da Regeringen saa sig nødsaget til at annullere Kommunernes Dotationer, blev det reelle Udbytte af den hele Bevægelse saa godt som intet. Men hans Popularitet steg yderligere derved, og den kom jo Oppositionen tilgode.

Garibaldi indfandt sig ikke i Deputeretkamret straks ved Sessionens Begyndelse. Han hade i sin Takskrivelse til Vælgerne i Trastevere-Kresen forbeholdt sig Ret til først at komme, naar han ansaa det for nødvendigt. Et Par Maaneder forløb, og han forblev stadig paa Caprera. Forhandlingerne i Kamret frembød ogsaa kun lidt af Interesse. Endelig nærmede der sig en celeberr Sag. Oppositionen med Cairoli som Ordfører vilde stille Forespørgsel til Regeringen

i Anledning af Arrestationen af Republikanerne i Villa Ruffi, og man ventede en heftig Debat, der mulig kunde ende med Vedtagelse af et Dadelsvotum og Regeringens paafølgende Afgang. Til denne Afstemning indkaldte Oppositionen alle sine Tropper; der gik Bud ogsaa til Garibaldi, at nu maatte han komme, og den gamle Kriger parerede Ordre.

Garibaldi kommer! gik det som en Løbeild gennem Rom Søndagmiddag den 24. Januar 1875. Telegrammer hade meddelt, at han var ankommet til Civita vecchia fra Caprera tidlig paa Morgen; man hade ventet ham i de sidste Dage. Garibaldi kommer! gik det fra Mund til Mund. Skarer samlede sig paa Gadehjørnerne, hvor store, brandrøde Plakater kundgjorde Tiden for Ankomsten. Toget fra Civita vecchia kunde være i Rom Klokken henad tre — det var alt undervejs. Ingen Dag kunde være bedre, ingen Tid mere passende. Hans ivrigste Tilhængere, Smaaborgere og Arbejdere, kunde alle være med ved Modtagelsen, og de indfandt sig i store Skarer; Gaderne ud mod Jernbanestationen vrimlede af Mennesker. Paa Pladser, man passerede, hade Korporationer og Lav plantet deres Bannere, og deres Medlemmer samledes om dem. Musikkorps var skaffet til Veje, og med dem i Spidsen og under Afsyngelse af Garibaldimarschen togede man ind paa Stationspladsen, der allerede var fuld af Mennesker. Alt, hvad der kunde gi en Smule Udsigt over Massen, Vogne, Omnibusser, Villamure og Træer, var tæt besat af Tilskuere, der jublede og klappede i Hænderne og istemte Garibaldisangen, naar Korporationerne marscherede op. Der var hverken Militær eller Politi, kun nogle Gendarmer som til Hverdag og Soldater i Søndagspuds, som ikke var kommanderet did. Men paa mange af de simple Frakker og Bluser saas Tegn og Medaljer, som viste, at vedkommende havde været med i Kampen for Italien og Friheden. Med god Takt havde Politidirektøren ikke sendt Ekstrabetjente til at holde Orden; han vidste nok, at ved en Lejlighed som denne vilde det være enten overflødigt eller kun til Skade, og smukkere »haie« end den, de simpelt klædte, med Tapperhedsmedaljen prydede Veteraner med Lethed fik dannet tværs igennem Folkemassen, kunde Folkegeneralen ikke faa at passere. Det eneste, der mindede om Myndighederne, var Municipiets Ekvipage, der hade

kørt Roms Borgermester til Stationen og skulde stilles til Garibaldi's Disposition, hvis han ønskede at benytte den.

Klokken var tre, da man hørte Toget pibe til Indkørsel. Et tusindstemmigt *Evviva Garibaldi!* løftede sig og bruste det imøde, mens det kørte frem til Perronen. Her modtoges Garibaldi af sine Sønner og nogle af Venstres Førere samt af Roms Borgermester, der bød ham velkommen i Stadens Navn. Det varede næsten ti Minutter, inden han naade fra Toget gennem Ventesalen ud til Plat-formen foran Stationsbygningen. I al den Tid hade *Evviva*-Raabene lydt uafbrudt; man hade ogsaa spændt Hestene fra Vognen for selv at trække den, og da de skælvende Heste førtes bort gennem Folke-massen, jublede den endnu stærkere. Men som et helt overvældende Stormbrus slog Jubelen Garibaldi imøde, da han traadte ud paa Platformen.

Da saa jeg ham første Gang, Helten fra Velletri, Porta Pancrazio og Varese, Kondottieren, de Tusinders Anfører paa Sicilien, Martyren fra Aspromonte og Mentana, Enboeren fra Caprera. Der stod han støttende sig paa sin Krykke og saa ud over de jublende Skarer, løftede hilsende Haanden, men uden at forandre en Mine. I hans blege, næsten sygelige Ansigt med de dybe Furer saa man mere Lidelse og Alvor end Glæde og Triumf. Men stærkest prægedes hans Aasyn af den ubøjelige Vilje, der var hans Væsens Inderste. Den stod der som hugget i Marmor og Lidelserne kastede sin Skygge derover. Mangen Kind blev bleg og mangt Øje fyldtes af Taarer ved Synet af ham; selv stod han urørlig — end ikke en Hyldest som denne formaade at bestikke ham. Tænkte han, at han ikke engang med et Smil turde gaa paa Akkord med dette Folk, over hvis Fejl og Synder han som en af de gamle Profeter var kommet for at holde Dom. Følte han, at han stod ene mellem alle disse Tusinder, der trængtes omkring ham, ene i, hvad han vilde, og ene i Redebønhed til at ofre alt for det?

Han var klædt i en stor, hvid, folderig Burnus; om Halsen hade han et rødt Silketørklæde; hver Gang Vinden tog i Kappen eller han løftede Haanden for at hilse, kom tilsyne den røde, uldne Garibaldiskjorte, han hade underneden, og Folk jublede ved Synet af dette Frihedssymbol: *Ecco la camicia!* Den mørkeblaa Fløjskalot

med Guldbroderier, der hørte med til hans Dragt som Skjorten og Halstørklædet, holdt han i Haanden. Det lange graa Haar faldt frit ned om Halsen som Skægget over Brystet. I hele sin Fremtoning skilte han sig saa ganske fra dem, der stod omkring ham.

Folk trængte paa; med Besvær blev han hjulpet op i Vognen, hvor straks efter en tre fire af de nærmest staaende hoppede med ind, mens andre kravlede op paa Bukken eller stillede sig paa Vogntrinene. Kun Menotti Garibaldi var det lykkedes at komme med i Vognen, Cairoli og selv Borgermester Venturi stod tilbage paa Platformen, da Vognen langsomt bevægede sig frem gennem den tætpakkede Menneskemasse, der forlængst hade sprængt Veteranernes og Korporationernes Opstilling. Garibaldi stod op i Vognen, støttet paa sin Krykke og af dem, der sad omkring ham, og han blev staaende en lang Stund, hilsende med Haanden til den jublende Mængde. Saa kunde han ikke mere, lod Armen synke og satte sig, synlig træt og medtaget. Men under saadanne Forhold skal der mere til for at dæmpe en Folkemasses Begejstring. Man la ikke engang Mærke til, at han hade sat sig.

Hotellet, hvor han skulde bo, laa i Via Copella, helt nede ved Pantheon, og man skulde passere lange Strækninger af smalle Gader for at komme dertil; det viste sig snart, at det var ganske umuligt. Saa stansede man ved det nærmeste Hotel, for at der kunde komme lidt mere Ro i Masserne. Han rejste sig atter og stod op i Vognen, løftede Haanden som for at paabyde Stilhed, og da der var blevet nogenlunde stille, talte han højt og hørlig: »Den Ære, I viser mig, er langt over, hvad jeg fortjener, men I skal ha Tak for eders Hyldest. Nu, jeg er her, midt iblandt jer, maa jeg mindes de patriotiske og ærefulde Dage i 1849. Da gjorde I, hvad jeg bad jer om. Gør det ogsaa nu! Forstyr ikke Ro og Orden. Det vilde være mig i højeste Grad imod.«

Man svarede ham med ny og voldsommere Jubel og trængte endnu stærkere paa for at komme ham nær. Man vilde være med at bære ham ind. Saa vendte han sig igen mod Mængden og sa: »Romere! Vær nu alvorlige! Det er Gerning, det gælder, ikke Ord og Jubelraab!« Saa stilnedes Larmen noget, man veg til Side, betaget af hans Alvor, for hvilket alle disse Demonstrationer kun var

Ord, Ord. Men da han var kommet ind i Hotellet, begyndte de paany at raabe, saa han atter maatte vise sig paa Hotellets Balkon, og først, da det hen paa Eftermiddagen rygtedes, at han ad en Bagvej hade forladt Hotellet i lukket Vogn, blev der Ro i Gaden.

Dagen efter skulde Debatten om Cairolis Interpellation i Anledning af Arrestationen af de 28 Republikanere fortsættes fra Lørdagsmødet. Det antoges, at Garibaldi vilde gi Møde i Deputeretkamret den Dag. Flere Timer før Mødet var Monte Citorio Pladsen foran Kamret fuld af Folk, og længe inden de første Deputerede kom ind i Salen, var Tilhøregalleriet tæt besat. Jeg hade været saa heldig at faa et Adgangskort og indfandt mig i god Tid. Men alle Siddepladser var optaget, saa jeg maatte nøjes med en Staaplads paa Ryggen af en Stol, hvorfra jeg til Gengæld hade et udmærket Overblik over Salen. Den er, eller var i hvert Fald dengang, et halv-rundt Rum, højt og luftigt, med hvælvet Loft og en Kuppel, hvorigennem Lyset faldt stærkt og smukt ned i Salen. Gulvet dannede en Halvcirkel, i hvis Midtpunkt Formandens ophøjede Sæde var anbragt mod Langvæggen. Nedenfor Formandspladsen var Ministerbordet, og ud fra dette Midtpunkt gik Gange som Radier op ad det amfiteatralsk hævede Gulv med de Deputeredes Pladser i koncentriske Ringe, saaledes at de delte dem i seks lige store Sektorer, en for hver af de politiske Grupper: yderste Højre, Højre, højre Centrum, venstre Centrum, Venstre, yderste Venstre. For Enden af hver Radiegang var en Indgangsdør i den halvrunde Bagvæg. Det mægtige Tilhøregalleri, der nok kunde rumme et Tusind Mennesker, strakte sig højt oppe rundt hele Rummet med særskilte Loger for Senatet, Diplomatiets, Hoffets, Retterne, Magistraten, Referenterne osv. Men den Dag respekteredes ikke Privilegierne, endog i Hoffets og Diplomaternes Loger trængte almindelig dødelige ind, og Referenternes var overfyldte af Ikke-Referenter. Aldrig hade der været saa mange Tilhørere eller Tilskuere, end ikke da Kongen første Gang aabnede det forenede Italiens Parlament.

Klokken halv to aabnede Formanden Mødet. De Deputerede var mødt næsten alle. Interpellationsdebatten fortsattes, men just ikke under spændt Opmærksomhed. Af Tilhørerne interesserede kun faa sig derfor, og blandt Medlemmerne var der adskillige, som fore-

trak at betragte Damerne gennem deres Teaterkikkerter fremfor at høre efter. Og der var mange smukke og pragtfuldt klædte Damer i alle de reserverede Loger. Gang efter Gang maatte Formanden med sin store Sølvklokke paabyde Tavshed. Engang truede han endog med at lade Tilhører-Galleriet rydde, hvad der besvaredes med Jubel og Latter. Den almindelige Samtalesummen tog bare mere til; for Tiden gik, og den, man ventede, kom stadig ikke.

Mer end en Time var forløbet, siden Mødet aabnedes. Den Deputerede Ferrari af Venstre angreb Regeringen i kraftige Udtryk. Ingen brød sig derom. — Saa pludselig, midt i al Uroen, løb det som et Lyn Salen rundt: Nu kommer han! Nu kommer han! Ingen vidste det, men alle følte det. Man rejste sig, strakte Hals — almindelig Opstandelse baade oppe og nede. — Formanden ringer atter med sin Klokke og ber Kamret være roligt og ikke forstyrre Taleren. Ferrari fortsætter, men ogsaa han gribes af Øjeblikkets Stemning og bryder pludselig af med ligesom Graad i Stemmen. Den summende Lyd af de samtalende stiger. Da slaas Døren bag yderste Venstres Pladser op og holdes aaben af et Par Tjenere. Nogle Deputerede kommer ind, staar stille og ser sig tilbage. Der gaar som et Brus af Bevægelse gennem Rummet. Ind træder alle Venstres Førere: Cairolì, Avezzana, Seismit Doda, Morelli, Macchi og endelig mellem dem, halvt støttet, halvt baaret, han, den ventede — *Garibaldi*. De foran gaar til Side, og der staar han og kaster det første Blik ud over Kamret. Det var som en længe tilbagetrængt, men overvældende Følelse pludselig fik Luft; hele Forsamlingen, oppe paa Galleriet, nede i Salen, brød ud i en jublende og langvarig Velkomsthilsen med Ekviva Raab og Klappen af mer end tusind Par Hænder. Det var Ovationen fra igaar, men ligesom vægtigere og betydningsfuldere ved Stedet, hvor den bragtes ham. Da Jubelen stillede noget af, lød atter Formandens Klokke, men da han med høj Røst raabte: »Jeg paalægger Tilhørerne paa Galleriet, ogsaa Damerne, ikke at gi deres Bifald eller Mishag tilkende!« . . . brød Jubelen paany løs, blandet med den muntreste Latter — hvem vilde vel lystre Formandens Paabud under saadanne Forhold.

Men han, hvem Ovationen gjaldt, stod stadig stille med blottet Hode og saa ud over Forsamlingen. Heller ikke da rørte der sig et

Træk i hans alvorlige Aasyn, mens der vel ellers i hele Salen ikke var et Ansigt, som ikke var præget af Betagelse. Hele Venstre hade atter rejst sig. Macchi bød Garibaldi ta Plads, og støttet paa ham og et Par andre gik han langsomt hen til Pladserne for yderste Venstre og satte sig der. Han bar samme Dragt som den foregaaende Dag, kun var Burnussen graablaa og ikke hvid.

Formanden ringede og bad Ferrari, der under alt dette var blevet staaende paa Talerstolen, om at fortsætte sin Tale. Han gjorde saa, men da ingen hørte efter, sluttede han meget snart. — Atter ringede Formanden, rejste sig og sa: »Da General Garibaldi er kommet til stede, anmoder jeg ham om at aflægge Eden. Jeg skal forelæse Formularen. Den lyder: »Jeg sværger at være Kongen tro, at agte Landets Love og loyalt opfylde mine Pligter som Folkerepræsentant, ene og alene med Kongens og Fædrelandets Tarv for Øje.« — Lydløs Stilhed i hele Salen. Garibaldi bøjede sig hen mod Macchi, der tog hans Kalot af og sammen med hans anden Side- mand hjalp ham op. Da han stod oprejst, rettede han sig rank, løftede Haanden og sa med høj Røst, der lød gennem Salens nu lydløse Stilhed: *Giuro!*

Næppe var Ordet udtalt, før et tusindstemmig Leveraab og en Storm af Haandklap besvarede det. Overalt, hvor man saa hen, var Hænderne i Bevægelse, oppe paa Galleriet, nede i Salen, alle Repræsentanter, Højres som Venstres, klappede, selv Ministrene klappede. Da gled et stille Smil hen over den gamles Ansigt, et Smil, som vidnede om, at hans Hjerte var blevet rørt af al den Kærlighed, som favnede ham, og at han hade faaet en Fornemmelse af, at det dog ikke stod saa daarligt til med Land og Folk, at Folkets Fædrelandskærlighed og dets Taknemlighed for, hvad der var udrettet for dets Frihed og Forening, var større og stærkere, end han hade faaet Følelsen af under sit ensomme Liv ovre paa den øde Ø. Men ved Synet af dette Smil, der var som en fremstrakt Haand, der bar Forsoning i sig, tiltog Leveraabene, forstærkedes Bifaldsklappene fra Højre og Venstre, oppe og nede, Ministre, Deputerede, ja endog en lille Gruppe af Republikanere paa Galleriet, der hade klappet rasende, da han kom ind, men demonstrativt hørt op, da han afla Eden, tog nu igen fat og sparede sig ikke.

Langt om længe stillede endelig Larmen af, saa at Formandens Klokke atter kunde finde Ørenlyd og blive lystret. Men det var, som om selve Sagen, der forhandlede, Dodelsvotumet til Regeringen, ganske havde tabt sin Betydning og Interesse. Debatten blev hurtig sluttet, da ingen gad hverken tale eller høre efter mere, og Afstemningen over Dagsordenen foretoges. Dagsordenen forkastedes. Regeringen og Højre havde atter sejret. Da Garibaldi havde afgivet sin Stemme for Dagsordenen, rejste han sig og forlod Salen, fulgt af en Mængde Deputerede af Venstre.

Dermed var den store, med saa megen Spænding imødesete Begivenhed forløbet paa den smukkeste Maade. Alle Fædrelandsvenner, hvilket Parti de end tilhørte, selv de, der havde frygtet mest for, at hans Komme kun skulde gi Anledning til Demonstrationer og Optøjer, fik en Fornemmelse af, at det dog nok snarere kunde blive til Gavn for Fædrelandet og til Fremme af den nationale Sag. Han var, trods alt, ikke et enkelt Partis men hele Nationens Enhedsmærke.

Han havde den Dag, han traadte ind i Deputeretkammeret, taget Plads i yderste Venstre; men hverken da eller senere blev det til noget med Angreb paa Regeringen eller Regeringspartiet. Han kom kun sjældent i Kamret og tog aldrig Del i Diskussionen. Maaske havde han de første Gange, han var der, faaet nok af de uendelige Taler og Afsmag for paa denne Maade at varetage Statens Tarv; han havde jo selv i de første Ord, han udtalte i Rom, sagt: »Det er Gerning det gælder, ikke Ord!« Og han fulgte heller ikke sine Partifæller i deres doktrinære Protestpolitik. En Dag under en Debat om Udrangering af ældre Panserskibe, som Marineminister Saint Bon i et timelangt Foredrag forsvarede mod Venstres Indsigelse, gjorde Ministeren et Ophold i sin Tale. Garibaldi, der med Opmærksomhed havde fulgt Foredraget, rejste sig, for at forlade Salen. Formanden, der saa det, spurgte, om han ikke forinden ønskede at udtale sig om Sagen. Da svarede han: »Jeg slutter mig ganske til Ministerens Mening. Det synes mig det eneste rigtige at sælge Skibe, der ikke dur til det, de skal, og jeg tror, at den ærede Minister er den dygtigste Dommer i denne Sag. Jeg holder ogsaa med ham i, at vi bør anskaffe svært pansrede Skibe som Englænderne og Tyskerne. Vi maa ha en Flaade af første Rang, der kan beskytte vore Kyster og Jern-

banelinier, som næsten alle er Kystlinier. Derom synes jeg, at alle maa kunne være enige.« — Ministeren takkede ham for hans Udtalelser; men hans Partifæller bifaldt nok ikke hans uforbeholdne Anerkendelse af et Medlem af Regeringen.

Hans hele Optræden vedblev at være præget af det loyaleste Borgersind. Sammen med sin Søn Menotti gjorde han Kong Victor Emanuel sin Opvartning. Saa besøgte Kronprins Umberto ham, og til Gengæld gjorde han Visit hos Kronprinsesse Margherita. Og ikke blot det, men han forhandlede paa den venskabeligste Maade med flere af Ministrene og Regeringspartiets Førstemænd, ja meldte sig endog hos og blev modtaget af Fyrst Torlonia, den klerikale romerske Adels Fører og Pavens haandgangne Mand. Et Vittighedsblad havde inden Garibaldi's Ankomst bragt et Billede »Fremtidsidyl«, der viste Pius IX, Victor Emanuel og Garibaldi, Arm i Arm beskuende Breschen ved Porta Pia. Med Torlonia i Pavens Sted var Fremtidsfantasi'en ikke saa langt fra Datidsvirkeligheden; ti ogsaa Torlonia hade gjort Victor Emanuel sin Opvartning.

Dette hang saaledes sammen.

Inde i Abruzzerne øst for Rom laa den ret store Fuciner Sø, som modtog sit Tilløb fra de omgivende Bjerge, men intet naturligt Afløb hade og derfor ved sin vekslende Vandstand var til stor Skade for Landet rundt Søens Bredder. Allerede Kejser Claudius hade omkring Aar 50 med uhyre Arbejde (30,000 Mand i 11 Aar) søgt at skaffe Søen Afløb til den dybere liggende Lirisflod ved at grave en Tunnel gennem de skillende Bjerge, men Forsøget lykkedes kun delvis, og i Tidernes Løb tilstoppedes Kanalen. Senere Forsøg førte hellerikke til noget. 1852 overlod Regeringen i Neapel Søen til et Aktieselskab, men ogsaa det kørte fast, indtil Fyrst Torlonia overtog Foretagendet og skaffede de mange Millioner, det udkrævede. Folks Mening om det lød: *o Torlonia secca il Fucino, o il Fucino secca Torlonia*. Det blev Søen, der først løb tør. 1873 var 15,000 Hektarer frugtbart Agerland steget op af den, og dens Flademaal, ved en 14 Meters Sænkning af Vandstanden, indsnævret til en Trediedel af det oprindelige. I Erkendelse af Torlonias store Fortjeneste (den blev i dobbelt Forstand) af Foretagendets lykkelige Gennemførelse, lod Staten en Guldmedalje præge til hans Ære, og det var i den Anledning, Fyrst Tor-

lonia gjorde Victor Emanuel sin Opvartning. Nogle Dage efter meldte Garibaldi sig hos Torlonia, der modtog ham med samme Hjertelighed, han selv havde mødt hos Kongen.

Naar Garibaldi søgte Torlonia, var det for at forhandle med ham om den Sag, som fremfor nogen anden laa ham paa Sinde, og som han vilde sætte sin Interesse og Arbejdskraft ind paa at fremme, nemlig en systematisk Opdyrkning af Roms delvis øde Kampagne, dens Forvandling til en lignende »lykkelig« som Napolis, der alt i Oldtiden hade faaet Navnet *Campana felix*. Ogsaa Roms Kampagne hade i Oldtiden været opdyrket og tæt bebygget, men under Folkevandringerne i Middelalderen var den blevet hærget og lagt øde, og nu ejedes den for Størstedelen af Kirken og store Godsbesiddere, der gennem et Forpagtningssystem, som nærmest førte til Rovdrift, søgte at faa det mest mulige ud af deres Ejendomme.

Det var et HerkulesArbejde, Garibaldi der gav sig i Lag med, og selv Torlonia mistvivlede om Muligheden af at faa det gjort, men Garibaldi opgav ikke Ævred, skønt han vel nok efterhaanden indsaa dets Uoverkommelighed. Goldheden i de politiske Ordkampe i Parlamentet hade hurtigt trættet ham, han kom efterhaanden næsten aldrig i Deputeretkamret. Men sin Manddoms politiske Tro svigtede han dog ikke. Han var stadig Republikaner i sit Hjerte og revolutionær, hvor det gjaldt Frihed og Fremskridt.

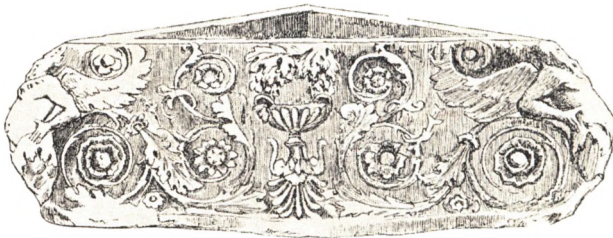
Han var først og fremmest Italiener, men ud over det tillige Kosmopolit. Ved en Banket, som romerske Haandværkere gjorde for ham — den eneste af den Slags, han deltog i — talte han for Rom som Midtpunkt, først for det forenede Italien, dernæst for det forenede Europa, Folkenes Forbund. Men det var Fremtiden. I Øjeblikket gjaldt det Italiens sociale og økonomiske Trivsel og Folkets Oplysning. Stemmerettens Udvidelse, de store Massers Inddragelse i det politiske Liv. Deres Medansvar for dettes Førelse vilde være det bedste og hurtigste Middel til at fremme baade Oplysningen og Samfundskaarenes Bedring.

»I er Arbejdere,« sa han til dem, »og I skal dygtiggøre eder, hver i sit Fag; Manden med den arbejdsvante Haand finder altid Arbejde og Udkomme. Men opgiv derfor ikke Politiken. Politik bør just være Mængdens, de manges Sag. Vi, Folkets Børn, er de mange; det er

vort Ve og Vel, det gælder; derfor skal vi selv være med at bestemme derom.«

Stemmerettens Udvidelse, der var et Hovedpunkt paa Venstres Program, gennemførtes først 1882, samme Aar som Garibaldi døde. Vælgernes Tal tredoblede derved. Venstre kom til Magten allerede i Foraaret 1876. Garibaldi's Deltagelse i den aktive Politik blev derefter ret overflødig. Da hans Kampagne-Planer mødte uoverstigelige Vanskeligheder, trak han sig, ogsaa af Helbredshensyn, tilbage til sin Ø. Men nu og da lød hans Røst derovre fra, manende og opflammende, naar det gjaldt Italiens Ære og Folkets Ret, som da Østerrig 1878 besatte Bosnien og Herzegovina uden at overlade Italien det italienske Tyrol og Triest, eller da Frankrig 1881 tog Magten i Tunis, skønt der var 30 Gange saa mange Italienerne som Franskmænd i Landet.

Forlængst er han død og hans Saga ude. Men end lever han i sit Folks beundrende og taknemlige Erindring. Som dette Folks Helt og Helgen er hans Billedstøtte rejst paa det højeste Sted i Rom. Oppe paa Monte Gianicolo sidder han højt til Hest og skuer ud over Rom og Italien, det stolteste Vartegn for den genfødte Nations Storhed.

Offerkumme.

KROHNS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN